

MAGYAR RENDÉSZET

Kiemelt közlemények

**Kísérleti orvostudománytól
a rendészettudományig**

Interjú Haller József egyetemi tanárral,
az MTA doktorával

BARÁTH NOÉMI EMŐKE:
Rendészeti professzionalizmus

NAGY IVETT:
A kábítószer-bűnözés aktuális kérdései
nemzetközi kitekintésben

**XXI. évf. (2021)
2. szám**

ISSN 1586-2895 (nyomtatott)
ISSN 1787-050X (elektronikus)

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

MAGYAR RENDÉSZET

A NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM RENDÉSZETTUDOMÁNYI SZAKMAI FOLYÓIRATA

Magyar Rendészet – Szerkesztőség

Főszerkesztő:	Dr. habil. Christián László (Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
Szerkesztők:	Lippai Zsolt (Nemzeti Közszerológiai Egyetem) Dr. Németh Zsolt (Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
Szerkesztőbizottság:	
A szerkesztőbizottság elnöke:	Prof. Dr. Ruzsonyi Péter (Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
A szerkesztőbizottság tiszteletbeli elnöke:	Prof. Dr. Katona Géza
Alapító szerkesztőbizottsági elnök:	Prof. Dr. Blaskó Béla (Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
Szerkesztőbizottsági tagok:	Prof. Dr. Barabás Andrea Tünde (Nemzeti Közszerológiai Egyetem) Dr. habil. Boda József (Nemzeti Közszerológiai Egyetem) Fałdowski, Marek PhD (Szczytnói Rendőr Akadémia, Lengyelország) Dr. Felkai László (Belügyminisztérium) Dr. Fialka György (Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara) Prof. Dr. Finszter Géza (Nemzeti Közszerológiai Egyetem) Prof. Dr. Haller József (Nemzeti Közszerológiai Egyetem) Dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy Prof. Dr. Kerecsi Klára (Országos Kriminológiai Intézet) Dr. Madai Sándor (Debreceni Egyetem) Prof. Dr. Mezey Barna (Eötvös Loránd Tudományegyetem) Prof. Dr. Sallai János (Nemzeti Közszerológiai Egyetem) Dr. Sotlar, Andrej PhD (Maribori Egyetem, Szlovénia)
Szerkesztőség:	1083 Budapest, Üllői út 82. magyarrendeszet@uni-nke.hu , +36 1 432 9074
	XXI. évfolyam, 2021/2. szám
Kiadó:	Nemzeti Közszerológiai Egyetem Ludovika Egyetemi Kiadó Iroda 1083 Budapest, Ludovika tér 2. www.ludovika.hu ; info@ludovika.hu
A kiadásért felel:	Koltay András rektor
Olvasószerkesztők:	Resofszki Ágnes, Tar Krisztina, Gergely Zsuzsánna
Nyomdai kivitelezés:	Pátria Nyomda Zrt.
	ISSN 1586-2895 (nyomtatott) ISSN 1787-050X (elektronikus)
	Megjelenik évente 4 alkalommal.

MAGYAR RENDÉSZET

PROFESSIONAL JOURNAL OF LAW ENFORCEMENT OF THE UNIVERSITY OF PUBLIC SERVICE

Hungarian Law Enforcement – Editorial Team

Editor-in-chief: László Christián (University of Public Service, Hungary)

Editors: Zsolt Lippai (University of Public Service, Hungary)
Zsolt Németh (University of Public Service, Hungary)

Chairman of the Editorial Board: Péter Ruzsonyi (University of Public Service, Hungary)

Honorary chairman of the Editorial Board: † Géza Katona

Founding Chairman of the Editorial Board:

Béla Blaskó (University of Public Service, Hungary)
Andrea Tünde Barabás (University of Public Service Faculty of Law Enforcement, Hungary)
József Boda (University of Public Service, Hungary)
Marek Fałdowski (Police Academy in Szczytno, Poland)
László Felkai (Ministry of Interior, Hungary)
György Fialka (Chamber of Bodyguards, Property Protection and Private Detectives, Hungary)
Géza Finszter (Hungarian Academy of Sciences, University of Public Service, Hungary)
József Haller (University of Public Service, Hungary)
Frigyes Janza (Hungarian Police, retired)
Klára Kerecsi (Hungarian Academy of Sciences)
Sándor Madai (University of Debrecen, Hungary)
Barna Mezey (Eötvös Loránd University, Hungary)
János Sallai (University of Public Service, Hungary)
Andrej Sotlar (University of Maribor, Slovenia)

Editorial office: H-1083 Budapest, Üllői út 82.
magyarrendeszeti@uni-nke.hu, +36 1 432 9074
Subscriptions are available at the editorial office, at the above address.

Vol. XXI. 2021/2.

Publisher: University of Public Service | Ludovika University Publishing Office
H-1083 Budapest, Ludovika tér 2.

www.ludovika.hu; info@ludovika.hu

Responsible for publishing: András Koltay Rector
Proofreaders: Ágnes Resofszi, Krisztina Tar, Zsuzsánna Gergely
Print and bind: Pátiria Printing House Co.

ISSN 1586-2895 (printed)

ISSN 1787-050X (online)

Published four times a year.

Tartalom

Szerzőink	7
Lektoraink	9
Szerkesztői köszöntő	11
Kísérleti orvostudománytól a rendészettudományig: Interjú Haller József egyetemi tanárral, az MTA doktorával	13

Büntetőjog

LENGYEL Tibor: Törvényi egység a költségvetési csalásban és annak érvényesülési lehetőségei a gyakorlatban	29
---	----

Kriminalisztika

FEJES Attila: Biometrikus beszélőazonosító rendszerek performanciája összehasonlításának elmélete és gyakorlata.	47
---	----

Kriminológia

GYARAKI Réka: A közösségi média hatása a kiberbűncselekmények elkövetésére	67
NAGY Ivett: A kábítószer-bűnözés aktuális kérdései nemzetközi kitekintésben	83

Pszichológia

BELLAVICS Mária Zsóka: A fiatalok bűnelkövetők körében leggyakrabban előforduló pszichiátriai kórképek	97
BORBÉLY Zsuzsanna: A járványügyi veszélyhelyzet megélése a próbaidős tiszthelyettesek körében	111
FEKETE Márta: Prizonizáció, elidegenedés, börtönártalmak, a hosszú időre elzárt fogvatartottak szemszögéből vizsgálva – Nemzetközi kutatások tükrében	127
HÉDER Klára: A megfigyelés és megfigyeltség szubjektív aspektusai	143

Rendészeti gyakorlat

GÁL Erika: Nagyvárosok forgalomtechnikai eszközeinek szerepe a terrorizmus elleni küzdelemben	161
NAGY Tamás: A rendőrség személyvédelmi feladatai – visszatekintés az elmúlt 10 évre. .	177

Rendészettörténet

MEZEI József: A <i>(Rendőrségi) Belügyi Szemlében</i> közölt, az állambiztonság területével foglalkozó írások áttekintő elemzése az SzKP XXII. kongresszusát követő időszakban.	189
SZIGETVÁRI Oszkár: Detektívtestület a főkapitányi jelentések tükrében	201

Rendészettudomány

BARÁTH Noémi Emőke: Rendészeti professzionalizmus.	215
KOVÁCS SZITKAY Eszter: A Black Lives Matter mozgalom és a közösségi rendészet . .	225

Szerzőink

BARÁTH Noémi Emőke tudományos segédmunkatárs, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminálpszichológiai Tanszék; doktori hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

Dr. BELLAVICS Mária Zsóka tudományos segédmunkatárs, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminálpszichológiai Tanszék; doktori hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

BORBÉLY Zsuzsanna alapellátó pszichológus, Repülőtéri Rendőr Igazgatóság; doktori hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

FEJES Attila nb. őrnagy, hangtechnikai szakértő, Nemzetbiztonsági Szakszerológat Szakértői Intézet; doktori hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

FEKETE Márta tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti Magatartástudományi Tanszék; doktori hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

Dr. GÁL Erika r. őrnagy, tanár, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Közbiztonsági Tanszék; doktori hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

Dr. GYARAKI Réka r. őrnagy, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Bűnüldözési, Gazdaságvédelmi és Kiberbűnözés Elleni Tanszék; doktori hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

HÉDER Klára pszichológus, Belügyminisztérium Rendészeti Vezetőkiválasztási, Vezetőképzési és Továbbképzési Főosztály Vezetőkiválasztási Központ; doktori hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

KOVÁCS SZITKAY Eszter tudományos segédmunkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet Alkotmányjogi és Közigazgatási Jogi Osztály; doktori hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

LENGYEL Tibor püőr. ezredes, igazgató, Nemzeti Adó és Vámhivatal Észak-alföldi Bűnügyi Igazgatósága; doktori hallgató, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

MEZEI József nb. alezredes egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék; doktori hallgató,

Nemzeti Közszerolálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi
Doktori Iskola

NAGY Ivett r. hadnagy, főnyomozó, Budapesti Rendőr-főkapitányság VII. kerületi
Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály Gazdaságvédelmi Alosztály; doktori hallgató,
Nemzeti Közszerolálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi
Doktori Iskola

Dr. NAGY Tamás r. főhadnagy, mb. kiemelt főnyomozó, Készenléti Rendőrség Nemzeti
Nyomozó Iroda Kiberbűnözés Elleni Főosztály Felderítő Osztály; doktori hallgató,
Nemzeti Közszerolálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi
Doktori Iskola

SZIGETVÁRI Oszkár r. őrnagy, alosztályvezető Budapesti Rendőr-főkapitányság,
Bűnügyi Bevetési Osztály; doktori hallgató, Nemzeti Közszerolálati Egyetem
Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

Lektoraink

- Dr. BARTÓKY-GÖNCZY Balázs adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Társadalmi Kommunikáció Tanszék
- Dr. habil. BODA József egyetemi docens, (nyá.) nb. vezérőrnagy, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Tanácsadó Testület tagja
- Dr. BODA Mihály tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtörténelmi Filozófiai és Kultúrtörténeti Tanszék
- Dr. DEÁK József r. alezredes, adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar Rendészetelméleti és -történeti Tanszék
- Dr. FARKAS Johanna adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminálpszichológiai Tanszék
- Dr. FIÁTH Titanilla adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Szociálpszichológia Tanszék
- Prof. Dr. IRK Ferenc az MTA doktora, professor emeritus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Közbiztonsági Tanszék; igazgatói tudományos tanácsadó, Országos Kriminológiai Intézet
- Prof. Dr. KERESZSI Klára az MTA doktora, egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészetelméleti és -történeti Tanszék
- Dr. KRASZNAY Csaba intézetvezető egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Kiberbiztonsági Kutatóintézet
- Dr. MADAI Sándor tanszékvezető egyetemi docens, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék; egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetőjogi Tanszék
- Dr. NOGEL Mónika egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Tanszék
- Dr. SIVADÓ Máté r. őrnagy, adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminológiai Tanszék
- Dr. SÓFI Gyula igazságügyi gyermekpszichiáter szakértő, osztályvezető főorvos, Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet Gyermek és Serdülő Pszichiátriai Osztály
- Dr. VÁRI Vince r. alezredes, egyetemi adjunktus Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntető-eljárásjogi Tanszék

Szerkesztői köszöntő

A *Magyar Rendészet* tematikus számát tartja kezében a kedves olvasó, amely doktoranduszok értékes munkái által a jelen és a jövő rendészettudományi kihívásaira hívja fel a figyelmet. Széles spektrumú, multidiszciplináris témaköröket vizsgálnak szerzőink, amelyek a rendészeti munka sokszínűségét is tükrözik. A Doktoranduszok Országos Szövetsége Rendészettudományi Osztályának tagjai a gyakorlati munkájukat interpretálják elméleti keretrendszerbe illesztve, és így gazdagítják a fiatal rendészettudomány diszciplinát, ezzel is egyre magabiztosabb helyre pozicionálva azt a tudomány térképén.

A Doktoranduszok Országos Szövetségének Rendészettudományi Osztálya a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen, a Rendészettudományi Doktori Iskola bázisán alakult meg 2018. április 13-án. Célul tűzte ki a magyar rendészettudomány területéhez kapcsolódó doktoranduszok és fiatal kutatók támogatását, amelynek keretében kialakított számukra egy olyan közösséget, ahol többoldalú támogatást kaphatnak annak megéléséhez, hogy a doktorandusz státusz egy tudományos pálya első szakasza. Legyen szó akár gyakorlatban dolgozó vagy kutató rendészettudós-jelölről, az empirikus kutatásaik által egy szakmai párbeszéd kezdődhet el a tudomány és a gyakorlati szakma között. Beépülhetnek a mindennapok gyakorlatába olyan új, jó gyakorlatok a doktoranduszok kutatási eredményei által, amelyek hozzásegíthetik a rendészetet felölelő szervezeteket, hogy hatékonyak, innovatívak és a társadalmi változásokhoz alkalmazkodók legyenek.

Jelen tematikus szám hagyományteremtő jelleggel kíván a *Magyar Rendészet* és a rendészettudomány területén kutatók számára egy olyan platform lenni, ahol a tisztelt olvasók számára ígéretes kutatási eredményeket összegző tanulmányokat tudunk bemutatni. A folyóirat szerkesztősége aktuálisan 14 tanulmányt és Haller József professzor úrral, a Rendészettudományi Doktori Iskola vezetőjével készített interjút jelentet meg, amelyek a rendészettörténeti írásoktól a kriminalisztikai tanulmányokon keresztül a szervezetfejlesztésig bezáróan számos témát dolgoznak fel.

Gyaraki Réka a közösségi média hatását vizsgálta a kiberbűncselekmények körében. Elemzi a csalások és a gyermekpornográfia elkövetőinek magatartását, amelyek az online közösségi platformokon és egyéb népszerű alkalmazások használata során érhetők tetten.

Fejes Attila a kriminalisztikai gyakorlatban használt biometrikus (automatikus) beszélőazonosítás egy új rendszeren belüli mátrix előállításának eredményeit ismereti, amely képes azonosítani az egyező, és megkülönböztetni az eltérő személyeket.

Bellavics Zsóka Mária a bűnelkövetés és a pszichés állapot közötti kapcsolatot vizsgálta tanulmányában.

Fekete Márta pedig egy nemzetközi áttekintést végzett a börtönbüntetés hosszának prizoniációs hatásairól, kiértékelése eredményeként felhívja a figyelmet a hosszú ítélet pozitív hatásaira.

Héder Klára társadalmi kontextusból kiindulva vizsgálta meg, hogy napjainkban a digitális technikák adatgyűjtési lehetőségének bővülését miként élik meg a megfigyelték és megfigyelők.

Kovács-Szitkay Eszter egy egész világot megérintő jelenséget, az amerikai „Black Lives Matter”-t és az azzal összefüggő ellenmozgalmakat vizsgálja arra keresve a választ, hogy miért vált az állampolgárok és a rendőrség kapcsolata konfliktusossá egy olyan országban, ahol a közösségi rendészet értékei jelen voltak eddig.

Nagy Tamás tollából a személyvédelem elmúlt évtizedének elemzését olvashatjuk.

Baráth Noémi a rendészeti professzionalizmus elméleti és empirikus vizsgálatára vállalkozott.

Borbély Zsuzsanna a pandémiás helyzet megélését mérte fel próbaidejüket töltő rendőr tiszthelyettesek körében.

Gál Erika a nagyvárosi közúti közlekedés és a forgalomtechnika eszközei, valamint a közúti járművel elkövetett terrorcselekmények közötti összefüggéseket vizsgálta, eredményei hasznosíthatók lehetnek a forgalomtechnika terrorizmus elleni védekezésében.

Nagy Ivett a nemzetközi kábítószer-bűnözés kihívásaira kereste a választ empirikus kutatómunkája során, az eredményes nyomozás elérése érdekében.

Lengyel Tibor a törvényi egységet és a költségvetési csalást vizsgálta tanulmányában.

Rendészettörténeti áttekintések témakörébe sorolható Mezei József tanulmánya, amely a *Belügyi Szemle* állambiztonsági tematikájú tartalmainak elemzését tűzte ki célul a lap megjelenésének kezdeti időszakában.

Szigetvári Oszkár írása is visszatekint a múltba, az 1895 és 1922 között kiadott főkapitányi jelentésekből rekonstruálja az akkori szervezeti, személyi változásokat, a testület alakulásának főbb mozzanatait.

Arisztotelész szerint minden történés célorientált. Az ember cselekvése egy cél felől meghatározott, mint a természetben az, hogy a mag célja a fa. Ez egy folyamattal írható le, amely folyamat a keletkezés, egy lehetségesnek egy valóságba való átmenete, azaz egy potenciálnak az aktualizálódása egy valóságos által. Mindez értelmezhető e lapszám szerzőire is, hiszen a doktori képzés, amely a mag elvetését szimbolizálja, csupán a kezdete a tudományos életpályájuk – fájuk – kiteljesedése felől nézve. Ez a fa azonban csak egy tápláló talajban tud fejlődni, amelyről a legjobb alma mater gondoskodik.

Jó olvasást kívánunk lapszámunkhoz!

Budapest, 2021. március 25.

Baráth Noémi
Doktoranduszok Országos Szövetsége
Rendészettudományi Osztály elnöke
vendégszerkesztő

Dr. Christián László r. ezredes
tanszékvezető egyetemi docens
NKE oktatási rektorhelyettes
főszerkesztő

Kísérleti orvostudománytól a rendészettudományig

Interjú Haller József egyetemi tanárral, az MTA doktorával¹

Neurobiológus, kutató, 2004 óta a Magyar Tudományos Akadémia doktora. Szakterülete a magatartás-neurobiológia és kriminálpszichológia. 1999 és 2019 között a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet Viselkedés Neurobiológia osztályának vezetője volt, ahol 2016 és 2019 között a Viselkedésvizsgáló Egységet is vezette. Rendszeres oktatói tevékenységet folytatott az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a Szent István és Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, valamint a Semmelweis Egyetem doktori iskolájában. Tanszékvezető a Nemzetközi Közzolgálati Egyetem Kriminálpszichológiai Tanszékén. Kutatási területe az agresszivitás, a drogok (kannabinoidok), a szorongás és a poszttraumásstressz-zavar viselkedési és neurobiológiai aspektusai. Két magyar és két angol nyelvű tudományos szakcikk szerzője, valamint írt másfél tucat könyvfejezetet. Különböző nemzetközi folyóiratokban 158 tanulmánya jelent meg, több, amelyre 6212 független hivatkozás érkezett. A tudományos teljesítmény mérésére használt Hirsch-indexe 49. Számos konferenciát szervezett, illetve több hazai és nemzetközi tudományos folyóirat szerkesztőségének volt, vagy jelenleg is tagja. A Drogkutató Intézet igazgatójaként a tudományos kutatómunkák vezetője, az *Interdiszciplináris Drog szemle* szerkesztőbizottságának elnöke. Új feladata 2021-től a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskolájának a vezetése.

Kriminálpszichológia tantárgyat már a Rendészettudományi Kar jogelődjén a Rendőrtiszti Főiskolán, annak megalakulásától kezdve oktatunk; tanáraink között olyan illusztris személyiségek voltak, mint Popper Péter. Az első kriminálpszichológia oktatására specializált szervezeti egység 2015 szeptemberében alakult meg, a Rendészeti Magatartástudományi Intézet keretein belül működő Kriminálpszichológiai Tanszék. Az intézet Dr. Hegedűs Judit PhD, a tanszék Fogarasi Mihály PhD. mb. tanszékvezető irányításával kezdte meg munkáját. 2016 januárjában Dr. Haller József PhD lett az intézet, majd 2016 nyarától a tanszék vezetője. 2019-ben az intézet megszűnt, a Kriminálpszichológia Tanszék azóta önálló oktatási egységként működik tovább. A tanszék oktatási profilja az általános pszichológiai ismeretek közvetítésétől, a kriminálpszichológiai ismereteken át a bűnügyek kriminálpszichiátriai elemzéséig terjed.

¹ Az interjút készítette Konráné Lovas Petra és Németh Zsolt, a *Magyar Rendészet* szerkesztőségének munkatársai, közreműködött Major Marcell hallgató, az RTK Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék demonstrátora.

Magyar Rendészet: Professzor úr, Ön egy nemzetközi tudánymetriai felmérés szerint a Nemzeti Közzolgálati Egyetem oktatói közül egyedüliként, 198 magyar kutató társaságában a világ tudományos gondolkodására leginkább ható tudósok sorába tartozik. Miről van szó pontosan?

Haller József: A tanulmány a *PLOS Biology* nemzetközi tudományos folyóiratban jelent meg, négy tudánymetriával foglalkozó szerző írta. Egy általuk kidolgozott szempontrendszer szerint a világ nagyjából hétmillió tudósa közül összeállították annak a százezernek a listáját, akik szerintük a legnagyobb mértékben járultak hozzá a tudományos gondolkodás fejlődéséhez. Nem voltak szakterületi vagy más-fajta „kvóták”; egyedül a tudósok munkásságának úgynevezett tudományos impaktja számított. Hat szempont szerint értékelték; ezek egyike a művekre érkezett hivatkozások száma, a másik fontos mérőszám pedig a Hirsch-index volt, amely lényegét tekintve a kitarító kiválóság mérőszáma. A további négy mérőszám azt volt hivatott felmérni, hogy milyen fontos szerepet töltött be a vizsgált személy a tudományos művek létrehozásában. A listán valóban 199 magyar kutató szerepelt, de ez a szám némi felülbírálatra szorul, mert a 199 magyar illetőségűnek feltüntetett szerző egyikének-másikának nem sok köze volt Magyarországhoz, míg a nem magyarnak feltüntetett szerzők egy része viszont Magyarországon fejtette ki tudományos tevékenységének zömét, és jelenleg is magyar állampolgár. A szerzők csaknem hétmillió szerző adatait dolgozták fel, és ennél a mennyiségnél még a mai technikai feltételek mellett is előfordulnak hibák. Egyébként hízelgő, hogy a kutatók felső fél százalékába kerültem, de nem szabad eltúlozni a dolog jelentőségét. Ha egyébert nem, akkor már csak azért sem, mert a hivatkozási listák csak 1995 óta teljes körűek, és csak nemzetközi publikációkat vettek figyelembe, így azok, akik ennél lényegesen korábban vagy anyanyelvükön írták meg fő műveiket, hátrányból indultak. A lista a 2018. évi állapotot tükrözte 1995–2017 közötti hivatkozások alapján, számtalan kiváló kutatóval azok között, akik felkerültek rá, és számtalan kiváló kutatóval azok között, akik nem.

M. R.: Értesítették az előkelő helyezéről?

H. J.: Nem, természetesen senkit sem értesítettek külön. Egy doktorandusztanítványom jelezte, hogy megjelentem ezen a listán, és – utólag is elnézést kérve érte – első pillanatban meg is sértődtem, hogy csak a harmincezredik hely környékén vagyok. Később persze átgondoltam, hogy egy csaknem hétmillió kutatóból álló populációban ez nem túl rossz hely, végül is bekerültem a felső fél százalékba.

M. R.: Önt milyen tudományterületen vették figyelembe?

H. J.: Mindenkinél három tudományterületet neveztek meg. Az én esetemben az első a „neurológia, neurobiológia” volt, amit Magyarországon „idegtudományként” tartunk számon. A második tudományág, ahova besoroltak a viselkedéstudomány volt,

míg a harmadik az összehasonlító pszichológia. Manapság a tudományban minden interdiszciplináris, ezért egyetlen tudományterület sem fedti le valakinek a teljes munkásságát. Valószínűleg ezért soroltak be mindenkit háromféleképpen. Szerintem az, hogy a neurológiát és a neurobiológiát összevonták egy kicsit fura, mert neurológiával soha nem foglalkoztam, de mindegy, alapvetően jól lőttek be. Úgy tekintették, hogy idegtudományi alapú viselkedéstudománnyal foglalkoztam, ami összehasonlító pszichológiának is tekinthető.

M. R.: Lehet tudni, hogy mely munkái lettek alapul véve?

H. J.: A felmérés átfogó volt. Nem egyes publikációkat vettek figyelembe, hanem az összes munkát, amely egy adott szerzőhöz köthető. Ennek alapja az a nyilvánosság, amelyet az Institute for Scientific Information (ISI) tart karban, és amely, mint mondtam, 1995-től kezdve teljes körű, legalábbis annak a körülbelül 15 ezer nemzetközi folyóiratnak a tekintetében, amelyet az intézet nyomon követ. Jelentős részben ebből az adatbázisból táplálkozik a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) is, azzal a kiegészítéssel, hogy az MTMT-ben magyar nyelvű publikációk is helyet kapnak, míg az ISI csak nemzetközi publikációkat vesz figyelembe.

M. R.: Az ember génszerkezetéről egyre többet tudunk, a gének mennyiben határozzák meg az ember viselkedését?

H. J.: Ez a tudomány kiemelt jelentőségű az emberi vagy éppen állati viselkedés meghatározó tényezői között, sőt, a „genetikai érv” a bíróságokon is felmerül, elsősorban az Egyesült Államokban, de néhány európai országban is. Sokan gondolják ugyanis azt, hogy a törvényszegő viselkedés, például az erőszakos bűntettek – amúgy részleges – genetikai meghatározottsága csökkenti az elkövető felelősségét. Manapság nem túlságosan bonyolult, és nem is kivételesen költséges felmérni valakinek a genetikai hátterét, és ha „hibás” génre akadnak, azt az ügyvédek felhasználhatják a tárgyaláson. Elég sok olyan gént ismerünk, amely összefügg az agresszióval és az erőszakossággal, és ezt lehet felelősséget korlátozó tényezőként is prezentálni. Az utolsó cikk, amit erről olvastam 81 olyan amerikai pert tekintett át, amelyben a „genetikai érv” befolyással volt a bíróra, illetve a kiszabott büntetés mértékére. Egyébként nemcsak a genetika lett része bírósági érvrendszernek, hanem a neurobiológia is. Sőt a „neurobiológiai érv” talán fajsúlyosabb is, mint a genetikai. Talán ezért jött létre az elmúlt két évtizedben a „neurolaw”, amit idegtudományi törvénykezésként fordíthatnánk le magyarra. Az Egyesült Államokban egy ideje már bírót, ügyészeket és ügyvédekot oktatnak „neurolaw”-ra, mert a bíróságokon egyre gyakrabban vetődik fel ez a kérdés, mint felelősséget csökkentő tényező.

M. R.: Most nagyon a közepében vagyunk a dolognak, ugye ez az, amit a köznyelv háborogva mond: majd biztos jönnek a szakértők, és nem lesz megbüntetve a brutális gonosztevő.

H. J.: A szakértők nem hoznak ítéleteket. Az ítéletet a bíró hozza, azoknak az ismereteknek a birtokában, amelyekkel rendelkezik. Pontosan azért oktatják a bírókat neurobiológiára, hogy kompetens döntést tudjanak hozni. Nem az a cél, hogy bárki számára mentességet kreáljanak, hanem az, hogy olyan ítéletek szülessenek, amelyek figyelembe veszik a tudományos haladás vívmányait. Ez nemcsak és nem elsősorban a vádlott érdekeit szolgálja, hanem inkább a társadalom egészének érdekeit. Egyébként a genetikai vagy éppen neurobiológiai érv nem csökkenti feltétlenül az elkövető felelősségét. Egy génvariáns, vagy éppen egy agyszerkezeti vagy agyműködési sajátosság összefüggésbe hozható lehet valamilyen büntetssel, de egyúttal az is kiderülhet, és gyakran ki is derül a szakértői véleményekből, hogy ez nem kényszerítő erejű a tett elkövetésének szempontjából.

M. R.: És Magyarországon mennyire van ennek gyakorlata?

H. J.: Nem ismerem a hazai joggyakorlatot eléggé ahhoz, hogy erről kompetens véleményt mondjak. Az viszont tény, hogy jónéhány évvel ezelőtt engem is felkértek egy neurobiológiai szakvélemény megfogalmazására, amit meg is tettem, és amennyire tudom, a bíróság figyelembe is vette a szakvéleményt. Persze furcsának tűnhet, hogy az amerikai joggyakorlatot jobban ismerem, mint a magyart, amire egyetlen magyarázat van: az Egyesült Államokban nagy súlyt helyeznek a tudományos publikációkra, ezért könnyű tájékozódni.

M. R.: Van ennek a tudásnak létjogosultsága a Rendészettudományi Karon?

H. J.: Abszolút. Ez nemzetközileg igen fontos kérdés, mivel az elkövetői felelősséget érinti. Sok kutatási eredményt publikáltak a témában, és sok könyvet is írtak róla. Ezek többségét természetesen olvastam. Bár szorosán véve nem az én szakmám, de közvetve kapcsolódik ahhoz, amit jőmagam oktatok vagy éppen kutatok.

M. R.: A Rendészettudományi Karnak akkor azt kell tanítania, hogy az az elkövető, akinek az agyszerkezete rendben van, az felelős a cselekményéért, azt meg kell gyanúsítani?

H. J.: A dolog ennél jóval bonyolultabb, mert az összefüggés nem egyenes. Hogy egy példát mondjak, az erőszakos bűnözők homloklebenye kisebb az átlagnál. Kissé sommasan elmagyarázva a felismerés jelentőségét: a homloklebeny az „agy agya”, ott van elrejtve egyéniségünk, erkölcsi normáink és empátiánk. A homloklebeny térfogata, sejtsűrűsége, kérgének vastagsága stb. egyéni varianciát mutat, más szóval ebből

a szempontból (sem) vagyunk egyformák. Ennek számtalan oka van, kezdve a genetikai tényezőktől a kora gyerekkori traumáig. Vannak olyanok, akiknek viszonylag kis homloklebenye van, és sohasem követnek el büntetteket, és vannak olyanok is, akiknek viszonylag nagy homloklebenye van, és mégis bűnözők. A homloklebeny és az erőszakosság közötti viszony ugyanis statisztikai: igaz az átlagra, ennél fogva az esetek többségére, de nem mindenkire. Amíg a bűnözői hajlam különböző tényezőinek hálózatát – amelyben a homloklebeny csak egyetlen hálózati pont – fel nem derítjük, a fenti felismerésnek inkább alapkutatósi, semmint gyakorlati jelentősége van. Érdeemes tudni róla, de nem lehet valakit gyanúval kezelni pusztán a homloklebeny térfogata miatt. Egyébként ismételtlen megjegyzem, hogy a szakértő nem hoz döntéseket, nem fogalmaz meg ítéleteket, csak ismereteket hoz létre, vagy éppen népszerűsít. Az új ismereteket a jog építi bele saját normáinak épületébe.

M. R.: A büntető igazságszolgáltatás gyakorlatában néhány évtizede a treatment ideológia jelentős teret kapott, miszerint a büntettest nem büntetni kell, hanem kezelni.

H. J.: Ez a trend nem annyira új, mint sokan gondolják. Valójában a '60-as, '70-es években csúcspontot ért el, amikor (legalábbis az Egyesült Államokban) több embert ítéltek kényszerkezelésre, mint börtönbüntetésre. A vonatkozó kutatási eredmények szerint ez valamikor a 2000-es évek tájékán fordult meg annyira, hogy manapság ritka, hogy valakit börtön helyett kórházba küldjenek. E miatt több publikációban sajnálkoztak különböző szerzők. A bűnözői felelősség kérdésében – általában véve – négy lehetséges álláspont körvonalazódik. A hagyományos álláspont szerint, aki bűnt követ el, bűnhődjön, ha tudatában volt annak, hogy mit tesz, és ha tudta, hogy az bűn. A biologizáló álláspont lényegében azt állítja, amit felvetésében megfogalmazott, nevezetesen azt, hogy az elkövető sokszor inkább beteg, semmint bűnöző, és ezért gyógyítani kell. Itt megemlítem Adrian Raine-t, aki nagyjából 30 éve írt könyvet a kérdéssel, amelynek továbbfejlesztett változatait azóta többször kiadták. Ő volt egyébként az, aki először mutatta ki, hogy az erőszakos bűnözők homloklebenyével bajok vannak. A szociológus álláspont szerint a büntetést nem az elkövető, hanem a társadalom a bűnös, ezért a társadalmat kell mielőbb „meggyógyítani”. Végül a haszonelvű álláspont szerint mindegy, hogy ki a bűnös, a lényeg, hogy a büntetést ne kövessék el újra, ezért a bűnözőt ki kell zárni a társadalomból. Mind a négy álláspont mellett szólnak elfogadható érvek, és mind a négyet kétségbe lehet vonni ugyanolyan mértékben elfogadható érvek alapján. Egy futó példát kiemelve: tanulmányok ezrei bizonyítják, hogy a társadalom jelentős mértékben hozzájárul a „bűnöző elme” létrejöttéhez. Ugyanakkor eléggé naivnak tűnik az, aki arra számít, hogy a társadalmat záros határidőn belül „meggyógyíthatjuk” – hiszen ezzel jónéhány évezrede próbálkozunk, és eddig nem sikerült. Ismételtlen fel kell egyébként hívnom a figyelmet arra, hogy a tudomány csak közvetve társadalomformáló erő. A tudomány ismeretekkel szolgál, amelyek legfeljebb fogódzókat szolgáltatnak a különböző kérdésekben. Azt is meg

kell jegyeznem, hogy a „bűn és bűnhődés” témájában még sok a tisztázandó kérdés. Azt mondanám, hogy jelenleg az igazság mozaikdarabkáit tártuk fel. Ezek szerint valóban vannak, akik a gyógyításra és nem a büntetésre szolgáltak rá, és vannak olyanok is, akik esetében a gyógyítás kérdése fel sem merül. A két szélsőség között azonban számtalan köztes eset van, a határvonalat pedig jelenleg nehéz meghúzni. Egyébként megkérdezném: biztos, hogy a biológiai tényezők egyben felmentő tényezők is?

M. R.: Éppen ezt akartuk kérdezni.

H. J.: Ezt a hallgatóknak a következőképpen szoktam elmagyarázni. Mozart hatévesen írta az első zeneművét, 14 évesen operát írt, ami egyike a legbonyolultabb zenei műveknek, és egy alkalommal, amikor Bécsben felejtette a partitúrát, Salzburgban három nap alatt írt egy másik zeneművet, hogy ne kelljen Bécsbe visszaszeke-reznie. Emellett két hangszeren virtuóz volt, és néhány továbbin jól játszott. Ezt ge-netikai háttér nélkül nem lehet megtenni. Zseninek születik az ember, nem tanulja. Hozzátenném, hogy zeneszerző családban nőtt fel, és apja ugyanúgy támogatta, mint a társadalom. Kisgyerekként például nagy sikeres koncerteket adott a császári udvarban. Teljesítménye tehát biológiai, családi és társadalmi tényezőknek egyaránt tulajdonítható. Megvonjuk ezért elismerésünket tőle, mondván, hogy nem magának, hanem génjeinek, és a társadalomnak köszönhetette teljesítményét? Most fordítsuk ezt meg, és képzeljük el, hogy valaki „rossz génekkel” születik, rossz családban nő fel, és a társadalom kiveti magából. Megtehetjük, hogy a körülmények miatt fel-mentjük tetteinek következményei alól, de akkor Mozartot se „dicsérjük meg”. Ge-netika, otthoni környezet, társadalom: az egyiknek minden a kezére játszott, a má-siknak minden „keresztbe tett”. Milyen jogon hódolunk az egyiknek, ha a másikat felmentjük? Leginkább azért, mert egyik körülmény sem kényszerítő erejű. Ahogy Mozart nem ítéltetett a sikerre, úgy a másik sem ítéltetett bűnözésre. A biológiai, csa-ládi és társadalmi tényezők esélyeket növelnek vagy csökkentenek, de nem döntenek, és nem cselekednek. Aki dönt és cselekszik, az az ember. A tényezők magyaráznak, de szélsőséges eseteket kivéve nem mentenek fel – legalábbis ez az én és sok más ember véleménye.

M. R.: Most támadt egy impertinens kérdésünk, miután az ön teljesítménye nem hétköznapi, ez vajon az agyszerkezetének köszönhető, vagy mondjuk a szorgalmának?

H. J.: Szeretnék Mozart lenni, de nem vagyok. Bár nyilván születtem némi képes-séggel, készségeimért meg kellett dolgoznom. Megjegyzem azonban, hogy a szor-galom képessége is öröklődik, azt tanulmányok bizonyítják. Végző soron tehát annak is vannak biológiai tényezői, amivel biológiai hiányosságomat, nevezetesen a zseniség hiányát pótolni igyekeztem...

M. R.: Ön tanítja a rendőröknek azt, hogy a születési helyzetük meghatározza az ember sorsát? Amit a filozófus Heller Ágnes érzékletesen így fogalmazott meg: „Születésünk véletlenül folytán valamennyien bele vagyunk hajítva a világba”. Ez így van?

H. J.: A viselkedésünk meghatározottsága ennél sokkal bonyolultabb. Ahogy a biológia is csak néhány elemét fedi le a tényezők egy nagyon bonyolult hálózatának, a társadalmi meghatározottság is csak egy részelem. Én e bonyolultságot és a bonyolultság mögött megbúvó szabályszerűségeket igyekszem tisztázni a hallgatók előtt.

M. R.: Az ön tudománya, az előadásai mit üzennek a rendőröknek: hogyan bánjanak az elkövetővel, hogy nézzenek rá, és hogyan viszonyuljanak hozzá?

H. J.: Az én előadásom rámutat, hogy a bűnözők nagyon sokfélék, és egyazon büntípuson belül is sok altípus van. Az erőszakos bűnözést példának véve: van, aki az agresszióját eszközként használja céljai elérése érdekében. Nem azért erőszakos, mert dühös, hanem hogy pénzt szerezzen, vagy tekintélyt vívjon ki magának. Mások épp ellenkezőleg, képtelenek úrrá lenni a dühükön, és utólag nagyon sajnálják, ami történt. Ezek egyébként – az előzőkkel ellentétben – gyakran fordulnak orvoshoz, és nem teszik rosszul, mert ezt a fajta agressziót elég jól lehet kezelni. Végül vannak, akik tetteit irracionális gondolatok irányítják, és ezek hatására folyamodnak erőszakhoz. Pszichózis hatása alatt cselekednek, és nemcsak, hogy nem fogják fel bűnnek, amit tesznek, hanem épp ellenkezőleg, azt hiszik, hogy az erőszak a társadalom javát szolgálta. Ez az egyik dolog, amit szeretnék megértetni velük: hogy ne gondolkodjanak egyszerű kategóriákban, mert igaz, hogy aki erőszakos bűnt követ el, az erőszakos bűnöző, de a három típus között lényegbevágó különbségek vannak. A másik dolog, amit érdemes kihangsúlyozni, az, hogy a bűnözők tipizálása nem akadémikus játék. Ha tudom, hogy a bűnelkövető mit és miért tesz, azt is tudni fogom, hogy hogyan viszonyuljak hozzá. Tudom, hogy mire lehet számítani tőle, hogy hogyan ajánlatos kihallgatni stb.

M. R.: Másképpen hogyan? Például hogy fejjel lefelé lógatjuk a plafonról vagy pedig cigarettával kínáljuk? Vagyis mi ez a másképpen kihallgatás?

H. J.: Egy kétórás előadás és ugyanilyen hosszú gyakorlati foglalkozás anyagát nehéz dióhéjban összefoglalni. A lényeg az, hogy a „dühös” elkövetőnek büntudata van, ami a kihallgató számára, de az elkövető számára is lehetőségeket nyit, míg az, aki az erőszakot eszközként használja, csak az érdekeit tartja szem előtt, és csak érdekei felől közelíthető meg. Végül a pszichotikus szívesen elmagyarázza, hogy mit miért tett, de – akár tetszik, akár nem – az egyetlen megoldás az orvosi kezelés. Itt a kihallgatás célja leginkább egyfajta elődiagnózis felállítása, majd orvosi segítségkérés, ha az előzetes gyanú beigazolódni látszik. Három elkövetőtípushoz háromféle kihallgatási

stratégia társul, különböző célokkal és eszközökkel. És akkor még csak az erőszakos bűntettek elkövetőiről beszéltem.

M. R.: Hadd pontosítsuk, azt akarja megértetni hogy a bűnelkövetés az élet része, velejárója?

H. J.: Nem, egyáltalán nem. A bűnözői karrierek tanulmányozása egyértelművé tette, hogy az emberek többsége soha nem követ el bűntettet, és a fennmaradó 20-25 százaléknak is csak igen kis hányada, a lakosságnak mindössze 2-3 százaléka „hivatásos” bűnöző. Őket soroljuk egyébként az élethosszig tartó bűnözői pályát bejárók közé.

M. R.: Tehát akkor mégis, hogy viszonyuljon a rendőr a bűnelkövetőhöz?

H. J.: Nagyon röviden és sommásan azt mondanám, hogy tudás birtokában. E tudásnak nagyon sokrétűnek kell lennie, és helyet kell kapjon benne a bűnözők ismerete is, a kriminálpszichológia. Illúzió azt képzelni, hogy minden bűnöző egyforma, és persze erős túlzás azt állítani, hogy mindegyik teljesen más. A bűnözőknek típusai vannak, bűnözésfajtánként más és más. Amit például az imént az erőszakos bűnözőkről elmondtam, teljesen másképp néz ki a szexuális bűnözők esetében, vagy egy bünszervezetben belül. Nem lehet, sőt nem is szabad mindegyik elkövetőhöz ugyanúgy viszonyulni. Nincsenek általános receptek. Receptek sokasága van, mint a konyhában. Én azokkal az ismeretekkel igyekszem felvértezni a hallgatókat, amelyeket elődök sokasága felhalmozott. Ez persze csak útravaló. Az elődök tapasztalata segít, de mindenkinek szüksége van saját tapasztalatokra is, amelyeket szakmai tevékenysége során szerez meg. Ha jó alapokkal indul – és ezen vagyunk –, akkor hamar válik profivá, ha felkészületlenül kezdi a pályát, akkor később, vagy talán soha.

M. R.: A beismerő vallomás, amint tudjuk, nem feltétlenül kell, de azért az a szakmának mégis követelménye.

H. J.: Akkor maradjunk annyiban, hogy nem a beismerő vallomás, hanem az információszerzés a fontos. Tehát az a feladat, hogy olyan információt nyerjünk, amelyet nem biztos, hogy a bűnöző meg akar osztani velünk. Arra készítem a hallgatókat, hogy szakmájuk gyakorlása közben csupa olyan emberrel lesz dolguk, akik bünt követtek el, de tudniuk kell különbséget tenni a különböző bűnelkövető típusok között. Például a szexuális bűnelkövetőknél más a teendő, mint egy drogdílernél, sőt a drog nagybani forgalmazója is teljesen más tulajdonságokkal rendelkezik, mint az egyszerű drogdíler. Tudniuk kell, hogy melyiktől mire számítsanak, amikor kapcsolatba lépnek velük. Nem az a kérdés, hogy megértik vagy elutasítják a bűnözőt, hanem az, hogy technikailag fel legyenek készülve.

M. R.: Jól tudjuk, a tudományos álláspont szerint, hogy az ember agyszerkezete 20-25 éves korára szilárdul meg, és ez azt jelenti, hogy addig nem teljes a tetteiért a felelőssége?

H. J.: Pontosítanék: a homloklebeny – az „agy agya”, ahogy korábban aposztrofáltam – valóban 20-25 éves korban éri el teljes fejlettségét. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy az ennél fiatalabbaknak „nincs agyuk”, vagy éppen képtelen lennének felfogni azt, amit tesznek, vagy azt, ami körülöttük vagy velük történik. A fejlődés nem egy szivárvány, amely alatt egyik pillanatról a másikra átmegyünk, hanem egy folyamat. A magam részéről nem gondolom azt, hogy az ember csak a homloklebeny teljes kifejlődésének pillanatában válik felelőssé a tetteiért. Ilyen mértékig nem kapcsolnék össze egy biológiai fejlődési folyamatot egy jogi konstrukttal.

M. R.: Az evolúciónak mi a szerepe az agyi szerkezet alakulásában?

H. J.: Mint minden szerv, az agy is az evolúció terméke; erről így általában véve nincs különösebb mondanivalóm. Két dolgot viszont kiemelnék. Az egyik az „agresszióra termett állati agy” és a „békére predesztinált civilizáció” konfliktusa, amelyből néhányan a bűnözés is levezetik. Az efféle elméleteket néha egészen tetszetős formában fogalmazzák meg, de nem látom, hogyan lehetne ezt bizonyítani. Ez számomra megmarad az elme játéknak. Egy másik dolog viszont szerintem több figyelmet érdemel, nevezetesen az agynak az a képessége, hogy fejlődése – bizonyos keretek között – módosuljon. Nagyon nyersen megfogalmazva: a korai stresszek, különösen a traumás jellegűek, az agyat egy olyan fejlődési útvonalon indítják el, amely felnőttkorban az agresszivitást favorizálja. Teoretikusan úgy is meg lehet fogalmazni a dolgot, hogy a korai nehéz életkörülmények mintegy előre jelzik a későbbi nehézségeket, és az agy ennek megfelelő fejlődési pályát jár be, mintegy felkészülve a küzdelmes életre. Ez eléggé spekulatív, az azonban kétségtelen tény, hogy a genetika mellett, ami végső soron az evolúció terméke, az életkörülmények is irányítják az agy fejlődését. Kérdés, hogy a lehetséges fejlődési variánsok programozottak vagy egyszerű károsodások. Lehet, hogy az agy fejlődését több, evolúciósan kódolt genetikai program határozza meg, és a környezeti feltételektől függ, hogy melyik lép működésbe. Ez hihetőbbé tenné az imént említett spekulációkat. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy a külső körülmények mintegy megzavarják az agy fejlődését, és az nem tudja befutni azt a pályát, amelyre kódolva volt. Az epigenetika jelensége, a gének születés utáni módosulása talán az előző feltételezést favorizálja, hiszen az epigenetika szabályozott folyamat. Így valóban elképzelhető, hogy több evolúciós programunk van az agyszerkezetre, amelyek között a környezet mintegy válogat.

M. R.: A szerep, ami kialakul ennek folytán az emberben, és amelyre szüksége is van, rögződik egy életre?

H. J.: Akár kódolt fejlődési alternatívákról van szó, akár károsodott fejlődésről, az időt nem lehet visszaforgatni. Bár az utóbbi két-három évtizedben bebizonyosodott, hogy az agyban keletkeznek új idegsejtek, ez elsősorban a memóriafolyamatokkal kapcsolatos, az agy szerkezetét nem befolyásolják lényegesen. Ugyanakkor az agy nemcsak a korai életkorokban szenvedhet el változásokat, hanem gyakorlatilag az egész élet során bármikor. Sommásan megfogalmazva: ami elromlott, az aligha javul meg később, de ami megfelelően fejlődött, azt később még el lehet rontani.

M. R.: De nincs valami szerepe a civilizációnak, a társadalmi elvárásoknak abban, hogy miként viselkedünk az emberek között, még akkor is, ha van bennünk agresszív készletés?

H. J.: Dehogy nincs. A biológia pusztán keretrendszer. Ez azonban meghatározza azt, hogy mit építünk be tudatunkba abból, ami életünk során hat ránk. Olyan, mint egy edény: mi töltjük fel, de van egy kapacitása.

M. R.: Vajon az emberiség fennmaradását a másik emberre tekintettel cselekvő stratégia vagy az önző magatartás biztosította-e?

H. J.: Ha az altruizmust és az önzést, mint olyat, tehát az előző kérdésekben firtatott agressziótól függetlenül közelítem meg, akkor mindkettő jelen van az állatvilágban és a társadalomban egyaránt. Az állatok az altruizmust elsősorban olyanokkal szemben gyakorolják, akikkel génállományuk bizonyos mértékig közös, tehát rokonok, míg az „önzést” azokkal szemben, akikkel ez a kapcsolat nem áll fenn. Kísérletileg igazolták, hogy az altruizmus mértéke állatoknál szoros kapcsolatban áll a rokonság fokával. Ha társadalomfilozófus lennék, ebből messzemenő következtetéseket vonhatnék le arra nézve, hogy a család, nemzetség, törzs, nép, emberiség fennmaradása miképpen függ össze ezzel az irányított altruizmussal, és talán arról is, hogy milyen hatása van a „mind egyek vagyunk” érzésnek az altruizmus általánossá válására, és ez által az emberiség jövőjére. Persze nem vagyok társadalomfilozófus. Ha a kérdést az agresszióra vetítem le, és az önzést az érdekek erőszakkal való érvényesítésével azonosítom, akkor talán egy játékelméleti megközelítést alkalmaznék. Ennek részleteibe most nem mennék bele, de bizonyos játékelméleti modellek szerint sem a kíméletlen erőszak, sem a mindent megengedő békesség nem evolúciósan stabil stratégia. Az általános erőszak felemésztené a közösséget, az általános béke túl nagy előnyhöz juttatná azt, aki agresszióhoz folyamodna, így ez a stratégia túlságosan csábítóvá válna ahhoz, hogy kihagyják. Evolúciósan az agresszív és békés egyedek egy bizonyos arányú vegyüléke tűnik stabilnak, amelyben az agresszívak a közösségnek körülbelül egyötödét tennék ki. Bár ez is meglehetősen spekulatív, úgy tűnik, hogy a gyakorlatban működik, legalábbis az elvet megfigyelések támogatják.

M. R.: A kriminológia szerint a látszólag véletlen akaraton alapuló emberi magatartások körében is törvények uralkodnak, csakúgy, mint a fizika világában.

H. J.: A véletlent is törvényszerűségek irányítják, erről szól a matematikai statisztika. Visszatérve kérdéséhez: frissen megjelent kriminálpszichológia könyvünkben² szó szerint idéztünk egy szerzőt, aki az ellenkező állásponton volt, mondván, hogy az emberek nem azért bűnöznek, mert gyerekkorukban verték őket, mert szegények, vagy mert drogot fogyasztottak, hanem azért, mert egy adott pillanatban hoztak egy rossz döntést. A viselkedés motivációját tehát a pillanatnyi döntésre redukálta, amely alapulhat félreértésen, pillanatnyi lelkiállapoton, vagy éppen tévedésen, röviden: véletlenszerű. Ebben a szerzőnek tökéletesen igaza van, ha csak az azonnali okra koncentrálunk. Vannak azonban olyan tényezők, amelyek mintegy meghatározzák egy bizonyos fajta döntés valószínűségét. Példával élve: senki nem lesz agresszív pusztán azért, mert pszichostimuláns hatása alatt áll, de ha kialakul egy konfliktushelyzet, nagyobb valószínűséggel nyúl az erőszak stratégiájához, mint drogmentes időszakában. A véletlenből szabály lesz, bár nem egészen úgy, mint a fizikában. A kenyér mindig a vajas felére esik, mert a vaj fajsúlya nagyobb, mint a kenyéré. Az emberi viselkedés esetében pusztán a valószínűsége nagyobb annak, hogy a vajas felére essen, anélkül azonban, hogy ez elkerülhetetlen lenne. Az emberi viselkedés becslésénél ezért van szükségünk matematikai statisztikára.

M. R.: Kérjük, ezek után foglaljon állást: mit tegyen a jog, mikor büntessen, és mikor legyen elnéző?

H. J.: Ezt én nem tudom eldönteni, messze fölötte áll annak, amennyit én értek a kérdéshez. Nem vagyok jogász, a jogtörténetben sem vagyok jártas. Egy dolgot viszont elmesélek, mert lehet, hogy ideillik. Itt az egyetemen valakivel beszéltem, aki azt mondta nekem, hogy a bűnt a jog hozza létre, mégpedig azáltal, hogy bizonyos cselekményeket büntetendőnek nyilvánít, más cselekményeket pedig nem. Kíváncsivá tett, ezért az interneten megnéztem Hammurápi törvénykönyvét. A majd négyezer éves törvények egy része ma már nem érvényes, mert a rabszolgákról szólnak, manapság pedig nincsenek rabszolgák. A többi viszont be lehetne tenni bármely mai törvénykönyvbe. Legfeljebb a büntetési tételeket kellene megváltoztatni, mert manapság már senkinek nem vágjuk le a kezét. Ami viszont akkor bűn volt, ma is az. Úgy tűnik, mintha lenne valahol valamilyen természetes jogérzet, ami független az aktuális törvényektől. Ezzel kapcsolatban felidézek egy filmet is a csimpánzokról. Az egész csapat egy fa alatt gyülekezett, és a lehulló diókat törögette fel, hogy hozzájusson a csemegének számító bélhez. Egy kölyök csimpánz megpróbálta eltanulni ennek művészetét, de mivel nem jutott neki kő, egy fadarabbal próbálkozott, természetesen

² Haller József (szerk): *A bűnöző elme*. Budapest, Dialóg Campus, 2020.

sikertelenül. Ekkor az egyik felnőtt elment diót keresni, és köve őrizetlenül maradt, amit a kölyök kihasznál, és elcsente a követ. Ahogy előbb lopva körülnézett, majd cipelés közben takargatta a követ, ahogy sompolygott, és ahogy egy bokor mögött rejtőzve verte fel új hadiszállását, mind arról árulkodott, hogy tudatában van annak, hogy amit tesz, az lopás. Lehet, hogy a jogot az ember hozza létre, de úgy tűnik, hogy egyes jogszabályok régiebbek az embernél.

M. R.: A kriminálpszichológia miként vélekedik a büntetés helyett alkalmazott gyógykezelésről, pontosabban a kényszergyógykezelésről?

H. J.: Nem kétséges, hogy vannak kezelhető problémák, de vannak olyanok is, amelyeknek a tüneteit vissza lehet szorítani anélkül, hogy magát a betegséget meggyógyítanák, és végül vannak olyan állapotok is, amelyeken csak kismértékben és kis eséllyel lehet segíteni. Vannak továbbá mentális vagy neurológiai állapotok, amelyeken – ma legalábbis – egyáltalán nem lehet javítani. Mind a négy kategóriában vannak olyan mentális zavarok, amelyek megnövelik a bűnözés kockázatát. Ha a bűnözés visszaszorításának oldaláról fogom fel, akkor a problémák orvosi kezelése egy esély, ami közelebb visz a célhoz. Ha a bűnöző oldaláról nézem, akkor megint egy esélyt látok, ezúttal a normálisabb élethez. Mind a két oldalnak jobb, ha az okot szüntetjük meg, mint ha simán megtorolunk valamit. Ehhez persze az kell, hogy a zavar vagy betegség fennálljon, valóban megnövelje a büntettek elkövetésének kockázatát, és az állapot kezelhető legyen. Vannak olyan esetek is, amikor a büntett visszaszorítása érdekében ártanak az elkövetőnek, anélkül, hogy bármilyen módon segítenének rajta. Az úgynevezett vegyi kasztrációról, más néven antiandrogén terápiáról beszélek. A cél a szexuális, köztük a pedofil bűncselekmények elkövetésének – lényegében a bűnisméltésnek – a kizárása. A jogos-nem jogos kérdéssel nem foglalkozom, mert nem kompetenciám. Összességében azonban a kezelésekből egyfajta reményt és ígéretet látok, ugyanakkor egyfajta morális kötelességet is. Ha valaki eltöri a lábát, gipszbe teszik, függetlenül attól, hogy az illető bűnöző, vagy sem. Miért ne tennénk ugyanezt mentális zavarok esetében is, különösen akkor, ha ez a börtönön belüli és kívüli bünteteket is visszaszorítja?

M. R.: Működik ez a vegyi kasztrálás valahol?

H. J.: Én tíz európai – többnyire EU – országról tudok, ahol alkalmazzák, és nagyjából hasonló számú országról más kontinenseken. Többek között az Egyesült Államokban is végrehajtanak ilyen beavatkozást. A kezeléseket sikeresek. Egyes országokban csak kivételes esetekben alkalmazzák, máshol az elkövető választhat, hogy kezelik vagy börtönbe kerül, ismét máshol bírósági ítélettel lehet valakit vegyi kasztrálásra kényszeríteni. Itt a bűnöző legfeljebb börtönévektől szabadulhat meg, de megfosztják életének egy fontos összetevőjétől – a szexualitástól – és a kezeléseknél eléggé súlyos mellékhatásai vannak. A potenciális áldozatok viszont megszabadulnak egy fenyegetéstől.

M. R.: De ez a jövőre vonatkozik, a múltat pedig akkor elfelejtik?

H. J.: Azt hiszem, országonként más és más a helyzet, bár nem néztem utána nagyjából húsz ország törvénykönyvében. Tudok viszont olyan országról, ahol az antiandrogén terápia valódi alternatíva, vagyis a megtorlás kikerül a képletből. Ahogy fogalmaztál: a múltat néhány helyen valóban elfelejtik, mert a vegyi kasztráció megszünteti a veszélyt.

M. R.: A szexuális rendellenes magatartások egyike az úgynevezett vérfertőzés, az egyenes ági rokonok szexualitása. Az emberek többsége nem érez szexuális vágyat a leszármazottja vagy a testvére iránt. Ez biológiai vagy pedig társadalmi hatásnak tudható be?

H. J.: Nem merném azt mondani, hogy ez egy természeti törvényszerűség, de megfigyelték, hogy az állatok életmódja, életciklusa úgy alakult ki, hogy a lehető legkisebb legyen az esélye annak, hogy rokonok egymással szexuális kapcsolatba kerüljenek. A tipikus példa az, hogy a domináns hím a fiatal hímekeket elüldözi a csoportból, így azok kénytelenek más csoportokban, nem rokonok között párt találni maguknak. Talán ez a biológiai háttér magyarázza a társadalmi tabu mára legalizált formáit. Ezzel együtt, vérfertőző szexuális kapcsolat az állatvilágban és a társadalomban előfordul néha. Például a fáraók gyakran vették el a testvérhúgukat feleségül, és egyes természeti népeknél a szülő és gyerek közötti szexuális kapcsolat része a felnőtté avatási szertartásnak. A rokoni kapcsolatnak valóban vannak genetikai kockázatai, ezért a természet mintegy óvintézkedéseket tesz ellene, de előfordul, és a negatív következmények nem azonnaliak, és még csak nem is kötelezőek. Vannak életképes laboratóriumi állattörzsek, amelyeket testvérek több generációs párosításával hoztak létre, hogy csökkentsék a genetikai variabilitást.

M. R.: Fontos, hogy közterületi munkában, amikor intézkedik a rendőr, képes legyen felismerni a rendellenes magatartás mögötti biológiai hátteret, például az értelmi fogyatékosokat?

H. J.: Én a biológiai–pszichológiai–pszichiátriai hátteret nem szűkíteném le az értelmi akadályozottságra. Ezt egyrészt könnyű felismerni, másrészt nem is a legfontosabb eleme a problémakörnek. Egyébként igen, szükséges ismereteket szerezni a büntettek biológiai hátteréről, mert ezt nem lehet elválasztani a pszichológiától, illetve a pszichiátriától. A három egységes egészet alkot. Ráadásul vannak bűnözői viselkedések, amelyek magyarázatában egyértelműen a biológia viszi a prímet. A pszichózis, drogfüggés és néhány más bűnözéshez kapcsolódó zavar egyértelműen az agy produktuma. A szakirodalomban ezeket már évtizedek óta úgy hívják, hogy „brain disease”, vagyis az „agy betegségei”. Tévfúton jár, aki azt hiszi, hogy pusztán pszichológiai megközelítésben tárgyalhatók az ilyen zavarok.

M. R.: De mit szólnak ehhez a rendészeti hallgatók, akik mégiscsak jogalkalmazói szerepet fognak betölteni? Fogadják ezeket a gondolatokat, hogyan jelzik vissza, hogy érdeklő őket vagy fontosnak tartják?

H. J.: Oktatóként azt tapasztalom, hogy többségük elkötelezetten foglalkozik tárgyaimmal, és látványosan jól teljesít az ismeret-ellenőrzések során. Sokszor kimondottan büszke vagyok rájuk, mert olyan feladatokat is jól oldanak meg, amelyek egy szakértőnek is kihívást jelentenének. Egyébként megértem álláspontodat: a rendőr valóban jogalkalmazó. Ugyanakkor szakmája révén emberekkel foglalkozik, ráadásul olyan emberekkel, akiknek az átlagnál sokkal több problémája van. Ezzel a hallgatók többsége a jelek szerint tisztában van, és ennek megfelelően veszi az adást.

M. R.: Talán azt is fel kell ismernie, hogy orvost kell hívni, és ha elmulasztja, még büntetést is kaphat érte.

H. J.: Igen, ezért felhívom a hallgatók figyelmét azokra a helyzetekre, amelyekben nem boldogulnak orvos nélkül. Egy drog hatása alatt álló személyt például megfigyelés alatt kell tartani a fogdában, mert nem tudni, hogy mennyi drogot fogyasztott és mikor. Lehet, hogy éppen kilábal az állapotából, de lehet, hogy csak ez után tetőződik a drog hatása, és életveszélybe kerülhet. Nem akkor kell orvost hívni, amikor a fogvatartott már a földön fekszik, és levegő után kapkod. Számtalan ilyen helyzet van, ezek a tárgyak fontos elemét képezik.

M. R.: Minden leendő rendőrt meg tud szólítani?

H. J.: A „minden” nyilván túlzás. Én sem szerettem minden tárgyat az egyetemen, és ezzel a mai hallgatók sincsenek másképp. A többséget azonban igen, megszólitják tantárgyaim. Egy hallgató néhány évvel ezelőtt azt írta, hogy azért szeretné megismerni a bűnözőket, hogy ha találkozik velük, ne tépje le a fejüket. Ez, hogy is mondjam, kissé eredeti megfogalmazás, de éreztem a jó szándékot mögötte. Szeretné érteni a bűnözőket, hogy ne bántsa őket feleslegesen. A hallgatók jelentős része ugyanilyen. Nem is egyszerűen a törvény betűje szerint, hanem erkölcsösen is akar működni a szolgálata során. Ez pedig nem lehetséges anélkül, hogy ismerné azokat, akikkel dolgozik – szakmailag is és emberileg is.

M. R.: Nos, kedves professzor úr, ön hogyan határozná meg kutatói és oktatói profilját?

H. J.: Viselkedés-neurobiológus vagyok, de az elmúlt négy évtizedben kizárólag olyan kérdésekkel foglalkoztam, amelyek rendészeti szempontból fontosak. Agresszió, drog, stressz, poszttraumás stressz-zavar – ezek voltak kutatói pályám legfontosabb témái, és ennek oktatóként hasznát veszem. Úgy gondolom, hogy annak is hasznát veszem,

hogy kutatóként mindig a felderíthető tények érdekelték, és sokkal kevésbé az elméletek. Az elmélet számomra csak akkor érdekes, ha tényeket magyaráz meg, nem akkor, amikor tényeket kreál, vagy ténynek állít be feltételezéseket. Úgy alakult egyébként, hogy kutatói tevékenységem mintegy rákényszerített a multidiszciplináris megközelítésekre, ami a kriminálpszichológia oktatásánál is nagyon fontos. Valahogy úgy érzem, hogy a kutatói és oktatói tevékenységem egységes egész – mindketőben a megismerhető tények és a többszempontú megközelítés játssza a főszerepet, ráadásul a kutatott és oktatott témák jelentős mértékben átfednek. Persze volt mit hozzátanulnom ahhoz, amit már eleve tudtam, de gondolom ezzel mindenki így van. Senki sem lehet „mélyszakértő” minden témában, amit egy tág tudományág lefed. Elég, ha néhányban az, és a többit nem veszi félvállról.

M. R.: És miképpen sikerült betagozódni a rendészeti oktatásba?

H. J.: A rendészettudományba fokozatosan sodródtam bele, egy ideig anélkül, hogy észrevettem volna. Hollandiai kutatásaim során, még a '90-es években született egy eredményünk, amit a kurrens neurobiológiai ismeretek alapján nem tudtunk megmagyarázni, és csak néhány hetes bűvárkodás után sikerült fellelni azt a rendészettudományi kutatássorozatot, amely értelmet adott annak a bizonyos értelemben bizarr kutatási eredménynek. Ettől annyira megdöbbenem, hogy félretettem neurobiológusi „önérzetemet”, és évekig egyebet sem tettem, mint a bűnözés szakirodalmát olvasgattam, majd az olvasottakat viselkedés-neurobiológusi munkám során kamatoztattam. Később kutatási együttműködést építettünk ki Farkas István tábornok úrral, aki a rendőrség Nemzetközi Oktatási Központjának, a NOK-nak az igazgatója. Így amikor felvetették a lehetőségét annak, hogy a karra jöhetnék kutatni és oktatni, nem sokat gondolkodtam rajta. Csak halkán mondom: kissé már untam is modelljeinket, csábító volt, hogy azt tanulmányozhatom, amit korábban modellezni igyekeztünk, az oktatás pedig bónusz volt. Mindig oktattam, akkor is, amikor kutatóként ez számomra nem volt kötelező.

M. R.: A rendészettudomány területén nagyon kevés a külföldi kapcsolat.

H. J.: Igaza is van, meg nem is. A kar tudatosan és sikerrel építi ki nemzetközi kapcsolatait, ezen a téren jobban áll, mint eredetileg gondoltam volna. Ugyanakkor tény, hogy a nemzetközi tudományos porondon rosszabbul teljesít, mint amire képes lenne. Sok a tennivaló, amit a magam kisléptékű eszközeivel, elsősorban a doktoranduszaim támogatásával igyekszem is előmozdítani. Fontos felkerülni a nemzetközi tudományos térképre, és ott is maradni. Ez vonatkozik a saját doktoranduszaimra és azokra a generációkra, akiket már ők fognak kinevelni. A kar jelentős része már megérett arra, hogy ne pusztán átvegye a külföldi jó gyakorlatokat, hanem kutatásai révén ilyen jó gyakorlatokat maga hozzon létre. Ezt a képességet kell készséggé fejleszteni.

M. R.: És a vége felé az obligát kérdés: van-e a kérdésekre adott válaszokon túli mondanivalója?

H. J.: Igen, ez néhány bevett kihallgatási technika szokásos utolsó kérdése. „Képzelmek magukat a helyembe, mit kérdeznének még?” – ezt a záró kérdést oktatták az FBI kihallgatótisztjei azon a kurzusukon, amelyen részt vettem. Nos, nem ragadt bennem mondanivaló. Örömteli volt számomra ez a beszélgetés.

Törvényi egység a költségvetési csalásban és annak érvényesülési lehetőségei a gyakorlatban

LENGYEL Tibor¹

A 2011. évi Btk. módosítás a költségvetési csalás tényállásának létrehozásával megteremtette a költségvetés bevételi és kiadási oldalának egységes büntetőjogi védelmét, amellyel a jogalkotó több bűncselekmény egy törvényi tényállásban történő összevonásával, egy komplex szabályozás bevezetésével kívánta megoldani a jogalkalmazás során felmerülő problémákat. Ennek részeként az egység-többség kérdésében megnyilvánuló jogalkotói akarat is érdemben változott, a törvényi egység megteremtése a korábbi kényszer- vagy automatikus halmazatok elkerülését célozta. Jelen tanulmány a gyakorlati jogalkalmazás szemszögéből kíván rámutatni mindazon sajátosságokra, amelyek a költségvetési csalás minősítésével kapcsolatosan a törvényi egység eredményeképpen napjainkban megmutatkoznak.

Kulcsszavak: elkövetési érték, folytatólagosság, költségvetési csalás, perújítás, törvényi egység

1. Bevezetés

Jelen tanulmány nem titkolt célja, hogy a gyakorlati jogalkalmazás szemszögéből mutasson rá mindazon sajátosságokra, amelyek a költségvetési csalás minősítésével kapcsolatosan a törvényi egység eredményeképpen megmutatkoznak.

Ahogy arra számos szerző rámutatott, hazánkban a közpénzek büntetőjogi védelmét – a hatékonyság érdekében – a jogalkotó 2011-ben újragondolta, a költségvetés védelmének minden eddiginél nagyobb jelentőséget tulajdonítva. A védelem korábbi rendszerét elavultnak tartotta, az azt biztosító tényállások a költségvetést támadó bűncselekmények egyes megjelenési formáira adtak választ, elmozdulva ezzel a túlzottan részletező szabályozás nem kívánt irányába. Az új költségvetési csalás bűncselekmény kodifikálásának célja az volt, hogy következetesebbé és használhatóbbá

¹ Lengyel Tibor pénzügyőr ezredes, igazgató, NAV Észak-alföldi Bűnügyi Igazgatósága; doktori hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
Tibor Lengyel Customs Colonel, Director, Northern Great Plain Criminal Directorate of the NTCA; PhD student, University of Debrecen Géza Marton Doctoral School of Legal Studies.
E-mail: lengyel.tibor_1@nav.gov.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1792-3971>

tegye a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényt a költségvetést károsító bűncselekmények vonatkozásában.²

Ezen cél megvalósulásának vizsgálata érdekében a tanulmány párhuzamot von a jelenkori és az azt megelőző büntetőjogi szabályozás között, esetpélda feldolgozásával keresve a választ azon kérdésekre, amelyek a törvényi egység alkalmazhatósága körében időről időre felmerülnek.

Az 1978. évi IV. törvény 2011. évi módosításáig a költségvetés büntetőjogi védelmét az adócsalás (310. §.), a munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás (310/A. §.), a visszaélés jövedékekkel (311. §.), a csempészet (312. §.) a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése (288. §.), az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése (314. §.) tényállása szolgálta, valamint az ÁFA-ra elkövetett csalás, illetve a csalás minden olyan esete, amely a költségvetés sérelmével járt (318. §.).

A halmazati kérdések vonatkozásában tehát elengedhetetlen visszautalnunk az adócsalás tényállásán keresztül a korábbi büntetőjogi szabályozás legmarkánsabb elemeire és az ott alkalmazott halmazatképző elvekre. Az 1978. évi IV. törvény az adócsalás tényállását a következőképpen szabályozta:

„310. § (1) Aki az adókötelezettség megállapítása szempontjából jelentős tényre (adatra) vonatkozóan valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, vagy ilyen tény (adatot) a hatóság elől elhallgat, és ezzel vagy más megtévesztő magatartással az adóbevételt csökkenti, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény folytán az adóbevétel nagyobb mértékben csökken.

(3) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény folytán az adóbevétel jelentős mértékben csökken.

(4) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény folytán az adóbevétel különösen nagy, vagy ezt meghaladó mértékben csökken.

(5) Az (1)–(4) bekezdés szerint büntetendő, aki a megállapított adó meg nem fizetése céljából téveszti meg a hatóságot, ha ezzel az adó behajtását jelentősen késlelteti, vagy megakadályozza.

(6) Az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetője nem büntethető, ha a vádirat benyújtásáig az adótartozását kiegyenlíti.”

A következetes ítélkezési gyakorlat szerint tehát adónemenként és járulékfajtánként, továbbá adó- és járulékmegállapítási időszakonként külön rendbeli bűncselekmény megállapításának volt helye. Ezen gyakorlat létjogosultságát támasztotta alá a Legfelsőbb Bíróság is, amely a bűncselekmény rendbeliségét – amennyiben az elkövető több gazdasági társaságban kifejtett tevékenységével sértette a költségvetésnek

² Madai Sándor: Hazai szabályozás és az Európai Unió pénzügyi érdekei. In Horváth M. Tamás – Bartha Ildikó – Varga Judit (szerk.): *A közpénzek védelméről*. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, 2017. 274.

az adóbevételhez való jogát – az egyes megsértett adónemekhez és nem a gazdasági társaságok számához igazította.³

Az ismertetett gyakorlatot szemlélteti többek között a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság azon eseti döntése is, amely négy rendbeli – részben folytatólagosan elkövetett – adócsalást állapított meg azon elkövető terhére, aki egyetlen gazdasági társaságának keretében négy különböző adónemre követte el a bűncselekményt.⁴

Egységes és következetes volt az ítélkezési gyakorlat annak tekintetében is, hogy ugyanazon adónemre, több adómegállapítási időszakon keresztül megvalósított elkövetési magatartások a folytatólagosság általános szabályai szerint képezhetnek egységet, és kizárólag a folytatólagosság megállapítása eredményezheti az adócsökkenések összegének egybefoglalását. Ennek megfelelően például az általános forgalmi adóra több bevallási időszakon keresztül megvalósított adócsalás lehetett alkalmas a folytatólagos bűncselekmény megállapítására.

A cselekmény tehát már a törvény erejénél fogva egyetlen egységes bűncselekményként értékelhető, amely magába olvasztja a részcselekményeket. Ezt tükrözte a BK 85. számú állásfoglalás is, amely azt hangsúlyozta, hogy a folytatólagosan elkövetett bűncselekmény egység, amelynél a törvényi tényállást külön-külön is megvalósító részcselekmények együttesen alkotnak egyetlen bűncselekményt. Ezt az álláspontot változatlanul átvette a folytatólagos bűncselekmény elévüléséről szóló 31. BK vélemény, amely többek között kimondta, hogy a folytatólagosan elkövetett bűncselekmény egyes részcselekményei büntethetőségének önálló elévülése kizárt.

Különböző adónemekkel kapcsolatban elkövetett adócsalás esetén azonban a folytatólagosság megállapítása kizárt volt.

A joggyakorlatban érvényesült felfogás helyességét azonban alapjaiban vitatta Molnár Gábor, akinek álláspontja szerint „az a gyakorlat, amely az adónemek számához igazítja az adócsalás rendbeliségét ellentétben áll a büntetőjogi gondolkodás alapjaival. Ott ugyanis, ahol a bűncselekménynek van sértettje, a büntetőjog a sértettek számából kiindulva állapítja meg a rendbeliséget (lásd pl. emberölés, lopás). Az adócsalásnak van sértettje, az vagy az állam vagy az önkormányzat.”

E tárgyra vonatkozó előadásában nyomatékosan hangsúlyozta, hogy „a gyakorlat ebben a kérdésben töretlen, egységes és a megváltoztatása iránt nem merült fel igény. Csupán emlékeztetek rá, hogy ugyanilyen töretlen és egységes volt a gyakorlat az adócsalás és a csalás specialitásának a megítélése körében. És láss csodát: két évtized elmúltával ledőlt a dogma. Talán az adócsalás rendbeliségének a megítélése sem örök.”⁵

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és egyes törvények pénzügyi bűncselekményekkel összefüggő módosításáról szóló 2011. évi LXIII. törvény három új tényállást iktatott a Btk.-ba: a visszaélés társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással, a költségvetési csalás, és a költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása.

³ BH 2004.270.

⁴ Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 6.B.146/2008/45. számú ítélete.

⁵ Molnár Gábor Miklós: *Az adócsalás*. Doktori értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2011. 146.

Molnár Gábor jövőbe mutató szavai és gondolatai a költségvetési csalás tényállásának 2012. évi hatálybalépésével nyertek kézzelfogható értelmet, és bizonyították is azt, hogy akár több évtizedes dogmák is ledönthetők, ezáltal az adócsalás rendbeliségének megítélése sem örökre kőbe vésett.

2. Törvényi egység a költségvetési csalásban

A költségvetési csalás alapesetei:

„310. § (1) Aki

a) költségvetésbe történő befizetési kötelezettség vagy költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában mást tévedésbe ejt, tévedésben tart vagy a valós tényt elhallgatja,

b) költségvetésbe történő befizetési kötelezettséggel kapcsolatos kedvezményt jogtalanul vesz igénybe,

c) költségvetésből származó pénzeszközöket a jóváhagyott céltól eltérően használ fel, és ezzel egy vagy több költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(6) Az (1)–(5) bekezdés szerint büntetendő, aki a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló törvényben, valamint a felhatalmazásán alapuló jogszabályban megállapított feltétel hiányában vagy hatósági engedély nélkül jövedéki terméket előállít, megszerez, tart, forgalomba hoz vagy azzal kereskedik, és ezzel a költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz.

(7) Aki költségvetésből származó pénzeszközökkel kapcsolatban előírt elszámolási, számadási vagy az előírt tájékoztatási kötelezettségének nem vagy hiányosan tesz eleget, valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, vagy valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított okiratot használ fel, büntetést követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A 2011. évi Btk. módosítás tehát megteremtette a költségvetés bevételi és kiadási oldalának egységes büntetőjogi védelmét. Az új koncepció a költségvetés védelmének minden eddiginél nagyobb jelentőséget kívánt tulajdonítani, mert a korábbi „részteljesítő” szabályozási rendszer nem tudott megfelelő választ adni a költségvetést károsító bűncselekmények valamennyi formájára.⁶ A 2012. évi Btk. a szabályozáson érdemben nem változtatva a büntetőjogi tényállásokat immáron önálló fejezetben szabályozza.⁷

⁶ A 2011. évi LXIII. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és egyes törvények pénzügyi bűncselekményekkel összefüggő módosításáról (Általános indokolás).

⁷ A Btk. XXXIX. fejezete – „A költségvetést károsító bűncselekmények” fejezetcím alatt – négy bűncselekmény törvényi tényállását tartalmazza: a Társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélés, a Költségvetési csalás, A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása és a Jövedékkel visszaélés elősegítése deliktumokat.

A költségvetési csalás megalkotásakor a jogalkotó több bűncselekmény⁸ egy törvényi tényállásban történő összevonásával, egy komplex szabályozás bevezetésével kívánta megoldani a jogalkalmazás során felmerülő problémákat oly módon, hogy a befizetési kötelezettségek és a költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában tanúsított megtévesztő magatartásokat egységesen rendeli büntetni.

A költségvetési csalás tényállásának létrehozásakor a jogalkotónak az egység-többség kérdésében megnyilvánuló akarata is érdemben változott, amelynek lényegi elemei leginkább a miniszteri indokolás vonatkozó megállapításai szerint foglalhatók össze: „[A]z eddigi szabályozások nem voltak alkalmasak arra, hogy megszüntessék a kényszer- vagy automatikus halmazatokat, amelyektől azonban a gyakorlat – teljes joggal – idegenkedik. A törvényi egység megteremtésével e probléma kiküszöbölődik.”⁹ A részletes miniszteri indokolás azonban úgy folytatja, hogy „a bűncselekmény rendbelisége és a folytatólágosság megítélése tekintetében az új tényállás az adócsalás esetében kialakult gyakorlatra kiható változást nem eszközöl”.¹⁰

Az ellentmondás e vonatkozásban nyilvánvaló: ha ugyanis a bűncselekményi tényállás törvényi egység, azaz egy bűncselekmény, akkor több rendbeli elkövetést szükségszerűen nem lehet megállapítani. Így viszont nyilvánvalóan nem tarthatók az adócsalás rendbelisége kapcsán a korábbiakban kialakult elvek.

E kérdésben, ahogyan arra Jacsó Judit is rámutatott,¹¹ nyilvánvalóan a törvény szövege az elsődleges. Amennyiben ugyanis a nyelvtani értelmezésből indulunk ki, akkor a törvény azon megfogalmazásából, miszerint egy vagy több költségvetésnek okozott vagyoni hátránnyal valósulhat meg a bűncselekmény, arra a következtetésre juthatunk, hogy a jogalkotó szándéka alapján az okozott eredmény „foglalja” egységbe a különböző cselekményeket. Ha az elkövető egyetlen elkövetési magatartással okoz több költségvetésnek sérelmet, a tényállás törvényi egységet teremt. Kérdésként merül fel azonban, hogy a költségvetési csalásnál a hagyományos dogmatikai kategorizálás alapján a törvényi egységnek mely típusáról van szó? Erre vonatkozóan számos megközelítést fogalmaztak meg a közelmúlt hazai jogirodalmában.

Molnár Gábor nézete szerint a költségvetési csalás „ún. összefoglalt bűncselekmény (delictum complexum). Az egységesen meghatározott eredmény foglalja egységbe a külön-külön elkövetési cselekményeket. A törvényhozó célja kifejezetten az volt, hogy új helyzetet teremtsen és a korábbi külön-külön bűncselekményként, illetőleg azonos bűncselekmény kereti között megállapított többrendbeli bűncselekmény

⁸ Így a bevételi oldalon: adócsalás, munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás, visszaélés jövedékkel, csempészet, áfára elkövetett csalás, illetve a csalás minden olyan esete, amely a költségvetés sérelmével jár. A kiadási oldalon: jogosulatlan gazdasági előny megszerzése, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése, illetve a csalás minden olyan esete, amely a költségvetés sérelmével jár.

⁹ 2011. évi LXIII. törvény általános indokolása.

¹⁰ 2011. évi LXIII. törvény részletes indokolása a 2. §-hoz.

¹¹ Jacsó Judit: A költségvetési csalás. In: Hollán Miklós – Barabás A. Tünde (szerk.): *A negyedik magyar büntetőkódex – régi és új vitakérdései*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Országos Kriminológiai Intézet, 2017. 286.

helyett egységként nyerjenek elbírálást az egymással akár összefüggő, akár össze nem függő magatartások.”¹²

Barkaszi Attila szintén azon megközelítés alapján fogalmazza meg álláspontját, miszerint a törvényhozó – a jogszabály megalkotása során is határozottan kifejezésre juttatott, és a miniszteri indokolásban is egyértelműen kifejtett célja szerint – a korábban pénzügyi bűncselekményként, jelenleg költségvetést károsító bűncselekményként szabályozott büntetendő magatartást, összefoglalt bűncselekményként, *delictum complexum*ként alkotta meg. Barkaszi azonban a fentiek mellett felhívja a figyelmet arra, hogy dogmatikailag az összefoglalt bűncselekmény fogalmi ismérve, hogy az annak alapját képező egyes részselekmények önmagukban is bűncselekményként minősüljenek. Ehhez a vizsgált törvényi tényállásunk tekintetében az okozott vagyoni hátránynak részselekményenként meg kell haladnia a bűncselekményi értékhatárt.¹³

Kondorosi András ezzel szemben vitatja, hogy a törvényi egység kategóriáján belül a leghelyesebb-e *delictum complexum*ról beszélni. Álláspontja szerint az összefoglalt bűncselekmény létrehozatalának törvényhozói indoka a jogirodalom szerint az, hogy a jogalkotó az adott esetben a halmazati büntetést nem tartja elégségesnek, ezért az egymással akár összefüggésben sem lévő részselekményeket egységbe foglalja éppen annak érdekében, hogy a halmazati büntetésnél súlyosabb szankciót tudjon kijelölésbe helyezni azok elkövetésének esetére. A költségvetési csalásra ez a megállapítás azonban nem alkalmazható. Erre tekintettel – Kondorosi álláspontja szerint – a költségvetési csalás nem összefoglalt bűncselekmény, hanem a törvényi egység olyan speciális esete, amelyben a jogalkotó kifejezett rendelkezése folytán közömbös a sértettek száma, annak a rendbeliségre kihatása nincsen. Ebből a szempontból tehát a tényállás a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetéssel (Btk. 165. §) vagy a közúti veszélyeztetéssel (Btk. 234. §) hozható összefüggésbe.¹⁴

Jacsó Judit szerint valóban a törvényi egység egy sajátos esetéről van szó, amelyet azonban indokolt a Kondorosi által megfogalmazott esetkörből is elkülönülten kezelni, hiszen a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetésnél a több sértett sérelmére történő elkövetést rendeli egységként bünteti a jogalkotó, de csak abban az esetben, ha azok azonos alkalommal (térben és időben ugyanakkor) valósulnak meg. Helyesebb lenne tehát éppen ezért a költségvetési csalást az okozott eredményre – vagyoni hátrányra – tekintettel a törvényi egység önálló különös típusaként kezelnünk.¹⁵

Az ismertetett megközelítések tehát egyértelműen rávilágítanak arra, hogy lassan egy évtizeddel a törvényi egység létrejötte után továbbra sem egységes a jogirodalom

¹² Molnár Gábor Miklós: A költségvetést károsító bűncselekmények. XXXIX. fejezet. In Belovics Ervin– Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: *Büntetőjog II. Különös Rész. A 2012. C. törvény alapján*. Második, hatályosított kiadás. Budapest, HVG-ORAC, 2013. 693.

¹³ Barkaszi Attila: Jogalkalmazói jogalkotás (?) A költségvetési csalás tényállása körében. *Büntetőjogi Szemle*, (2017), 2. 36.

¹⁴ Kondorosi András: *Egyes kiemelkedő jelentőségű gazdasági bűncselekmények dogmatikai és eljárásjogi megközelítésben*. Doktori értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2019. 113.

¹⁵ Jacsó (2017) i. m. 286.

megközelítése annak természetét illetően. Mindemellett Barkaszi már évekkal ez előtt felhívta a figyelmet azon jogalkalmazásban kialakuló álláspontra, amely a költségvetési csalást nem összefoglalt bűncselekményként értékeli, hanem a törvényi egység olyan sajátos változatának tekinti, amely a jogalkalmazó számára úgynevezett érték-egybefoglalást ír elő. Az érték-egybefoglalási szabály alkalmazásával azonban nem kritérium, hogy a részcselekményenként okozott vagyoni hátrány meghaladja a bűncselekményi értékhatárként meghatározott összeget, vagyis az eljárás során értékelnek olyan magatartásokat is, amelyek önmagukban nem minősülnének bűncselekménynek, csak szabálysértésnek, míg a delictum complexumként értékelve ezek figyelmen kívül maradnának.¹⁶

Annak kérdésében, hogy a vizsgált törvényi tényállásunk tekintetében az okozott vagyoni hátránynak részcselekményenként kell-e meghaladnia a bűncselekményi értékhatárt, az ügyészség és nyomozó hatóság gyakorlata alapvetően azon érvrendszeret tükrözte, miszerint a törvényi egység bűncselekmény-többséget feltételez, ezért egységbe csak bűncselekményt megvalósító, tehát a bűncselekményi értékhatárt meghaladó részcselekmények tartozhatnak. A Btk. 462. §-ának (3) bekezdésére figyelemmel a százezer forintot meg nem haladó vagyoni hátrányt okozó részcselekményeket a minősítés szempontjából így nem vették figyelembe.

Mindezen alapelvek mentén egységesülni látszó ügyészségi és nyomozó hatósági gyakorlattal szemben foglalt állást 2018. évben a Kúria,¹⁷ amelynek döntése szerint a költségvetési csalás esetében a vádemelés időpontja zárja le a bűncselekményegységet, amelybe a bűncselekmény alsó értékhatárát meg nem haladó összegű vagyoni hátrányt okozó – tehát bűncselekményt önmagukban meg nem valósító – részcselekmények is beletartoznak. A Kúria indokolásának lényegi eleme, hogy a törvényi tényállás nem tartalmaz olyan korlátozást, amely szerint az összefoglalt bűncselekmény törvényi egységébe csak bűncselekmények tartozhatnak, ezért annak az olyan, költségvetést károsító magatartások is részei, amelyek külön-külön nem minősülnének bűncselekménynek.

A törvényi egység gyakorlati alkalmazhatóságának problémaköre nyilvánvalóan nem azokban az esetekben jelenik meg, amikor példának okáért ugyanazon építési vállalkozó által különböző adónemekben (áfa, társasági adó) vagy különböző bevalási időszakokban okozott adóhiányt a sértett azonosságára tekintettel törvényi egységként, azaz egy bűncselekményként bírálják el. Dogmatikailag nem vitatható, érthető, logikus „konstrukció”!

Felmerül azonban a kérdés, mérlegelte-e mélységeiben a jogalkotó, hogy a költségvetési csalások számottevő részét szervezetten, különböző elkövetői körök által, térben és időben egymástól elkülönülve, azonban személyeiket érintően részbeni átfedéssel követték el, esetenként különböző tettesi, illetve részesi minőségekben. Hogyan érvényesíthető és milyen hatásai vannak ezekben az esetekben a törvényi egység

¹⁶ Barkaszi (2017) i. m. 37.

¹⁷ A Kúria BH2018. 162. számon közzé tett döntése.

alkalmazásának, különös tekintettel a Kúria 13/2017. számú büntető elvi döntésére, miszerint „amennyiben a bíróság a vád tárgyává tett és a bűncselekmény egységébe tartozó cselekményt jogerősen elbírálta, határozata e bűncselekmény tekintetében res iudicata-t eredményez. Erre figyelemmel az olyan részselekményt, amely a már elbírált bűncselekmény egységébe tartozik, azonban nem képezte a jogerős határozatban megállapított tényállás részét, nem lehet önállóan elbírálni; ilyenkor perújításnak lehet helye.”

Fenti kérdéskört plasztikusan szemlélteti a következő, *ugyanazon terheltet érintő*, öt fő fázisra bontható esetpélda, amely álláspontom szerint kiválóan alkalmas a törvényi egység – látszólag a gyakorlat érdekeit szolgáló – alkalmazásának és következményeinek bemutatására.

I. A terhelt által irányított gazdasági társaság 2010. szeptember 6. és november 10. között 15 db fiktív számlát állított be könyvelésébe, amely alapján az áfabevételt összesen 25 402 000 forinttal csökkentette. Ezen tényállás alapján 2013. november 19. napján a Pécsi Járási Ügyészség vádat emelt, amelynek eredményeként a Pécsi Járásbíróság a terheltet *mint XXIII. r. vádlottat*:

- Btk. 396. (1) bekezdés a) pontjába ütköző és a (3) bekezdés a) pont szerint minősülő költségvetési csalás;
- Btk. 345. § folytatólagosan elkövetett magánokirat-hamisítás;
- Btk. 403. § (1) bekezdés b) pontjába ütköző és aszerint minősülő számvitel rendje megsértése
- miatt 2016. március 31. napján elítélte,¹⁸ amely ítélet 2016. június 28. napján jogerőre emelkedett.

A Baranya megyei Főügyészség 2016. július 18. napján perújítás elrendelésére tett indítványt a terhelt ügyében, figyelemmel arra, hogy: a) a NAV nyomozást folytat 2014. évtől az érintett személy vonatkozásában is költségvetési csalás büntette miatt. A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján a terhelt által irányított gazdasági társaság 2011–2012 évben három olyan gazdasági társaságtól fogadott be fiktív számlákat, amelyeket a terhelt a könyvelésben elhelyezett, azok áfatartalmát levonásba helyezte, amelynek eredményeként számlakibocsátóként az adóbevételt 489 296 526 forinttal csökkentette; b) fentiekén túlmenően a NAV 2016. évben szintén nyomozást folytat az érintett személlyel szemben is költségvetési csalás büntette miatt, amelynek adatai szerint a terhelt egy további gazdasági társaság által 2011 nyarán kibocsátott és befogadott fiktív számlák alapján az adóbevételt 105 343 000 forinttal csökkentette.

A Főügyészség indítványa alapján a Törvényszék 2016. július 29. napján a perújítást elrendelte,¹⁹ egyben:

¹⁸ Pécsi Járásbíróság 21.B.895/5012/405.

¹⁹ Pécsi Törvényszék 10.Bpi.205/2016/11.

- az ügyet áttette a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező Kecskeméti Törvényszékhez megismételt eljárás lefolytatása érdekében, amely jelenleg is folyamatban van;
- ismételten elrendelte a NAV nyomozásában res iudicata okán szükségszerűen szabadlábra helyezett terhelt előzetes letartóztatásáért, valamint
- ismételten elrendelte a terhelt és az általa jegyzett gazdasági társaság – NAV nyomozásában zárolt, majd a res iudicata figyelembevételével feloldott – vagyontárgyainak, bankszámláinak zárolását.

II. A Kecskeméti Törvényszék 2016. március 31. napján kihirdetett ítéletével²⁰ a terheltet, mint *VIII. rendű vádlottat* bűnösnek mondta ki: 1 rendbeli folytatólagosan, *részben tettesként, részben bűnsegédként* elkövetett költségvetési csalás büntetében; 1 rendbeli folytatólagosan elkövetett hamis magánokirat felhasználásának vétségében.

Az ítéletet megalapozó tényállás szerint a terhelt 2005. január és 2007. március közötti időszakban: a) tettesként az általa képviselt gazdasági társaság vonatkozásában a befogadott számlák áfatartalmának levonásba helyezésével a központi költségvetés bevételeit 87 762 000 forint összegben csökkentette; b) bűnsegédként, az általa kibocsátott fiktív számlák biztosításával lehetővé tette az azt befogadó gazdasági társaság számára, hogy a számlák áfatartalmát jogosulatlanul levonásba helyezze 323 205 000 forint értékben.

A terhelt vonatkozásában bejelentett ügyészi és védői fellebbezések eredményeként a Szegedi Ítéltábla 2017. szeptember 27. napján meghozott ítéletével²¹ a Kecskeméti Törvényszék ítéletét a terhelt tekintetében megváltoztatta: a) az 1. rendbeli folytatólagosan, részben tettesként, részben bűnsegédként elkövetett költségvetési csalás vonatkozásában az első fokú ítéletet hatályon kívül helyezte, és e cselekmény tekintetében a büntetőeljárást ítélt dolog címén megszüntette; b) a folytatólagosan elkövetett hamis magánokirat felhasználásának vétsége miatt a terheltet megrovásban részesítette.

Az ítéltábla nem minősítette részben tettesként, részben bűnsegédként elkövetettnek a cselekményt, figyelemmel a töretlen bírói gyakorlatra, amely szerint ilyenkor a súlyosabb minősítés megállapításának van helye, s csak a büntetés kiszabása körében értékelhető az, hogy a cselekmény egy részét az adott vádlott bűnsegédként követte el.

Az ítéltábla vizsgálta továbbá, hogy a folytatólagosan elkövetett hamis magánokirat felhasználásának vétsége esetén a folytatólagosság teremt-e törvényi egységet, amely miatt a cselekmény ítélt dolognak minősülne. Ezt azonban a két elkövetési idő között eltelt időtartamra tekintettel nem tartotta megállapíthatónak, ezáltal a hamis magánokirat felhasználásának vétségét önállóan kellett elbírálnia.

²⁰ Kecskeméti Törvényszék 2.B. 112/2013/168.

²¹ Szegedi Ítéltábla Bf.I.345/2017/5.

III. A Szegedi Ítéltábla fentiekben hivatkozott ítéletére alapozva a Baranya Megyei Főügyészség ismételten perújítási indítványt terjesztett elő a Pécsi Járásbíróság 21.B.895/5012/405. számú ítéletének *XXIII. rendű* vádlottja vonatkozásában, amelyet a Pécsi Törvényszék másodfokú tanácsa 2018. május 18. napján hozott végzésével elutasított,²² miután álláspontja szerint a perújítás elrendelésének a Be. 408. §-ában írt feltételei nem állnak fenn. Indokolása szerint:

az alapügyben hozott jogerős bírósági ítélet vonatkozásában már elrendeltek egy perújítást, amely jelenleg is folyamatban van a Kecskeméti Törvényszéken. A Pécsi Törvényszék álláspontja szerint ugyanezen ügyben újabb perújítás elrendelésére csak annak befejezését követően kerülhet sor, mert a perújítással az alapügy tekintetében egy „függő helyzet” állt be;

- a törvényszék álláspontja szerint az alapügyben eljáró bíróságnak és ügyészségnek is tudomása volt róla, hogy a terhelt ellen párhuzamosan van egy másik eljárás is folyamatban költségvetési csalás büntette miatt, ezért a perújítási indítványban foglalt részcselekmények nem értékelhetők utóbb felderített cselekményként;
- további indokként határozták meg, hogy az indítványban megjelölt további részcselekmények megállapítása a már elrendelt perújítási eljárás tárgyát képező bűncselekményeknél [Btk. 396. § (1) bekezdés a) pontjába ütköző és az (5) bekezdés b) pontja szerint minősülő költségvetési csalás büntette], súlyosabb minősítést nem alapozhat meg.

A Pécsi Törvényszék végzése ellen benyújtott ügyészi fellebbezés alapján a Pécsi Ítéltábla mint másodfokú bíróság a 2018. szeptember 4. napján meghozott végzésével²³ a Pécsi Törvényszék végzését megváltoztatta, és a Pécsi Járásbíróság 21.B.895/2012./405. számú ítélete tekintetében újabb perújítást rendelt el azzal, hogy a perújítási ügyet a Be. 644. § (1) bekezdés b) pontja alkalmazásával szintén a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező Kecskeméti Törvényszékhez rendelte áttenni.

IV. A Szegedi Fellebviteli Főügyészség 2019. március 19. napján kelt indítványában a Szegedi Ítéltábla Bf.I.345/2017/5. számú ítélete ellen felülvizsgálati indítványt nyújtott be a Kúriához a másodfokú ítélet hatályon kívül helyezése, a másodfokú bíróság új eljárásra utasítása végett. Álláspontja szerint ugyanis a VIII. rendű terhelt vonatkozásában a bűnsegédként elkövetett költségvetési csalás büntett miatt indult eljárást törvénysértően szüntették meg, miután a bűnrészességre – mint tényálláson kívüli magatartásra – törvényi egységet alapozni nem lehet, és a részesi cselekmény rendbelisége és minősítése a tettesi alapcselekményhez igazodik.

A Kúria a felülvizsgálati indítványt elbírálva 2018. október 2. napján kelt végzésével²⁴ a Szegedi Ítéltábla Bf.I.345/2017./5. számú ítéletét törvénysértőnek minősítve hatályon kívül helyezte, és az Ítéltáblát új másodfokú eljárásra utasította.

²² Pécsi Törvényszék 2.Bpi.57/2018/6.

²³ Pécsi Ítéltábla Beüf. II. 119/2018/6.

²⁴ Kúria Bfv.I.454/2018/7.

V. A Szegedi Ítéltábla 2019. április 17. napján meghozott és jogerőre emelkedett ítéletével²⁵ a költségvetési csalás büntette és más bűncselekmények miatt a terhelt ellen indult büntetőügyben a Kecskeméti Törvényszék 2.B.112/2013/168. számú ítéletének a VIII. rendű vádlottra vonatkozó részét megváltoztatta:

- a vádlott cselekményét bűnsegédként elkövetett költségvetési csalás büntettének [Btk. 396. § (81) bekezdés a), b) pont, (5) bekezdés b) pont] és
- folytatólagosan, bűnsegédként elkövetett hamis magánokirat felhasználása vétségének minősítette;
- a vádlott szabadságvesztésének időtartamát két évre enyhítette és annak végrehajtását négy évre felfüggesztette, míg a közügyektől eltiltást mellőzte.

Az ítélet indokolása szerint a vádlott jelen ügyben elbírált tettesi cselekménye a Pécsi Járásbíróság által elbírált tettesként elkövetett cselekménnyel törvényi egységet alkot, ezért e cselekményi részt az ítéltábla mint ítélt dolgot a tényállásból és a vádlott cselekvőségéből kirekesztette. Mindebből következően a vádlott cselekményei az I. fokú ítélettől eltérően kizárólag bűnsegédként elkövetettnek minősülnek.

Az ítéltábla rámutatott arra is, hogy a vádlott esetében a büntetőeljárás tartama meghaladta a vele szemben kiszabható büntetés felső határát, amely időmúlás a vádlottnak fel nem róható, így álláspontja szerint az első fokú bíróság által kiszabott négy év szabadságvesztés eltúlzott, ezért annak időtartamát két évre enyhítette. A fentiekén túl a jelentős időmúlás és a hosszú büntetőeljárás hatálya alatt állás olyan körülmények, amelyek a büntetés jogerős kiszabásakor már nem indokolják a szabadságvesztés azonnali végrehajtását, ezért az Ítéltábla a VIII. rendű vádlottal szemben kiszabott szabadságvesztés végrehajtását négy év próbaidőre felfüggesztette.

Az ítéltábla határozata azonban nem befolyásolhatja érdemben az elrendelt perújítási eljárás lefolytatását, miután a terhelt tettesi minőségben történő elítélésére nem került sor.

A ismertetett jogesetet összegezve megállapítható, hogy a törvényi egység alkalmazhatóságának érdekében egy 2011. évben indított büntetőeljárásban többszöri perújításra kényszerült a jogalkalmazó, aminek eredményeként a büntetőeljárás még a tanulmány elkészítésének időpontjában is folyamatban van.

További, alapvetően negatív következményként értékelhetjük, hogy a törvényi egységre figyelemmel jelentős, közel félmilliárd forint értékű, a költségvetést ért vagyoni hátrány részbeni megtérülését biztosító vagyonelem zárolását oldották fel a nyomozás megszüntetésével egyidejűleg, aminek következtében a perújítást követő ismételt zárolása a későbbiekben már nem járt eredménnyel. Jelen esettel összefüggő közvetett hatásként értékelhetjük továbbá annak tényét is, hogy a már jogerősen elbírált részesi cselekmények vonatkozásában a másodfokon eljáró bíróság a korábban kiszabott végrehajtandó szabadságvesztés mértékét felére csökkentette, és azt

²⁵ Szegedi Ítéltábla Bf.I. 656/2018/4.

végrehajtásában felfüggesztette, elsősorban a terheltnek fel nem róható időmúlásra hivatkozva.

A feldolgozott esetpélda alapján okkal merülhet fel a kérdés, mennyire életképes a törvényi egység több, összetett tényállású, térben és időben egymástól elkülönülő, de egyes terheltek vonatkozásában átfedést mutató büntetőügyekben? Megvalósulni látszik-e az alapvetően egyszerűsítést és kényszerhalmazatok elkerülését célzó jogalkotói akarat, vagy éppen a kívánt céllal ellenkező hatást értünk el a törvényi egységgel?

Természetesen, mindaddig, amíg tudományos problémaként tekintünk a kérdésre, képesek is vagyunk tudományos szempontból megfelelő megoldás találni a jogi problémák halmazára, akár a Kúriát is bevonva a kérdés megalapozott megválaszolásába. De vajon az ismertetett –szükségszerű – eljárási metódus, amely az elkerülni kívánt kényszerhalmazatok helyett „kényszeregyesítéseket” és „kényszerperújításokat” igényel, összeegyeztethető a büntetőeljárásról szóló törvény preambulumban megfogalmazott hatékony és észszerű határidőn belül lefolytatott eljárással mint jogpolitikai céllal?

3. Törvényi egység és folytatólagosság a visszaélés társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással bűncselekmény és költségvetési csalás viszonyrendszerében

A törvényi egység alkalmazása – mint a költségvetési csalás tényállására vonatkozó jogalkotói akarat következetes érvényesítése – további ellentmondásokat keletkeztet a költségvetési csalás, valamint annak „kistestvéreként” szintén a 2011. évi Btk. módosítással létrehozott visszaélés társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással elnevezésű deliktum tekintetében, amelyet a törvényhozó 2013. július 1. napjával – döntően változatlan tényállással – iktatott be a jelenleg hatályos Btk.-ba. A 2012. évi C. törvény 2013. július 1-jétől hatályos szövege szerint:

„395. §. (1) Aki társadalombiztosítási ellátás, vagy az államháztartás alrendszeireiből jogszabály alapján, természetes személy részére nyújtható pénzbeli vagy természetbeni juttatás megszerzése vagy megtartása céljából mást tévedésbe ejt, tévedésben tart vagy a valós tény elhallgatja, és ezzel kárt okoz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekménnyel okozott kárt a vádirat benyújtásáig megtéríti.”

A tényállás az ötvenezer forintot meghaladó kárt okozó magatartásokat rendeli büntetni.²⁶ A deliktum – 2021. január 1. napjáig – a százezer-egy és ötszázezer forint közötti kárt okozó magatartások esetén konkurált a költségvetési csalással.²⁷

²⁶ Btk. 462. § (1) bekezdés b) pontja.

²⁷ A 2012. évi C. törvény részletes indokolása.

Ezen esetekben, ahogyan arra Jacsó Judit is rámutatott, a költségvetési csalás mint generális tényállás megvalósult ugyan, de a halmazat a 395. §-ban rögzített bűncselekménnyel csak látszólagos volt, amelyet a specialitás elve oldhatott fel.²⁸ Amennyiben tehát az elkövető a költségvetésnek a 395. §-ban írt magatartás kifejtésével okozott százezer forintot meghaladó,²⁹ de ötszázezer forintot meg nem haladó kárt, a visszaélés társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással vétsége volt megállapítandó. Az ötszázezer forintot meghaladó károkozás esetén, miután a súlyosabb büntetéssel fenyegetett átfogó tényállás elnyeli az enyhébbet, a konzumpció elve oldotta fel a látszólagos alaki halmazatot, amelynek eredményeképpen költségvetési csalást állapítottak meg. A 2020. évi XLIII. törvény a költségvetési csalás tekintetében a bűncselekményi értékhatárt 2021. január 1-jétől ötszázezer forint feletti vagyoni hátrányra módosította, amelynek eredményeként a korábbi büntetőjogi szabályozásban megjelenő, kisebb kárt, illetve vagyoni hátrányt okozó magatartások rivalizálása megszűnt, ötszázezer forintot meghaladó kár, illetve vagyoni hátrány okozása esetén azonban továbbra is a konzumpció elve alapján minősülnek e cselekmények költségvetési csalásnak.

A gyakorlat azonban rámutatott arra, hogy jelen elhatárolási szempontok korántsem alkalmazhatóak azon esetekben, ahol a cselekmény egyrészt bűncselekményi értékhatárt el nem érő esetenkénti kárösszegre, másrészt a költségvetési forrásból származó pénzeszközök vonatkozásában, mint statikus költségvetési csalás valósul meg.

E büntetőjogi fogalom tekintetében megkerülhetetlen Madai Sándor értelmezése,³⁰ akinek nézete szerint a költségvetési csalás tulajdonképpen *dinamikus költségvetési csalásnak* is nevezhető, hiszen az a be-, illetve a kifizetésekkel kapcsolatban követhető el, tehát tulajdonképpen költségvetési folyamatok zavartalan áramlását kívánja biztosítani.

Madai szerint minden más tényállás, ami a közvagyon sérelmére elkövethető vagyon elleni deliktumok körébe tartozik – hiszen védik a költségvetésbe tartozói vagyont – összefoglalóan egy absztrakt gyűjtőfogalommal: *statikus költségvetési csalásnak* is nevezhető. Ennek alapjául azon sajátos jellemző szolgál, miszerint azok esetében nem mint alá-fölé rendeltségi (elsősorban adó-) jogviszonyban lévő entitások közötti jogviszonyra vonatkozik a tényállás – mint a dinamikus költségvetési csalás esetében –, hanem vagy egymás mellé rendelt szereplőkről van szó (például közvagyonba tartozó dolog adásvétele esetén), vagy egymással – ebben a tekintetben – kizárólag büntetőjogi jogviszonyban lévő felek tűnnek fel (például közvagyonba tartozó dolog ellopása esetén).

Ahogyan arra Madai is utal, a statikus költségvetési csalás fogalomrendszerébe számos olyan elkövetési magatartás kapcsolódhat, amelyek minősítése korántsem

²⁸ Jacsó (2017) i. m. 284.

²⁹ A Btk. 462. § (3) bekezdése – 2021. január 1-je előtti szövege – alapján.

³⁰ Madai (2017) i. m. 281.

egységes a gyakorlatban például a csalással, sikkasztással érintett közvagyon, illetve költségvetésből származó pénzeszköz tekintetében.

Ennek jellemző példái lehetnek:

- a költségvetési támogatással beszerzett eszközök, járművek céltól eltérő vagy magáncélú használata, támogatási forrásból jelentős túlárazással megvalósított járműbeszerzés, amely a hűtlen kezelés gyanúját veti fel;
- szeszfőzde által a bérfőzetőtől átvett bérfőzési szeszadó befizetésének elmulasztása;
- gépjármű-kereskedő által vállalt átíratáshoz a vevőtől átvett pénzeszközből a vagyonszerzési illeték befizetésének elmulasztása, az átíratáshoz fiktív befizetésigazolás felhasználása;
- önkormányzati pénzeszközök elsikkasztása.

A halmazati és elhatárolási kérdéseket egyaránt érintő, a következőkben feldolgozott második jogesetben a jellemzően bűncselekményi értékhatárt meg nem haladó mértékű, fiktív adatok felhasználásával megvalósított alkalmankénti károkozás (segélyek, szociális juttatások jogosulatlan megszerzése) valósult meg, amelyre kétséget kizáróan ráilleszhető a statikus költségvetési csalás mint fogalom meghatározás valamennyi ismérve.

Jelen esetben a kulcspozícióban lévő önkormányzati dolgozó 2012 és 2017 között rendszeresen olyan valótlan tartalmú közokiratokat (kérelmeket és határozatokat) készített, amelyekhez valós és fiktív személyi adatokat használt fel.

A hamis tartalmú okiratokat elhelyezte és elindította az önkormányzati ügyrendben, ezekhez utalványok és pénztárbizonylatok készültek, majd e dokumentumokra rákerültek a kifizetéséhez szükséges (polgármesteri, szakmai teljesítést igazoló, pénzügyi ellenjegyzői, érvényesítői, kötelezettségvállalói, utalványozói, könyvviteli nyilvántartásba rögzítői, pénztárelenőri, utalványozói, könyvelői) aláírások. A valótlan tartalmú határozatok és kifizetési bizonylatok alapján az érintett önkormányzati dolgozó jogosulatlanul vett fel a települési önkormányzat pénztárából eseti támogatást az igénylőként megjelölt fiktív vagy létező személyek nevében.

Jelen történeti tényállás minősítésénél alapvető szempont, hogy az egyes személyek részére támogatásként folyósított összegek számottevő része bűncselekményi értékhatár alatti, azaz 50 ezer forintot meg nem haladó összegű volt, esetenként 25 ezer forint átlagértékű, és csak töredékük, megközelítőleg az egyes cselekmények (és az ehhez kapcsolódó kárérték) 25%-a minősült bűncselekményi értékhatár felett (50 001 és 100 ezer forint közöttinek). Az egyes cselekmények kárértéke viszont önmagában egy esetben sem haladta meg a költségvetési csalás értékhatárát, azaz a 100 ezer forintot. Eldöntendő kérdésnek minősült tehát, hogy az egyes, önálló határozatokon és különálló döntéshozatali aktusokon alapuló cselekmények mely konkrét bűncselekmény rész-cselekményeiként alkothatnak egységet. További kérdés, hogy az ismertetett elkövetési magatartás vonatkozásában a Btk. 395. § tekintetében a folytatólagos egység, illetve a Btk. 396. § vonatkozásában a törvényi egység elvei

érvényesülnek az egyes törvényi tényállások tekintetében, mint rendezőelvek. Utóbbi esetben mindez kizárólag oly módon valósulhat ugyanis meg, hogy a törvényi egység alapjául szolgáló részcselekmények egyetlen esetben sem minősülnek értékhatáruk okán bűncselekménynek.

Az ismertetett esetpélda büntetőjogi minősítése tekintetében több állásfoglalás és hatásköri összeütközés is keletkezett, amelyek időrendi sorrendben a következők szerint jelentek meg:

- *első minősítése*: jelentős kárt okozó, üzletszerűen elkövetett *csalás* büntett és más bűncselekmények a teljes kárérték tekintetében;
- *második minősítése*: a Btk. 396. § (1) bekezdésébe ütköző *költségvetési csalás*, a teljes kárértékre tekintettel. Ennek indokaként szerepelt, hogy a rendkívüli települési támogatások (szociális jellegű juttatások) finanszírozása 2017. évig különböző arányokban részben állami normatív támogatásból, részben az önkormányzat saját költségvetéséből történt, tehát a cselekmény is több költségvetés sérelmével járó károkozást eredményezett;
- *harmadik minősítése*: társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélés. Ennek alapján az 50 ezer forint alatti károkozással járó cselekmények büntetőjogi minősítése megszűnik, és az okozott kár az 50 ezer forint feletti tételek összeadása alapján válik megállapíthatóvá. Mindemellett vizsgálat tárgyát képezte, hogy a Btk. 395. § vonatkozásában a folytatólagos egység feltételei fennállnak-e, illetve az egyes jogosulatlan igénylések között eltelt-e három hónapnál hosszabb idő. A nyomozás kezdeti megállapításai szerint 50 ezer forintot meghaladó esetenkénti pénzfelvétel 141 esetben történt, mintegy 9 millió forint összértékben, amely károkozás az ügyben kialakított álláspontra figyelemmel továbbra is társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélés bűncselekmény tényállásának megállapíthatóságát alapozza meg. Figyelemmel azonban arra, hogy az 50 ezer forintot meghaladó kárértékű cselekmények összértéke aggályossá tette a cselekmény – Btk. 395. § szerinti – vétségnek minősítését, illetve a jogosulatlanul, szociális támogatás címén felvett összeg mint okozott kár, a nyomozás aktuális szakaszában már közel 40 millió forint volt, indokoltá vált a korábbi minősítést megalapozó állásfoglalás felülvizsgálata, a cselekmény helyes jogi minősítése érdekében;
- *negyedik minősítése*: üzletszerűen, folytatólagosan, jelentős kárt okozó csalás a teljes kárérték tekintetében, mivel a terhelt magatartásával a rendkívüli települési támogatás megállapítása kapcsán fiktív személyeket és adatokat tartalmazó határozatokkal megtévesztette a kifizetést engedélyező pénzügyi vezetőt és más önkormányzati dolgozókat, ezáltal jogosulatlanul szerezte meg az önkormányzat pénztárából kiutalt összegeket;
- *ötödik, jelenkori minősítése*: a Btk. 396. § (1) bek. a) pontjába ütköző, különösen nagy vagyoni hátrányt okozó, üzletszerűen és folytatólagosan elkövetett *költségvetési csalás büntett* a teljes kárértékre (amely költségvetésből származó pénzeszköznek minősül), valamint több rendbeli, folytatólagosan elkövetett,

a Btk. 343. §-ban meghatározott és a szerint minősülő hivatalos személy által elkövetett *közokirat hamisítás büntette*, amelyek rendbelisége a fiktív igénylések számához igazodik.

Jelen esetben tehát olyan cselekmények együttes értékelése képezi a büntetőjogi minősítés alapját, amelyek egyike sem haladja meg a bűncselekményi értékhatárt költségvetési csalás tekintetében. Mindez nem életidegen a Btk.-tól, elegendő csak a szabálysértési értékhatárra elkövetett lopás felminősítő körülményeire gondolnunk. A költségvetési csalás vonatkozásában azonban a jogalkotó erre irányuló kifejezett akarata nem található meg a törvényi tényállásban.

E tárgykörben további említést érdemel, hogy a költségvetési csalás tényállását tekintve jelen minősítés esetében az egység alapjául részben a folytatólagos elkövetés szolgál, amelynek definíciója a hatályos Btk. 6. § (2) bekezdése szerint „nem bűnhalmazat, hanem folytatólagosan elkövetett bűncselekmény az, ha az elkövető ugyanolyan bűncselekményt, egységes elhatározással, azonos sértett sérelmére, rövid időközönként többször követ el”. Ezzel összefüggésben érdemel figyelmet Ambrus István észrevétele, miszerint az új Btk.-ra vonatkozó törvényjavaslat (T/6958.) már az „ugyanolyan cselekmény” kitételt kívánta szerepeltetni a normaszövegben, és a Btk. 6. § (2) bekezdését ebben a formában 2012. július 13-án hirdették ki. Ezt követően azonban, még a Btk. hatálybalépése előtt, a 2012. decemberében elfogadott és kihirdetett 2012. évi CCXXIII. törvény 318. § (1) bekezdése visszaállította a régi Btk. 12. § (2) bekezdésében írt szövegezést, és végül a Btk. 6. § (2) bekezdése 2013. július 1. napjával így, a folytatólagosság törvényi ismérveként az „ugyanolyan bűncselekmény” elkövetését megkövetelve lépett hatályba.³¹

A büntetőeljárás jelen szakaszában ennek okán felmerülhet a cselekmény természetes egységként történő értékelése, ahol több olyan részcselekmény illeszkedik ugyanazon alaptényállásba, amelyek egymással szoros tér- és időbeli kapcsolatban állnak, egységes akaratelhatározásból származnak, megteremtve ezáltal az érték-egybefoglalás lehetőségét.

4. Záró gondolatok

Összefoglalva a költségvetési csalás tényállásában létrehozott törvényi egység értelmezésével kapcsolatos álláspontokat és indokokat megállapíthatjuk, hogy az ismertett jogtechnikai megoldás kétségtelenül kiküszöbölte azon dogmatikai aggályokat, miszerint adócsalás esetén az adónemek számához igazított rendbeliség ellentétben áll a büntetőjogi gondolkodás alapjaival, amely alapvetően a sértettek számából kiindulva állapítja meg a rendbeliséget.

³¹ Ambrus István: Még egyszer a folytatólagos bűncselekményről. *Jogelméleti Szemle*, (2018), 4. 5.

Megteremtése ezáltal megoldást nyújtott azon, miniszteri indokolásban megfogalmazott problémakörre is, miszerint a korábbi szabályozások nem voltak alkalmasak arra, hogy megszüntessék a kényszer- vagy automatikus halmazatokat, amelyekről a gyakorlat idegenkedett. A törvényi egység költségvetési csalásban történő megteremtése tehát jogelméleti, jogalkotói és elvben a gyakorlat szempontjából is pozitív változásokhoz vezetett. Vajon a feldolgozott és ismertetett esetpéldák fényében minden esetben teljes bizonyossággal kijelenthető ez? Egy alapvetően elméleti, dogmatikai ellentmondás feloldása nem keletkeztetett-e újabb problémákat a gyakorlati jogalkalmazás számára?

A tanulmányban felvetett kérdések rámutatnak arra, hogy a jogalkotó jó irányt meghatározva kívánta újraszabályozni a kérdéses területet, a valamennyi elkövetési magatartásra kiterjedő, átfogó szabályozást biztosítva hozta létre a költségvetési csalás tényállását. Mindemellett azonban olyan kérdések is felszínre kerültek az új szabályozásnak köszönhetően, amelyek a jogdogmatikát alapul véve továbbra is tisztázásra várnak.

A különös részi törvényi tényálláshoz kapcsolódó máig ellentmondásos jogértelmezés, valamint a törvényi egységből adódó perújítások okán végeláthatatlanul elhúzódó büntetőeljárásokra tekintettel, álláspontom szerint továbbra sem mellőzhető a vitákat generáló kérdések törvényi vagy jogegységi döntésben történő rendezése.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ambrus István: Még egyszer a folytatólagos bűncselekményről. *Jogelméleti Szemle*, (2018), 4. 3–14.
- Barkaszi Attila: Jogalkalmazói jogalkotás (?) A költségvetési csalás tényállása körében. *Büntetőjogi Szemle*, (2017), 2. 35–37.
- Jacsó Judit: A költségvetési csalás. In Hollán Miklós – Barabás A. Tünde (szerk.): *A negyedik magyar büntetőkódex – régi és új vitakérdései*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Országos Kriminológiai Intézet, 2017. 267–296.
- Kondorosi András: *Egyes kiemelkedő jelentőségű gazdasági bűncselekmények dogmatikai és eljárásjogi megközelítésben*. Doktori Értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2019.
- Madai Sándor: Hazai szabályozás és az Európai Unió pénzügyi érdekei. In Horváth M. Tamás – Bartha Ildikó – Varga Judit (szerk.): *A közpénzek védelméről*. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, 2017. 271–294.
- Molnár Gábor Miklós: *Az adócsalás*. Doktori értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2011.
- Molnár Gábor Miklós: A költségvetést károsító bűncselekmények. XXXIX. fejezet. In Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: *Büntetőjog II. Különös Rész. A 2012. C. törvény alapján*. Második, hatályosított kiadás. Budapest, HVG-ORAC, 2013. 770–789.

Jogi források

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- A 2011. évi LXIII. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és egyes törvények pénzügyi bűncselekményekkel összefüggő módosításáról
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

LENGYEL Tibor: Törvényi egység a költségvetési csalásban és annak érvényesülési lehetőségei a gyakorlatban

2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről

2020. évi XLIII. törvény a Büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról

Legfelsőbb Bíróság BH 2004.270. számon közzé tett döntése

A Kúria BH2018. 162. számon közzé tett döntése

ABSTRACT

Legal Unity in Budget Fraud and Its Possibilities in Practice

Tibor LENGYEL

The 2011 amendment to the Criminal Code created a uniform criminal law protection of the revenue and expenditure side of the budget by establishing the fact of budget fraud, by which the legislator wanted to solve the problems arising in law enforcement by merging several criminal offences into one legal fact. As part of this, the legislative will has also substantially changed on the issue of unity-majority, the creation of the legal unity was aimed at avoiding previous coercive or automatic accumulations. The present study intends to point out all those peculiarities that appear today from the point of view of practical application of the law that are related to the classification of budget fraud as a result of the legal unity.

Keywords: financial loss, continuity, budget fraud, new trial, legal unity

Biometrikus beszélőazonosító rendszerek performanciája összehasonlításának elmélete és gyakorlata

FEJES Attila¹

A biometrikus (automatikus) beszélőazonosítás széleskörűen alkalmazott mind a hazai, mind a nemzetközi kriminalisztikai gyakorlatban. A módszertan nagy sebességgel, kiválóan automatizálható adatfeldolgozási lehetőségekkel rendelkezik, pontos és valid eredményeket szolgáltat. A biometrikus azonosító rendszerek az összevetett hangfelvételeken beszélők azonosságának valószínűségét adják meg. Egy rendszer performanciájának meghatározásához azonosítási mátrixot kell előállítani, amely a valószínűségi értékeket tartalmazza. Tanulmányomban ismertetem a mátrixok előállításának folyamatát és szempontjait, az adatstruktúra felépítését. 136 beszélő személy hangmintáját használtam fel, amelyeket különböző időpontokban és eszközökkel rögzítettem. Az Oxford Wave Research Ltd. Vocalise és Phonexia biometrikus azonosító rendszerekkel létrehoztam a mátrixokat, illetve a match és non-match adatokat, amelyeket a Bio-Metrics performanciamérő szoftverrel értékeltem ki. Az eredmények értékelése megmutatta, hogy a teljesítőképesség meghatározásához több típusú kimenetet is fel kell használni, nem elegendő a leggyakrabban publikált Egyenlő Hibaarány (EER) közlése. A közel 40 ezer vizsgált valószínűségi érték elemzése alapján a megadott rendszerek megbízhatóan, megfelelő diszkriminatív erővel képesek azonosítani az egyezőt, és megkülönböztetni az eltérő személyeket.

Kulcsszavak: beszélőazonosítás, hangbiometria, Likelihood Ratio (LR), performancia, hibaarányok

1. A beszélőazonosítás alapjai

A beszéd alapján történő személyazonosítás alapja, hogy nincs két, teljesen megegyező fizikai és pszichológiai jellemzőkkel rendelkező ember, akik ugyanazon szociális és társadalmi környezetben nőttek fel, és akik beszédképessége, nyelvhasználata,

¹ Fejes Attila nemzetbiztonsági őrnagy, hangtechnikai szakértő, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Szakértői Intézet; doktori hallgató, Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola. Attila Fejes National Security Major, Audio Forensic Expert, Institute for Expert Studies of the Special Service for National Security; PhD student, University of Public Service Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement. E-mail: fejes.attila@nbsz.gov.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4139-5718>

kommunikációs képessége és szokása teljesen megegyezik. Mivel a beszédprodukciónak fizikai és pszichikai adottságok, beszédképzési folyamatok, külső hatások, tanult szokások határozzák meg, mindezek egybevégtetése lenne ahhoz minimálisan szükséges, hogy két különböző ember beszédprodukcója teljesen egyező legyen. Lehetséges, hogy a – remélhetőleg minél távolabbi – jövőben, amikor az emberi klónozás valóra válik, a beszéd egyediségét meghatározó jellemzőket majd újragondolják, de addig mondhatjuk, hogy még az azonos szociokulturális közegben felnőtt egypetéjű ikreknek a beszéde is jól mérhetően különbözik, ahogy Künzel tanulmányában² rámutatott az automatikus beszélőazonosítás alkalmazásával. Másrészt – csak elméleti síkon vizsgálódva – ha feltételezzük is a 100%-ban egyező anatómiai szerkezetet, a beszédet meghatározó további sajátosságok nem lehetnek ugyanazok: például általános műveltség, érdeklődési kör, szókincs, EQ- és IQ-hányados stb., tehát csupa olyan dolog, amelyet a beszélő szociokulturális közege és saját személyisége, képességei, nem utolsósorban érzelmei határoznak meg.

Az emberi beszéd variabilitása következtében nem vagyunk képesek egy hangot, hangsort pontosan ugyanúgy, mindenben egyező paraméterekkel kiejteni (vagy például egy betűt, írásproduktumot létrehozni) egy későbbi időpontban – eltekintve ennek statisztikai valószínűségétől. Ezzel együtt jelenleg még nem ismert, hogy a beszéd mely paraméterei reprezentálják pontosan az egyediséget, így az azonosítási eljárás során nem kulcsjellemzőket³ keresünk, amelyek egyezősége alátámasztaná az azonosságot, hanem a beszédprodukciónak összehasonlítása történik meg. Ez elvégezhető perzepciós elemzéssel, akusztikai-fonetikai vizsgálatokkal és biometrikus (automatikus) módszertan alkalmazásával.

A perzepciós elemzés során a szakértő észleléses úton detektálja a beszéd- és hangképzés egyéni jellemzőit (dallamvezetés, hangszínezet, beszédhibák, megakadásjelenségek stb.) és a beszédben fellelhető nyelvhasználati szokásokat. Az akusztikai-fonetikai vizsgálatok hangszínkép-összehasonlítás, a hangról különböző algoritmusok segítségével elkészített görbék és egyes jellemzők adatainak összehasonlítását tartalmazza. A biometrikus beszélőazonosítás során számítógépes rendszer határozza meg a beszélők azonosságának valószínűségét a bemenetre állított hangfelvételek felhasználásával.

Az első két részmodszertani elem rendkívül időigényes (két beszédprodukciónak összevetése és elemzése minimum 8-10 munkaórát igényel), és a végeredmény függ az eljáró szakértő tudásától, tapasztalatától, értékítéletétől – és a rendelkezésre álló eszközrendszerétől. A hangbiometria gyors (két személy esetében a valószínűségi értéket másodpercek alatt kiszámolja a rendszer), objektív módszer: az eredmény teljesen független a szakértőtől, bármikor reprodukálható. A hangbiometria alkalmazásával nagymennyiségű adatok feldolgozását is elvégezhetjük, amely akkor valószínűleg meg, ha egy vagy több személy beszédét több személy hangmintájával vetjük

² Hermann J. Künzel: Automatic speaker recognition of identical twins. *The International Journal of Speech Language and the Law*, 17. (2010) 2. 251–277.

³ Gósy Mária: *Fonetika, a beszéd tudománya*. Budapest, Osiris, 2004. 273.

össze, megvalósítva az 1:N, vagy az N:N metódust. A biometrikus azonosítás implementálható Big Data technológiai környezetbe, így a klasszikus, kriminalisztikai esetpéldától eltérően – amikor az 1:1 metódussal két beszédhang-mintát hasonlítunk össze – alkalmazható szűrő-kutató munkára, nagy rekordszámú adatbázisokban történő keresésre.

2. A hangbiometria

A biometria az ember egyes fizikai vagy viselkedésbeli jellemzőit használja fel személyazonosítás elvégzéséhez.⁴ Ezek lehetnek például ujjnyomat, DNS, az írisz és a retina egyedi mintázata, arc, járás, gépelés, valamint a beszédhang. A különböző biometrikus jellemzők egyedi mintázatainak, tulajdonságainak leképezése változatos módszerekkel valósul meg. A biometrikus rendszerek leképezik a beszélő beszédképésben részt vevő szerveinek (vokális traktus) karakterisztikáját és statisztikai modellt állítanak fel. Ez a technológia különbözik az emberi hallás és beszédfeldolgozás összetett eljárásától, ami egyik részről fiziológiai folyamat, másrészt idegi-ingerületi átvitelt követően az agyi működés eredménye.⁵

Az emberi beszédhang esetében az első lépés a jellemzőkinyerés, ezt követi a biometrikus modell felállítása, majd matematikai-statisztikai módszerekkel a személyazonosság valószínűségének meghatározása. A GMM-UBM,⁶ az x -vektor és az i -vektor biometrikus motorral meghajtott rendszerek a jellemzőkinyerés és a modellezés során a hangot milliszekundum nagyságrendű részekre bontják, és a beszédspektrumából jellemzővektorokat állítanak fel, ezt követően *Score* értéket határoznak meg, amelyeket a valószínűségi számításokhoz használnak. Újabb, néhány éve megjelent technológia a hangbiometriában a mély neurális hálózatok alkalmazása, amely napjaink információtechnológiai világának egyik kulcsfogalmát, a mesterséges intelligenciát hívja segítségül. A neurális hálózatok tanító algoritmusokkal (eljárásokkal) végzik a valószínűségi érték meghatározását, a technológia alkalmazásával a biometrikus beszélőazonosítás teljesítőképessége várhatóan tovább fog növekedni. Egy gondolat erejéig említsük meg az automatikus beszédfelismerést, amely a biometrikus azonosításban alkalmazott fenti eljárásokat használja fel.⁷ A beszédfelismerés egyre nagyobb jelentőséget kap napjainkban, gondoljunk csak a virtuális ügyfélszolgálatra, amikor az ügyfél a telefonos ügyintézés egy bizonyos pontjáig csak szintetizált beszéddel találkozhat, vagy a rendészeti szervek hangfelvételfeldolgozási feladataira, amikor

⁴ Anil K. Jain – Arun A. Ross – Karthik Nandakumar: *Introduction to biometrics*. London, Springer, 2011. 3.

⁵ Homayoon Beigi: *Fundamentals of speaker recognition*. London, Springer, 2011. 54.

⁶ Gaussian Mixture Model – Universal Background Model: a Gauss-eloszlást (normáloszlást) segítségül hívó módszerrel, amely mellett az azonosító rendszer egy több száz órányi beszédhang felhasználásával készült általános háttérmodellt is tartalmaz. Ez utóbbi nem keverendő össze az egyes rendszerek által megkövetelt populációs adatbázissal, amelyet az elvégzendő azonosítási műveletben szereplő beszéd és a hangfájl átviteli csatornájának megfelelő hanganyagok felhasználásával kell konfigurálni.

⁷ Uday Kamath – John Liu – James Whitaker: *Deep learning for NLP and speech recognition*. Cham, Springer, 2019. 370.

emberi közreműködés nélkül kapjuk meg a hanganyag többé-kevésbé pontos szöveges leiratát.

A hangbiometriában az azonosság valószínűségének kiszámításához a *Bayes*-megközelítés keretrendszerét használják fel, amely a feltételes valószínűség tételként ismert a matematikában. A *Bayes*-tételeből származó *Likelihood Ratio* (LR) leegyszerűsítve két valószínűségi érték (*probabilistic*) hányadosa: $LR = p(E/H_0) / p(E/H_1)$. A képletben E a bizonyíték hangfelvételt (*Evidence*) jelöli, amely az ismeretlen beszélő hangját tartalmazza, $p(E/H_0)$ annak valószínűsége, hogy az ismeretlen személytől rögzített hangfelvétel az ismert személytől, $p(E/H_1)$ annak valószínűsége, hogy az ismeretlen személy hangfelvétele valaki mástól származik. A H_0 hipotézis az azonosságot, a H_1 a különbözőséget állítja. A *Bayes*-megközelítésnek előnye, hogy a bizonyíték (többnyire az a hangfelvétel, amelyen az ismeretlen beszélő hallható, és amelyen terhelő adatok hangzanak el) súlya és a két valószínűség (azonos-különböző) együtt értelmezhető.⁸

A kriminalisztikában az ismeretlen személytől származó hanganyag keletkezhet például telefonlehallgatás során, míg az ismert személytől rögzített hangmintát gyakran a kirendelt hangtechnikai szakértő készíti el az eljárásba bevont személy, gyanúsított közreműködésével.

A *Likelihood Ratio*⁹ fogalma a szakértői bizonyítás során jól alkalmazható, nem igényel különösebb matematikai-statisztikai ismereteket, egyszerű, áttekinthető módon értelmezhető vele a valószínűségi értékek. Az LR elméleti minimuma a nullát soha nem éri el, hiszen egy tört nevezőjében nem szerepelhet zéró érték. A maximuma a legtöbb biometrikus azonosító rendszer esetében 10 milliárd, nem függetlenül attól, hogy jelenleg közel 8 milliárd ember él a Földön. Az LR középértéke 1, amennyiben a képletben szereplő két valószínűségi érték megegyezik, ebben az esetben a beszélők azonossága nem bizonyítható, de nem is zárható ki. Megjegyzendő, hogy az azonosítási eljárások során nem ritka a 10 milliárd maximumérték, míg az $LR = 1$ adat, habár elméletileg lehetséges, a gyakorlatban nagyon kicsi gyakorisággal fordul csak elő.

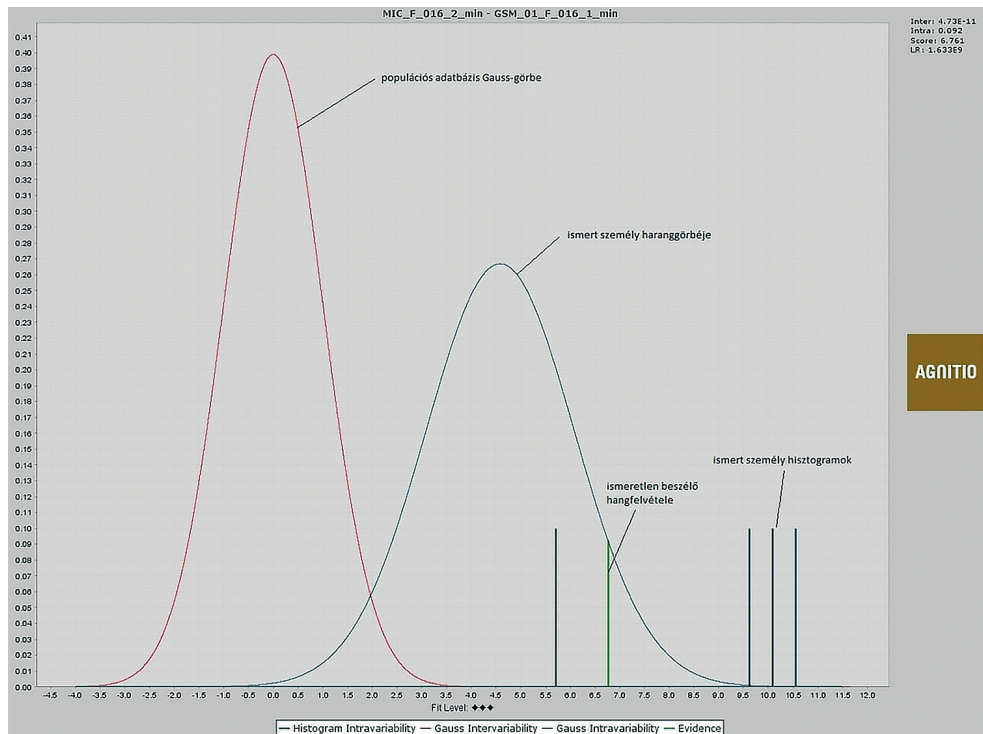
A *Likelihood Ratio* értelmezése a következő, a Batvox 4.1 verziószámú biometrikus beszélőazonosító rendszerével készült ábrával szemléletesebbé tehető. A képen a 016 jelzésű női beszélő GSM-csatornán rögzített hangfelvétele (ismeretlen személy) és ugyanezen beszélő hangszakértői mintavételi munkaállomással rögzített hangmintája összevetésének eredményei láthatóak. Az Y-tengelyen a valószínűségi, X-tengelyen a *Score* érték van jelölve. Ahogy korábban említettük, a *Score* érték a kulcsa a biometrikus azonosító rendszer működésének, amelynek kiszámításához használt módszerek elmélete ismert, azonban az, hogy a jellemzőkinyerést és a modellalkotást pontosan milyen jellemzők felhasználásával és algoritmussal végzi a szoftver biometrikus motorja, a fejlesztők *Black Box*¹⁰-ként kezelik.

⁸ Craig Adam: *Mathematics and statistics of forensic science*. Chichester, Wiley-Blackwell, 2010. 286.

⁹ Ramos, Daniel – Juan Maroñas – Alicia Lozano-Diez: *Bayesian strategies for likelihood ratio computation in forensic voice comparison with automatic systems*. Madrid, 2017.

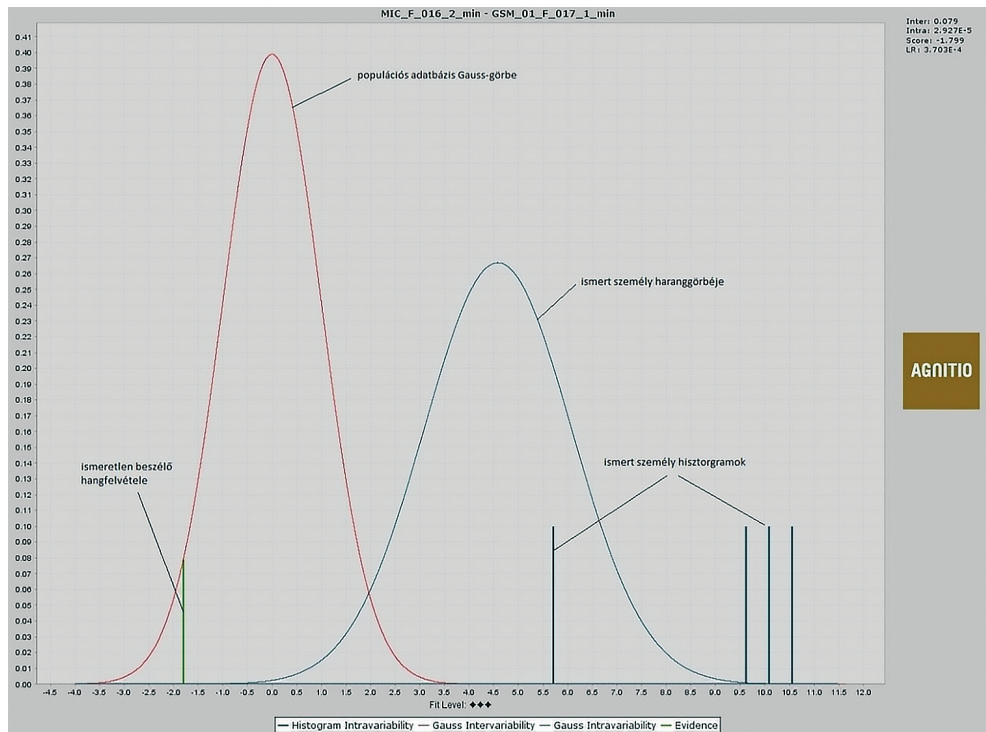
¹⁰ *Black Box*: itt a fejlesztő által ipari titokként kezelt számítási eljárás.

Az 1. ábrán bal oldalon látható a populációs adatbázis haranggörbéje (Gauss-eloszlás), amely a „valaki más” beszélők csoportját reprezentálja. Az ismert személy hangmintája alapján generált Gauss-görbe és hisztogramok jobb oldalon helyezkednek el. Az ismeretlen beszélő hangfelvétele (bizonyíték) alapján készült egyenes és a két Gauss-görbe metszéspontjai és értékei határozzák meg az azonosság valószínűségét.

1. ábra: Beszélők azonosságának ábrázolása LR-grafikonon. Forrás: a szerző szerkesztése

A Batvox szoftver annak valószínűségét, hogy az ismeretlen beszélő hangfelvétele az ismerttől származik, Intravariabilitásnak (*Intravariability*) nevezi, a különbség valószínűségét pedig Intervariabilitásként (*Intervariability*) jelöli. A grafikonon az ismeretlen beszélő hangfelvétele alapján készült egyenes a populációs adatbázis haranggörbéjét nagyon kis számértéknél metszi, ennek megfelelően csak $4,73 \times 10^{-11}$ ($0,0000000000473$) annak a valószínűsége, hogy az ismeretlen hangfelvétel valaki mástól származik, míg az azonosság valószínűsége ennél kilenc nagyságrenddel nagyobb ($0,092$). A két érték hányadosa a *Likelihood Ratio*, amelynek értéke $1,633E9$ ($1,633 \times 10^9$). Ez az *LR* adat azt jelenti, hogy egymilliárd-hatszázharmincmilliószor valószínűbb, hogy az ismeretlen és az ismert beszédhang azonos, mint hogy különböző személytől származik.

2. ábra: Beszélők különbözőségének ábrázolása LR-grafikonon. Forrás: a szerző szerkesztése

Az 1. ábra magyarázatának megfelelően látható, hogy a 2. ábrán a bizonyíték zöld színű egyenese nagyon kis értéknél metszi az ismert személy hangja alapján készített Gauss-eloszlást, míg a különbözőséget reprezentáló piros haranggörbét ehhez képest több nagyságrenddel nagyobb valószínűségnél keresztezi. Ez azt jelenti, hogy csak 0,0003703-szor ($3,703 \times 10^{-4}$) valószínűbb, hogy a két beszéd azonos, mint hogy különböző személyhez tartozik.

Az LR-eredmények tízes számrendszerben történő értelmezése aszimmetrikus skálát eredményez, hiszen a különbözőséget 0-nál nagyobb, de 1-nél kisebb számokkal reprezentálja, míg az azonosságot 1-től egészen 10 milliárdig tartó (10 nagyságrenddel nagyobb) értékekkel fejezi ki. A megoldás az adatok konverziója 10-es alapú logaritmus kiszámításával, ahol az $LR = 1$ közéérték 0-át ($LLR = 0$) vesz fel így az azonosság 0–10 között, míg a különbözőség, ezzel szimmetrikusan, $-10-0$ intervallumban ábrázolható.

3. A performancia

Egy biometrikus beszélőazonosító rendszer performanciájának meghatározásához N:N metódus szerint szükséges összehasonlítani a hangmintákat. Ehhez egy beszélőtől két különböző időpontban rögzített mintákat használunk fel, és minden személy GSM-mintáját összevetünk minden beszélő stúdiómikrofonos hangfelvételével. Jelen tanulmányomban 136 női beszélő hangfelvételeit használtam fel, amelyek különböző időpontban és eltérő eszközökkel készültek. A mérés során 136×136 db (18 496) adat keletkezett, amelyekből 136 db az azonos beszélők (SS),¹¹ 18 360 a különböző beszélők (DS)¹² összevetésének eredményeit mutatja. A mintát adó személyekkel 10-15 perces spontán beszélgetést folytattam le, a hanganyagot GSM-csatornán és stúdiótechnikai eszközökkel rögzítettem. A GSM-felvételek modellezik az ismeretlen beszélő mintáit, míg a MIC jelzésűek a hangszakértő által felvett (ismert személytől származó) hangmintát jelképezik, ezeket 2 perces hosszúságúra editáltam. Az automatikus azonosító rendszerek kimenetén többféle módon jelennek meg a valószínűségi értékek, amelyekből kettőt a következő két ábra mutat be. A 3. ábrán a mobiltelefonos felvételek, a 4. ábrán a stúdiómikrofonos minták szerint vannak listázva az eredmények.

BIOMETRIC_SCORE	AUDIO_SEGMENT_ORIGIN	SPEAKER_ID	MIC_001			
7,62934	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_001_2_min		File name	Speaker LLR	Quality
4,14141	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_111_2_min		GSM_01_F_001_1_min.wav	6.22	100,00%
3,96426	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_099_2_min		GSM_01_F_009_1_min.wav	1.84	85,00%
3,8505	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_025_2_min		GSM_01_F_099_1_min.wav	0.16	100,00%
3,7608	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_116_2_min		GSM_01_F_116_1_min.wav	0.13	100,00%
3,64059	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_078_2_min		GSM_01_F_123_1_min.wav	-0.29	100,00%
3,34572	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_009_2_min		GSM_01_F_093_1_min.wav	-0.34	100,00%
3,23954	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_108_2_min		GSM_01_F_111_1_min.wav	-0.52	100,00%
3,07506	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_093_2_min		GSM_01_F_015_1_min.wav	-0.58	85,00%
3,01125	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_003_2_min		GSM_01_F_015_1_min.wav	-0.58	85,00%
2,94585	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_039_2_min		GSM_01_F_078_1_min.wav	-0.63	88,00%
2,92762	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_112_2_min		GSM_01_F_018_1_min.wav	-0.76	88,00%
2,90069	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_052_2_min		GSM_01_F_052_1_min.wav	-1.03	87,00%
2,8877	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_044_2_min		GSM_01_F_089_1_min.wav	-1.28	100,00%
2,85289	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_015_2_min		GSM_01_F_108_1_min.wav	-1.45	100,00%
2,81896	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_035_2_min		GSM_01_F_108_1_min.wav	-1.45	100,00%
2,79769	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_058_2_min		GSM_01_F_132_1_min.wav	-1.48	95,00%
2,74169	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_007_2_min		GSM_01_F_006_1_min.wav	-1.57	89,00%
2,69781	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_123_2_min		GSM_01_F_056_1_min.wav	-1.59	86,00%
2,63162	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_132_2_min		GSM_01_F_031_1_min.wav	-1.66	85,00%
2,56246	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_105_2_min		GSM_01_F_014_1_min.wav	-1.85	86,00%
2,55688	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_080_2_min		GSM_01_F_098_1_min.wav	-1.95	100,00%
2,51681	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_050_2_min		GSM_01_F_083_1_min.wav	-2.02	100,00%
2,51359	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_119_2_min		GSM_01_F_105_1_min.wav	-2.49	100,00%
2,48804	GSM_01_F_001_1_min.wav	MIC_F_017_2_min				

3. ábra: Nuance Forensic rendszer kimenete.

Forrás: a szerző szerkesztése

4. ábra: Phonexia rendszer kimenete.

Forrás: a szerző szerkesztése

¹¹ SS: Same Source.

¹² DS: Different Source.

A performancia meghatározásához két út kínálkozik: az egyik, hogy külön adatállományba válogatjuk le a *Same Source* és a *Different Source* eredményeket, a másik pedig, hogy azonosítási mátrixot hozunk létre. A későbbiekben láthatjuk, hogy mindkét módszer együttes alkalmazása lehet a célravezető különböző rendszerek esetében. Az 5. ábra táblázatának az első sora és az első oszlopa egyaránt emelkedő sorba rendezve mutatja az eredményeket, így az SS értékei jól látható módon különíthetőek el a DS adataitól.

	GSM_F_001	GSM_F_002	GSM_F_003	GSM_F_004	GSM_F_005	GSM_F_006	GSM_F_007	GSM_F_008	GSM_F_009	GSM_F_010	GSM_F_011	GSM_F_012
MIC_F_001	3,8894894	-8,188838	-6,404308	-7,504419	-9,13741	-4,305273	-7,772248	-7,233298	-4,94654	-9,455144	-7,27875	-8,39539
MIC_F_002	-1,941102	5,0590302	-2,893701	-2,08267	-1,365276	-1,780133	-0,981464	0,6605574	-0,30735	-2,957029	-2,320178	-2,932884
MIC_F_003	-0,914121	-4,234293	4,9716365	-2,104439	-3,244066	-2,999837	-2,632228	-4,96184	5,0665	-2,113422	-3,038802	-3,787259
MIC_F_004	-2,521695	-2,104469	-2,669408	4,0707419	-0,568945	-2,490925	-1,041065	-2,151039	-2,421919	-3,495229	-2,414598	-3,37573
MIC_F_005	-1,71472	-2,472524	-2,84716	-2,433587	1,6126291	-2,057142	-2,328566	-3,361143	-1,383492	0,8471985	-3,065756	-0,479022
MIC_F_006	-1,101845	-0,956672	0,8355022	-2,933733	-2,73073	1,7795604	-1,259907	-1,655297	-0,903596	-0,077421	-2,32727	-0,659066
MIC_F_007	-0,530777	-0,477965	-0,5919	-2,706162	-1,855861	0,9230963	4,4930429	-1,386486	-2,445868	0,3516481	-1,468388	-1,389002
MIC_F_008	-2,88746	-1,392678	-2,653148	-3,0169	-3,963893	-2,074154	-2,973053	5,6165904	-2,671768	-2,866815	-2,005771	-2,966912
MIC_F_009	-0,467795	-2,347728	-2,51172	-3,42797	-1,51391	-2,575618	-1,76014	-3,325982	3,4826461	-3,603775	-3,069445	-3,911537
MIC_F_010	-2,413283	-2,113661	-0,437073	-1,751477	-2,053038	-1,736337	-2,228704	-2,964136	-2,328125	3,0114221	-2,577815	-2,644377
MIC_F_011	-1,446306	-2,214704	-1,506418	-0,79294	-0,522184	-1,281596	-1,258904	-2,292001	-2,047616	-2,478049	1,8487724	-1,800614
MIC_F_012	-0,668222	-1,701535	-2,36222	-2,064566	-1,829699	-1,045754	-1,515759	-2,162917	-2,371695	-0,216522	-2,735535	3,0663532

5. ábra: Azonosítási mátrix-részlet. Forrás: a szerző szerkesztése

Megjegyzendő, hogy egyes rendszerek képesek a teljes azonosítási mátrixot előállítani (például Vocalise), illetve ezek közül egyes típusok (például Batvox) a táblázatot csak részenként képesek generálni – kisebb számítási kapacitásuk miatt –, így ezekből egyenként szükséges a teljes mátrixot létrehozni. Egy táblázatkezelő programban célszerűen alkalmazott feltételes formázás eszköztárral megjelenített azonosítási mátrix további előnye, hogy a több, mint 18 ezer darab valószínűségi adat eltérései, az SS- és DS-eredmények struktúrája megjeleníti a téves elfogadások vagy a hibás elutasítások előfordulását és mértékét.

A biometrikus beszélőazonosító rendszerek – ahogy a fentiekben ismertettük – az eredményeket nem bináris formában (azonos-különböző), hanem numerikus módon fejezik ki, amely adatok a beszélő azonoságának valószínűségét mutatják meg. A hibaarány értelmezéséhez négy alapfogalmat kell bevezetnünk.

Küszöbszint: az a valószínűségi érték, amely alatt különbözőnek, illetve amely felett azonosnak valószínűsítjük a beszélőket, akikről a hangminta származik.

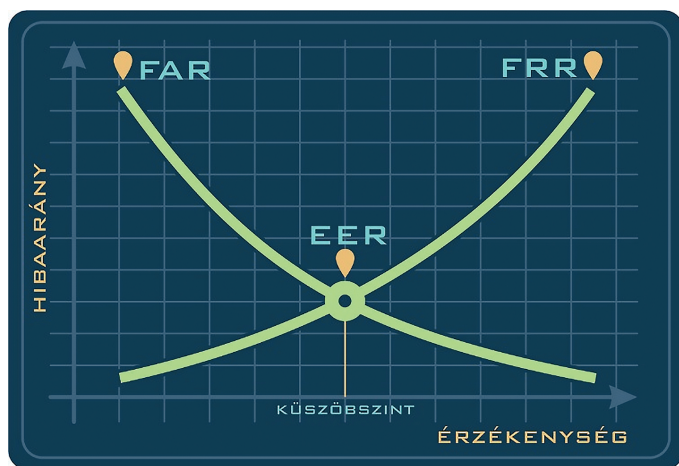
False Accept Rate (FAR): téves elfogadás aránya, amikor különböző személyek valószínűségi értéke a küszöbszint feletti adatot vesz fel, így a beszélőket – hibásan – azonos személynek minősíthetjük.

False Reject Rate (FRR): téves elutasítás aránya, amikor azonos személyek valószínűségi értéke a küszöbszint alatti adatot vesz fel, így a beszélőket – hibásan – különböző személynek minősíthetjük.

Equal Error Rate (EER): az a pont, ahol az FAR és az FRR megegyezik.

Az LR = 1 (LLR = 0) középértékek elméletiek abban az értelemben, hogy a gyakorlatban küszöbszintként más értéket határozzunk meg. Ez abból adódik, hogy minden automatikus azonosító rendszer hibaarányal dolgozik, így előfordul, hogy különböző

személyeknél az $LR = 1$ értéknél magasabb, vagy azonos személyeknél alacsonyabb valószínűségi adatot kapunk. A biometrikus beszélőazonosító rendszerekkel meglévő több mint 10 éves gyakorlati tapasztalataim és kutatásaim azt mutatják, hogy a téves elfogadás vagy elutasítás döntő részben akkor következik be, ha a vizsgálati anyag minősége vagy a nettó beszédhossz alacsony (de még megfelel a kritériumoknak). A beszédérthetőséget csökkentő jelenségeket (zaj, torzítás, egyéb, például alacsony dinamika, jelszint) nem tartalmazó hanganyagokon, amelyeken a nettó beszédhossz legalább több percnyi hosszúságú és a beszélő érthetően, a természetes humán beszédprodukciónak megfelelően kommunikál, csak elvétve fordul elő a két hiba valamelyike. Ráadásul a hibás előfordulások esetében a valószínűségi érték a téves elfogadás és az elutasítás esetén is a nulla LR-értékhez közelít, maximum 2 nagyságrendű szórással. A hibaarányok grafikus ábrázolása és az EER értelmezése a 6. ábrán látható.

6. ábra: A különböző hibaarányok értelmezése. Forrás: a szerző szerkesztése

A grafikonról leolvasható, hogy ha növeljük a küszöbszintet, csökken a téves elfogadás aránya, hiszen minél nagyobb a valószínűségi eredmény (és a küszöbszint), annál biztosabb, hogy a rendszer helyesen azonosította az egyező személyeket. Ugyanígy, ha csökkentjük a küszöbszintet, a téves elutasítás aránya is csökken, mert az eredmények alapján egyre több beszélőt fogunk helyesen különbözőnek minősíteni. Mindezekből következik, hogy a küszöbszint módosításával az FAR és az FRR egymással ellentétes irányban változik, így a két hibaarány közlése önmagában nem ad teljes képet a rendszer pontosságáról, ehhez az EER meghatározása szükséges.

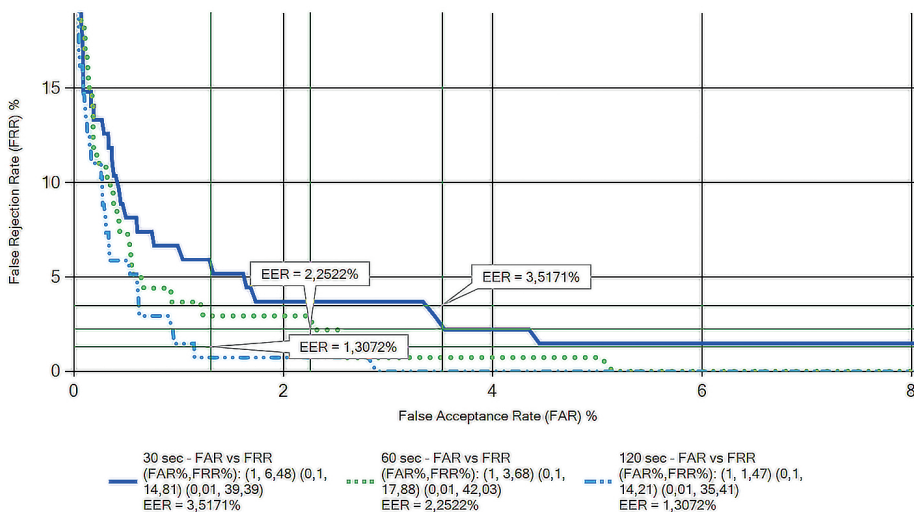
4. Mérési eredmények

A biometrikus rendszerek performanciájának meghatározásához 136 női és férfi beszélő két különböző időpontban és csatornán rögzített, spontán beszélgetést

tartalmazó hangmintáit használtam fel. A mintákat 30, 60 és 120 másodperces hosszúságúakra vágtam azért, hogy az eredmények a beszédhossz függvényében is elemezhetőek legyenek.

Első lépésként az FAR (X-tengely) és az FRR (Y-tengely) hibaarányok együttes ábrázolását mutató Detection Error Trade-off (DET) görbéket vettem fel, amelyekről leolvasható az EER értéke. A DET-grafikonon a nagyobb pontosságú (kisebb hibaarány-nal dolgozó) rendszer görbéje a zero ponthoz közelít, ettől távolodva a pontosság csökken. A pontokkal és egyenesekkel ábrázolt görbe a 120, a csak pontokkal megjelenített a 60 és a folytonos egyenes a 30 másodperces hangfelvételek összevetésének eredményeit ábrázolja. Az EER-eredmények a következők:

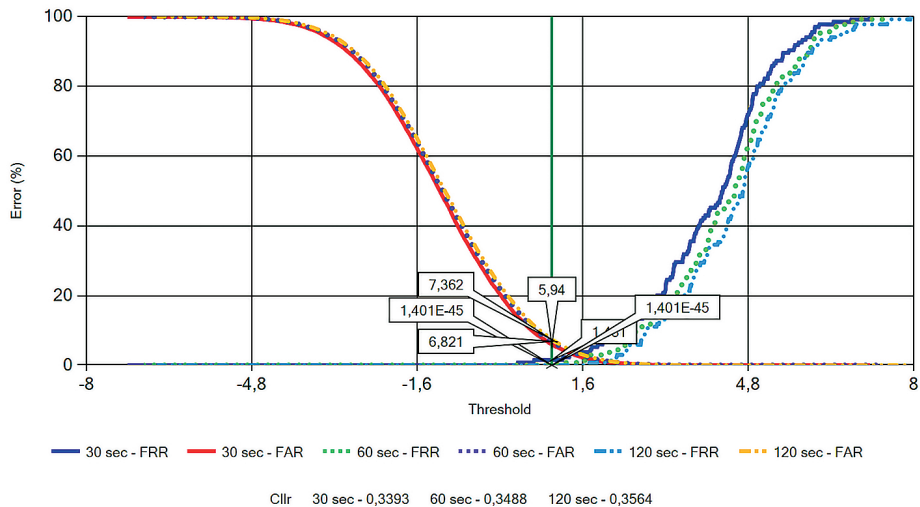
- 30 másodperces hangfelvételek: 3,5171%,
- 60 másodperces hangfelvételek: 2,2522%,
- 120 másodperces hangfelvételek: 1,3072%.

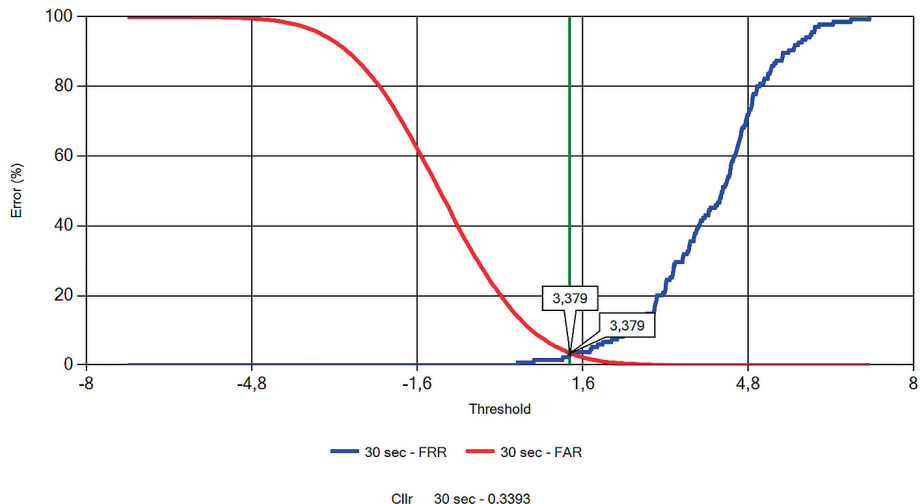
7. ábra: DET-görbék különböző hosszúságú felvételek esetén. Forrás: a szerző szerkesztése

A DET-grafikon jól vizualizálja az egyező beszélők különféle módon módosított (hossz, jelszint, zajszint stb.) felvételeinek, vagy eltérő biometrikus azonosító rendszerek összehasonlítási eredményeit a hibaarány függvényében. Ugyanakkor az EER meghatározása ez esetben nem pontos, mivel fix rögzítésű FAR-értékeknél értelmezi az FRR hibaarányt. A DET-grafikonon az FAR három értéken van rögzítve, ezek: 1, 0,1, 0,01. A 30 másodperces felvételeknél így, amikor az FAR = 1, akkor az FRR = 6,48, ha az FAR = 0,1, az FRR = 14,81 és az FAR = 0,01 esetén az FRR = 39,39. A DET-görbe kiválóan használható különböző típusú rendszerek összehasonlítására, vagy jelen tanulmány eredményeinek elemzésére, de nem ad teljes képet.

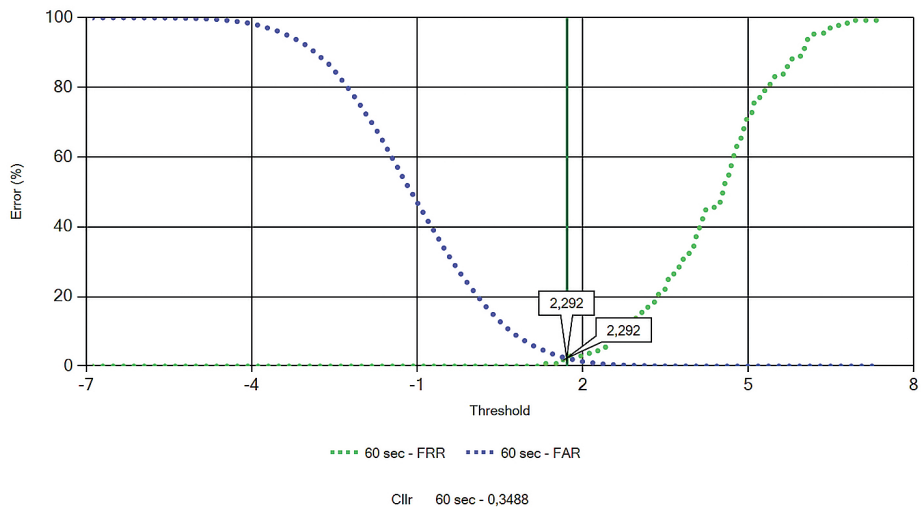
Az EER precíz meghatározásához az FAR és FRR hibaarányok görbéinek felvétele (és folytatólagos ábrázolása) szükséges, amelyek metszéspontja megmutatja a pontos értéket, amely a következő ábrákon látható, sorrendben a 30, 60 és 120 másodpercnyi hosszú fájlok esetében.

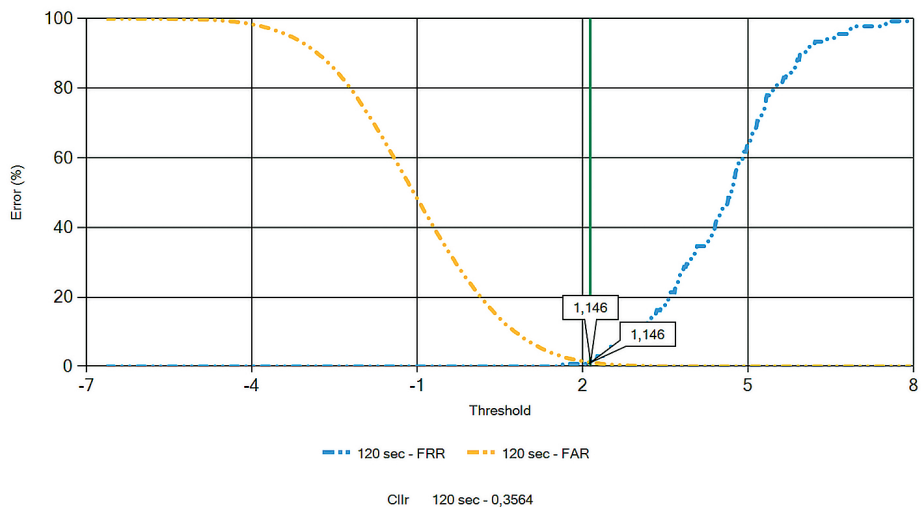
8. ábra: EER összesített, pontos adatai 30, 60 és 120 másodperces felvételek esetén. Forrás: a szerző szerkesztése

9. ábra: EER pontos adatai 30 másodperces felvételek esetén. Forrás: a szerző szerkesztése

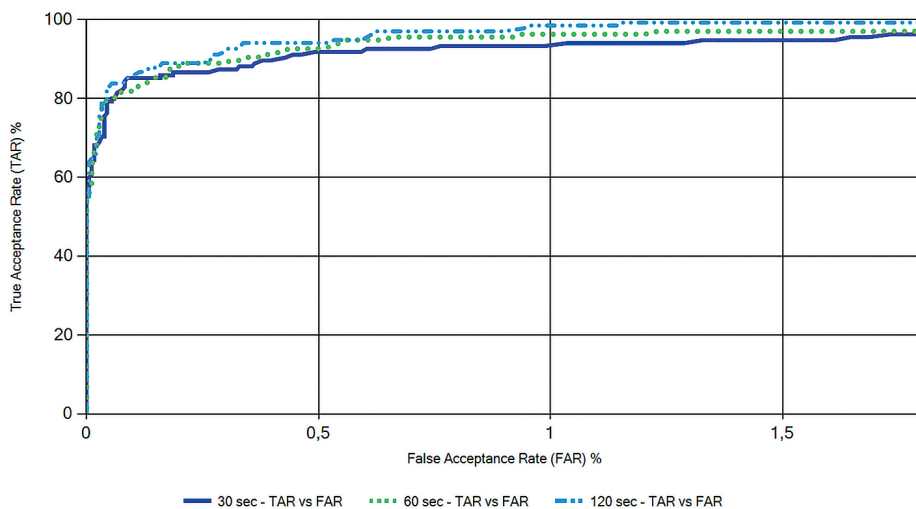

10. ábra: EER pontos adatai 60 másodperces felvételek esetén. Forrás: a szerző szerkesztése

11. ábra: EER pontos adatai 120 másodperces felvételek esetén. Forrás: a szerző szerkesztése

A performancia meghatározásához további információkat szolgáltat a 12. ábrán látható Receiver Operating Characteristic (ROC) Plot ábrázolás, amely a téves elfogadás és a helyes elfogadás arányát (*True Acceptance Rate* – TAR) ábrázolja a koordináta-rendszerben.

12. ábra: ROC-görbe 30, 60 és 120 másodperces felvételek esetén. Forrás: a szerző szerkesztése

Itt az X-tengelyen ábrázolt FAR lesz a vivő (*Receiver*) adatsor – amely tipikusan logaritmikus, így skálázása különbözik az Y-tengelyétől –, és amelynek értékeinél a helyes elfogadás arányát (TAR) ábrázoljuk. Minél közelebb van a ROC-görbe a zéróhoz, annál pontosabbnak minősíthető a mérési menet vagy az azonosító rendszer (amennyiben ezek összehasonlítása a cél).

A fenti méréseket a Vocalise rendszerrel végeztem el, amely nem LR valószínűségi értékkel, hanem Score pontszámmal mutatja az összevetett beszélők azonosságának valószínűségét. A performancia meghatározásához használt Biometrics szoftver alkalmas Score és LR-adatok elemzésére egyaránt, azonban figyelembe kell venni, hogy a *Cost Log Likelihood Ratio* (Cllr) csak LR-eredmények esetében ad pontos értéket. A Cllr értéke a rendszer pontosságát mutatja meg, általánosan elfogadott, hogy egy jól működő szoftver esetében a $Cllr < 0,2$.¹³ Látható, hogy a fentiekben ez a kritérium nem teljesül, mivel nem LR-adatokkal dolgoztunk, ugyanakkor a Cllr-min egy alkalmazható mérőszám a diszkriminatív erő jelzésére.¹⁴ Ez a jellemző megmutatja, hogy a rendszer a két hipotézis (H_0 -azonosság, H_1 -különbözőség) között milyen erővel tud különbséget tenni. Alacsony diszkriminatív erő esetén például 1:N összehasonlításban az első helyen álló Same Source értéke és a többi Different Source adat között kicsi a különbség. Minél kisebb a Cllr-min, annál nagyobb diszkriminatív erővel

¹³ Daniel Ramos – Rudolf Haraksim – Didier Meuwly: Likelihood ratio data to report the validation of a forensic fingerprint evaluation method. *Data in Brief*, 10. (2017), 2. 75–92.

¹⁴ Massimo Tistarelli – Christophe Champod: *Handbook of biometrics for forensic science*. Cham, Springer, 2017.

rendelkezik a rendszer. A következő táblázatban a fenti mérés további eredményeit találjuk.

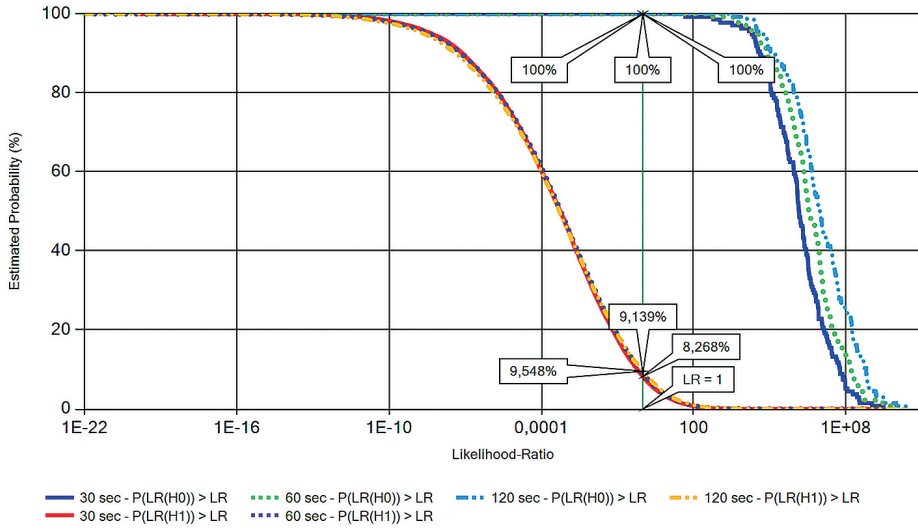
1. táblázat: A Vocalise szoftver eredményei alapján számított jellemzők különböző hosszúságú felvételek esetében. Forrás: a szerző szerkesztése

	H0 átlag	H1 átlag	H0 szórás	H1 szórás	Cllr-min
30 sec	4,086518	-1,170386	1,245846	1,388363	0,090828
60 sec	4,37253	-1,091934	1,205438	1,389762	0,056511
120 sec	4,578468	-1,043887	1,198233	1,395037	0,037457

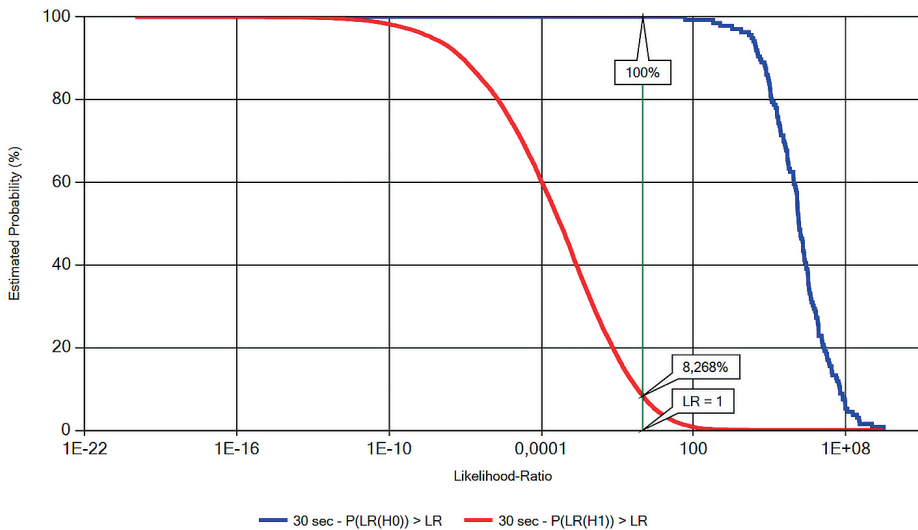
A táblázatban szereplő H0 és H1 hipotézisek Score átlaga közötti különbségek nem mondhatók jelentősnek, ráadásul a három különböző hosszúságú vizsgálati anyagok esetén az értékek nagyon közel vannak egymáshoz. Ez azt jelenti, hogy a rendszer átlagos eredményeire nincs nagy hatással a vizsgálati anyagok hossza (amennyiben azok 30 és 120 másodperc között helyezkednek el), ugyanakkor ez az átlag nem nyújt részletes képet arra vonatkozóan, hogy egy-egy Score érték önmagában az azonosságot vagy a beszélők különbözőségét valószínűsíti-e. Ezt támasztják alá a hipotézisenkénti szórásértékek,¹⁵ amelyek szintén egymáshoz közel helyezkednek el. A táblázat Cllr-min értékei ugyanakkor megmutatják, hogy minél hosszabb a vizsgálati anyag, annál jobb a rendszer diszkriminatív képessége, így a mérési menetenként 18 496 db Score adat áttekintése nélkül mondhatjuk, hogy a különbség a H0 és H1 hipotézisek adatai között jelentősnek mondható.

A 13. ábrán a Phonexia azonosító rendszer LR-értékei alapján készült Tippet Plot grafikonokat láthatjuk különböző hosszúságú felvételek összevetése esetében. A Phonexia szoftvere mély neurális hálózatú biometrikus motorral dolgozik, LLR-adatokkal is reprezentálja a beszélők azonosságának valószínűségét (Az LLR-ból egyszerű hatványozással képeztem az LR-adatokat). A Tippet Plot egy kumulatív valószínűségi eloszlás diagram, amely a H0 és H1 hipotézisek eloszlását ábrázolja meghatározott (itt LR = 1) értéknél. A két hipotézisgörbe közötti távolság a rendszer teljesítményét jeleníti meg, látható, hogy mindhárom hosszánál a H0 100%, ez azt jelenti, hogy minden Same Source adat nagyobb volt, mint LR = 1, tehát a rendszer helyesen azonosította be az egyező beszélőket. Ugyanakkor a H1 görbék az LR = 1 érték egyenesét nem nullpontban metszi, ez pedig azt jelenti, hogy a jelölt százalékértékekben előfordult LR = 1-nél nagyobb adat különböző beszélők esetében, amely tény a téves elfogadást reprezentálja. Megfigyelhető a diagramon, hogy a téves elfogadások adatai alacsonyak, és a zöld egyenestől kis távolságra már eléri a zérót mindhárom H1 görbe, így a téves adatok közel helyezkednek el az LR = 1 értékhez. A 14–16. ábrákon a különböző hosszúságú vizsgálati anyagok alapján elkészített Tippet Plot görbéket láthatjuk hossz szerint egyenkénti ábrázolásban.

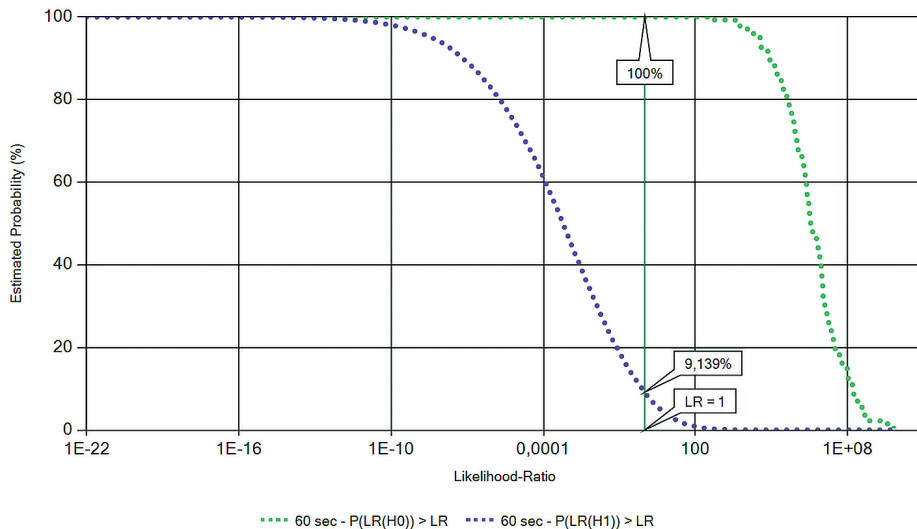
¹⁵ Szórás: az értékek átlagos eltérése az átlagtól.

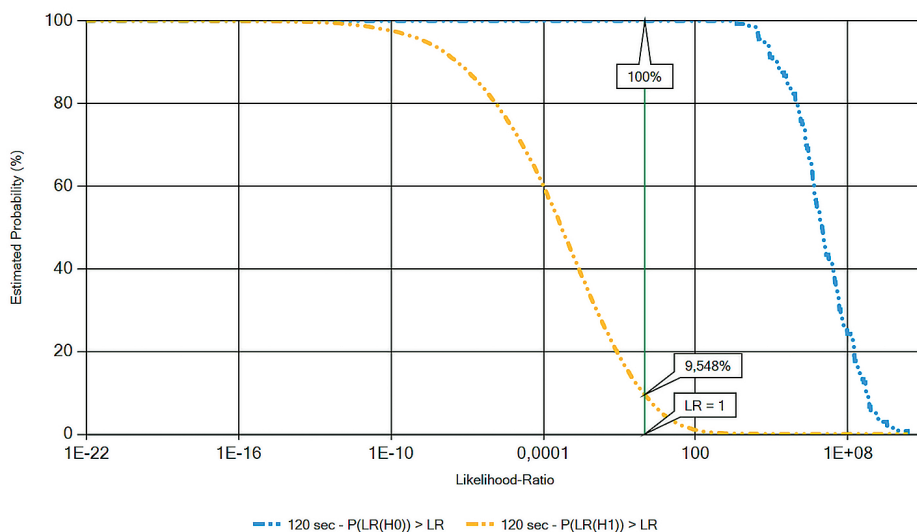
13. ábra: Tippet Plot adatai 30, 60 és 120 másodperces felvételek esetén. Forrás: a szerző szerkesztése

14. ábra: Tippet Plot adatai 30 másodperces felvételek esetén. Forrás: a szerző szerkesztése

15. ábra: Tippet Plot adatai 60 másodperces felvételek esetén. Forrás: a szerző szerkesztése

16. ábra: Tippet Plot adatai 120 másodperces felvételek esetén. Forrás: a szerző szerkesztése

A Tippet Plot görbéje láthatóvá teszi a H_0 hipotézis LR-értékeinek nagyságrend szerinti megoszlását (jobb oldali görbék): minél nagyobb a hossz, annál nagyobb a magasabb LR-értékek előfordulásának aránya. Az LR-eredmények alapján számított jellemzők a 2. táblázatban láthatók.

2. táblázat: A Phonexia szoftver eredményei alapján számított jellemzők különböző hosszúságú felvételek esetében. Forrás: a szerző szerkesztése

	H0 átlag	H1 átlag	H0 szórás	H1 szórás	Cllr
30 sec	47 820 210	14,15365	277 158 500	840,8036	0,15749
60 sec	132 472 500	16,39306	681 993 900	872,3867	0,17407
120 sec	405 481 400	37,13468	2 159 151 000	2 655,7100	0,18677

A 2. táblázatban láthatóan már más az adatok struktúrája a Score eredmények alapján számítottéhoz képest, amelyet az 1. táblázatban láthattunk. Itt a H0 átlag közel egy nagyságrenddel több a 2 perces felvételek esetén a fél percesekhez viszonyítva, amit a H0 szórása is jól demonstrál. Nincs ilyen nagyságú különbség a H1 adatai esetében, azonban itt is látható, hogy jelentősen nő a szórás és az átlag is a hanganyag hosszának növekedésével. Ugyanakkor a Cllr értéke között nincs nagy különbség, ami azt mutatja, hogy a rendszer „biztos kézzel” (jelentős diszkriminatív erővel) képes az azonos beszélők eredményeit a különbözőktől elválasztani.

5. Konklúzió

A biometrikus azonosító rendszerek teljesítményének kifejezésére sokszor csak a hibaarányt jelenítik meg a szűk szakértői közösségen kívül. Ez leegyszerűsíti a hangbiometria technológiájával szemben támasztott minőségi követelményeket, és semmiképp sem fejezi ki a performancia széleskörűen értelmezett jellemzőit. Az FAR-, FRR-, EER-hibaarányok informatívak és jól értelmezhetők, ugyanakkor ezek mellett szükséges vizsgálni az átlag, szórás, Cllr, Cllr-min eredményeket. A hibaarányok grafikus ábrázolása szintén jól demonstrálja a téves elfogadás/elutasítás eloszlását, ugyanakkor szükséges ezek mellett a ROC- és a Tippett Plot-görbék felvétele is.

A tanulmányban a 136 beszélő hangmintáit felhasználva megállapítható, hogy az EER-hibaarány a vizsgálati anyag hosszával fordítottan arányos. Ez további kutatásokat tesz szükségessé annak meghatározásához, hogy a magyar nyelven beszélők hangfelvételei vonatkozásában mi a minimális és maximális hossz, ami egy összehasonlító vizsgálat esetén elfogadható. Az átlag és a szórásadatok szintén visszatükrözték azt, hogy hosszabb hanganyagok esetén a biometrikus rendszer pontosabb eredményeket szolgáltat, azonban a Score és LR-adatok matematikai-statisztikai eszközökkel történő elemzése még jelentős kutatási potenciált hordoz magában. A mérési eredményekben ellentmondás látszik a Cllr adatokra vonatkozóan. Általános szabály alapján minél kisebb a Cllr, annál nagyobb a diszkriminatív erő, ugyanakkor a Phonexia szoftver esetében a hanganyagok hossza és a Cllr egyenes arányosságot mutatott. Ez rávilágít arra, hogy a beszédkutatás, a beszélő személy azonosításának módszertana még számos izgalmas kutatás alapjául szolgál a jövőben.

A cikk az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

IRODALOMJEGYZÉK

- Adam, Craig: *Mathematics and statistics of forensic science*. Chichester, Wiley-Blackwell, 2010.
- Beigi, Homayoon: *Fundamentals of speaker recognition*. London, Springer, 2011. Online: <https://doi.org/10.1007/978-0-387-77592-0>
- Jain, Anil K. – Arun A. Ross – Karthik Nandakumar: *Introduction to biometrics*. London, Springer, 2011. Online: <https://doi.org/10.1007/978-0-387-77326-1>
- Kamath, Uday – John Liu – James Whitaker: *Deep learning for NLP and speech recognition*. Cham, Springer, 2019. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-14596-5>
- Gósy Mária: *Fonetika, a beszéd tudománya*. Budapest, Osiris, 2004.
- Künzel, Hermann J.: Automatic speaker recognition of identical twins. *The International Journal of Speech Language and the Law*, 17. (2010), 2. 251–277. Online: <https://doi.org/10.1558/ijsl.v17i2.251>
- Ramos, Daniel – Juan Maroñas – Alicia Lozano-Diez: *Bayesian strategies for likelihood ratio computation in forensic voice comparison with automatic systems*. Madrid, 2017.
- Ramos, Daniel – Rudolf Haraksim – Didier Meuwly: Likelihood ratio data to report the validation of a forensic fingerprint evaluation method. *Data in Brief*, 10. (2017), 2. 75–92. Online: <https://doi.org/10.1016/j.dib.2016.11.008>
- Tistarelli, Massimo – Christophe Champod: *Handbook of biometrics for forensic science*. Cham, Springer, 2017. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-50673-9>

ABSTRACT

Theory and Practice of Comparing the Performance of Biometric Speech Recognition Systems

Attila FEJES

The biometric (automatic) speaker recognition method has been widely used in both domestic and international forensic practice. The methodology has high-speed, excellently automated data processing capabilities and it provides accurate and valid results. Biometric speaker recognition systems give the probability of the identity of those speaking on the compared audio recordings. To determine the performance of a system, an identification matrix should be generated, which contains the probability scores. In my study I describe the process and aspects of the production of matrixes and the data structure. I used audio samples of 136 speakers recorded at various times and with various devices. I created the matrix and the match and non-match scores using the Vocalise biometric identification system of Oxford Wave Research Ltd. and the Phonexia software. I evaluated the results with the Bio-Metrics performance measurement software. The evaluation of the results shows that to determine the

performance, several types of output should be used; it is not sufficient to report the most frequently published Equal Error Rate (EER). Based on the analysis of the approximately forty thousand probability results examined, the given system is able to identify the same speakers reliably and with adequate discriminative power and differentiate among different speakers.

Keywords: *speaker recognition, voice biometrics, Likelihood Ratio (LR), performance, error rates*

A közösségi média hatása a kiberbűncselekmények elkövetésére

GYARAKI Réka¹

A közösségi média hatása a bűncselekmények számának elkövetését kedvezőtlenül befolyásolja. Azok a platformok, így az online térben a szórakozásra, ismerkedésre, társkeresésre létrehozott alkalmazások igazi melegágyai azoknak a bűncselekményeknek, amelyeket az online térben, az offline térben vagy ezeket ötvözve követnek el.

A tanulmányban azokat a kiberbűncselekményeket mutatom be, így a családokat és az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásokat a felhasználói viselkedések kockázataival összefüggésben, amelyek elkövetéséhez nagymértékben hozzájárulnak a népszerű alkalmazások.

Kulcsszavak: számítógép, közösségi média, kiberbűnözés, áldozat, család, online család

1. Bevezetés

A tanulmány célja az interneten elkövetett csalások mellett annak bemutatása, hogy a személyeknek, pontosabban a felhasználóknak milyen szerepük lehet abban, hogy sértettjei legyenek egy, a kibertérben elkövetett bűncselekménynek.

A kibertérben elkövetett bűncselekmények számát befolyásolja egyrészt az IT-eszközök növekvő száma.² Míg 2010-ben a netbook, tablet háztartásonkénti ellátottsága 0,9% volt, addig ez a szám 2019-ben 16,1%-ra nőtt. A laptopok száma esetében ez a szám 16,9%-ról 52,2%-ra nőtt,³ vagyis egyre több háztartásba jut el az internethasználat lehetősége.

¹ Dr. Gyarakai Réka rendőr őrnagy, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar Bűnüldözési, Gazdaságvédelmi és Kiberbűnözés Elleni Tanszék; doktori hallgató, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola.

Réka Gyarakai Police Major, Assistant Lecturer, University of Public Service Faculty of Law Enforcement, Department of Criminal Investigation, Economy Protection and Cybercrime Prevention; PhD student, University of Public Service Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement.

E-mail: gyaraki.reka@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5733-5974>

² Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság: *Az elektronikus hírközlési piac fogyasztóinak vizsgálata, 2019 – internetes felmérés.* NMHH, 2020. Online: https://nmhh.hu/cikk/212533/Az_elektronikus_hirkozlesi_piac_fogyasztoinak_vizsgálata_2019_internetes_felmeres

³ KSH-adatok (a 2020-as számok a tanulmány megírásakor még nem álltak rendelkezésre). KSH: *A háztartások életszínvonalá, 2019.* Központi Statisztikai Hivatal.

Az internettel rendelkező háztartások száma egy kutatás szerint 2020. január 1-jén a magyar lakosságot (15–69 évesek között) vizsgálva 87% az, aki legalább havonta egyszer meglátogatja a világhálót. Ez egyes becslések szerint minimum 6 175 500 fő.⁴

A számok természetesen nem feltétlenül valósak, mivel a kibertérben elkövetett bűncselekmények által okozott károk nem egyértelműen jelennek meg, illetve nem minden deliktumnál mérhetőek pénzben. A hatóság tudomására sokszor pedig jóval kevesebb bűncselekmény jut, mivel a sértettek úgy gondolják, hogy a cselekmény nem bűncselekmény, az elkövetési érték elenyésző, vagy nem éri el a szabálysértési értékhatárt, illetve a sértettek szégyellik a sérelmükre elkövetett cselekményt.

A kiberbűncselekmények kutatásában eddig nagyon sokan foglalkoztak az elkövetőkkel, illetve azok személyiségével, valamint a jogellenes cselekménnyel.

A kibertérben sértetteké vált személyekkel kapcsolatban is nem egy kutatás született. A biztonság tudatosság is egyre többször kerül a középpontba, egyre többször lehet tanácsokkal találkozni a televíziós műsorokban, reklámokban, de a közösségi médiának köszönhetően a figyelemfelhívások is egyre gyakrabban megjelennek.

Az alábbiakban bemutatom a kutatásom első részét, a kezdeteket, amit a legegyszerűbben elérhető, megfigyelhető helyen kezdtem meg, a világ legnépszerűbb közösségi oldalán. Ehhez egyrészt a közösségi médiában megtalálható olyan csoportokat, személyeket kerestem meg, akik az interneten keresztül átverés vagy csalás áldozatai lettek, és emiatt megtérült vagy meg nem térült anyagi káruk lett. Ahhoz, hogy a kutatás hipotéziséhez megfelelő képet kapjak, mindenképpen szükség volt arra, hogy az ő online viselkedésüket megismerjem (szubjektív oldal), majd értékeljem, leginkább kiberbiztonsági és bűnüldözési szempontból.

Ugyanakkor kellett egy objektívebb megismerés is. Ehhez segített hozzá a Belügyi Tudományos Tanács által meghirdetett gyakornoki pályázat, amelynek segítségével a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Kiberbűnözés Elleni Főosztály munkáját megismerhettem, valamint a nyomozásokba is betekinhettem.

Az alábbi feltevések mentén indultam el: a felhasználók által hagyott digitális nyomokból és az interneten tanúsított viselkedésükből következtetni lehet arra, hogy mekkora eséllyel válnak kiberbűnözők áldozatává (H1), és a kibertérben elkövetett jogellenes cselekmények ugyanazokat az emberi tulajdonságokat használják ki (H2).

A kibertérben elkövetett jogellenes cselekmények vizsgálatakor a sértettekhez helyezem a hangsúlyt, leginkább annak feltérképezésére, hogy milyen szerepet játszanak a felhasználók az egyes kiberbűncselekmények során az esetleges áldozattá válásukban, vagy milyen tulajdonságok és a biztonság tudatosság mely részeinek hiánya miatt tehetik ki magukat annak, hogy kiberbűnözők vagy kibertérben ténykedő bűnözők áldozatai legyenek.

Hipotézisem szerint maguk a felhasználók hagyják legtöbbször azokat a digitális nyomokat, elektronikus adatokat, amelyek miatt sértetteké válhatnak a kibertérben,

⁴ Internetezők számának alakulása hazánkban. Klenovszki János: *Nőtt az internetpenetráció, már 6 175 500 fő internetezik hazánkban*. NRC, 2020.

vagy azzal összefüggésben az offline világban is, így a biztonságtudatosságnál az ember felhasználói viselkedéselemzésére kell a hangsúlyt fektetni, és nem általánosságban felhívni a figyelmet az internet veszélyeire. A kibertérben tanúsított viselkedés összefüggésben állhat azzal, hogy a felhasználó kiberbűncselekmény áldozatává váljon.

A kiberbűncselekmények a kezdetektől fogva fejlődést mutatnak mind az elkövetők személyében, módszerében, mind pedig a sértettek típusának tekintetében is. Újabb és újabb elkövetési módszerek jelennek meg az internet segítségével, amihez a közösségi média, az online piacterek, a webáruházak, társkereső oldalak stb. elterjedése, népszerűsége hozzájárul.

Az eddig a fizikai térben történő aktivitásunkat, mint a vásárlás, ügyintézés, csekkbefizetések, ismerkedések felváltották az elektronikus kereskedelem nyújtotta kényelmi szolgáltatások, a sorban állás helyett az elektronikus ügyintézés előtérbe helyezése.

A felhasználói biztonságtudatosságra jellemző mérték azt mondja meg, hogy egy adott felhasználó esetén, ha egy bizonyos szituációba kerül, milyen valószínűséggel hoz olyan döntést vagy végez olyan tevékenységet, amely a veszély okozta esemény bekövetkezését eredményezi. A másik jellemző tulajdonság arra utal, hogy egy adott felhasználó milyen gyakran kerül olyan szituációba, hogy döntést kelljen hoznia.⁵

A következőkben a kutatásom első lépését mutatom be:

Első körben mindenképpen olyan bűncselekményt választottam, amelyben a sértettek és a tevékenységük jól megfigyelhető, és valószínűsíthető, hogy az online és offline térben történő cselekménye eltérő. Ezért a kutatás során két bűncselekményt vizsgálok, az egyik, amikor a sértettek felhasználóként történő viselkedése a kibertérnek köszönhetően mást fog mutatni, mint a fizikai térben. Ezért esett a választásom az internetes csalásra és az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásra.

Ezen két bűncselekmény esetében vizsgálható a sértettek által megosztott vagy gyakran látogatott internetes tartalom, az infokommunikációs eszközök és az emberi biztonságtudatosság összefüggése, valamint a tudatosság nem léte vagy legalábbis hiánya.

Az áldozatokat a pszichológiában is ismert Big Five modell egyes elemei,⁶ valamint a biztonságtudatosság⁷ követelményeinek alapján kísérlem meg kategóriákba sorolni. Ez fogja megadni azokat a pontokat, amelyek az egyes kiberbűncselekmény-típusoknak (lásd részletesebben a 3.1. pontnál) meg fogja majd adni a kockázatát.

Az általam kiemelt emberi magatartások és tulajdonságok:

- vizualitás;
- bizalom (becsületesség és jószándék);
- nárcizmus;
- szociabilitás/közösséghez tartozás;

⁵ Leitold Ferenc: A felhasználói viselkedés, mint információbiztonsági kockázat becslése. In *Networkshop 2019*. Budapest, Hungarnet Egyesület, 2019. 189–197.

⁶ Steve G. A. van de Weijer – E. Rutger Leukfeldt: Big five personality traits of cybercrime victims. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 20. (2017), 7. 407–412.

⁷ Neumann János Számítógép-tudományi Társaság: *IT biztonság közérthetően – Első a (kiber)biztonság!* 2019.

- megfelelni akarás;
- hanyagság, figyelmetlenség;
- magány;
- tudatlanság, tudatosság hiánya;
- külső vagy belső kontroll (felügyelet) hiánya.

Ezeket 0-tól 6-ig a bűncselekményeknél, illetve kibertámadásoknál pontozom. A 0 érték kerül azokhoz a kiberbűncselekményekhez vagy támadásokhoz, amelyeknél a felsorolt tulajdonságok vagy magatartások nem értelmezhetők.

2. A kutatás során alkalmazott módszerek

A UCL (*University College London*) Cyber-munkacsoportja 2010 végén publikált egy jelentést, amelyben a közösségi média szerepét határozták meg a tudományos tevékenység különböző fázisaiban.⁸ Ennek a jelentésnek a tartalma megfelelően illeszkedik a kutatásom céljához. A csoport az alábbi részterületeket definiálta a közösségi médiában történő kutatáshoz:

- a kutatási lehetőségek feltérképezése;
- partnerek kezelése;
- pénzügyi támogatás megszerzése;
- szakirodalom áttekintése;
- kutatási adatok gyűjtése;
- az eredmények terjesztése;
- a kutatási folyamat menedzselése.

A kutatás eredményességéhez interjúk és statisztikai adatok elemzése, valamint a közösségi médiában történő megfigyelés útján tapasztaltak járultak hozzá.

Az interjúalanyokat olyan személyek közül választottam ki, akik valamilyen internetes bűncselekmény – többnyire csalás vagy adathalászat – áldozatává váltak. Bár a kutatás még nem fejeződött be, az eddig adott válaszok alapján a megkérdezettek közül 5% volt, akinek a felállított szempontok alapján a kibertérben tanúsított magatartása az átlagos feletti szintet elérte (legalább 3-as értékelést kapott). A megkérdezettek 95%-a viszont sem az általa használt IT-eszközöket, sem a felhasználói viselkedését, sem a biztonsági beállításokat nem az elvárható, minimumkövetelményeknek megfelelően állította be.

Az interjúk során az adott válaszokat egy kockázati skála szerint pontozom 1-től 5-ig terjedő skálán, figyelembe véve az interjúalanyok saját elmondását, valamint a saját észlelést is.

⁸ UCL Report: https://search2.ucl.ac.uk/s/search.html?query=2010+social+media&collection=website-meta&profile=_website&tab=websites&submit=Go

De ahogy hangsúlyoztam, a kutatás még jelenleg is folyamatban van, így ezek csak az elsődleges eredmények.

Az egyik legnépszerűbb és legnagyobb létszámú közösségi oldalon, a Facebookon, több károsultakat összefogó oldalakra, csoportokba regisztráltam. Leginkább megfigyeléseket végeztem, természetesen amellet, hogy önkéntes alapon kerestem az interjúalanyokat.

A csoportok, bár a károsultakat hivatottak összefogni, kérve, hogy osszák meg tapasztalataikat, történeteiket, sok érdeklődőt is vonzanak. A tagok néhány esetben már saját lehetőségeiket túllépve nyomozásba kezdtek, kiderítve az elkövető tényleges személyazonosságát, lakcímét, munkahelyét és kapcsolatait, akár saját hatáskörben írtak az elkövetőknek vagy támadták a sértettet.

A kutatásom szempontjából nem releváns, de mégis erősen megfigyelhető a cyberbullying jelensége,⁹ azaz az internetes zaklatásé, amely korábban a fiatalokúakra volt jellemző. Ma már azonban azon korosztálynál is megfigyelhető, akik érettebb személyiséggel rendelkeznek, hogy nemcsak nézelődők maradnak ezeken az oldalakon, hanem ítélkeznek és gúnyolódnak másokon, így megjelenik az áldozathibáztatás is, ami akár visszatartó erő is lehet abban, hogy a deliktumok a megfelelő hatóság – rendőrség, Nemzeti Kibervédelmi Intézet – tudomására jussanak.

3. A közösségi média és a kiberbűncselekmények

A közösségi média fogalmát Andreas Kaplan és Michael Haenlein az alábbiakban definiálta: „Az internetes alkalmazások olyan csoportja, amely a web 2.0 ideológiai és technológiai alapjaira épül és ami elősegíti, hogy kialakuljon és átalakuljon a felhasználó által létrehozott tartalom.”

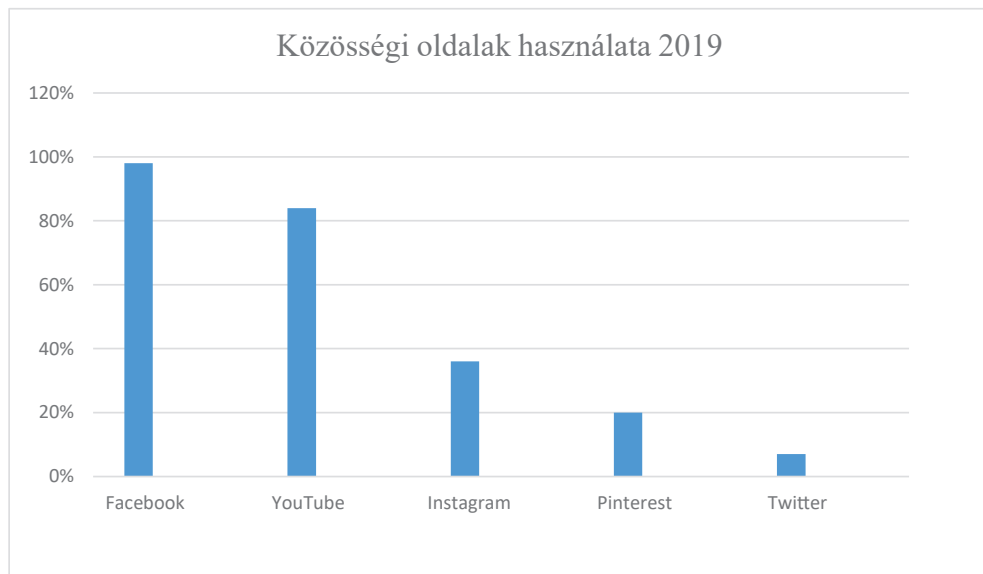
Az alábbi ábra rangsorolja és százalékos elosztásban mutatja a 2019-ben legnépszerűbb közösségi oldalakat, a magyar lakosság körében.¹⁰

Az egyik legnépszerűbb közösségi oldal a Facebook, amely aktív felhasználóinak száma ma már meghaladja a 2 milliárd főt, és korosztályos elosztását tekintve valamennyiben nagy népszerűségnek örvend.

Az egyik népszerűségét már nemcsak az adja, hogy a rég nem látott vagy távoli ismerősöket megtalálhatjuk rajta, hanem olyan felhasználókkal is találkozhatunk, akiknek hasonló érdeklődési köre van, váratlan élethelyzetben képes tanácsot adni, stb.

⁹ Zsila Ágnes – Demetrovics Zsolt: Cyber-viktimizáció és cyber-agresszió. *Médiakutató*, 19. (2018), 1. 21–33.

¹⁰ Az azért szükségesnek érzem hangsúlyozni, hogy az általam megkérdezett alanyok közül csak minden negyedik ismer-te ezt a szót, hogy közösségi média vagy social media, esetleg közösségi háló.

1. ábra: NMHH: Az elektronikus hírközlési piac fogyasztóinak vizsgálata. Forrás: Az elektronikus hírközlési piac fogyasztóinak vizsgálata, 2019 – internetes felmérés. NMHH, 2020.

A közösségi média megjelenése óta többször volt támadások keresztműében. Az eredeti célja, miszerint az ismerősöket bejelölve, társasági oldalként működik, elveszítette. Mára sokkal inkább egy olyan internetes oldallá vált, amely az anonimitás, a felhasználók szabad véleménynyilvánításának ad teret, ahol az agresszió és a segítségkérés jól megférnek egymás mellett. Az egyes felhasználók politikai, vallási, ideológiai nézeteikhez társakat, közösséget, csoportot találnak.

Szembe menve Bányász Péter megállapításával, miszerint széles skálán mozog a felhasználók adatvédelmi és információbiztonsági tudatossága,¹¹ a kutatás rámutatott arra, hogy nem a széles skálán történő mozgás az elsődleges probléma, hanem sok esetben az egymásra épülő információbiztonsági ajánlások nem számolnak az érzelem és a vizualitás kihívásaival.

Visszatérve az 1. pontba írt észrevételeimhez, nem elutasítva és nem is teljes mértékben támogatva a közösségi média adta lehetőséget, a kutatásomhoz az egyik legjobb terepnek bizonyult.

¹¹ Bányász Péter: Social engineering and social media. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 6. (2018), 1. 62.

3.1. Kiberbűncselekmények

Az új technológiák a bűnözés új lehetőségeit teremtették meg, ugyanakkor viszonylag kevés új típusú bűncselekményt hoztak létre, sokkal inkább az addigi deliktumokat helyezték át a kibertérbe, vagy a kibertér, számítógép segítségével, új módszerekkel követik el az eddigi hagyományos bűncselekményeket.

Mi különbözteti meg a számítógépes bűnözéseket a hagyományos bűncselekményektől? Nyilvánvaló, hogy az egyik különbség a számítógép és az IT-eszközök használata és terjedése, de a technológia önmagában nem elegendő a bűncselekmények különböző területei közötti differenciák megkülönböztetéséhez. Korábban a bűnözőknek nem volt szükségük számítógépre vagy kibertérre például a csalás elkövetéséhez, a gyermekpornográfia és a szellemi tulajdon forgalmazásához, a személyazonosság ellopásához, vagy a magánélet megsértését is el tudták követni. Mindezen tevékenységek léteztek már azt megelőzően is, mielőtt a 4. ipari forradalom berobbant volna. A Britannica enciklopédia meghatározása szerint, a kiberbűnözés vagy számítástechnikai bűnözés, különös tekintettel az internetre, a jelenlegi bűnözői magatartás kiterjesztését jelenti néhány új, illegális tevékenység mellett.

A kiberbűncselekmények alábbi két típusba sorolását alkalmaztam a kutatás során:¹²

A kiber(tér)függő bűncselekmények (*cyber-dependent crime*) McGuire és Dowling tanulmánya szerint azok a „tisztá” kiberbűncselekmények, „amelyeket csak számítógép, számítógépes hálózatok vagy más információs kommunikációs technológia (IKT) segítségével lehet elkövetni”. A „cyber-dependent crime” magában foglalja a hackínget, a vírusok és a rosszindulatú programok terjesztését, illetve a DDoS támadásokat.¹³

A kiber(tér) által támogatott bűncselekmények (*cyber-enabled crime*) azok a „hagyományos bűncselekmények”, amelyek nagyságát vagy elérhetőségét növelhetik számítógépek, számítógépes hálózatok vagy más információs kommunikációs technológiák (ICT) felhasználásával. Ilyen típusú bűncselekmények a pénzügyi csalások, az adathalászat (phishing), a pharming, amely az adathalászathoz hasonló, adatok megszerzésére irányuló bűncselekmény és a zsarolás.¹⁴

A kettős felosztáshoz igazodva a jellemző kiberbűncselekményeket besoroltam – természetesen felhasználva a külföldi szakirodalomban is megjelölt altípusokat.

¹² A kiberbűncselekmények felosztására rengeteg rendszer született, de a kutatáshoz ezt az elosztást használom, ez alapján sorolom be a Btk. egyes bűncselekményeit.

¹³ Mike McGuire – Samantha Dowling: *Cyber crime: A review of the evidence. Research Report 75, Chapter 1: Cyber-dependent crimes*. Home Office, 2013.

¹⁴ CPS: *Cybercrime-prosecution guidance*. The Crown” Prosecution Service (CPS), Tech. Rep, 2019.

4. A család színtere a 4. ipari forradalom korában

Az internet megjelenésével a kibertér vált a család elkövetésének új helyszínévé, köszönhetően annak is, hogy a felhasználók száma folyamatosan nő, az információs rendszerek pedig egyre inkább kielégíteni igyekeznek a rohanó és fejlődő világunkat. A vásárlást megkönnyítendő az elérhető hirdetési oldalak bárhol és bármikor hozzáférhetőek, nem beszélve a közösségi médiában jelen lévő marketplace-ekről, a hirdetési és licitálási csoportokról, ahol a lakó- vagy munkahelyünknek megfelelő vagy földrajzilag közel lévő adásvételi csoportokba regisztrálnak a felhasználók.

Erős eltérés mutatkozik a valós (fizikai) térben és a kibertérben történő bűncselekmények között az elkövetés módszere tekintetében. Amíg az olyan helyek esetében, mint a bevásárló- és szórakozóhelyek az elkövető (tettes) és az áldozat valószínűleg személyesen találkoznak, mivel nagyszámú ember látogat bizonyos helyeket, például bevásárlóközpontokat, ahol a bűnözők könnyen megtalálhatják a potenciális áldozataikat, ezáltal nagyobb eséllyel válik valaki bűncselekmény áldozatává, vagy éri bármilyen atrocitás, mint a kevésbé látogatott, kevesebb embert vonzó helyszíneken. Így a felismerés, a személyes kontakt vagy a videókamerák működése miatt nagyobb az esélye a felderítésnek, ám a kibertérben történő elkövetés esetében ritkán vagy egyáltalán nem találkozik az elkövető és áldozat, hiszen az egymás közötti adásvétel, segítségnyújtás a virtuális piacon történik.

Amíg a fizikai térben a potenciális áldozatkiválasztásnál nagymértékben hozzájárul a tömegben kívül a felelőtlen viselkedés (pénztárca jól látható és felügyelet nélkül történő elhelyezése), a nagy tömegben figyelemvonásra alkalmas tevékenység stb., addig a virtuális térben a felelőtlen viselkedés teljesen mást takar, hiszen még a legnagyobb körülmények mellett is előfordulhat, hogy bűnöző áldozatává válik valaki.

Számos oka lehet annak, hogy miért követnek el bűnözők a kibertérrel összefüggő bűncselekményeket:

- gyors pénzszerzés reményében;
- az online tevékenységüknek alacsony a határkölsége a globális hozzáférés miatt;
- a bűnüldöző szervek általi felderítés sokszor kevésbé hatékony és sok esetben költségesebb is;
- a hivatalos nyomozás és a büntetőeljárás lefolytatása lassabb és ritkább a közös nemzetközi együttműködés és jogszabályi közelítés;
- nehéz azonosítani az elkövetők személyét és a tartózkodási helyüket;
- a nemzetközi kereskedelem és kapcsolattartás egyre elterjedtebb, ennek következtében az elkövetés is könnyen megtörténhet;
- a bűncselekmény sokszor vagy legalábbis hosszú ideig látenciában marad.

A felsoroltakon kívül még számos okot lehetne megadni, így országoként a társadalmi, szociális és oktatási, (biztonság) tudatosítási eltéréseket, ahogy a technika, technológia fejlődését, a gazdasági fejlettséget stb., ami megkönnyíti az áldozattá válást.

Az e-mail megjelenése előtt a csalóknak minden lehetséges áldozattal külön-külön kellett kapcsolatba lépniük postai úton, faxon, telefonon vagy közvetlen, személyes kapcsolat keresztül. E módszerek esetében azonkívül, hogy sokszor fölösleges pénz- és energiabefektetést igényeltek, nehezebb is volt az áldozat kiválasztása.

Az online tér kínálta lehetőségek megkönnyítették, hogy a csalásra fogékony áldozatokkal való kapcsolatfelvétel esélyei javuljanak, aminek érdekében a csaló előzetesen kutatást tud végezni az általa megcélzott jellemzőkről a különböző közösségi médiumok, online csoportok vagy társskereső oldalak segítségével.¹⁵

4.1. Megtévesztések informatikai környezetben

A megtévesztések vagy csalás jellegű számítógépes bűncselekmények felosztását a szakirodalom az alábbi két csoportba sorolja:

Az első csoportba tartoznak azok, ahol ténylegesen észlelhető a pénzügyi károkozás. Az elkövető motivációja a pénzszerzés az információszerzéssel szemben. (*Money Seeking Frauds* – például nigériai levelek, hamis termékek, nyereményre irányuló levelek stb.)

A második csoportban a jogellenes cselekmény a személyes adatok megszerzésére irányul, ami mellett a támadó célja lehet a pénzszerzés. Az így megszerzett személyes adatok felhasználásával követnek el bűncselekményt, (*Personal Information Seeking Frauds* – malware, hamis weboldalak és e-mailek stb.).¹⁶

Zárójelben megemlítve beszélhetünk még egy harmadik csoportról is, ami már nem annyira a klasszikus csalás jegyeit hordozza magán, mégis a nemzetközi szakirodalmat tekintve csalásként (*fraud*) definiálják. Ehhez azok a jogellenes cselekmények tartoznak, amelyek – hasonlóan a második esethez – szintén személyes adatok megszerzésére irányulnak, de nem feltétlenül pénzszerzés vagy anyagi károkozás a cél. Az elkövető kizárólag a sértett személyes adatait (például a fényképét, nevét) szerzi meg és él vele vissza (például személyiséglopás) közösségi vagy úgynevezett „randizós” oldalakon történő ismerkedés céljából, aminek motivációja leginkább szexuális visszaélés. Bár a magyar büntetőjog a csalások egyes típusainál nem tesz különbséget, mégis a külföldi szakirodalomban ezek más és más elnevezéssel jelennek meg, és annak ellenére, hogy mindegyiknél teljesül a törvényi tényállás: „aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésben ejt, vagy tévedésben tart”, csalást követ el, mégis az áldozatok és az átverések módszere eltérő.

Bár valamennyi online csalás elkövetése során a klasszikus csalási tényállási elemek megvalósulnak, mégis áldozati oldalról vizsgálva a tényeket éles ellentéteket mutat az elkövetési magatartások, míg az elkövetők sokszor a fent említett típusokat kombinálva követik el a bűncselekményüket.

¹⁵ CISA: *Recognizing and Avoiding Email Scams*. Cybersecurity & Infrastructure Security Agency.

¹⁶ Roderick S. Graham – Shawn K. Smith: *Cybercrime and digital deviance*. New York, Routledge, 2019. 92–93.

5. A pénzszerzések illegális módja a kibertérben

A csalások kibertérben történő elterjedésének és hihetetlen fejlődésének magyarázata jobbra az e-kereskedelem népszerűségéhez köthető. A közösségi médiában is megtalálható marketplace-en (internetes piactéren) olyan termékeket hirdetnek meg cégek, termelők, kézművesek, magánszemélyek kedvezőnek tűnő áron, amelyek népszerűek vagy nehezen hozzáférhetők.

A legjobban mutatja a kibertérben lévő gazdasági bűncselekmények súlyosságát az Amerikai Egyesült Államokban működő *Internet Crime Complaint Centre* (IC3), amely 2017-ben több mint 301 ezer panaszt vizsgált különböző számítógépes bűncselekményekkel és gyermekpornográfiával kapcsolatban.¹⁷

A kibertérben történő gazdasági és kereskedelmi műveletek jellemzői szorosan összefüggnek a számítógépes bűncselekmények jellemzőivel is, mint az anonimitás, a nemzetközi jelleg és a gyorsaság, amelyek a legális és az illegális tevékenységek folytatásánál ugyanolyan fontos szempontok.

Az internet az egyik leggyorsabb eszköze többek között a kommunikációnak, az információmegosztásoknak és -továbbításoknak, az elektronikus ügyintézésnek vagy az elektronikus kereskedelemnek, amely történhet mind úgynevezett webboltokban vagy a piactéren, ahol egymás között zajlik a legális és akár illegális termékek, szolgáltatások kereskedelme. Az emberek közötti ismerkedés is egyre gyakrabban kezdődik az online térben, felhasználva a közösségi oldalak adta lehetőségeket, amelyek társas, üzleti (kereskedelmi), vallási vagy egyéb csoporthoz tartozás, mint például valami vagy valaki iránti rajongás, vagy épp ellenszenv miatt jöttek létre.

Szabó Máté megállapítása szerint „egy egyén sorsát egyre inkább az határozza meg, hogy mit árul el róla a személyiségprofilja, mit tartanak róla nyilván, és nem a fizikai valóság, amellyel a személyiségprofil sok esetben nem egyezik”.¹⁸

A McAfee kiberbiztonsággal foglalkozó vállalatnak a közelmúltban megjelent *A kiberbűnözés gazdasági hatása* című jelentésének egyik legjelentősebb aspektusa szerint a számítógépes kémkedés, a szellemi tulajdon (IP) számítógépes lopása és az üzleti adatok bizalmas jellegének hangsúlyozása jelenti az egyik legkardinalisabb problémát. A Stratégiai és Nemzetközi Tanulmányok Központjának (CSIS) és a McAfee jelentése szerint a kiberbűnözés a globális gazdaságnak évente 600 milliárd dollárba kerül, vagyis a globális GDP 0,8%-ába, és az internetes kémkedés a károk 25%-át teszi ki, ami több, mint a számítógépes bűnözés bármely más kategóriája. Ezenkívül a jelentés azt állítja, hogy „az internetkapcsolat hatalmas teret nyitott a számítógépes bűnözéshez, és az IP-lopások jóval meghaladják a kormányok érdeklődésének hagyományos területeit, például a katonai technológiákat”.

¹⁷ Majid Yar – Kevin F Steinmetz: *Cybercrime and society*. 3rd Edition, Sage, 2019.

¹⁸ Szabó Máté: *Az információs hatalom alkotmányos korlátai*. Doktori értekezés. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2011.

5.1. Romantikus csalások¹⁹

A romantikuslevél-csalások a nigériai csalásokhoz hasonlóak. E-mailben vagy a közösségi oldalakon többnyire egyedülálló személyekkel a csaló felveszi a kapcsolatot. A csalók többnyire olyan személyként mutatkoznak be, aki felé egyébként is megvan az emberek bizalma, köztudottan magas fizetése van: így orvos, katona vagy egy olajfúró tornyos dolgozó személy, aki először óvatosan közelítve, majd később egyre jobban biztosítva áldozatát az érzelmeiről, esetleg házasság ígéretével kecsegtetve, pénzt kér. Többnyire kis összeget először, majd ezt követően a hazautazásra, egészségügyi költségek kifizetésére, vízumért vagy más hivatalos okmányért felszámolt díj megfizetése miatt egyre több és több összeget kér. A teljesített kifizetések után pedig a közösségi oldalán a profilját megszünteti, vagy megváltoztatja a nevét, és folytatja tovább a pénzszerzést. Az áldozatok leginkább heteroszexuális, idősebb nők, de ugyanúgy megtalálják a homoszexuális férfiakat és nőket is az elkövetők.²⁰

A közösségi médiának köszönhetően több interjút készítettem olyan áldozatokkal, akik romantikus csalók áldozatai lettek.

Az áldozatok 93%-ban nők, akik közül 76% idősebb vagy korosodó felhasználó, akiket az elkövetők megkárosítottak.

Az elkövetők valamennyien orvosnak, mérnöknek, katonának adták ki magukat, akik valamelyik nemzetközi szervezet megbízásából idegen országban dolgoznak. Ezekkel a történetekkel, valamint a megnyerő (lopott) fényképükkel és a folyamatos érdeklődésükkel nagyon gyorsan beférköztek az áldozataik bizalmába.

Az egyik áldozat úgy fogalmazott: „olyan volt, amilyennek látni akartam, azt mondta, amit hallani akartam”.

Az elkövetők nagyon gyorsan a sértettek bizalmába férköztek, ahol beteg gyerekekre vagy ki nem fizetett munkabérükre hivatkozva magas összegeket kértek. Ezeket az összegeket részben bitcoinban vagy Western Unionon keresztül, esetleg az áldozatok saját bankszámláján keresztül, fizették ki, sok esetben több alkalommal is, nem egy esetben több tízmillió forintot utaltak át a csalóknak.

5.2. A C2C csalások és a B2C

A C2C (*Customer to Customer*) az interneten terjedő csalások olyan formája, amely a fogyasztók közötti kereskedelem elnevezése és amelyben a fogyasztó a fogyasztóval áll üzleti, kereskedelmi kapcsolatban, például a second hand oldalakon, vásárok

¹⁹ Symantec: *BEC scams remain a billion-dollar enterprise, targeting 6K businesses monthly*. 2019. Online: www.symantec.com/blogs/threat-intelligence/bec-scams-trends-and-themes-2019

²⁰ Monica Whitty – Tom Buchanan: *The online romance scam: A serious cybercrime*. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 15. (2012), 3. 181–183.

hirdetésével, egyéni eladásokkal.²¹ A fogyasztó és fogyasztó közötti kereskedelmi kapcsolat helyszínei sokszor szintén a közösségi oldalak, ahol a megunt, kinőtt termékek, cikkek kereskedelme sokkal gyorsabban történhet meg, mint a már eddig is ismert népszerű oldalakon, hiszen sok esetben egy adott márkára, termékre, célcsoportra specializálódva hoznak létre zárt vagy nyílt adásvételi csoportokat. Bár sokszor a csoportok adminisztrátorai, az oldal kezelői a csalók kiszűrésére különböző feltételeket szabnak az abba való belépésre, de leginkább visszajelzésekből, kommentekből, posztokból értesülnek a csalásokról, csalárd üzletelésekről.

Jellemző, hogy a kifizetett termékek, szolgáltatások nem érkeznek meg a vásárlóhoz, nem eredeti terméket árulnak, amelyről nem minden esetben tájékoztatják a vásárlókat (az utóbbi időben a „jellegű” kifejezés utalhat arra, hogy nem eredeti).

A C2C csalások esetében a klasszikus csalás bűncselekményének tényállása mellett, számos más bűncselekmény is megvalósulhat, mint a személyes adattal visszaélés vagy az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás.

A B2C kereskedelem a *Business to Customer* tevékenység, azaz a C2C kereskedelemmel ellentétben, a vállalkozás értékesíti a fogyasztónak, vevőnek a szolgáltatást vagy terméket. A csalás megvalósulhat az értékesített áru minőségével, mennyiségével, az árával kapcsolatban, illetve az online fizetés esetén a bankkártya vagy az ügyfél adatainak megszerzését követően a kifizetett árut, terméket vagy szolgáltatást a megrendelő nem kapja meg, vagy nem abban a minőségben, mint ahogyan hirdetik.

Jellemző, hogy a weboldalon a cég elérhetősége, telephelye, székhelye nincs feltüntetve. Sajnos gyakori, hogy a vásárló a weboldalon szereplő cégnek nem néz utána, vagy az utánvétes vásárlás helyett, akár azért, mert nem adnak rá lehetőséget, akár mert számára kényelmesebb az utalás, a bankkártyaadatát megadja.²²

Sokszor jellemző, hogy amennyiben a vevő számára elhanyagolható pénzt bukott a sikertelen vásárlás során, nem tesz meg semmit annak érdekében, hogy azt hivatalos útra terelje.

Ahogy a bevezetőben is említettem, a közösségi médiában a károsultak által létrehozott csoportokba belépve kértem a sértetteket az interjú elkészítésére. Annak ellenére, hogy a csoporttagok az adott, sokszor zárt csoporton belül aktívak, a hozzászólásukban, illetve az általuk írt posztokban részletesen leírták, hogyan és milyen módon váltak áldozattá, a felkérésemre csak nagyon kevesen jelentkeztek.

A csalás áldozatául esett és interjút vállalt személyek 100%-ban nők, akik közül sokaknak a termék árának olcsósága nem tűnt fel, vagy épp elfogadták az „eladó” magyarázatát. A családi helyzetük, kisgyermek miatt, vagy azért, mert az áhított terméket a lakóhelyüktől nagyon távol tudták volna megtekinteni, személyesen átvenni,

²¹ Nagy Zoltán András: A csalás jellegű cselekmények az e-kereskedelem körében. In Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika*. Budapest–Pécs, MTA TK Jogtudományi Intézet – Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2019. 148–168.

²² Symantec: *BEC scams remain a billion-dollar enterprise, targeting 6K businesses monthly*. 2019. Online: www.symantec.com/blogs/threat-intelligence/bec-scams-trends-and-themes-2019

inkább a postai vagy csomagküldő szolgáltatást választva, előre utalva szerették volna megkapni.

Az elkövetőknek kedvezett a 2020-ban megjelent Covid-19, aminek következtében hazánkban 2020 márciusától korlátozásokat vezettek be. A sértettek a pandémiától való félelem miatt kevésbé preferálták a személyes átvételt, illetve hetekig el tudták fogadni az olyan típusú kifogásokat, amelyek karanténra vagy kórházi kezelésre hivatkozva csúsztak.

6. Információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás

A hatályos büntetőjogi szabályozás alapján az követi el az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást, „aki jogtalan haszonszerzés végett információs rendszerbe adatot bevisz, az abban kezelt adatot megváltoztatja, törli, vagy hozzáférhetetlenné teszi, illetve egyéb művelet végzésével az információs rendszer működését befolyásolja, és ezzel kárt okoz”. A bűncselekmény által védett jogi tárgyak a számítástechnikai rendszer integritásához fűződő jogi érdekek, a vagyoni viszonyok és az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközök forgalmának a biztonsága.

A bűncselekmény elkövetési tárgya egyrészt az információs rendszer, maga a számítógépes adat, program, illetve másrészt a hamis, a hamisított, illetve jogosulatlanul megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz.²³

Továbbra is virágkorukat élik az adathalász e-mailek, telefonhívások, amelyeket vállalatok, pénzintézetek, áram-, víz- és gázszolgáltatók, telefontársaságok nevében küldenek ki, és amelyekbe személyes adatokat, bankkártyaadatokat stb. kérnek, megszerezve ezáltal jelszavakat, PIN-kódokat. Az adathalász támadásokat *social engineering* technikának tartják, hiszen az emberi bizalomra építenek, és az elektronikus levelek tartalma és a telefonhívások is úgy tűnnek, mintha ténylegesen legitim szervezettől, vállalkozástól érkeztek volna, ezzel is erősítve a bizalmat irántuk.²⁴

Utóbbi időben már nemcsak választ várnak egy e-mailre, hanem egy linkre kattintva kérik a megerősítést, vagy azon keresztül kell az adatokat megadni, így lopják el az adatokat vagy telepítik a rosszindulatú kódot. Míg korábban a hatóságok arra figyelmeztettek, hogy a felhasználók ilyen esetben jobban figyeljenek, hogy a link a https-en keresztül érhető-e el, addig most már ez a biztonságosnak nevezhető forma sem garancia arra, hogy nem adathalász linkre irányítja-e át a címzetteket.

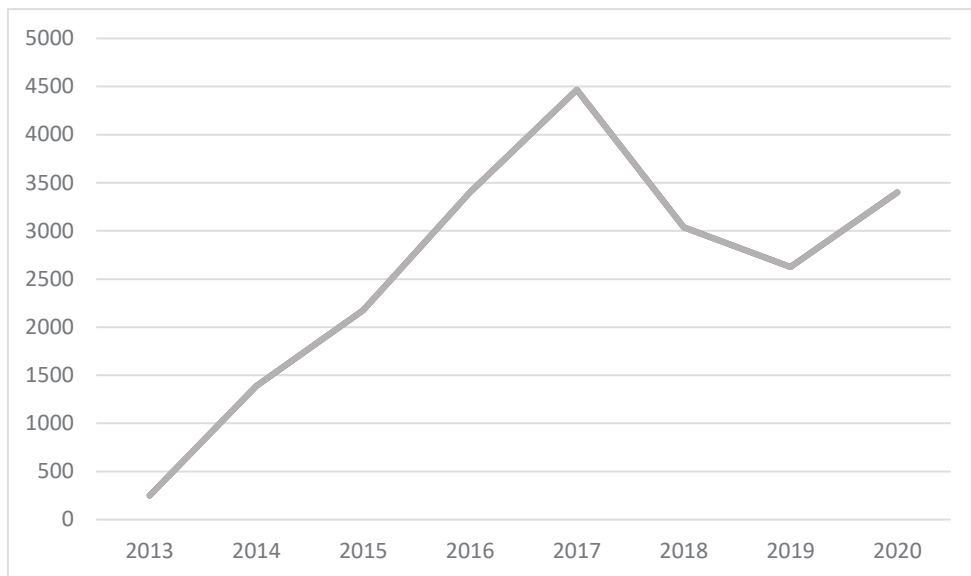
A közösségi média, illetve az ahhoz kapcsolódó üzenetküldő rendszerek és a felhasználók viselkedése, félelme attól, hogy ismerős vagy ismeretlen emberek kibeszélik őket, megszégyenülnek, az adathalász támadások újabb területei lettek. Ismeretlen személyek üzenetküldő szolgáltatáson keresztül felhívják az áldozatok figyelmét arra, hogy „kibeszélik” őket, és „olyan” fényképeket osztanak meg róluk a hátuk mögött egy

²³ Gyarakai Réka: *A számítógépes bűnözés nyomozásának problémái*. Doktori értekezés, Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2019.

²⁴ IOCTA Report 2019.

csoportban, amelyet az üzenetben küldött linken meg tudnak nézni. Természetesen ezek a linkek semmiféle zárt csoportba nem kalauzolják el a felhasználót, hanem azok félelmükért az adataikkal fizetnek.

Az információs rendszer felhasználásával elkövetett bűncselekmények számának alakulása az ENyÜBS alapján az alábbiak szerint alakult:

2. ábra: Információs rendszer felhasználásával elkövetett csalások 2013–2020. Forrás: <https://bsr.bm.hu/Document>

7. Konklúzió

A szakemberek és kiberbiztonsággal foglalkozó szervezetek mellett, hogy folyamatosan jelen vannak, és reagálnak az újabb és újabb veszélyekre, promóciós felületként is használják ezeket az oldalakat.

Az interjúk során nem ok nélkül választottam azt a módszert, hogy beszélgessek a sértettekkel, egyetlen esetben sem ismerték azokat az intézeteket, szervezeteket, amelyek legalább havi rendszerességgel, kampányszerűen hívják fel a veszélyre posztokkal, videókkal, podcastekkel a megelőzésre a figyelmet.

Amíg a vállalatok, szervezetek az informatikai biztonsági szabályzattal (röviden: IBSZ), annak oktatásával és betartatásával próbálják az informatikai rendszerüket megvédeni, addig az otthoni felhasználók védtelenek, ők legfeljebb a saját maguk által felállított gondolatok vagy más tapasztalatok alapján tudnak védelmet felállítani a kibertérben, ami nem terjed ki a személyes adataik védelmére.

Az interjúkészítésnél az önként jelentkezők száma kevés, annak ellenére, hogy a virtuális térben, a közösségi médiában részletesen beszámolnak arról, hogy mi történt velük, ezért a kutatás időtartamát 2021. augusztus 31-ig határoztam meg.

Az értékelhető adatok közül jól látszik, hogy az áldozatokká vált felhasználóknál erős szerep jutott többek között a vizualitásnak, a közösséghez tartozásnak és a más véleményének, de viselkedésük nem terjed ki a tudatosságra, következetességre és a körültekintésre.

A kiberbűncselekmények megelőzése nem csak a nyomozhatóság feladata, hiszen a felhasználó tehet a legtöbbet annak megakadályozása érdekében, hogy egyes esetekben sértetté váljon.

A kevésbé biztonság tudatos személyek szemével vizsgálva a megelőzésre, tudatosításra nevelésre, figyelemfelhívásra szolgáló promóciós anyagokat elmondható, hogy azok csak kampányszerűen láthatók, rövid leírásúak.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bányász Péter: Social engineering and social media. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 6. (2018), 1. 59–77.
- CISA: *Recognizing and Avoiding Email Scams*. Cybersecurity & Infrastructure Security Agency. Online: www.us-cert.gov/sites/default/files/publications/emailscams_0905.pdf
- CPS: *Cybercrime-prosecution guidance*. The Crown” Prosecution Service (CPS), 2019. Online: www.cps.gov.uk/legal-guidance/cybercrime-prosecution-guidance
- Graham, Roderick S. – Shawn K. Smith: *Cybercrime and digital deviance*. New York, Routledge, 2019. Online: <https://doi.org/10.4324/9781351238090>
- Gyaraki Réka: *A számítógépes bűnözés nyomozásának problémái*. Doktori értekezés, Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2019.
- IOCTA 2019 Report
- Cross, J. P.: *Identity theft protection. How to prevent identity theft and credit card fraud*. New York, LCPublish, 2014.
- Klenovszki János: *Nőtt az internetpenetráció, már 6 175 500 fő internetezik hazánkban*. NRC, 2020. Online: <https://nrc.hu/news/internetpenetracio-2/>
- KSH: *A háztartások életszínvonala, 2019*. Központi Statisztikai Hivatal. Online: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/2019/index.html
- Leitold Ferenc: A felhasználói viselkedés, mint információbiztonsági kockázat becslése. In *Workshop 2019*. Budapest, Hungarnet Egyesület, 2019. 189–197. Online: <https://doi.org/10.31915/NWS.2019.24>
- McGuire, Mike – Samantha Dowling: *Cyber crime: A review of the evidence. Research Report 75, Chapter 1: Cyber-dependent crimes*. Home Office, 2013. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/246751/horr75-chap1.pdf
- Nagy Zoltán András: A csalás jellegű cselekmények az e-kereskedelem körében. In Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika*. Budapest–Pécs, MTA TK Jogtudományi Intézet – Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2019. 148–168. Online: https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/08_buntetojog_informatika_NAGYZA.pdf
- Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság: *Az elektronikus hírközlési piac fogyasztóinak vizsgálata, 2019 – internetes felmérés*. NMHH, 2020. Online: https://nmhh.hu/cikk/212533/Az_elektronikus_hirkozlesi_piac_fogyasztoinak_vizsgalata_2019__internetes_felmeres

- Neumann János Számítógép-tudományi Társaság: *IT biztonság közérthetően – Első a (kiber)biztonság!* 2019. Online: <https://njszt.hu/hu/news/2019-09-30/it-biztonsag-kozerthetoen-elso-kiberbiztonsag>
- Rendészettudományi Szaklexikon. Online: <https://nkrepo.uni-nke.hu/>
- Symantec: *BEC scams remain a billion-dollar enterprise, targeting 6K businesses monthly*. 2019. Online: www.symantec.com/blogs/threat-intelligence/bec-scams-trends-and-themes-2019
- Szabó Máté: *Az információs hatalom alkotmányos korlátai*. Doktori értekezés, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2011.
- Weijer, Steve G. A. van de – E. Rutger Leukfeldt: Big Five personality traits of cybercrime victims. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 20. (2017), 7. 407–412. Online: <https://doi.org/10.1089/cyber.2017.0028>
- Whitty, Monica – Tom Buchanan: The online romance scam: A serious cybercrime. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 15. (2012), 3. 181–183. Online: <https://doi.org/10.1089/cyber.2011.0352>
- Yar, Majid– Kevin F Steinmetz: *Cybercrime and society*. 3rd Edition, Sage, 2019.
- Zsila Ágnes – Demetrovics Zsolt: Cyber-viktimizáció és cyber-agresszió. *Médiakutató*, 19. (2018), 1. 21–33.

Internetes forrás

https://search2.ucl.ac.uk/s/search.html?query=2010+social+media&collection=website-meta&profile=_website&tab=websites&submit=Go

ABSTRACT

The Impact of Social Media on Cybercrime

Réka GYARAKI

The impact of social media adversely affects the number of crimes committed. Platforms, such as applications created for entertainment, dating, dating in the online space are real hotbeds of crimes that are committed either online or offline, or a combination of these. In this study I present cybercrimes in relation to the risks of user behaviour, such as fraud and information system fraud; popular applications greatly contribute to these offences.

Keywords: *computer, social media, cybercrime, victim, fraud, online fraud*

A kábítószer-bűnözés aktuális kérdései nemzetközi kitekintésben

NAGY Ivett¹

A kábítószer-bűnözés egyik fontos jellemzője, hogy nincsen sértettje a bűncselekményeknek, és ezzel még inkább megnehezül a hatóságok munkája. Az Európai Unió más tagállamaiban is ezzel a kihívással kell szembenéznie a nyomozó hatóságoknak, így arra fókuszáltam, hogy milyen lehetőségek állnak a tagállamok rendelkezésére, hogy eredményes legyen a nyomozásuk. A hangsúlyt a nemzetközi együttműködésre, rendőrségi információcserére, műveleti együttműködésre, valamint a szervezett bűnözés elleni küzdelemre helyeztem. A kutatásom során interjúkat készítettem az osztrák társhatóságokkal, kutattam az Europol szerepét (kérdőíves kutatás), majd az eddig feltárt eredmények tükrében, az amerikai szövetségi ügynökségekkel, továbbá az Egyesült Nemzetek Szervezete Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatalával is felvettem a kapcsolatot. Célom, hogy a megállapított eredményekkel a gyakorlatban alkalmazható, a szakma számára releváns megoldásokkal szolgáljak.

Kulcsszavak: kábítószer, nemzetközi, nyomozás

1. Bevezetés

A kábítószer-bűnözés vizsgálatához elengedhetetlen a szervezett bűnözés alapjainak megismerése, hiszen a szervezett bűnözés egyik legnagyobb részét a kábítószer-bűncselekmények képezik. A szervezett bűnözés egyik legfontosabb jellemzője a nemzetközi jelleg, ezért ez még nagyobb kihívást jelent a nyomozó hatóságok számára minden országban, hiszen a nyomozások felderítéséhez elképzelhető, hogy több országot érintő szervezeti hálót kell figyelembe venni. Eddigi kutatásaim során, amely kezdetben Magyarországon, határainkon belül folyt, tapasztaltam, hogy nemzetközi kutatás nélkül nem kaphatok reprezentatív képet.

Több hipotézist is felállítottam, amelyekre az igazi választ a teljes kutatás végén kaphatom meg. Így azokra a kiemelkedően fontos szegmensekre helyeztem a hangsúlyt, amelyek által érdemi következtetéseket kapunk. Ilyen terület például a rend-

¹ Nagy Ivett r. főhadnagy főnyomozó, Budapesti Rendőr-főkapitányság VII. kerületi Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály Gazdaságvédelmi Alosztály; doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola. Ivett Nagy Chief Police Inspector, Economic Protection Subdivision Criminal Department 7th District Police Headquarters, Budapest Police Headquarters; PhD student, University of Public Service Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement.
E-mail: Nagy.Ivett@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7195-7000>

őrségi információcsere, a nemzetközi bűnügyi együttműködés, a szervezett bűnözés elleni küzdelem.

Kutatásom során interjúkat készítettem, illetve strukturált kérdőíves felmérést végeztem. Az interjúkészítés során az osztrák társhatóságokkal, amerikai szövetségi ügynökségekkel és az Egyesült Nemzetek Szervezete Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatalával vettem fel a kapcsolatot. A kérdőíves kutatást pedig az Euro-polnál dolgozó egyes munkatársakkal készítettem. A cikkben kitekintést teszek arra vonatkozóan, hogy a kábítószer-fogyasztás hogyan jelenik meg Ausztriában, illetve vannak-e eltérések a magyar helyzetképhez képest.

2. A szervezett bűnözés elleni küzdelem

Nem csak hazánkban, de a világ minden pontján fel kell vennie a küzdelmet a szervezett bűnözés ellen a hatóságoknak, különböző hivataloknak. A szervezett bűnözés több száz éve jelen van, ám annak egyes jellemzői folyamatos változásban vannak. A *Rendészettudományi szaklexikon* szerint a szervezett bűnözés „az összébűnözés al-rendszere, különös szintű jelenségcsoportja. Elkövetői valamely bünszervezet tagjaként, ill. vezetőjeként a foglalkozásszerűen végzett egzisztenciateremtő tevékenységet tagolt munkamegosztás és magas fokú konspiráció mellett valósítják meg.”² A fogalomban megjelenő egyes fogalmi elemek is jól tükrözik, hogy a nyomozó hatóságoknak kellően felkészültnek kell lenniük a szervezett bűnözői csoportok elleni küzdelemben. Az egyes elkövetési magatartások rohamos változása is megnehezíti a küzdelmet. Jellemzően az ilyen bűncselekményeknél, mint a kábítószer-bűncselekmény is, nincs sértettje az ügynek, nincs, aki feljelentést tegyen, nincs, aki vagyoni kárt „követeljen”, továbbá mint már említettem, a legtöbb esetben több országot érintő bűncselekményekről beszélünk. Gyakran olvashatjuk úgy is már, hogy súlyos és szervezett bűnözés, ami még inkább hangsúlyozza a fenyegetettséget. Néhány példát említve a kábítószer-bűncselekményen kívül, ilyen a terrorizmus, a pénzmosás, a pénzhamisítás vagy emberkereskedelem. Nehezítő tényező továbbá az internet megjelenése, hisz az online térben elkövetett bűncselekmények megelőzése, felderítése és bizonyítása számos pontban kihívást támaszt a hatóságok számára. A rendvédelmi szervek és a titkosszolgálatok titkos információgyűjtő tevékenysége, amely a bűnöző szervezetek tevékenységének megismerésére, azok bomlasztására irányul az Európai Unióban széles körben elfogadott és alkalmazott tevékenységgé vált.³ Az államok felismerték azt, hogy együtt hatékonyabban lehet fellépni a szervezett bűnözés ellen. Az Európai Unió 2010 óta a tagállamok részvételével együtt közösen küzd a szervezett bűnözés ellen, létrejött az EMPACT platform.⁴ „Az EMPACT egy olyan ad hoc

² Boda József (szerk.): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 535.

³ Nyeste Péter: A bűnügyi hírszerzés. *Magyar Rendészet*, 12. (2012), 4. 28.

⁴ European Multidisciplinary Platform against Criminal Threats – Európai Multidiszciplináris Platform a Bűnügyi Fenyegetettség Ellen.

menedzsment környezet, amely azért fejleszt ki egyes cselekvéseket, hogy biztosítsa az előre meghatározott célok elérését. A tagállamok, az EU ügynökségei és intézményei, a harmadik államok, valamint az állami és magán szervezetek olyan strukturált multidiszciplináris együttműködési platformja, amely a prioritásként meghatározott súlyos és szervezett nemzetközi bűncselekmények ellen küzd.⁵ Így, ezáltal évről évre olyan stratégiai prioritási pontokat határoznak meg, amelyek elősegítik a kommunikációt, az együttműködést, a tájékozódást. A súlyos és szervezett bűnözés helyzetével az Europol által kiadott úgynevezett SOCTA,⁶ azaz súlyos és szervezett bűnözés általi fenyegetettség értékelés foglalkozik négyéves időtávlatokban gondolkodva előre, évenkénti frissítésekkel. A 2013-ban készült elemzés szerint, már akkor körülbelül 3600 szervezett bűnözői csoport működött az Európai Unión belül, akik már a tevékenységeket felosztják egymás között, ezáltal biztosítják részben a magas fokú konspirációt.⁷ A 2013-as értékelést követően, a 2017-ben kiadott elemzésben már 5000 ilyen csoport működéséről számolnak be. Az előbbi elemzési és intézkedési tervek a szervezett bűnözés elleni küzdelem stratégiai, illetve a végrehajtási intézkedések tervezéséhez számítanak jó alapnak. Ezekon kívül a szervezett bűnözés elleni fellépésnek még számos más eszköze is van, de ezek részletes elemzésétől eltekintek a terjedelmi korlátok miatt.

3. Kábítószer-bűnözés

3.1. Europol

Az Europolról, azaz a Bűnüldözési Együttműködés Európai Uniói Ügynökségéről, annak szervezetéről, működéséről már számos tanulmány született. A legfontosabb hangsúlyozni azt, hogy önálló nyomozati jogkörrel nem rendelkezik. A Rendészettudományi szaklexikonban összefoglalóan megtalálható, hogy az Europol milyen tevékenységet végez. A szaklexikon szerint helyszíni támogatást nyújt különböző bűnüldözési műveletekhez, továbbá információs platformként is szolgál, és olyan központi szerepet tölt be, amely a bűnüldözési szakismeretekkel foglalkozik.⁸ Tehát az Europol segítségével lehetőség nyílik az Európai Unió tagállamainak közös kommunikációra, például a létrehozott közös nyomozócsoportok megbeszéléseinek lebonyolítását vállalja, továbbá technikai eszközöket biztosít az egyes tagállamoknak például egy kábítószer-laboratórium felszámolásához, biztosítja szakértők, úgynevezett specialisták segítségével a nagyobb szakértelmet, anyagi támogatást ad, és még számos más téren is segítséget nyújt, amelyet, ha a tagállamok megfelelően igénybe vesznek,

⁵ Hegyaljai Máttyás: Az EMPACT mint rendészeti válasz az európai bűnözésre. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 15. (2014), 131–132.

⁶ Serious and Organized Crime Threat Assessment.

⁷ Europol: *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA 2013)*. Report. 2013.

⁸ Boda (szerk.) (2019) i. m. 171.

és felismerik az Europol által kínált lehetőségeket, máris hatékonyabb nyomozásokat végezhetnek. Fontos megemlíteni az Europol által kezdeményezett és irányított SIENA⁹ levelező rendszert, amely az egyik lehető leggyorsabb útja az információcserének jelenleg az EU tagállamai között. A levelezőrendszer már minden tagállamban jelen van, azonban mint például Magyarországon is, folyamatban van a minél több végpont létrehozása a még hatékonyabb információáramlás érdekében. A fent leírt valamennyi szempontra tekintettel kutatásom kezdetén elhatároztam, hogy ahhoz, hogy az Európai Unió belüli kábítószerhelyezetről egy átfogó képet kapjak, az Europol szerepét elengedhetetlen vizsgálni, hiszen valamennyi tagállam kábítószerhelyezetről rendelkeznek információval. Felkeltette az érdeklődésemet, hogy az ott dolgozó munkatársak hogyan vélekednek a hivatarról, valamint mit gondolnak a tagállamok Europolnál betöltött szerepéről. Tekintettel arra, hogy nagyobb populációban kívántam a kutatást végezni, így azt a kvantitatív kutatási módszert választottam, amely által széles körű, viszonylag rövid időn belüli eredményeket kapok. Az Europolnál végzett angol nyelvű strukturált kérdőíves kutatás során többek között pontosan arra kerestem a választ, hogy az ott dolgozó személyek hogyan vélekednek egyrészt a tagállamok közötti információcseréről, valamint az együttműködésükről. Így hat kérdést fogalmaztam meg arra vonatkozóan, hogy mennyire látják hatékonyak a bűnüldöző szervek küzdelmét a kábítószer-bűnözés ellen, megfelelőek-e az EU-s jogszabályok, milyenek értékelik a munkájukat, mit gondolnak a továbbképzésekről nemzetközi szinten, milyen állást foglalnak a szabad mozgás kérdésében, valamint van-e arra lehetőség, illetve hogyan lehetne felgyorsítani az egyes nyomozásokban az ítélet meghozatalát. A kérdőívek elektronikus formában történő kitöltését megelőzően, célt volt, hogy az Europolnál különböző területeken dolgozó személyek töltsék ki azt. Így a kitöltők között szerepeltek kábítószer-specialisták, a különböző országokban dolgozó összekötő irodák munkatársai, valamint bűnügyi elemzők. A kapott válaszok tükrében megfogalmazható, hogy bár eltérő területeken dolgoznak, de hatékonyak értékelik munkájukat, azonban úgy vélik, hogy eredményes munkát akkor tudnak elérni, ha ahhoz a tagállamok is hasonlóképpen viszonyulnak. Néhány vélemény szerint egy decentralizált rendszerben (például Spanyolország, Belgium) sokkal hatékonyabb a nyomozás, mivel lehetőség van egymás felügyeletére, segítségére. Az európai uniós jogszabályokkal kapcsolatban nagyrészt ugyanazon a véleményen voltak, miszerint a jogszabályok harmonizációjának a növelésére a tagállamok között szükség lenne. A nyelvtudással kapcsolatban legtöbben kiemelték, hogy az angol nyelv elengedhetetlen, de észrevették, hogy a legtöbb tagállam tolmács segítségét veszi igénybe a kommunikációhoz, ami nem a legmegfelelőbb, ha speciális, leplezett eszközöket alkalmazó nyomozásról van szó, hiszen egy speciális szakmai ismeretanyaggal nem rendelkező civil személy bevonása számos egyéb kérdést vethet fel bennünk. A speciális nyomozási tevékenységek európai uniós szabályozására nem térek ki, mivel azokat

⁹ *Secure Information Exchange Network Application* – Az Europol biztonságos információcserét kiszolgáló hálózata.

már más szakmai publikáció részletesen feldolgozta, értékelte.¹⁰ A szabad mozgás gyakorlása esetében elmondták, hogy ez az elkövetők számára mindenképp nagy előnyt jelent, ami viszont a nyomozó hatóságok számára a legtöbb esetben hátrányt. Az ítéletek felgyorsítására tett javaslatok között szerepelt, hogy az egységes büntetési tételek megállapítása a tagországokban nagyban meggyorsíthatná ezt a folyamatot.¹¹ Az elvégzett kérdőíves kutatást követően személyesen is eltöltöttem az Europol hágai székházában egy hetet, ahol tapasztalhattam, hogy mennyire koncentrált, komplex munka folyik annak érdekében, hogy a tagállamokat segítsék.

A hazai rendvédelmi szervek képviselőjében az Europol Magyar Összekötő Iroda munkatársainak tevékenységébe is bepillantást nyertem. A legfontosabb következtetés számomra az volt, az ott töltött időszakot követően, hogy nem kizárólag Magyarországnak, hanem valamennyi tagállamnak, sőt egyéb államoknak, például az Amerikai Egyesült Államoknak és Ukrajnának is van összekötő irodája, ahol az összekötő tisztek az országuk érdekeit képviselik, és a közvetlen, személyes információcserét is biztosítják a képvisellel rendelkező országok között, ha esetleg azonnali információra van szükség, ami nagyban növeli a hatékonyságot. Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az Europol szerepe lényeges a kábítószeres bűncselekmények felderítése, nyomozása során, ha már csak arra gondolunk, hogy a SIENA rendszeren keresztül, más tagállamoktól egy-egy személyre, gépjárműre vonatkozóan kapunk adatot, és ezzel lehetőség nyílik a nyers, elsődleges információkat megerősíteni vagy kizárni. Fontos, hogy a tagállamoknak nyitottaknak kell lenni a kínált lehetőségek felé, valamint más tagállamok felé is, hiszen az együttműködés csak így jöhet létre.

3.2. Interjúk Ausztriában

Még a pandémiás helyzetet megelőzően végeztem el a kutatásom részét képező kvalitatív kutatást, amelynek keretében interjúk felvételére került sor Ausztriában, Bécsben. Kutatási módszerem megválasztásának háttérében az állt, hogy mélyebb ismeretekre volt szükségem, az ok-okozati viszonyokat kívántam feltárni, azaz a „miértre” kerestem a választ, eltekintve a saját személyes véleményemtől, álláspontomtól. Az itt töltött időszakban nemcsak a kutatáshoz szükséges interjúk elkészítését végeztem el, de a nyomozó kollégák mindennapi munkájába is betekintést kaptam. Interjúalanyaim voltak az Osztrák Szövetségi Bűnügyi Hivatal vezetője, az ott dolgozó felderítők, az Europol Nemzeti Egység/Iroda (*Europol National Unit*), vezetője és két társa, továbbá az Interpol Iroda vezetője, valamint a Kábítószer Egység egyik szakértője. Az interjúalanyaim kiválasztásának, valamint a bécsi helyszín háttérében az áll, hogy a kutatást megelőző szakirodalmak tanulmányozása során tapasztaltam, hogy Magyarországgal számos párhuzam, de ellentét is megfigyelhető a két ország drog-

¹⁰ Nyeste Péter: Speciális nyomozási tevékenységek az Európai Unió tagállamaiban. *Belügyi Szemle*, 64. (2016), 3. 16–43.

¹¹ Nagy Ivett: Kábítószer-bűncselekmények nemzetközi kitekintésben. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 8. (2020), 2. 47–48.

politikáját, valamint a nyomozó hatóságok tevékenységét illetően. Tudomásom volt továbbá arról is, hogy Bécsben található az amerikai Kábítószer-ellenes Hivatal (DEA) egy külföldi hivatala, és az ott dolgozó ügynökök gyakori látogatást tesznek a magyar nyomozó hatóságoknál információcsere végett. Ennek a hátterét kívántam felkutatni, ezzel együtt a hivatal működését akartam megismerni. A bécsi látogatásom oka abban rejlik még, hogy szintén Bécsben található az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala, amelyről a kutatás kezdetén olyan információkat gyűjtöttem, amelyek pontosabb megismerése hozzájárulhat a kutatási eredményhez.

Itt egy rövid kitekintés keretében egy olyan példát mutatok be, amely számomra meglepő volt, hiszen Ausztria és Magyarország földrajzi közelségéből adódóan nem számítottam erre. A kábítószerrel kapcsolatos példát azonban nem a kereskedői oldalról, hanem a fogyasztói oldalról közelítem meg. Az örök dilemma talán ott van minden ország (ahol nem beszélhetünk legalizációról) drogpolitikájában, hogy a kábítószer legalizálása, vagy bizonyos mértékű legalizálása a rendőrség számára könnyebbséget vagy még nagyobb terhet jelent. Kérdésként merült fel bennem, hogy összehasonlítható-e a két ország drogpolitikája, hatékonyabb nyomozást végeznek-e az osztrák kollégák, vagy a hazai gyakorlat hatékonyabb. A bécsi kollégáknál töltött időszakban vált számomra nyilvánvalóvá, hogy többek között Bécsben is található olyan boltok, amelyek más nyugat-európai országokban is jelen vannak már. Ezekben például kendermagpalánták, kendermagok, és más kenderrel kapcsolatos élelmiszerek, italok és egyéb termékek vásárolhatók meg. A boltban, a falon jól láthatóan szerepel a „Hogyan termesszünk kendert házilag?” felirat. Kapható itt bongo is, ami hasonló a vízipipához, ebből szippantani lehet a kenderszármazékot. Tehát a boltban megvásárolható valamennyi termék legális, de például palántákból tilos kábítószerrel előállítani. A Bushplanet Headshop egy tipikusan ilyen bolt, amit a cannabisbirodalom központjának is neveznek, a bolt tulajdonosa a cannabis legalizálásáért küzd évek óta, de világviszonylatban Ausztria félúton van a cannabis legalizálása terén. Ausztriában a cannabis kis mennyiségű, saját célú felhasználását továbbra sem büntetik, annak kereskedelme viszont már nem engedélyezett. Bécsben cannabisautomatát helyeztek ki a főváros egyik leghíresebb utcáján. A cannabis hatóánya kevesebb mint 0,3%-ban található meg az itt vásárolható termékekben, így az legális. A fentiekről egy cikkben olvastam, ami úgy végződik: „Mit szólnátok, ha a Váci utcán is állítanának egy ilyet?”¹² Azaz folyamatosan megjelenik az emberek gondolataiban a mi lenne, ha hazánkban is lenne erre lehetőség. Az elmúlt években a kábítószer legalizálását sokkal távolabbinak gondoltuk, hiszen például Hollandia földrajzi távolsága, kábítószer-politikája, liberális felfogása miatt is idegen számunkra. Ausztria viszont már valóban félúton van a legalizálás felé. A fentiekben túl viszont az osztrák nyomozókkal készített interjúk során ez a fajta „fél” legalizálás még inkább kihívás elé állította őket. Úgy gondolják, hogy ezzel csak a kábítószer-kereskedelem még nagyobb melegágyát alapozták meg a jogalkotók, hiszen a lakásoknál történő árusítástól kez-

¹² Stadtmüller Viktor: *Kannabisz automaták Bécsben, legálisan. Így lehetséges.* 2018.

dődően az utcai dílerek száma egyaránt nőtt az elmúlt években. Gondoljunk csak bele, hogy ha a másik szemszögből is megfigyeljük a jelenséget, a kábítószer árát csak növeli az a tényező, hogy ahhoz illegálisan jutnak hozzá, benne van minden kockázati tényező, amivel számolnak egy-egy adag árának meghatározásakor. Kérdésekre elmondták, hogy mivel már egy olyan úton indultak el, amely a kábítószer teljes körű legalizálásához vezet, ellenkező irányba nem valószínű, hogy ez a folyamat haladni fog, így a hatóságok számára a legnagyobb könnyebbség lenne az, ha azt teljeskörűen legalizálnák, igazodva a jogszabályi feltételekhez.

Magyarország tekintetében a fogyasztás ugyanúgy büntetett cselekmény, de vajon valaha felmerül-e az a kérdés, hogy de meddig? Németh Zsolt kriminológus szerint „a fogyasztót fenyegetéssel és büntetéssel nem lehet távol tartani a veszélyes anyagtól”, valamint szerinte „a fogyasztóval szembeni bűnüldözési aktivitás csupán pótcselekvés”. Ezzel a kijelentésével egyet kell értenem, hiszen egy fogyasztót, aki már szerfüggő, nagyon nehéz arról meggyőzni, hogy már a szervezetére is milyen káros hatással van a kábítószer. A jelenleg hatályos jogszabályok tükrében a fogyasztókkal szembeni fellépés, büntetések kiszabása nem fogja távol tartani a kábítószer-fogyasztókat az egészségükre is káros tevékenységtől. Úgy vélem, közeledünk ahhoz az időponthoz, hogy a rendőrség mint általános bűnüldözési hatóság és jogalkalmazó szerv véleményét, javaslatait is figyelembe kell venni, amikor az érintett jogszabályok, stratégiai tervek megalkotására, módosításokra kerül a sor.

A fent leírtakon túl megfigyelhető volt az interjúalanyok eltérő gondolkodása, annak függvényében, hogy ki hol dolgozik. Például az Europol és az Interpol Irodánál dolgozók egy nagyon pozitív képet tártak elém, tekintve az anyagi támogatásokat, a segítségnyújtást. A SIENA rendszerrel kapcsolatban annak hasznosságát hangsúlyozták és kiemelték, hogy egyes bűncselekmények esetében, ilyen a kábítószer-bűncselekmény is, milyen hatékonyan tudnak alkalmazni. Ezzel ellentétben amikor az osztrák felderítőket ugyanerről kérdeztem, akkor azt lassúnak és vontatottnak nevezték, és elmondták, hogy több SIENA végpontra lenne szükségük.

A kábítószeres felderítők inkább kedvelik a személyes kapcsolatok által beszerzett gyors információkat, példaként a magyar felderítőkkel való jó kapcsolatot említették, ahol elegendő egy telefonhívás, és megszerzik a szükséges információt. Felmerült a kérdés az interjú során, hogy az így szerzett információ bizonyító erővel bír-e, felhasználható-e a nyomozás során, amire azt a választ kaptam, hogy igen. A felderítők elmondták, hogy az ügyészekkel jó kapcsolatot ápolnak, hiszen az is egyfajta együttműködésnek tekinthető. Kiemelték, hogy egyes nyomozó hatóságok már úgy dolgoznak náluk, hogy egy épületben vannak az ügyészekkel, ezzel nagyon sok időt takarítanak meg, és a papírmunka is kevesebb. Kérdést intéztem a kábítószer-specialista felé, valamint a kábítószeres felderítők felé is, hogy mit gondolnak, melyik országgal a legkevésbé jó az együttműködés. Erre úgy válaszoltak, hogy Horvátországgal a legkevésbé eredményes, Németországgal kifejezetten jó, de Magyarországgal, Olaszországgal, valamint Szerbiával is hatékony a munkakapcsolat. A kábítószerhelyzet jelenlegi kialakulására vonatkozóan úgy nyilatkoztak, hogy már jellemzően

Ausztriából Magyarországra történik a kábítószer csempészése, nem pedig fordítva. Úgy fogalmaztak, hogy Ausztria egy közép-európai „kábitószer központtá vált”, aminek az oka talán Ausztria földrajzi elhelyezkedése, mert innen elérhető a legtöbb közép-európai ország. Elmondták, hogy a Balkán útvonalon érkező kábítószer-szállítmányok csökkentek, inkább Dél-Amerikából, repülőgépekkel érkeznek. Ennek köszönhetően az ország egyes repterein dolgozó hivatásos személyek folyamatos képzéseken vesznek részt, hogy ezeket a szállítmányokat sikerüljön kiszűrni. Több interjúalany kiemelte, hogy az EMPACT találkozók nagyon hatékonyak. Következtesésképp elmondható, hogy Ausztria kábítószer-fenyegetettsége jelentősebb, mint Magyarországé. A kábítószer-bűncselekmények kapcsán említették az egyik interjúban, hogy ez a fenyegetettség a 2015-ben lezajlott migránsáradat következménye, mivel a bevándorlók egy része Ausztriában, Bécsben telepedett le, majd őket követték a családtagjaik, és egy részükkel a Balkán útvonalon a kábítószer is érkezett.

3.3. Drug Enforcement Administration

A DEA (Drug Enforcement Administration), azaz az Amerikai Egyesült Államok Kábítószer-ellenes Hivatalának célja, hogy a kábítószer-csempészetet, valamint a terjesztést megállítsák. Összesen 91 külföldi hivatallal rendelkeznek a világon. Küldetésükként tekinthető, hogy az egész világon érvényesüljenek, a nemzetközi kábítószerpiacokon csökkenést érjenek el, azáltal, hogy felveszik a harcot a kábítószer gyártása, forgalmazása ellen is.¹³ A hivatal szerepe több szempontból is lényeges a kutatás során. Egyrészt, mivel Bécsben található, így sikerült személyesen találkoznom és interjú készítenem két ügynökkel, a másik pedig, hogy egy amerikai hivatal álláspontját is megvizsgálhattam. Kérdéseim között szerepelt, hogy miért épp Bécsben található hivataluk, amelyre azt a választ kaptam, hogy földrajzilag a közép-európai országok központjának tartják. Kérdéseim között szerepelt továbbá, hogy mi a véleményük a tagállamokkal történő közös együttműködésről. Megfogalmazták, hogy az információcsere hatékony, ám amikor a DEA-től kapott információt meg kellene osztani az egyik tagállamnak egy másikkal, akkor azt az információt inkább megtartják maguknak az országok, bizva abban, hogy a nyomozásuk ezáltal eredményesebb lehet. Hangsúlyozták a korrupció jelenségét, ami leginkább Koszovóban és Szerbiában jelent nagy problémát, ezekből az országokból az információáramlás nehezített. Azt tapasztalták, hogy a kelet-európai posztkommunista országok az együttműködésre kevésbé hajlandóak, nem nyitottak. A DEA kizárólag a kábítószeres bűncselekmények kapcsán tud az információcserében segítséget nyújtani a tagállamoknak. Interjúkészítésemnek háttérben, mint fentebb említettem, az is állt, hogy gyakran tesznek személyes látogatást a DEA ügynökök hazánkba információcsere végett. Ennek okaként az interjúalanyok úgy reagáltak, hogy a magyar nyomozó hatóságokkal jó kapcsolatot ápolnak,

¹³ United States Drug Enforcement Administration: *Mission Statement*.

és úgy vélik, hogy a személyes találkozások során megosztott információk a leginkább hasznosíthatóak, hozzátették, hogy a Magyarországon tevékenységet ellátó FBI ügynökökkel (a továbbiakban erről bővebben) így személyesen is találkozhatnak, ezáltal még hatékonyabban tudják képviselni az Amerikai Egyesült Államokat.

3.4. Egyesült Nemzetek Szervezete Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (UNODC)¹⁴

Felmerülhet a kérdés, hogy miért pont az ENSZ, és hogyan hozható kapcsolatba a kábítószer-bűncselekményekkel, milyen szerepet vállal az ENSZ a kábítószer-bűnözés elleni küzdelemben. Ezek azok a kérdések, amelyek bennem is megfogalmazódtak akkor, amikor bécsi látogatásom során az ENSZ Bécsi Nemzetközi Központjába, azaz az UNO Citybe, ENSZ városba látogattam. Az interjú során arra kaptam választ – mint ahogyan a hivatal nevében is szerepel „bűnmegelőzés” –, jellemzően ezt a tevékenységi kört látja el a hivatal. Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala globális hálózatokon keresztül segíti a tagállamokat (193 tagállam), hogy „fellépjenek a kábítószeres, a bűnözés, a korrupció és terrorizmus által okozott veszélyek ellen, valamint azon dolgozzon, hogy előmozdítsa a biztonságot és az igazságosságot mindenki számára”.¹⁵ A Hivatalon belül működő különböző részlegek szintén az államokkal való folyamatos kapcsolattartást segítik elő. Az interjúk során megállapítottam, hogy a hivatal csak kutatói munkát végez, valamint az országok statisztikai adatait gyűjti össze és azokat elemzi-értékeli, majd az így kapott végtermékből kívánnak a bűnmegelőzésben szerepet vállalni. Hazánk, mint ahogyan a többi ország is, nagyban segíti a Hivatal munkáját, de ugyanez igaz visszafelé is, hiszen a magyar kábítószer-ellenes jogszabályok előkészítésében az UNODC nagy segítséget vállalt. Arra törekszik mindkét fél, hogy a folyamatos párbeszédet fenntartsák, és az UNODC által megállapított ismereteket a hazánkban folytatott gyakorlat jobbítására felhasználják az arra igényt tartó nyomozó hatóságok, hivatalok, szervezetek.¹⁶

A fent bemutatott célcsoportok egyéneivel készített interjúk eredményeként elmondható, hogy az osztrák nyomozó hatóságok munkája gördülékenyebb, illetve hatékonyabb, ha megfelelő szintű és mélységű az együttműködés az ügyészséggel, illetve, ha a bürokrácia kevésbé van jelen a nyomozások során. Az is megállapítást nyert többek között, hogy Bécs földrajzi elhelyezkedése miatt nem élveznek nagyobb előnyt a nyomozó hatóságok az egyes hivataloknál, mint a környező, más tagállamok hatóságai. Kutatási eredményként említendő továbbá az a megállapítás is, hogy az egyes hivataloknál – mint Europol, Interpol, DEA – dolgozó személyek kevésbé látják át a bűnüldöző hatóságok munkáját, így nem találkozik a hatóságok „kereslete” (a le-

¹⁴ *United Nations Office on Drugs and Crime.*

¹⁵ Az Egyesült Nemzetek Bécsben: www.unis.unvienna.org/unis/hu/unvienna.html

¹⁶ ENSZ Szervezetek Bécsben: *ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala – United Nations Office on Drugs and Crime.*

hetséges együttműködésre az országokkal), a hivatalok által kínált lehetőségekkel. Ezáltal maradnak olyan platformok, amelyeket nem vesznek igénybe a bécsi nyomozók, holott arra minden opció adott.

3.5. Federal Bureau of Investigation

Az FBI (*Federal Bureau of Investigation*), azaz a Szövetségi Nyomozó Iroda ügynökeinek magyarországi jelenléte szintén felkeltette az érdeklődésemet. Az FBI honlapján szerepel mottóként, hogy: „Crime and terror have gone global. And so have we.” Ami annyit jelent, hogy: „A bűnözés és a terror globálissá válik. És így mi is.”¹⁷ Magyarország Kormánya és az Amerikai Egyesült Államok kormánya által 2000-ben létrehozott, úgynevezett Egyetértési Nyilatkozatban határozták meg az együttműködés alapjait. Az Egyetértési Nyilatkozat megfogalmazza az információcserét a két ország között:

- „1. információcserének érdekében, hogy segítséget nyújtson egymásnak a nemzetközi méreteket öltő bűncselekmények megelőzésében, felderítésében, visszaszorításában és nyomozásában, valamint más, ezekhez kapcsolódó határon átnyúló cselekményekben;
2. a jelen Nyilatkozatot a vonatkozó belső jogszabályaikkal, valamint nemzetközi kötelezettségeikkel összhangban hajtják végre, különös tekintettel arra, hogy a másik Kormánytól kapott információ felhasználását csak olyan mértékben korlátozzák, ahogy arról a kölcsönös bűnügyi jogsegély szerződés 7. Cikke rendelkezik, valamint megfelelően figyelembe veszik egymás belső jogszabályait és nemzetközi kötelezettségeit;
3. tájékoztatják egymást a lényeges belső jogszabályokról és az azokban bekövetkező jövőbeni változásokról.”¹⁸

Egy általam szervezett kerekasztal-beszélgetésen részt vett egy hazánkban itt tartózkodó ügynök, aki arról mesélt, hogy mennyire fontos az információcsere, és hogyan tud igazán hatékony lenni. Elmondta, hogy kezdetben Magyarország Oroszországhoz való földrajzi közelsége miatt kezdeményezték leginkább az együttműködést. Jellemzően amerikai érintettségű ügyekben vesznek részt, de előfordul, hogy technikai eszközökkel vagy más szakmai tudással támogatják a hazai nyomozó hatóságokat. Kiemelte, hogy mivel a magyar nyomozók és az ügynökök egy irodában belül végzik a tevékenységüket, még gyorsabb az információcsere. Számukra fontos, hogy ez az együttműködés megmaradjon a továbbiakban is.

¹⁷ Federal Bureau of Investigation: *Crime and terror have gone global. And so have we.* FBI.

¹⁸ 36/2000. (III. 17.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság és az Amerikai Egyesült Államok Kormánya között a szervezett bűnözés megelőzésére és visszaszorítására vonatkozó információk cseréjéről.

Érdekesként jegyzem meg, hogy Budapesten, a hazánk és az USA kormánya között 1996-ban megkötött megállapodás¹⁹ alapján, Nemzetközi Rendészeti Akadémia (*International Law Enforcement Academy – ILEA*)²⁰ működik. A nemzetközi hálózat részeként működő Akadémiát az amerikai fél által kinevezett amerikai igazgató vezeti, aki az USA Igazságügyi Minisztériuma Szövetségi Nyomozó Irodájának kiemelt különleges ügynöke, míg helyettese az USA Külügyminisztériuma Diplomáciai Biztonsági Szolgálatának (*Diplomatic Security Service – DSS*) kiemelt különleges ügynöke, aki ugyancsak jogi attasé szintű diplomata. Az ILEA feladata, hogy továbbképzési lehetőséget biztosítson a kelet-közép-európai országokban, valamint a volt Szovjetunió utódállamaiban szervezett bűnözéssel foglalkozó, rendészeti középvezetői beosztást betöltő szakemberek részére, továbbá segítséget nyújtson a térség újonnan demokratizálódó államainak a nemzetközi szervezett bűnözés elleni harc és a bűnüldözői munka terén jelentkező feladatok magasabb szintű megoldásában.²¹

Az FBI Magyarországon betöltött mélyebb szerepét a későbbiekben vizsgálni kívánom, viszont a megrendezett kerekasztal-beszélgetés során nyert megállapítást, hogy az amerikai Szövetségi Nyomozó Iroda és a magyar hatóságok elmélyült, közös munkájára jelenleg is és a jövőben is nagy szükség lesz.

4. Összegzés

A kábítószer-bűnözés nemzetközi kutatása hosszú évekre feladatot tud adni. Úgy gondolom, hogy az eddig elvégzett kutatási módszerek által, és a fent leírt, kapott eredmények tükrében tovább szűkíthetem, konkretizálhatom az egyes területeket. Az eddig elvégzett kérdőíves kutatás és az elkészített interjúk által sikerült meghatároznom a kutatás következő területeit, illetve alanyait. Összességében elmondható a kérdőíves felmérés, valamint a készített interjúk tükrében is, hogy mind az Európai Unión belül, mind azon kívül egyre nagyobb hangsúlyt kell fektetni az együttműködésre, és nyitottnak kell lenni, bátornak az új lehetőségek befogadására, közvetítésére. Megállapítást nyert továbbá az is, hogy az országok hozzáállása sok szempontból meghatározó egy nemzetközi bűnügyi együttműködésben, hisz, ha csak az Európai Unión belüli tagállamokat vesszük figyelembe, az Europolnál minden tagállam képviselteti magát, használhatják az Europol együttműködési platformjait, csatornáit, a nyomozásokhoz hozzáadott szakértelmüket, de vajon ezt a lehetőséget kellően „kiaknázzák-e” a tagállamok. Az eddigi részeredmények tükrében viszont csupán részben, alacsony arányban veszik igénybe a rendelkezésre álló lehetőségeket. Ezt támasztják

¹⁹ A Magyar Köztársaság Kormánya és az USA Kormánya között az ILEA létesítéséről szóló Megállapodás [165/1996. (XI. 20.) Kormányrendelet], illetve az annak végrehajtására létrejött Megállapodás, valamint annak 1998. 12. 11-én és 2000. 09. 13-án hatályba lépett módosítása szerint működnek együtt.

²⁰ Az Akadémiáról bővebben: <https://budapest.ilea.state.gov/>

²¹ Lippai Zsolt: A Nemzetközi Oktatási Központ, a vele kapcsolatban álló nemzetközi szervezetek és az idegennyelvi képzés. In Czene-Polgár Viktória – Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): *Innováció, elektronizáció, tudásmenedzsment*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat, 2018. 164–165.

alá az Europol munkatársai részéről érkezett válaszok, valamint a bécsi nyomozó hatóságok véleménye. Az okok feltárása még folyamatban van. A személyes kapcsolatok, személyes találkozók történő információszerzés mindegyik interjúalany esetében hangsúlyos volt, annak eredményessége nem vonható kétségbe. Példaként említhető, hogy egy közös nyomozó csoport létrehozásával a nemzetközi kábítószeres bűncselekmények felderítése, bizonyítása sokkal gördülékenyebbé tud válni, és a közvetlen együttműködés alapján a kommunikáció, információáramlás hatékonysága megtöbbszöröződhet. Azaz nem az a kérdés, hogy elegendő-e a rendelkezésre álló platform a kábítószer-bűnözés elleni nemzetközi fellépésben, hanem hogy ezeket a felületeket hogyan lehetne még hatékonyabbá tenni, valamint hogy tovább bővíthetők-e ezek. Véleményem szerint a hatékonyabbá tételre egyértelműen van lehetőség, hiszen, ha arra gondolunk, hogy különböző nemzetközi fórumok megrendezésére gyakrabban kerülne sor (akár online felületen is), vagy ezeken a fórumokon valamennyi olyan ágazat képviseltetné magát, akik részt vesznek a kábítószer-bűncselekmények nyomozásában, az elkövető felelősségre vonásában, akkor már hatékonyabb lehet az együttműködés. Az egyik legfontosabb, az eddigiek alapján, hogy ha az országon belüli hatóságok bűnügyi együttműködése nem kellően hatékony, kommunikációs akadályok is jelentkeznek, vagy a nyomozó hatóságok és az ügyészség munkája nem gördülékeny, akkor elsődlegesen a határon belüli együttműködésre kell a hangsúlyt fektetni.

IRODALOMJEGYZÉK

- Boda József (szerk.): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- Hegyaljai Máttyás: Az EMPACT mint rendészeti válasz az európai bűnözésre. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 15. (2014), 127–134.
- Lippai Zsolt: A Nemzetközi Oktatási Központ, a vele kapcsolatban álló nemzetközi szervezetek és az idegennyelvi képzés. In Czene-Polgár Viktória – Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): *Innováció, elektronizáció, tudásmenedzsment*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat, 2018. 163–186.
- Nagy Ivett: Kábítószer-bűncselekmények nemzetközi kitekintésben. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 8. (2020), 2. 40–49. Online: <https://doi.org/10.32561/nsz.2020.2.3>
- Nyeste Péter: A bűnügyi hírszerzés. *Magyar Rendészet*, 12. (2012), 4. 25–31.
- Nyeste Péter: Speciális nyomozási tevékenységek az Európai Unió tagállamaiban. *Belügyi Szemle*, 64. (2016), 3. 16–43. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2016.3.2>

Jogi forrás

- 36/2000. (III. 17.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság és az Amerikai Egyesült Államok Kormányai között a szervezett bűnözés megelőzésére és visszaszorítására vonatkozó információk cseréjéről

Internetes források

- ENSZ Szervezetek Bécsben: ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala – United Nations Office on Drugs and Crime. Online: <http://vienna.io.gov.hu/unodc-bemutato>
- Europol: *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA 2013)*. Report. 2013. Online: www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2013
- Federal Bureau of Investigation: *Crime and terror have gone global. And so have we*. FBI. Online: www.fbi.gov/contact-us/legal-attache-offices
- Stadtmüller Viktor: *Kannabisz automaták Bécsben, legálisan. Így lehetséges*. 2018. Online: <https://noizz.hu/szines/cannabis-automatak-becsben/g4h8tdk>
- United States Drug Enforcement Administration (DEA): *Mission Statement*. Online: www.dea.gov/mission

ABSTRACT

Current Issues in Drug-related Crimes from an International Perspective

Ivett NAGY

An important feature of drug crime is that there are no victims of the crime, which makes the work of the authorities even more difficult. Investigating authorities in other Member States of the European Union also face this challenge, so I focused on the possibilities available to Member States to make their investigations effective. I focused on international cooperation, police information exchange, operational cooperation and on the fight against organised crime. In the course of my research, I conducted interviews with Austrian counterparts, researched the role of Europol (questionnaire research), and in the light of the results found so far, contacted US federal agencies and the United Nations Office on Drugs and Crime. With the established results, I intend to provide practical solutions that are relevant to the profession.

Keywords: *drugs, drug crime, international investigation*

A fiatalok bűnelkövetők körében leggyakrabban előforduló pszichiátriai kórképek

BELLAVICS Mária Zsóka¹

A bűnelkövetés és a pszichés állapot kapcsolata régóta foglalkoztatja a tudományos világot. Az utóbbi időben számos tanulmány születik, amelyeknek célja, hogy felderítse a bűncselekmények alakulásában az esetlegesen fennálló pszichiátriai zavarok szerepét. Ennek a kapcsolatnak a tanulmányozása a fiatalok bűnelkövetők körében különösen fontos, hiszen a gyermek-, illetve serdülőkor mind a bűnözői karrier és a pszichés kórképek szempontjából kritikus időszak. Kutatások több pszichiátriai kórképet azonosítottak, amelyek a normál populációnál a fiatalok bűnelkövetőket jóval nagyobb arányban érinti. Ezek közül a legnagyobb jelentősége a diszruptív, impulzuskontroll- és viselkedésszavaroknak, a szerhasználati zavaroknak, a figyelemzavaros hiperaktivitásnak, a hangulati zavaroknak, bizonyos pszichotikus kórképeknek, illetve a személyiségfejlődés egyes zavarainak van. Mivel a pszichiátriai kórképek megjelenése és lefolyása mind időben, mind pedig az érintett személyek által produkált tünetek mentén is igen heterogén, ahhoz, hogy megértsük a természetüket, nem elegendő az egyes diagnosztikai kategóriákat ismerni, hanem fontos minél érzékletesebb képet szerezni a gyakorlatban való megjelenésükről. Ennek azért is van jelentősége, mert ezek az állapotok sokszor meghatározzák az abban szenvedőnek az életvitelét, viselkedését, nagyban alakítják személyiségét, illetve a szociális környezetére is hatást gyakorolnak, így szerepük lehet a deviancia alakulásában is. Ennek a tanulmánynak a célja, hogy a fiatalok bűnelkövetőket leggyakrabban érintő mentális zavarokat, lehetőleg minél gyakorlatiasabban és életpéldákban bemutassa.

Kulcsszavak: fiatalok, bűnelkövető, pszichiátriai zavar

1. Bevezetés

A pszichiátria egy orvosi diszciplína, tárgya az emberi pszichét érintő kórképek tanulmányozása, felismerése és kezelése. A pszichiátriai tudás alkalmazására a bűnözéssel

¹ Dr. Bellavics Mária Zsóka tudományos segédmunkatárs, Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminálpszichológiai Tanszék, Kriminálpszichológiai Kutatóműhely; doktori hallgató, Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola.

Mária Zsóka Bellavics research assistant, University of Public Service Faculty of Law Enforcement Department of Criminal Psychology; PhD student, University of Public Service Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement. E-mail: bellavics.maria.zsoka@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4678-693X>

szemben folytatott küzdelem során számos lehetőség adódhat. Ezek közé tartozik a bűnelkövetők elmeállapotának vizsgálata, amelynek a büntethetőség meghatározásában igen nagy jelentősége van.² Alkalmazható lehet bűnözői profilalkotás során is, amikor a bűncselekmények és pszichiátriai állapotok közti kapcsolat alapján határoznak meg bűnözői típusokat, és ezzel a gyanúsítottak körét leszűkítik. A kóros mentális állapotok ismeretével rendelkező rendőr magabiztosabban és nagyobb hatékonysággal tudja megközelíteni a pszichés problémával küzdő személyeket intézkedései során, és ezáltal ő is nagyobb biztonságban van. Lehetőség adódhat a pszichiátriai tudás kamatoztatására a büntetés-végrehajtás kapcsán is. Ez megvalósulhat a pszichésen érintett fogvatartottak felismerésében és kezelésében. Másrészről felhasználási lehetőség lehet a pszichés eltéréseken alapuló tipológia kialakítása, amelyre támaszkodva előre jelezhetővé válhat a fogvatartottak viselkedése a klauzúra során, és ennek megfelelő intézkedésekkel – például az elhelyezés során bizonyos személyek elkülönítésével – megelőzhetővé válnak személyi sérüléssel járó incidensek. Ezeket a példákon keresztül érzékelhető, hogy a kóros elmeállapotokat felölelő tudás kellő kreativitással igen változatos módokon támogathatja a rendészeti munkát.³

A bűnelkövetők között különös helyet foglalnak el a fiatalokorú bűnelkövetők. A bűnözői karrier kezdete sokszor a serdülőkorra tehető, illetve ebben a korcsoportban kiugróan magas a bűnelkövetési ráta.⁴ A pszichiátriai kórképek szempontjából is fokozott figyelmet igényelnek a serdülők, mivel körükben még számos gyermekpszichiátriai kórkép jelen lehet, de már az egyébként felnőttekre jellemző zavarok is előfordulhatnak. Számos, a bűnelkövetés és a pszichiátriai zavarok kapcsolatát tanulmányozó munka fiatalokorúakra fókuszál. Az eddigi eredmények alapján a fiatalokorú bűnelkövetőket sokkal nagyobb arányban érintik pszichés kórképek, mint a normál populációt, és a körükben gyakrabban előforduló mentális zavarok is eltérnek a deviáns viselkedést nem mutató fiatalokat sújtó kóros állapotoktól.⁵ Az eddigi nemzetközi adatok alapján ebben a populációban a leggyakrabban előforduló pszichiátriai zavarok a következők: viselkedészavar, oppozíciós zavar, intermittáló explozív zavar, szerhasználati zavarok (droghasználati és alkoholhasználati zavar), figyelemzavaros hiperaktivitás, bipoláris affektív zavar, a major depresszió, a pszichotikus zavarok és a személyiségfejlődési zavar.⁶ Hazánkban is zajlanak fiatalokorú bűnelkövetők pszichés állapotát vizsgáló kutatások. Egy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Krimi-

² Sófi Gyula: A szakértői tevékenység jogi szabályozása. In Sófi Gyula – Fodor Miklós. *Igazságügyi gyermekpszichiátria*. Budapest, Oriold és Társai, 2014. 21–29.

³ Julio Arboleda-Flórez: Forensic psychiatry: contemporary scope, challenges and controversies. *World Psychiatry*, 5. (2006), 2. 87–91.; Edwin I. Megargee: I: the need for a new classification system. *Correctional Psychologist*, 4. (1977), 2. 107–114.

⁴ Alex R. Piquero – David P. Farrington – Alfred Blumstein: The criminal career paradigm. *Crime and Justice*, 30. (2003), 359–506.

⁵ János Csorba et alii: Epidemiological investigation of psychiatric diseases of Transdanubian adolescent outpatients. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 9. (2008), 1. 35–59.; Seena Fazel – Helen Doll – Niklas Långström: Mental disorders among adolescents in juvenile detention and correctional facilities: A systematic review and meta-regression analysis of 25 surveys. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 47. (2008), 9. 1010–1019.

⁶ Fazel–Doll–Langström (2008) i. m.

nálpszichológia Tanszék keretén belül működő Kriminálpszichológiai Kutatócsoport részéről folytatott fiatalokorú bűnelkövetők pszichés állapotát vizsgáló tanulmány eddig publikált részeredményei alapján elmondható, hogy a hazai fiatalokorú bűnelkövetők hasonló pszichiátriai kórképektől szenvednek, mint külföldi társaik.⁷ A jelen tanulmányban a fent megjelölt, a fiatalokorú bűnelkövetőket leginkább sújtó betegségeket mutatom be. Mivel a terjedelmi korlátok nem engedik meg a mélyrehatóbb vizsgáldást, a betegségek tüneti szinten való megjelenítésére szorítkozunk, igyekezve azok minél gyakorlatiasabb bemutatását. A betegségek leírása során az Amerikai Pszichiátriai Társaság által kialakított DSM-5 (*Classification of Mental and Behavioral Disorders – a Mentális Zavarok Diagnosztikai és Statisztikai Kézikönyve*) által meghatározott tüneti konstellációkra támaszkodunk. A DSM-5 klasszifikációs rendszer az egyes pszichiátriai állapotok fenomenológiai szemléletű meghatározását tartalmazza, vagyis a kórképek megjelenésére szorítkozók.⁸ Célunk, hogy a pszichiátriában alapvetően nem jártas, egyéb területeken dolgozó szakemberek számára minél érthetőbben és megragadhatóbban írjuk le ezeket a sokszor színes és változatos patológiákat.

2. A fiatalokorú bűnelkövetők között leggyakrabban előforduló pszichiátriai kórképek

2.1. Diszruptív, impulzuskontroll- és viselkedészavarok

Ebbe a betegségecsoportba a viselkedés és az impulzus kontrolljának zavarai tartoznak, amelyek a fiatalokorú bűnelkövetőket leggyakrabban érintő kórképek.

2.1.1. A viselkedészavar

A viselkedészavar gyermekeknél és serdülőknél előforduló stabil viselkedésmintázat. Jellemző az alapvető szociális normáknak a tiszteletben tartására való képtelenség, azok notórius áthágása. Az eltérés a fiatalokorú bűnelkövetők akár 80%-át is érintheti.⁹ Az érintettek képtelenek mások alapvető jogait tiszteletben tartani. Négyféle típusa létezik a viselkedészavarnak. Az első fő motívuma az agresszivitás, amely emberekkel és állatokkal szemben is megjelenhet. Jellemző mások bántalmazása, fenyegetése, gyakori a verekedések kezdeményezése. A másodikat a vagyonrongálásra való hajlam jellemzi, illetve a betörés is gyakori ebben a csoportban. A harmadikat csalás

⁷ Haller József – Bellavics Mária Zsóka — Baráth Noémi: Kriminálpszichiátria – elméleti háttér és gyakorlati hasznosítás. *Magyar Rendészet*, 20. (2020), 3. 119–135.

⁸ DSM-5, *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, Fifth edition*. Arlington, VA, American Psychiatric Association, 2013.

⁹ Amy Jo Harzke et alii.: Prevalence of psychiatric disorders in the Texas juvenile correctional system. *Journal of Correctional Health Care*, 18. (2010), 2. 143–157.

és lopás határozza meg, gyakori mások manipulációja és a hazudozás. A negyediket a szabályszegő viselkedés dominálja, például a fiatal gyakran megszökik otthonról, kimarad az iskolából. A DSM-5 alapján beszélhetünk enyhe, mérsékelt és súlyos viselkedészavarokról. Mivel a pszichiátriai betegségek többnyire hosszú lefolyásúak, vagy nem ritkán élethosszig fennállnak, a DSM-5 nagy hangsúlyt helyez az időben való alakulásra, ez esetben a személyiséget meghatározó viselkedéscsoportoknak legalább egy évig fenn kell állniuk. Mivel ezeket a tüneteket más kórképek is okozhatják, fontos azok kizárása (például hangulatzavar). Egy további fontos szempont a pszichiátriai betegségek kapcsán, hogy a tüneteknek szenvedést kell okozniuk vagy a betegnek vagy a környezetének, vagy komoly funkciókárosodással kell járnia. A viselkedészavar egy altípusaként határozza meg a DSM-5 azt a variánst, amelynek a fent részletezett jellemzőkön kívül sajátossága a proszociális érzelmek korlátozottsága. Ez megnyilvánulhat a bűntudat vagy lelkiismeret-furdalás hiányában, érzéketlenségben, empáthiányban, a saját teljesítményre vonatkozó érdeklődés hiányában, illetve sekélyes vagy hiányos érzelmekben. Ez a speciális altípus tulajdonképpen a mostanság különleges figyelmet élvező pszichopátia.¹⁰

2.1.2. *Oppozíciós zavar*

Az oppozíciós zavar meghatározó vonása a tekintéllyel való intenzív lázadás, dacolás. A DSM-5 szerint az oppozíciós zavar jellemző megnyilvánulása a dühös, irritált hangulat vagy vitatkozó, dacos, illetve haragtartó magatartás, amely legalább 6 hónapig folyamatosan fennáll. Az ilyen fiatalok gyakran és könnyen kijönnek a sodrúkból, érzékenyek, sértődősek és haragtartóak. Gyakran vitatkoznak tekintélyszemélyekkel és felnőttekkel, szembeszegülnek azok kéréseivel, a szabályokat nem tartják be. Sokszor bosszantanak fel másokat szándékosan, vagy hibáztatnak másokat a saját hibájukért. A diagnózis akkor állítható fel, ha a viselkedés zavara jelentős distresszt okoz a személy vagy a környezetében élők számára. Ez esetben is meghatározható súlyos, mérsékelt és enyhe forma. Az oppozíciós zavar ugyan sok szinten kapcsolatot mutat a viselkedészavarral, ahogy ezt többek között a komorbiditási (betegségek együtt járása) adatok is sugallják (a viselkedészavarban szenvedő gyermekek és serdülők gyakran produkálják az oppozíciós zavar klinikailag szignifikáns tüneteit is), mégis van egy fontos vonás, amely alapján megkülönböztethető a kettő. A viselkedészavarra, különösen a rideg, érzéketlen altípusra jellemző lehet a proaktív agresszió, amely a kiváltó ok nélkül megjelenő agresszív viselkedést jelenti. Ezzel szemben

¹⁰ DSM-5 (2013) i. m.; Sófi Gyula – Farkas Johanna: A fiatalok pszichopátiás vonások legfőbb jellegzetességei és rendészeti vetületei. In Marton Zsuzsanna et alii (szerk.): *IV. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötet*. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, 2020. 42–54.

az oppozíciós zavarra a reaktív agresszió dominanciája jellemző, amely a vélt vagy valós támadásra, provokációra való reakcióként alakul ki.¹¹

2.1.3. Intermittáló explozív zavar

Az intermittáló explozív zavar egy amerikai kutatás során a fiatalok bűnelkövetők több mint 14%-át érintette.¹² Az intermittáló explozív zavar jellemző tünete az erőszakos impulzus, amely aránytalan, jelentős mértékben túlmutat a kiváltó stresszorokon. A provokáló inger általában pszichoszociális impulzus, amelyet a beteg túlérzékenyen reagál le. A zavar kizárólag az indulatkitörésekben nyilvánul meg, két dühroham között nem észlelhető tünet. A zavar megnyilvánulhat szóbeli vagy fizikai agresszióban, ami mások tulajdona, állatok vagy személyek felé irányul. Az agresszió tárgyak rongálásával, tönkretételével vagy fizikai sérülés okozásával jár. Hangsúlyozandó, hogy a dühkitörések spontán jellegűek, vagyis a beteg nem tervezi őket, nem előre megfontoltan egy konkrét cél érdekében történnek. Az ismétlődő dühkitörések jelentős szenvedést és distresszt okoznak a személy és a környezet számára, és sokszor akadályozzák valamilyen fontos funkció betöltésében.¹³

2.2. Szerrel összefüggő és addiktív zavarok

A droghasználati és az alkoholhasználati zavar különösen gyakori a fiatalok bűnelkövetők között. Nemcsak egészségügyi, hanem komoly jogi, etikai és szociológiai vonatkozásaik is vannak. Itt csak megemlítjük, hogy a szerhasználati zavar azonkívül, hogy betegség, a büntetőjogot és ennek megfelelően a rendészetet is intenzíven foglalkoztató jelenség. Egy magyar középiskolások között készített tanulmány szerint a 16 évesek 5%-a számolt be tiltott szerek használatáról és 27,7% gyakoribb alkoholfogyasztásról.¹⁴ A fiatalok bűnelkövetők között a szerhasználati zavar a leggyakoribb kórképek közé tartozik, egyes vizsgálatok során akár a minta 75%-ánál fennállt a zavar.¹⁵ Mind az alkohol- és a droghasználati zavart a DSM-5 nem a napi szinten elfogyasztott szer mennyisége mentén határozza meg, hanem annak a beteg életében betöltött szerepe alapján, mennyire határozza meg a viselkedést, mekkora károkat okoz egészségügyi, pszichés állapotában, akadályozza funkcióiban. A függő

¹¹ DSM-5 (2013) i. m.; Maaik Kempes et alii: Reactive and proactive aggression in children. A review of theory, findings and the relevance for child and adolescent psychiatry. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 14. (2005), 1. 11–19.

¹² Kendell L. Coker et alii: Crime and psychiatric disorders among youth in the US population: an analysis of the national comorbidity survey–adolescent supplement. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 53. (2014), 8. 888–898.

¹³ DSM-5 (2013) i. m.

¹⁴ Elekes Zsuzsanna – Paksi Borbála: Alkohol- és drogfogyasztás a fiatalok körében. *Társadalom és gazdaság Közép-és Kelet-Európában*, 19. (1997), 2. 182–205.; Baráth Noémi Emőke: A kábítószer fogyasztás szankcionálása. *Interdiszciplináris Drogszemle*, 1. (2020) 1. 16–25.

¹⁵ Harzke et alii (2012) i. m.

beteg sokszor hanyagolja a számára fontos tevékenységeket, kötelességeket, problémákat okoz a szer a szeretével. Nagy hangsúlyt helyez a DSM-5 a biológiai függőség kialakulására, a megvonási tünetekre, amelyek röviddel a nagymennyiségű szer elhagyása után jelentkeznek. Ezek lehetnek enyhébb hangulati, szorongásos panaszok, de egyes szerek esetében kifejezett testi tünetek, illetve tudatzavar is megjelenhet. Másik megnyilvánulása a dependenciának a nagyon erős sóvárgás. Az addiktív betegségeknel szót kell ejteni a toleranciáról is, amelynek lényege, hogy a korábban elégséges mennyiség egy idő után nem éri el a kívánt hatást, egyre több és több kell a szerből. A fenti tünetek legalább egy évig fennállnak, és jelentős funkcióromlást eredményeznek a beteg életében, illetve szenvedést okoznak neki vagy környezetének.¹⁶

2.3. Figyelemhiányos hiperaktivitás (ADHD – Attention Deficit Hyperactivity Disorder)

A figyelemzavaros hiperaktivitás vagy hiperkinetikus zavar a gyermekpszichiátereket egyik leginkább foglalkoztató eltérés. A betegség a gyermek fejlődésének több aspektusát is érinti, így a társas kapcsolatokban való funkcionálást, az emócionális és a kognitív készségek érését. Az ADHD a fiatalokorú bűnelkövetők tekintetében az egyik legfontosabb betegség, gyakorisága ebben a csoportban 9,3–27% között mozog. Érdeemes megjegyezni azt is, hogy sok, többek között a jelen dolgozatban is tárgyalt kórképpel szemben az ADHD kezelésére effektív pszichofarmakonok állnak rendelkezésre, így annak kezelésén keresztül bűnprevenációs szempontból is nagy jelentősége van.¹⁷ A DSM-5 a betegség diagnózisát a figyelemzavarra és a hiperaktivitásra jellemző tünetek száma alapján határozza meg. Ezek egy olyan állandó mintázata figyelhető meg, amely akadályozza a gyermek működését és fejlődését. Fontos hangsúlyozni, hogy a tünetek nem felelnek meg a fejlődési szintnek, és nem magyarázhatók más pszichiátriai eltéréssel. A figyelemhiányra utaló tünet lehet figyelmetlenség, gyakori hanyagság. A gyerek nem tud koncentrálni a részletekre, folyton hibákat ejt például a házi feladat írása közben. Gyakran nehézséget jelent neki a fókusz megtartása feladatok vagy játék során, úgy tűnik, nem figyel, ha hozzá beszélnek. Nem csinálja végig az instrukciókat és nem fejezi be az iskolai feladatokat. Nehézséget okoz számára, hogy megszervezze a feladatait. Nehezére esik olyan feladatokat elvégezni, amelyek során gondolkodni kell. Sokszor elveszít fontos dolgokat, könnyen elterelik a figyelmét külső ingerek, feledékeny. A hiperaktivitás és impulzivitás akkor áll fenn, ha például a gyermeknek gyakran mozog a keze és a lába, fel-alá jár vagy ütöget, vagy elhagyja a helyét olyan helyzetekben, amikor nem szabadna, szaladgál vagy felmászik helyekre akkor, amikor ez nem megfelelő. Képtelen csöndben játszani

¹⁶ DSM-5 (2013) i. m.

¹⁷ Sófi Gyula: A figyelemzavaros hiperaktivitás tünetegyüttes. In Sófi-Fodor (2014) i. m. 63–67.; Fazel–Doll–Langström (2008) i. m.

állandóan „mehetnékje van”, vagy olyan, mint akit „felhúztak”. Túl sokat beszél, sokszor kimondja a választ, még mielőtt a kérdés befejeződött volna. Nehezebbre esik várnakozni, és gyakran félbeszakít másokat.¹⁸

2.4. Affektív (hangulati) zavarok

A hangulati zavarok közül a legfontosabbak a fiatalok bűnelkövetők kapcsán a major depresszió és a bipoláris affektív zavar. Az utóbbinak altípusai a bipoláris depresszió I. és II., illetve a ciklotímia.

2.4.1. Bipoláris affektív zavar

A bipoláris affektív zavarral diagnosztizálható egyének a depressziós epizódok mellett úgynevezett mániás állapotokat is produkálnak, általában szabálytalan időközönként. A mániás állapot vezető motívuma a felhangoltság és fokozott aktivitás, amely mentén a beteg lehet szubjektíve határtalanul jókedvű, de akár a túlzott ingerlékenység formájában is megjelenhet. A bűnelkövetők között a bipoláris zavar gyakorisága 15% körül mozog.¹⁹ A mániás állapot jellemzően a környezet számára terhes, a beteg egyáltalán nem érzi rosszul magát. Sokszor eufórikus, kirobbanóan energikus és motivált. Jellemzően tele van ötletekkel, ezek nem egyszer irreálisak, kockázatosak, a betegek ebben az állapotban nem ritkán hoznak olyan döntéseket, amellyel komoly gondokat okoznak maguknak és környezetüknek. Kritikai készségük csökkent, nem érzékelik a társas normáknak megfelelő interperszonális határokat. Sokat beszélnek, és gondolataik is gyorsan váltakoznak, a környezetüknek sokszor kihívás követni őket. Csökken az alvásszükségletük, pár óra alvás után is kipihentnek érzik magukat. A határtalan jókedv a legkisebb frusztrációra vagy ellenállásra a környezet részéről könnyen átcsap nehezen uralható dühbe, kifejezetten ingerlékenyek. Jellemző rájuk, hogy különlegesnek érzik magukat, vagy azt gondolják, hogy átlagon felüli képességeik vannak, ez akár irreális meggyőződésbe is átcsaphat, így pszichotikus állapotot kiváltva. A mániás állapot legalább egy hétig fennáll, de ha súlyossága miatt kórházi felvételre kerül sor, ennél rövidebb idő után is megadható a diagnózis. A bipoláris depresszió esetében megkülönböztetünk bipoláris I és bipoláris II típust, az előbbire jellemzőek a kifejezett mániás állapotok, amely miatt sokszor kórházba kerülnek a betegek. A második típus esetében enyhébbek, tolerálhatóbbak a mániás tünetek. Ciklotímiáról beszélünk, ha a mániás és depressziós állapotok nem különülnek el jól definiált epizódokban, hanem gyorsan váltogatják egymást, akár napi szinten is.²⁰

¹⁸ DSM-5 (2013) i. m.

¹⁹ Harzke et alii (2012) i. m.

²⁰ DSM-5 (2013) i. m.

2.4.2. Major depresszió

Egyes szerzők szerint a major depresszió a fiatalokorú bűnelkövető populáció 10%-át érinti.²¹ Vezető tünete a lehangolt, szubjektíve rossz közérzet (egy es altípusok esetében a búskomorságot a beteg nem éli meg, csak környezete észleli). A depresszióknak a búskomorság mellett számos tünete van. Gyakori az alvászavar, általában álmatlanság, de ez lehet túlalvás is. Gyakori az étvágytalanság és fogyás, de ennek ellenéte, a megnövekedett étvágy is megjelenhet. A fáradékonyság, koncentrációs zavar is sokszor észlelhető, illetve előfordul, hogy a beteg beszéde és mozgása meglassul, vagy pont ellenkezőleg, folyamatosan belső feszültséget él meg, nem tud egy helyben ülni. Igen súlyos esetekben a beteg annyira kilátástalannak látja a helyzetét, hogy azon gondolkozik, hogy véget vet az életének, halálvágya van, sokszor meg is kíséri az öngyilkosságot. A depresszióra sajátos gondolkodási stílus jellemző, amely a gondolkodási torzításokban jelenik meg. Ilyenkor a beteg úgy gondolja, nem szerethető, rossz, megérdemli azt, ami történik vele. Ez akár olyan súlyossági szintet is elérhet, hogy az érintett személy megingathatatlan ezen meglátásaiban, a gondolati torzítások a pszichotikus szintet érik el (a pszichózis az az állapot, amelyet a realitástól való elszakadás határoz meg, ezt később pontosítjuk). Gyakran látjuk, hogy a beteg inaktív vá válik, egész nap fekszik az ágyban, nem érdekli semmi, még szerettei sem tudják magukra vonni figyelmét, érzelmileg megközelíthetetlen, beszűkül. Enervált, nem érez motivációt semmihez. A depressziós epizód legalább két hétig fennáll. Az állapot jelentős szenvedést okoz, vagy akadályozza a személyt társas kapcsolataiban, munkahelyén vagy egyéb fontos területeken. Úgy, ahogy a többi DSM által meghatározott betegség esetében, ezúttal is meg lehet különböztetni a három súlyossági szintet.²²

2.5. Pszichotikus zavarok

A pszichózis egy tünet, amelynek lényege, hogy az azt produkáló betegnek zavart szenved a realitással való kapcsolata. Ez sokféleképpen megjelenhet, leggyakrabban hallucinációk (például olyan dolgok hallása vagy látása, amelyek a valóságban nem léteznek) vagy úgynevezett kényszerképzet formájában, amely egy olyan valótlan meggyőződést takar, amelyben a beteg rendületlenül hisz.²³ Egyes tanulmányok alapján a fiatalokorú bűnelkövető fiúk között a pszichotikus kórképek gyakorisága 10% körül mozog, lányok esetében ez a többszöröse is lehet ennek.²⁴

²¹ Fazel–Doll–Langström (2008) i. m.

²² DSM-5 (2013) i. m.

²³ Kalmár Sándor: Pszichiátriai szótár. In Németh Attila et alii (szerk.): *A pszichiátria magyar kézikönyve*. Budapest, Medicina, 2021. 981–991.

²⁴ Fazel–Doll–Langström (2008) i. m.

2.5.1. Skizofrénia spektrumzavar

Több betegségnek is vezető tünete a pszichózis, de mivel a jelen tanulmány terjedelmébe nem fér bele ezeknek a kimerítő tárgyalása, csak a legfontosabb kórkép bemutatására szorítkozunk, ez a skizofrénia spektrumzavar. A skizofrénia egy rendkívül összetett betegség, amely mind idői lefutás, mind pedig a betegek közötti megjelenés mentén igen heterogén. Jellemzője a személyiség alapvető zavara, a gondolkodás torzulása, illetve a kóros érzékelési élmények és tudati tartalmak, amelyek sokszor irreálisak, kifejezetten bizarrak. Ezenkívül zavart szenved a hangulat és az indulati élet, a beteg szociálisan izolálódik, belső világába fordul. A skizofrénia változatos tünetei közül az egyik legfontosabb a téves eszmék. Ezek a kóros, rendkívül merev meggyőződések, amelyekben a beteget nem lehet megingatni sokszor vallásos, üldöztetési jellegűek, de lehetnek befolyásoltatásos, mérgeztetési vagy egyéb, akár a valóságtól teljesen elrugaszkodott, bizarr tartalmak.²⁵ Másik meghatározó tünet az érzécsalódások vagy hallucinációk. Ezek bármelyik érzékszervi modalitásban megjelenhetnek, de leggyakrabban a hanghallások észlelhetőek, amelyek sokszor fenyegetők, utasítók vagy kommentálók, esetleg szidják a beteget és környezetét. A hallucinációk egy érdekes típusa az úgynevezett coenesthopathia, amelynek a lényege, hogy a beteg testi érzéketeket hallucinál, amelyeket a beteg bizarr élményekként fogalmaz meg, például „elolvad az agya”, vagy „leáll a vérkeringése”.²⁶ A kataton tünetképzés szintén gyakori a skizofréniaiban. Ezek az úgynevezett pszichomotorium eltérései, amely lehet izgatottság: céltalan, ismétlődő mozgások, például fel-alá járkál a beteg. De lehet gátlásos jellegű is, ilyenkor a betegségben szenvedő személy akár órákra is lemerevedhet. Az asszociációk zavara a jellegzetesen torzult gondolkodásban jelenik meg, fellazul a logika, a beteg a szavakat hangzási asszociációk mentén kapcsolja össze, amelyben értelem csak nehezen fedezhető fel. A beszéd zavara is jellemző, a beteg sokszor neologizmákat használ, amelyek értelmetlen kifejezések, amelyeket csak a páciens ért, vagy konkretizáló beszéd jelenik meg, ilyenkor az elvont, absztrakt kifejezésekkel való boldogulás nehezített, az érintett személy szó szerint vesz minden hasonlatot. Gyakori a hangulat elsivárosodása, vagy az érzelmi válaszkészség sérülése, a páciens gyakran helyhez nem illő érzelmeket produkál. A skizofrénia tárgyalásánál fontos megemlíteni a betegségbelátás hiányát. Ezek a páciensek nem tudják megérteni, hogy betegek, élményeiket nem élik meg kórosnak. Ennek a jelenségnek a zavar kezelése és annak sikeressége szempontjából igen nagy jelentősége van, illetve a kórkép krimiológiai vonatkozásai kapcsán érdemes megemlíteni, hisz több kutatás igazolta, hogy azok a betegek, akik csökkent betegségbelátásra képesek, jóval nagyobb hajlamot mutatnak az agresszív viselkedésre.²⁷ Ahogy fentebb említettük, a pszichózis számos pszichiátriai állapot tünete. A skizofrénianak ezektől való megkülönböztetése

²⁵ Kalmár (2021) i. m.

²⁶ Frauke Schultze-Lutter: Subjective symptoms of schizophrenia in research and the clinic: The basic symptom concept. *Schizophrenia Bulletin*, 35. (2009), 1. 5–8.

²⁷ Taina Laajasalo – Helinä Häkkänen: Background characteristics of mentally ill homicide offenders – a comparison of five diagnostic groups. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 15. (2005), 3. 451–474.

gyakran az időbeni fennállására alapozható. A skizofréniát akkor állapítják meg, ha a tünetek legalább fél éve fennállnak, és ebből egy hónapig legalább kettő jellegzetes skizofréniatünet észlelhető. A pszichiátriai betegségek általános ismertetőjegye, vagyis hogy a zavar kezdete óta a beteg funkcionálásának színvonala jelentősen csökkent, és a beteg vagy környezet szenved az állapotot, itt is feltétel.²⁸

2.6. Személyiségfejlődési zavarok

A személyiségzavarok azoknak a pszichiátriai kórképeknek az összessége, amelyek bizonyos élmény- és viselkedésbeli stabil mintázatokban jelennek meg, és az egész személyiséget áthatják. Nagyon fontos kiemelni, hogy a személyiségzavarok alapvetően felnőtt kórképek, diagnosztizálásuk 18 éves kor fölött történik (kiskorúak esetében személyiségfejlődési zavarról beszélhetünk, jelezve ezzel, hogy a személyiségserveződés folyamatában jelen lévő kóros folyamatról van szó, nem egy már stabilizálódott patológiás állapotról). Fiatalok bünelkövetők kapcsán mégis érdemes megemlíteni őket, mivel a tudomány jelen állása szerint egyrészt genetikai hajlamhoz, másrészt kora gyermekkorban jelen levő környezeti hatásokhoz köthető kialakulásuk, és az eleinte bajosan megragadható eltérések serdülőkorban manifesztálódnak.²⁹ Ha emellett figyelembe vesszük, hogy a felnőtt bünelkövető populációban a személyiségzavarok gyakorisága igen nagy (a borderline személyiségzavar 20% fölött is lehet), feltételezhetjük, hogy hasonló arányban van jelen fiatalok között is.³⁰ A személyiségzavaroknak több altípusa van.³¹ Bünelkövetés szempontjából a borderline és az antiszociális személyiségzavarok a legfontosabbak. Mivel az antiszociális attitűd serdülőkorban a viselkedés-, illetve az oppozíciós zavarok diagnosztizálásán keresztül megragadható, és ezeket fent tárgyaltuk, ehelyütt a borderline spektrum bemutatására szorítkozunk.

2.6.1. A borderline személyiségfejlődési zavar

A borderline személyiségfejlődési zavar az interperszonális viszonyokban, az énképben és az affektusok kapcsán megjelenő labilitásban nyilvánul meg elsősorban, és csökkent indulati kontrollal jár. Az érintettek jellemző, hogy rendkívüli módon igénylik mások társaságát, a magányt nagyon nehezen viselik, és a kapcsolataikba sokszor gyorsan és meggondolatlanul vetik bele magukat. Ha a számukra fontos

²⁸ DSM-5 (2013) i. m.

²⁹ Klaus Lieb et alii: Borderline personality disorder. *The Lancet*, 364. (2004), 9432. 453–461.

³⁰ Dan Wetterborg et alii: Borderline personality disorder: Prevalence and psychiatric comorbidity among male offenders on probation in Sweden. *Comprehensive Psychiatry*, 62. (2015), 63–70.

³¹ Elsa Ronningstam et alii: Studies of personality disorders: Past, present, and future in recognition of ISSPD's 25th anniversary. *Journal of Personality Disorders*, 28. (2014), 5. 611–616.

személy távolodik tőlük vagy elhagyja őket, azt rendkívül rosszul tolerálják, ilyenkor nagyon erős szorongás fogja el őket, vagy éppen kontrollálhatatlan dühvel reagálnak. Az énképük bizonytalan, könnyen változik, ez sokszor a környezetükhöz való viszonyulásban is megnyilvánul, a számukra fontos személyekről sem képesek stabil képet kialakítaniuk. Kapcsolataikban a „fekete-fehér” gondolkodás jellemző, vagyis a számukra közel álló embereket vagy nagyon jónak, tökéletesnek vagy szélsőségesen rossznak érzékelik, ez a környezet számára sokszor követhetetlen módon váltakozik. Az impulzivitás, vagyis az ösztönök és indulatok kordában tartására való képtelenség jellemző, ez megnyilvánulhat felelőtlen költekezésben, szexuális magatartásban, falásrohamokban, szerabúzusban stb. Agresszivitásuk sokszor maguk ellen fordul, gyakran mutatnak öngyilkos magatartást, akár igazi halálvágy mentén, de gyakran előfordul, hogy ezeket a manővereket manipuláció motiválja. Jellegzetes tünet a krónikus ürességérzés. Hangulatuk rendkívül változékony, gyakran és könnyen kerülnek rossz hangulatba környezeti hatások mentén. Komoly problémáik vannak az indulatok kezelésével, jellemzőek a gyakori és intenzív dühkitörések. Sajátos tünet a stressz hatására mutatott paranoiditás és disszociáció. A paranoiditás általában gyanakvásban jelenik meg. A disszociáció a gondolkodás, emlékek és a szubjektív észlelés kontinuitásának megszakadását jelenti. Megjelenése igen változatos, lehet deperszonalizációs tünetképzés, ilyenkor a beteg úgy érzi, hogy elszakad saját magától, idegennek érzékeli testét. Egy másik példa a derealizáció, amikor a személy a külső világot éli meg idegennek, torzultnak.³²

3. Összefoglalás

A fenti tanulmányban a fiatalok bűnelkövetőket leggyakrabban érintő és legfontosabb pszichiátriai kórképeket mutattam be. Elsősorban a tüneti megjelenésre fókuszáltunk, illetve igyekeztünk szemléltetni a zavaroknak a viselkedésre gyakorolt hatását, annak a felszínes szemlélő számára is érzékelhető manifesztációit. Terjedelmi okokra tekintettel nem bocsátkoztunk a pszichés zavarok etológiáját, pathomechanizmusát magyarázó tudományos eredmények bemutatására, illetve a kórképeknek a deviáns viselkedésben betöltött szerepére vagy a bűnelkövetési stílussal mutatott direkt korrelátumaira, ezek körülményeinek további tanulmányok során szükséges. Hangsúlyozandó, hogy ezúttal csak a leggyakrabban előforduló, legmeghatározóbb pszichiátriai zavarokat tárgyaltuk, a fent részletezett állapotokon kívül korábbi kutatások azonosítottak még további kórképeket, amelyek előfordulnak ebben a populációban, ezek ismertetésére későbbi publikációkban kerül sor. Célunk az volt, hogy a fiatalok bűnelkövetőkkel kapcsolatba kerülő segítő és rendészeti szakmák szakemberei számára érzékletes és gyakorlatias képet fessünk ezekről a patológiákról.

³² DSM-5 (2013) i. m.; Andrea Scalabrini et alii: The extent of dissociation in borderline personality disorder: A meta-analytic review. *Journal of Trauma & Dissociation*, 18. (2017), 4. 522–543.

IRODALOMJEGYZÉK

- Arboleda-Flórez, Julio: Forensic psychiatry: contemporary scope, challenges and controversies. *World Psychiatry*, 5. (2006), 2. 87–91.
- Baráth Noémi Emőke: A kábítószer fogyasztás szankcionálása. *Interdiszciplináris Drogszemle*, 1. (2020) 1. 16–25.
- Csorba, János – Beáta Ficsor – Ágnes Horváth – Edit Nagy – Adrienn Bóna – Zsuzsa Sörfőző – Péter Steiner – Éva Harkány – Zsuzsa Babrik: Epidemiological investigation of psychiatric diseases of Transdanubian adolescent outpatients. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 9. (2008), 1. 35–59. Online: <https://doi.org/10.1556/mental.9.2008.1.2>.
- DSM-5, *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, Fifth edition*. Arlington, VA, American Psychiatric Association, 2013. Online: <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Elekes Zsuzsanna – Paksi Borbála: Alkohol- és drogfogyasztás a fiatalok körében. *Társadalom és Gazdaság Közép- és Kelet-Európában*, 19. (1997), 2. 182–205.
- Fazel, Seena – Helen Doll – Niklas Långström: Mental disorders among adolescents in juvenile detention and correctional facilities: A systematic review and meta-regression analysis of 25 surveys. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 47. (2008), 9. 1010–1019. Online: <https://doi.org/10.1097/CHI.ObO13e31817eef3>
- Haller József – Bellavics Mária Zsóka – Baráth Noémi: Kriminálpszichiátria – elméleti háttér és gyakorlati hasznosítás. *Magyar Rendészet*, 20. (2020), 3. 119–135. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.7>
- Harzke, Amy Jo – Jacques Baillargeon – Gwen Baillargeon – Judith Henry – Rene L. Olvera – Ohiana Torrealday – Joseph V. Penn – Rajendra Parikh: Prevalence of psychiatric disorders in the Texas juvenile correctional system. *Journal of Correctional Health Care*, 18. (2012), 2. 143–157. Online: <https://doi.org/10.1177/1078345811436000>
- Kalmár Sándor: Pszichiátriai szótár. In Németh Attila – Füredi János – Lazáry Judit – Somlai Zsuzsanna. (szerk.): *A pszichiátria magyar kézikönyve*. Budapest, Medicina, 2021. 981–991.
- Kempes, Maaïke – Walter Matthys – Han de Vries – Herman van Engeland: Reactive and proactive aggression in children. A review of theory, findings and the relevance for child and adolescent psychiatry. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 14. (2005), 1. 11–19. Online: <https://doi.org/10.1007/s00787-005-0432-4>
- Laajasalo, Taina – Helinä Häkkänen: Background characteristics of mentally ill homicide offenders – a comparison of five diagnostic groups. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 15. (2005), 3. 451–474. Online: <https://doi.org/10.1080/1478994042000226750>
- Lieb, Klaus – Mary C Zanarini – Christian Schmahl – Marsha M Linehan – Martin Bohus: Borderline personality disorder. *The Lancet*, 364. (2004), 9432. 453–461. Online: [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(04\)16770-6](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(04)16770-6)
- Megargee, Edwin I: the need for a new classification system. *Correctional Psychologist*, 4. (1977), 2. 107–114. Online: <https://doi.org/10.1177/009385487700400201>
- Piquero, Alex R. – David P. Farrington – Alfred Blumstein: The criminal career paradigm. *Crime and Justice*, 30. (2003), 359–506. Online: <https://doi.org/10.1086/652234>
- Ronningstam, Elsa – Erik Simonsen – John M. Oldham – Cesare Maffei – John Gunderson – Andrew M. Chanen – Theodore Millon: Studies of personality disorders: Past, present, and future in recognition of ISSPD's 25th anniversary. *Journal of Personality Disorders*, 28. (2014), 5. 611–616. Online: <https://doi.org/10.1521/pedi.2014.28.5.611>
- Scalabrini, Andrea – Marco Cavicchioli – Andrea Fossati – Cesare Maffei: The extent of dissociation in borderline personality disorder: A meta-analytic review. *Journal of Trauma & Dissociation*, 18. (2017), 4. 522–543. Online: <https://doi.org/10.1080/15299732.2016.1240738>
- Schultze-Lutter, Frauke: Subjective symptoms of schizophrenia in research and the clinic: The basic symptom concep. *Schizophrenia Bulletin*, 35. (2009), 1. 5–8. Online: <https://doi.org/10.1093/schbul/sbn139>

- Sófi Gyula – Farkas Johanna: A fiatalkori pszichopátiás vonások legfőbb jellegzetességei és rendészeti vetületei. In Marton Zsuzsanna – Németh Kornél – Pelesz Pelbárt – Péter Erzsébet (szerk.): *IV. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötet*. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, 2020. 42–54.
- Sófi Gyula: A szakértői tevékenység jogi szabályozása. In Sófi Gyula – Fodor Miklós: *Igazságügyi gyermekpszichiátria*. Budapest, Oriold és Társai, 2014. 21–29.
- Sófi Gyula: A figyelemzavaros hiperaktivitás tünetegyüttes. In Sófi Gyula – Fodor Miklós: *Igazságügyi gyermekpszichiátria*. Budapest, Oriold és Társai, 2014. 63–67.
- Wetterborg, Dan – Niklas Långström – Gerhard Andersson – Pia Enebrink: Borderline personality disorder: Prevalence and psychiatric comorbidity among male offenders on probation in Sweden. *Comprehensive Psychiatry*, 62. (2015), 63–70. Online: <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2015.06.014>

ABSTRACT

The Most Common Psychiatric Diseases among Juvenile Offenders

Mária Zsóka BELLAVICS

The relationship between crime and mental state has been the interest of researchers for a long time. Nowadays, numerous studies are aiming to explore the impact of psychiatric condition on the criminal behaviour. It has special significance in case of young criminals, since a criminal carrier often starts during teenagehood as the onset of many psychiatric diseases appear in this life period. Research has identified several psychiatric disorders that affect underage criminals at a much higher rate than the normal population. The most important of these are disruptive conduct and impulse control disorders, substance use disorders, attention deficit hyperactivity disorder, affective disorders, psychotic disorders and personality development disorders. These diseases are extremely heterogeneous in terms of both their symptoms and their long-term outcome. In order to understand their nature, it is essential not only to know their diagnostic criteria but to get a perceptible picture of their appearance in real life. This is essential because psychiatric diseases often have a great effect on the patient's lifestyle, behaviour, personality and social environment, hence it can have a defining role in the development of deviancy. Therefore, the purpose of this paper is to present the psychiatric disorders that most often affect juvenile offenders as practically and realistically as possible.

Keywords: juvenile offender, psychiatric disease

A járványügyi veszélyhelyzet megélése a próbaidős tiszthelyettesek körében

BORBÉLY Zsuzsanna¹

2020-ban hódító körútra indult a világban a koronavírus-járvány. Erre tekintettel a 2019–2020-as tanévben próbaidős évet töltő tiszthelyettesek körében egy folyamatban levő kutatás részeként felmérték a veszélyhelyzet első két hónapjának megélését, tapasztalatait, hiszen a rendőri állomány tagjaként a mindennapi feladatellátásukban szerepet kaptak a veszélyhelyzethez kapcsolódó tevékenységek.

A vizsgálatot egy általunk összeállított, 14 kérdésből álló minikérdőívként integrálták a kutatásban használt kérdőívcsomagba. A lekérdezés online formában történt, a szakmai vizsgák időszakában (2020. május vége – június eleje), s összesen 28 fő töltötte ki a koronavírus miatt kialakult járványhelyzettel kapcsolatos kérdőívet.

A válaszadók körében a hatósági házi karantén ellenőrzése, a határátkelőhelyeken ellátott szolgálat és a kijárási korlátozásokkal kapcsolatos közterületi szolgálat is megjelent feladatként. A válaszadók döntő többsége (85,7%) nem érezte érzelmileg megterhelőbbnek ezen időszak feladatellátását. Fizikálisan ugyanakkor valamivel többen értékelték megterhelőbbnek a szolgálatokat (28,6%). A mintában a legintenzívebb félelemként a családtag fertőzteté válása jelentkezett, ezt követte mások megfertőzése és a kollégák megfertőződése – saját megfertőződésüktől jelentősen kevésbé féltek.

Az eredmények alapján valószínűsíthető, hogy a veszélyhelyzet első két hónapjában a próbaidős állomány számára nem jelentett kiemelkedő pszichés terhelést a járványügyi veszélyhelyzethez kapcsolódó feladatok ellátása. Habár az eredmények nem reprezentatívak, de kiindulási alapot jelenthetnek a további vizsgálatok számára, mivel a téma mindenképpen érdemes további kutatásra – különösen, hogy az őszi járványügyi helyzet jelentősen megterhelőbb mindenki számára mentálisan és fizikálisan egyaránt.

Kulcsszavak: koronavírus, érzelmi megterhelés, próbaidős állomány

¹ Borbély Zsuzsanna alapellátó pszichológus, Repülőtéri Rendőr Igazgatóság; doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola.

Zsuzsanna Borbély Police Psychologist, Airport Police Directorate; PhD student, University of Public Service, Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement.

E-mail: Borbely.Zsuzsanna@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7197-832X>

1. Bevezetés

Az alábbiakban röviden áttekintem a koronavírus 2020. tavaszi hulláma kapcsán a rendvédelmi szempontból fontos momentumokat, a koronavírus által okozott veszélyhelyzet mentális egészségre gyakorolt hatásait, valamint a próbaidős állomány-nal kapcsolatos néhány tudnivalót.

1.1. Koronavírus és a rendőri munka

2020-ban nagyon sok minden változott az életünkben a koronavírus-járvány következtében. Januárban először csak a hírek szállingóztak Kínából egy rejtélyes, gyorsan terjedő, új betegségről, a koronavírusról, majd pár nappal-héttel később már az apokaliptikus hangulatú képek is érkeztek a karantén alá vont városokból. Februárban a koronavírus már Olaszországban szedte áldozatait, majd március 11-én hazánkban is kihirdették a veszélyhelyzetet. Szintén aznap látott napvilágot a 41/2020. (III. 11.) Korm. rendelet,² amelyben már megjelentek olyan intézkedések, amelyek a rendőri állomány feladataival kapcsolatosak voltak. Ez már jól jelezte azt, hogy a járványhelyzet kezelésében a rendvédelmi szerveknek hazánkban is komoly feladataik lesznek – mint ahogyan azt a más országokból érkező hírekből korábban már láthattuk-hallhattuk. Világszerte bevetették a rendőri erőket a lezárások, karantén és kijárási korlátozások betartatása érdekében,³ nem volt tehát meglepő, hogy ez Magyarországon is megtörténik. Ezt követően fokozatosan egyre több minden változott meg a rendőri állományt és a munkavégzéshez kapcsolódó szabályokat érintően. Erre példa az intézkedések során a szociális távolságtartás intézményére vonatkozó szabályok, illetve a védőfelszerelések (szájmaszk, gumikesztyű, kézfertőtlenítő) használata.⁴ Emellett nem csupán a rendőrök általánosságban érintő szabályok terén, hanem az egyes szakterületek tevékenysége tekintetében is voltak változások, amelyek mértéke szakterületenként eltérő volt.⁵

² 41/2020. (III. 11.) Korm. rendelet az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről.

³ Kathryn Farrow: Policing the pandemic in the UK using the principles of procedural justice. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 14. (2020), 3, 587.

⁴ Wesley G. Jennings – Nicholas M. Perez: The immediate impact of COVID-19 on law enforcement in the United States. *American Journal of Criminal Justice*, 45. (2020), 690–701.; Farrow (2020) i. m.; John Stogner – Bryan Lee Miller – Kyle McLean: Police stress, mental health, and resiliency during the COVID-19 pandemic. *American Journal of Criminal Justice*, 45. (2020), 718–730.; Pawan Arun Khadse et alii: Mental health impact of COVID-19 on police personnel in India. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 42. (2020), 6. 580–582.

⁵ Jennings–Perez (2020) i. m.; Stogner–Miller–McLean (2020) i. m.

1.2. A koronavírus okozta mentális terhelés

A koronavírus-járvány kirobbanásának kezdete óta folyamatosan kutatják a vírus és a járvány hatásait az életünk minden területére, így a mentális egészségre gyakorolt hatásait is. Tekintettel arra, hogy járványügyi veszélyhelyzetről van szó, nem meglepő, hogy a vonatkozó kutatások egyik fő fókuszában az egészségügyi személynzet áll, de emellett szép számmal találhatunk publikációkat a rendőrökre, illetve az átlagpopulációra vonatkozóan is. Ezek tapasztalatai összefoglalóan elmondható, hogy a szorongásos betegségek egyértelmű növekedése mellett a stressz szintje, illetve a depresszív tünetek arányának emelkedése is több országban megjelent.⁶

A rendvédelmi személyzetre koncentráló kutatásokat áttekintve elmondhatjuk, hogy az eredmények döntően egy irányba mutatnak. Kínában a járvány kapcsán elhíresült Vuhanban és környékén végeztek online felmérést a rendőrök körében, amelyben különböző szintű szorongást és depressziót találtak. Eredményeik szerint az iskolai képzettség szintje, a konkrét lakóhely (körzet), a rendőri munka szakterülete (bűnügyi, közlekedési, közrendvédelmi stb.) és az altató használata rizikófaktoroknak bizonyultak a szorongás és depresszió szempontjából.⁷ Indiában több kutatás is készült a témában. Grover és munkatársai szintén online kutatás keretében emelkedett stressz-szintet és negatív érzelmi válaszokat találtak, emellett a női rendőrök magasabb szintű szorongásról, depresszióról és negatív érzelmi állapotokról számoltak be.⁸ Khadse és munkatársai tanulmánya szintén felhívja a figyelmet a Covid-19 által okozott rendőri kihívások negatív pszichés hatásaira, illetve jelzi, hogy a rendőrök körében magasabb volt a vizsgált időszakban a fertőzöttségi ráta, mint az átlagpopulációban.⁹

Oroszországban Soloviev és munkatársainak kutatása azt találta, hogy a moszkvai női rendőrök a Covid-19 időszakában teljesített szolgálataik alatt jobban alkalmazkodtak a stresszteli szituációkhoz, de magasabb szintű szorongásról és depresszióról számoltak be.¹⁰

Frenkel és munkatársai kutatása kifejezetten az európai rendőrökre koncentrált a Covid-19 tavaszi időszakában, longitudinális vizsgálatban. Hat európai ország rendőri körében zajlott a vizsgálat: Ausztria, Németország, Svájc, Hollandia és Spanyolország baszk régiója. Eredményeik több érdekességet is tartogattak. Azon kevesek körében,

⁶ Sandeep Grover et alii: Psychological impact of COVID-19 lockdown: An online survey from India. *Indian Journal of Psychiatry*, 62. (2020b), 4. 354–362.; Angel Vicario-Merino – Noemi Muñoz-Agustin: Analysis of stress, anxiety and healthy habits in the Spanish COVID-19 confinement. *Health Science Journal*, 14. (2020), 2. 1–6.

⁷ Lili Yuan et alii: A Survey of psychological responses during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) epidemic among Chinese police officers in Wuhu. *Risk Management and Healthcare Policy*, 13. (2020), 2689–2697.

⁸ Sandeep Grover et alii: Psychological impact of COVID-19 duties during lockdown on police personnel and their perception about the behavior of the people: An exploratory study from India. *International Journal of Mental Health and Addiction*, (2020a), 1–12.

⁹ Khadse et alii (2020) i. m.

¹⁰ Andrey Soloviev – Sergey Zhernov – Elena Ichitovkina: Female Moscow police officers' emotional reactions features during service in the COVID-19 pandemic emergency conditions. *Journal of Biomedical Research & Environmental Sciences*, 1. (2020), 6. 213–215.

akik beszámoltak a magánéleti stresszorokról, alapvetően a hozzátartozókért való aggodalom és az online oktatás miatt otthonról tanuló gyerekek felügyelete okozta a stresszt. A főbb rendőri feladatok ebben az időszakban a megszokottak mellett a koronavírushoz kapcsolódó rendőri tevékenységek voltak. A munkahelyi stressz meg tapasztalása a járványhoz kapcsolódóan nagyon vegyes képet mutatott: a válaszadók mintegy negyede nem vett észre változást ezen a téren, ugyanakkor a fertőzéshez kapcsolódó félelmek közül ebben a kutatásban is több aspektus megmutatkozott: a fertőzötté válástól való félelem, illetve a mások megfertőzésére irányuló aggodalmak. Emellett a munkahelyi stresszorok körében megjelentek még a vizsgált időszakban rendkívül gyorsan változó jogszabályi környezet okozta kihívások is, illetve a kollégák közti szociális távolságtartás elvárása. Foglalkoztak a védőfelszerelések kérdésével, ennek kapcsán nagyon megosztottak az egyes nemzetiségek rendőri tapasztalatai – míg egyes országokban voltak időszakok, ahol a rendőröknek sem jutott belőlük elég, addig máshol bőségesen rendelkezésre állt. Összességében rendkívül érdekes és sokrétű vizsgálatot sikerült lefolytatniuk a vírus európai terjedésének kezdeti hónapjaiban, amely a rendőröktől kvalitatív adatokat (személyes élményeket) is összegyűjtött az egyes kérdéskörök kapcsán.¹¹

Nagy-Britanniában Laufs és Waseem szisztematikus áttekintést tett közzé, amelyben a korábbi közegészségügyi vészhelyzetekkel vagy katasztrófákkal kapcsolatos kutatások rendőri szempontból releváns eredményeit foglalta össze. Négy nagy témakör – a rendőri kommunikáció, a pszichés egészség és jóllét, a szervezetben belüli hatások dinamikája és a különböző szervek közötti együttműködések és ezek koordinációja – mentén összegzi a meglévő tudásanyagot, s ajánlásokat fogalmaz meg arra nézve, hogy a Covid-19 időszakában mire lenne érdemes figyelni és törekedni ezeket illetően.¹²

1.3. A próbaidős tiszthelyettesi állomány

A rendőr tiszthelyettesek képzése hazánkban többféle képzési formában történik. Az elmúlt években jellemzően a kétéves képzés második évében iskolai tanulmányaik mellett próbaidős tiszthelyettesként teljesítenek szolgálatot különböző rendőri szervek (Készenléti Rendőrség, Budapesti Rendőr-főkapitányság, megyei rendőr-főkapitányságok, Repülőtéri Rendőr Igazgatóság) állományában.¹³

A képzés alapvetően moduláris formában zajlik, az első tanévben döntően iskolai képzésben vesznek részt, míg a második tanévben már a képzési idejük közel felét

¹¹ Marie Ottilie Frenkel et alii: The impact of the COVID-19 pandemic on European police officers: Stress, demands, and coping resources. *Journal of Criminal Justice*, 72. (2020), 1–14.

¹² Julian Laufs – Zoha Waseem: Policing in pandemics: A systematic review and best practices for police response to COVID-19. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 51. (2020), 1–17.

¹³ Borbély Zsuzsanna: Az iskolarendszerű rendőrképzés napjainkban. In Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): *Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat, 2019. 38–51.

gyakorlati helyükön töltik. A képzésre jelentkezők jelentékeny hányada közvetlenül érettségi után kezdi meg tanulmányait, de mindig találhatunk 30 év körüli-feletti tanulókat ebben a képzési formában is. Ennek megfelelően nagyon fiatal átlagéletkorú csoportokról beszélhetünk.¹⁴

A próbaidős tiszthelyettesek, akik 2019 szeptemberétől kezdték próbaidős évüket, párhuzamosan képzésük második évével, 2020 tavaszán szolgálatteljesítésük során a rendőri állomány tagjaként részeseivé váltak a veszélyhelyzeti időszak szolgálatainak is. A kétéves rendőr tiszthelyettesi képzésben részt vevők esetében ez a szakmai vizsgákat megelőző mintegy két hónapos időszakot foglalta magában. Mindezek révén tehát részt vettek a 2020. tavaszi járványügyi veszélyhelyzet idején az ehhez kapcsolódó különböző feladatokban szolgálataik során: a kijárási korlátozásokhoz kapcsolódóan a közterületi tevékenységben, karantén-ellenőrzésekben, illetve a határzár miatt a határrendészeti tevékenységekben.¹⁵

1.4. Problémafelvetés

A jövőbeni hasonló helyzetekben történő feladatellátásra való pszichés felkészítés érdekében érdemesnek találtuk felmérni, hogy a próbaidős állomány milyen jellegű élményekkel, tapasztalatokkal gazdagodott, s esetlegesen egészségmagatartási szokásaikban milyen változások következtek be ebben az időszakban.

2. Módszer

A koronavírus okozta egészségügyi veszélyhelyzetben végzett rendőri tevékenységhez kapcsolódó alábbi felmérést egy iskolarendszerű képzésben részt vevő, próbaidős tiszthelyettes-állomány egészségmagatartási szokásait, mentális egészségét és munkahelyi stresszel kapcsolatos megélését vizsgáló longitudinális kutatás záró mérőföldköveként végzett kérdőíves mérés részeként végeztük el.

2.1. Vizsgálati személyek

Az egyik (a vizsgálat időpontjában még)¹⁶ rendészeti szakgimnázium 2020 május-júniusában szakmai vizsgát tevői körében készült a felmérés. A kutatásban való

¹⁴ Borbély (2019) i. m. 39–44.

¹⁵ Jennings–Perez (2020) i. m.; Stogner–Miller–McLean (2020) i. m.

¹⁶ 2020. július 1-jétől a korábbi négy rendészeti szakgimnázium közül kettő rendvédelmi technikummá, kettő pedig a Rendőrképző Akadémia két helyszínévé vált.

részvétel önkéntes és anonim volt, a részvételt megelőzően tájékoztatásra került sor, és a kérdőív kitöltése bármikor szabadon befejezhető volt.¹⁷

A kérdőív kitöltése online formában történt, tekintettel az érvényben levő szociális távolságtartásra vonatkozó szabályokra. Mintegy 100 fő számára küldtük ki az online kérdőív elérhetőségét, közülük 28 fő töltötte ki a koronavírussal kapcsolatos blokkot. Ez meglehetősen alacsony kitöltési arány, a minta így nem reprezentatív. A kutatás anyagaiba kizárólag a kutatást végző személy nyerhet betekintést.

Tehát 28 fő vállalta a vizsgálat e részében való részvételt. A minta átlagéletkora 23,14 év (\pm 5,52 év), a legfiatalabb válaszadó 20 éves, a legidősebb 42.

2.2. A kérdőív felépítése

A koronavírussal kapcsolatos blokk a kutatási kérdőívcsomag utolsó kérdéscsoportjaként szerepelt, munkahelyi stresszre, kiégésre, mentális egészségre és egészségmagartartási szokásokra vonatkozó kérdéssorokat követően. Jelen írásban a Covid-19-járványhelyzet kezeléséhez kapcsolódó kérdések ismertetésére szorítkozom, tekintettel arra, hogy az alábbiakban csak az ezzel kapcsolatos eredményeket mutatom be (terjedelmi okokból). A továbbiakban ezért kizárólag ez a blokk értendő a kérdőív alatt.

A szociodemográfiai adatok tekintetében az életkort, nemet, családi állapotot, lakóhelyet, illetve a próbaidő helyét vontuk be a kérdőívcsomagtól.

A kérdőív a következő témaköröket érintette:

- részt vett-e a járványhelyzettel kapcsolatos rendőri tevékenységben;¹⁸
- milyen típusú feladatokban vett részt,¹⁹ mennyire érezte megterhelőnek ezen feladatot/feladatokat;²⁰
- szolgálati hely távolsága a lakóhelytől, ezzel kapcsolatosan szállás igénybevétele, azzal való elégedettség;²¹
- szolgálat átlagos időtartama;
- védőfelszerelésekkel kapcsolatos kérdések;²²
- félelem különböző helyzetektől;²³

¹⁷ A koronavírus okozta járványügyi veszélyhelyzettel kapcsolatos rendőri tevékenységek kérdéskörét egy folyamatban levő longitudinális kutatás utolsó adatfelvételi időpontjában vettük fel, az addigiakban is használt kérdőívcsomag kiegészítéseként. A kutatás minden mérési pontja előtt a résztvevők tájékoztatásban részesültek a kutatás témáját, az adatkezelést és az eredmények felhasználását illetően, és beleegyező nyilatkozatot töltöttek ki.

¹⁸ Válaszlehetőségek: igen-nem.

¹⁹ Válaszlehetőségek: kijárási korlátozással kapcsolatos közterületi feladatok; karantén-ellenőrzés, határzár mentén történő feladatellátás.

²⁰ A válaszadásra egy ötfokú skálán volt lehetőség, ahol az 1 az „egyáltalán nem érezte megterhelőnek”, míg az 5 a „nagyon megterhelőnek érezte” volt.

²¹ Ötfokú Likert-skálán történt a válaszadás, ahol az 1 = teljes mértékben elégedetlen, 5 = teljes mértékben elégedett volt.

²² Rendelkezésre állt-e, illetve elégedett volt-e a minőségével – utóbbi megítélése szintén ötfokú skálán történt.

²³ A válaszadás ötfokú skálán történt, 1 = egyáltalán nem féltém, 5 = nagyon féltém tőle.

- milyen mértékű változásokat tapasztalt magán a megadott szempontok mentén,²⁴ ezek mennyire befolyásolták a szolgálatellátást;²⁵
- mennyire érezte megterhelőnek a szolgálatellátást a megadott szempontok szerint;²⁶
- mennyire változott meg az egészséggel kapcsolatos viselkedése a megadott szempontok mentén.²⁷

A kérdéssor összeállítása 2020. április végén történt, a saját munkahelyemen szerzett tapasztalatok nyomán, illeszkedve a longitudinális kutatás témájához.

Az elemzések során a Likert-skálán megválaszolható kérdések esetében átlag-és szórásértékeket számítottam ki, ezek eredményeinek összehasonlítására korrelációs elemzések készültek, emellett bizonyos csoportosítások mentén t-próbát végeztem el.

3. Eredmények

Az alábbiakban a kérdéscsoportok mentén először a leíró statisztikai eredményeket, majd pedig egyes kérdések kapcsán az összehasonlítások eredményeit foglalom össze.

3.1. Szociodemográfiai adatok

A minta nemi összetételét tekintve 17 fő válaszadó (60,71%) férfi, 11 fő nő (39,29%).

A családi állapotot tekintve 9 fő (32,14%) egyedülálló, 18 fő (64,29%) stabil párkapcsolatban élnek, míg 1 fő (3,57%) házasnak vallotta magát. Az állandó lakóhely terén 6 fő (21,43%) megyeszékhelyen vagy megyei jogú városban él, 6 fő (21,43%) más vidéki városban, míg a fennmaradó 16 fő (57,14%) faluban vagy községben.

A próbaidős évben a válaszadók 75%-a (21 fő) valamely megyei rendőr-főkapitányság állományában teljesítettek szolgálatot (alapvetően a Dunántúlon), 21,43% (6 fő) a Budapesti Rendőr-főkapitányság állományában, illetve 1 fő (3,57%) a Repülőtéri Rendőr Igazgatóság állományának tagja.

²⁴ A válaszadás négyfokú skálán történt, lehetséges értékek: 1 = nem változott, 2 = néha, 3 = gyakran, 4 = rendszeressé vált.

²⁵ Ötfokú Likert-skála, 1 = egyáltalán nem befolyásolta, 5 = teljes mértékben befolyásolta.

²⁶ Szempontok: érzelmileg és fizikálisan, lehetséges válaszok: igen/nem.

²⁷ A válaszadás ötfokú Likert-skálán történt, szélsőértékek: 1 = egyáltalán nem jellemző rám, 5 = teljes mértékben jellemző rám.

3.2. Szolgálatteljesítés a tavaszi veszélyhelyzet idején

A Covid-19 okozta járványhelyzethez kapcsolódóan a kérdőívben megjelölt feladattípusokban való részvétel aránya a következőképpen alakult március 11-től a szakmai vizsgára felkészítésre visszarendelésig: hatósági házi karantén ellenőrzésében 19 fő vett részt, a határátkelőhelyeken 12 fő teljesített, a kijárási korlátozással kapcsolatos közterületi tevékenységeket 27 fő látott el.

A válaszadók többsége, vagyis 64,29% (18 fő) két feladatban, emellett 14,29% (4 fő) egyetlen feladattípus kapcsán, illetve 21,43% (6 fő) mindhárom feladatban részt vett.

Azt illetően, mennyire érezték megterhelőnek e tevékenységek ellátását, a válaszok átlaga 2 (szórás: 0,92) volt, vagyis elmondhatjuk, hogy a válaszadók nem érezték különösebben megterhelőnek ezeket a szolgálati feladatokat.

A szolgálati hely lakóhelytől való távolságát tekintve előrebocsátandó, hogy a vizsgálati minta esetében nem történt radikális átvezénylés a járvány hatására. A válaszok a következőképpen alakultak: 15 fő (53,57%) 1–25 km-re, 4 fő (14,29%) 26–50 km-re, 2 fő (7,14%) 51–100 km-re, míg 6 fő (21,43%) 201–250 km-re él szolgálati helyétől. Azok esetében, akik lakhelye nagy távolságra, vagyis több, mint 200 km-re volt szolgálati helyétől, lehetőségük volt szállás igénybevételére. Körükben a szállással való elégedettség értéke egy ötfokú skálán 2,67 ($\pm 1,51$) volt, vagyis elégedettek is voltak, meg nem is annak színvonalával.

Egy szolgálat átlagos időtartama 12,54 ($\pm 2,47$) óra volt, a legrövidebb 8 órás, a hosszabb 24 órás volt. A döntő többség 12 órás szolgálatokról számolt be.

A szolgálati helyen alapvetően rendelkezésre álltak az alapvető védőfelszerelések, azaz a szájmaszk, a gumikesztyű és a kézfertőtlenítő. Szintén megkérdezték azt is, hogy mennyire elégedettek ezekkel egy ötfokú skálán, ennek eredményét az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat: A védőfelszerelésekkel kapcsolatos elégedettség átlag- és szórásértékei. Forrás: a szerző saját kutatása

Védőfelszerelés	elégedettség mértéke	
	átlag	szórás
szájmaszk	3,25	1,46
gumikesztyű	3,14	1,48
kézfertőtlenítő	3,21	1,55

Vagyis a védőfelszerelések e három típusával körülbelül hasonló, közepes mértékben voltak elégedettek a vizsgálat résztvevői.

3.3. Egészségmagatartási szokások, mentális egészség a járványhelyzet idején

A fertőzéssel kapcsolatos félelemérzet több csoportja volt jelen az állomány körében (ahogy tapasztalataim szerint a civil lakosság körében is): a fertőzöttel történő találkozás, a megfertőződéstől való félelem, a családtagjai közül fertőződik meg valaki, kollégája válik fertőzötté, illetve a válaszadó maga fertőz meg másokat. A félelem mértékét szintén egy ötfokú skálán kellett értékelnie a válaszadóknak. Az átlagértékek alapján kialakult sorrendet az átlagokkal és szórásokkal együtt a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat: Az egyes félelmek átlag- és szórásértékei, illetve az ezek alapján kialakult sorrend. Forrás: a szerző saját kutatása

sorsz.	félelem		
	típusa	átlaga	szórás
1.	családjában valaki megfertőződik	3,75	1,43
2.	ő fertőz meg másokat	3,00	1,47
3.	kollégája megfertőződik	2,39	1,20
4.	ő is megfertőződik	1,96	1,00
5.	fertőzöttel találkozik	1,82	1,09

A fentebbi táblázatból jól látható, hogy a válaszadók legerősebb félelme az volt a tavaszi időszakban, hogy a családjukban válik valaki Covid-19-fertőzötté. Ezt követte a válaszadó által mások megfertőzése, majd a kolléga fertőzötté válása. Az első hely esetében egy már konkrét, jelen levő félelemről beszélhetünk, a második hely esetében egy fél is, meg nem is típusú, nem túl intenzív félelemről, a továbbiak esetében pedig az inkább vagy egyáltalán nem fél tőle szintről beszélhetünk.

Az elmúlt mintegy két-három hónapra vonatkozóan egy négyfokú skálán kellett megítélniük a válaszadóknak, hogy milyen mértékben tapasztalták magukon a felsoroltakat, mennyire vettek észre magukon változásokat ezeket illetően. A válaszok átlagértékeit tekintve az aggodás megtapasztalása terén történt minimálisnak mondható változás, a többi esetében még kevésbé volt jelentős ennek mértéke. Az átlagokat és szórásokat a 3. táblázat mutatja.

3. táblázat: Az elmúlt időszakban megtapasztalt változások. Forrás: a szerző saját kutatása

Önmagán megfigyelt változások	átlag	szórás
alvási nehézségeim voltak	1,36	0,73
fáradékonyabb lettem	1,33	0,55
ingerültté, feszültté váltam	1,39	0,69
megváltozott a viselkedésem másokkal szemben	1,14	0,36
türelmetlenebb lettem	1,32	0,67
aggódtam	1,71	0,76
állandóan a vírus körül forogtak a gondolataim	1,39	0,63

Szolgáltatellátást befolyásoló tényezők		
alvási nehézségek	1,46	0,88
fáradtság	1,75	0,97
ingerültség, feszültség	1,79	1,20
aggodalmaim a családom miatt	2,67	1,52
állandóan a vírus körül forgó gondolataim	1,41	0,69
félelem a fertőzötté válástól	1,82	1,19
egyéb	1,20	0,41
Egészségmagatartás szokások változásai		
Kevesebb alkalommal edzettem.	2,75	1,40
Gyakrabban fogyasztottam alkoholt.	1,39	0,63
Egészségesebben étkeztem.	2,43	1,10
Több cigarettát szívtam el egy nap alatt, mint korábban.	1,25	0,59
Több alkoholt fogyasztottam el egyszerre, mint korábban.	1,25	0,65
Rövidebb időtartamban tudtam csak edzeni, mint korábban.	2,46	1,45

A szolgáltatellátás érzelmi, illetve fizikálisan megterhelő voltára külön is rákérdeztem ebben a részben: érzelmileg mindössze 14,29% (4 fő), fizikálisan már 28,57% (8 fő) ítélte megterhelőbbnek a veszélyhelyzet időszakában a szolgálat ellátását.

A veszélyhelyzet kihirdetése óta a szolgáltatellátás kapcsán egyes tényezők befolyásoló voltát is megkérdeztük, ezeket egy ötfokú skálán értékelték a válaszadók. Ezeket illetően a 3. táblázat mutatja az egyes tényezők kapcsán a résztvevők átlagait és a szórásokat.

Utolsó kérdésként az egészséggel kapcsolatos viselkedés változásait értékelték a válaszadók. Az egyes tételeket, illetve a hozzájuk kapcsolódó átlagértékeket, illetve szórásmutatókat a 3. táblázat mutatja.

Az edzéssel és táplálkozással kapcsolatos kérdések hasonló átlagokat értek el, mint ahogyan a dohányzásra és alkoholfogyasztásra vonatkozó állítások is. A legmagasabb átlagértékkel a kevesebb edzés állt, legalacsonyabb értékkel a dohányzáshoz, alkoholfogyasztáshoz kapcsolódó kérdések szerepeltek, ugyanakkor ezen átlagértékek sem érik el a közepes mértéket az ötfokú válaszsiklán.

3.4. Összehasonlító vizsgálatok

Összehasonlítottam a koronavírus okozta járványhelyzet kapcsán végzett rendőri tevékenység megterhelő voltára vonatkozó eredményt, valamint a kifejezetten mentális és fizikális megterhelésre vonatkozó kérdések kapcsán kapott eredményeket t-próba alkalmazásával. Sem a mentális, sem a fizikális megterhelés kapcsán nem lett szignifikáns az eredmény.

A félelmekre vonatkozó tételek esetében korrelációs eljárást alkalmazva hasonlítottam össze az egyes tételek egymáshoz való viszonyulását. Az eredményeket a 4. táblázat mutatja.

4. táblázat: Az egyes félelmekre vonatkozó tételek korrelációja (* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$).

Forrás: a szerző saját kutatása

Félelmek	a)	b)	c)	d)	e)
a) fertőzöttel találkozik		,538**	,089	,595**	,232
b) ő is megfertőződik			,434*	,415*	,379*
c) családjában valaki megfertőződik				,384*	,724**
d) kollégája megfertőződik					,612**
e) ő fertőz meg másokat					

Mint az látható, több esetben is szignifikáns együttjárás mutatkozott az egyes tételek között, ezek értéke döntően közepes, amely jelentős kapcsolatra utal. A fertőzöttel való találkozás a saját megfertőződés és a kolléga megfertőződése tételekkel mutatott statisztikailag jelentős kapcsolatot. A válaszadó saját megfertőződésétől való félelme a fertőzötté váló családtagtól, a kolléga megfertőződésétől, illetve a válaszadó által történő fertőzéssel közepes erősségű együttjárást mutatott. A családtag megfertőződése a kolléga megfertőződésével közepes, míg a válaszadó általi fertőzéssel erős kapcsolatot mutatott. A kolléga megfertőződése a válaszadó által történő fertőzéssel mutatott a fentebbieken kívül erős kapcsolatot. Nem meglepő módon a legerősebb kapcsolat a válaszadó általi fertőzés és a hozzá közelálló (család, kolléga) fertőzötté válása között mutatkozott, ezt követte erősségben a fertőzöttel való találkozás, valamint a válaszadó, illetve kollégájának megfertőződése között mutatkozó kapcsolat. Ezek az eredmények a munkából fakadó kockázatokon alapuló félelmek jelenlétére utalnak.

Az 5. táblázat a szolgálatellátást befolyásoló tényezők és a válaszadó önmagán megfigyelt változásainak kapcsolatát mutatja, korrelációs eljárást alkalmazva vizsgálva.

5. táblázat: A válaszadó életében bekövetkezett változások korrelációja a megtapasztalt, szolgálatellátást befolyásoló tényezőkkel (* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$). Forrás: a szerző saját

kutatása

Önmagán megfigyelt változások	Szolgálatellátást befolyásoló tényezők						egyéb
	alvási nehézségek	fáradtság	ingerültség, feszültség	aggodalmak a család miatt	állandóan a vírus körül forgó gondolatok	félelem a fertőzötté válástól	
alvási nehézségeim voltak	,825**	,393*	,345	,046	,219	,204	,211
fáradékonyabb lettem	,518**	,498**	,668**	,303	,425*	,077	,576*

Önmagán megfigyelt változások	Szolgáltatellátást befolyásoló tényezők						
	alvási nehézségek	fáradtság	ingerültség, feszültség	aggodalmak a család miatt	állandóan a vírus körül forgó gondolatok	félelem a fertőzötté válástól	egyéb
ingerültté, feszültté váltam	,545**	,545**	,738**	,353	,361	,135	,349
megváltozott a viselkedésem másokkal szemben	,135	,107	,508**	,093	,210	-,025	,784**
türelmetlenebb lettem	,177	,243	,505**	,112	,272	,075	,421
aggódtam	,370	,452*	,417*	,387*	,579**	,187	,211
állandóan a vírus körül forogtak a gondolataim	,127	,289	,362	,066	,786**	,345	,491

A fentebb ismertetett eredményeket jelen írás korlátainak szem előtt tartásával mutattam be a legalapvetőbb jellemzőkre koncentrálni, de a rendelkezésre álló csekély számú, nem reprezentatív minta ellenére is számos további elemzést végeztem el a rendelkezésre álló, mentális egészségi állapotra vonatkozó adatokon, amelyek szintén érdekesek lehetnek, ha szeretnénk jobban megérteni a pályafutásuk elején járó fiatal őrmesterek járványhelyzethez való viszonyulását.

4. Következtetések, észrevételek

Összeségében elmondható, hogy a tavaszi időszakban a veszélyhelyzet megélése nem jelentett kiemelkedő pszichés megterhelést a vizsgálati mintában szereplők számára. Ugyanakkor a teljes próbaidős állományra nézve következtetéseket levonni az alacsony válaszadási hajlandóság miatt nem szerencsés, illetve mivel online tesztfelvétel történt, előfordulhat, hogy eleve a helyzetet kevésbé rosszul megélik vállalkoztak inkább a kérdőív kitöltésére.

Áttekintve a kapott eredményeket azt mondhatjuk, hogy a válaszadók döntő többsége a járványhelyzethez kapcsolódó többféle rendőri feladatban kipróbálhatta magát. Ez mindenképpen szerencsés abból a szempontból, hogy még szélesebb körű tapasztalatra tehetek szert a próbaidő alatt.

A félelmek tekintetében kapott összefüggések, kapcsolódási pontok mindenképpen rávilágítanak arra, hogy nem minden az, hogy átlagosan milyen mértékben félnek az egyes lehetőségektől a koronavírus-fertőzés kapcsán – az is érdekes és fontos lehet, hogy mennyire szorosak emberi kapcsolataik, s ezáltal mennyire nagy az esélye átadni a betegséget másoknak. Tekintettel arra, hogy a tavaszi időszakban az egyik legfontosabb tényező, amit a vírus terjedéséről tudtunk, az volt, hogy nagyon könnyen és gyorsan fertőz, és ellene a legjobb védekezés a társas távolság intézménye,

illetve a rendőri tevékenységek többsége valamilyen kapcsolatban állt a karantén intézményével, ezek az eredmények összességében szintén nem meglepők.

Szintén természetes jelenség, hogy a nem megfelelő minőségű és/vagy mennyiségű alvás számos negatív hatással van mentális egészségünkre és viselkedésünkre: fáradtabbak leszünk, ezáltal ingerlékenyebbek, türelmetlenebbek, feszültebbek is. Éppen ezért az e tényezők közötti összefüggés mindkét kérdéskörben (mennyire vette észre magán ezeket a változásokat, illetve mennyire befolyásolták ezen tényezők a szolgáltatellátást) várható volt.²⁸

Grover és munkatársai hasonló kérdéseket is tartalmazó kutatása az indiai rendőrök körében az általam találtaknál jelentősen magasabb szintű érzelmi megterhelésről, félelmekről, ingerlékenységről, feszültségről számoltak be, ugyanakkor ennek több oka lehetséges: jelentősen magasabb mintaelemszám, jelentősen magasabb átlagéletkor mellett nem hanyagolhatjuk el azt a tényezőt sem, hogy Indiában már a tavaszi időszakban jelentősen erősebb volt a vírus jelenléte, mint hazánkban.²⁹ Ezenkívül azonban hasonló tényezőket vizsgáló kutatási eredményeket még nem publikáltak jelen cikk írásáig.

Az egyes egészségmagatartási formák esetében az alkoholfogyasztás és dohányzás összekapcsolódása, illetve az edzés kapcsolata a táplálkozással természetes jelenségnek számítanak a vizsgált korosztály körében, amelyet az ebben az elemzésben találtak is megerősítettek.

Habár a kapott összefüggések a maguk nemében nem számítanak meglepőnek, mégis fontosak abból a szempontból, hogy valamelyest képet adnak a hazai próbaidős tiszthelyettesek veszélyhelyzet alatti életéről, egyes témakörök kapcsán megélt érzéseikről. Ezeken túlmenően az egyes kérdéscsoportok az eredeti kérdőívcsomag vonatkozó részeivel történő összevetése mindenképpen érdekes lehet a továbbiakban, mert irányt mutathat a mentális egészségi állapottal való összefüggések terén, továbbá a munkahelyi stresszel kapcsolatos tényezők és a koronavírus kapcsolatáról is segíthet képet alkotnunk, mint ahogyan az egészségmagatartási szokásokkal, vagy azok változásával kapcsolatban is.

A fentebb ismertetett vizsgálat emellett mindenképpen alapot jelent a további, koronavírus és mentális egészség összefüggéseit feltárni kívánó vizsgálat számára a rendőri állomány körében, mivel a felmérés a tavaszi időszakra vonatkozóan készült, a mérés időpontja jószerével a nyár eleji enyhülő szabályozásokkal is egybeesett, de ősszel sokan a saját bőrünkön érezhettük a vírus ismételt felerősödését hazánkban, ezáltal valószínűsíthető, hogy az ezen időszakra vonatkozó hasonló mérés ugyanezen minta körében meglehetősen más képet festene.

Fontos kiemelni, hogy a felmérés 2020. május végén – június elején történt, azaz az eredmények a március 11-től május elejéig tartó szolgálati időszakra vonatkoznak. Ekkoriban az első hullám zajlott hazánkban, amelynek során a megbetegedések

²⁸ Grover et alii (2020b) i. m.

²⁹ Grover et alii (2020b) i. m.

száma jelentősen alacsonyabb volt, mint a második hullám idején, az ezt követő őszi-téli időszakban, ugyanakkor a vírusról is jelentősen kevesebb információ állt rendelkezésünkre – azon túl, hogy rendkívül fertőző – a jelenlegiekhez képest. (S tagadhatatlan, hogy tudásbázisunk folyamatosan növekszik.) A próbaidős tiszthelyettesek esetében a járványhelyzet okozta változások a rendőri tevékenységben újdonságot jelentett, bizonyos esetekben olyan feladatokat vagy helyzeteket, amelyek nem feltétlenül szerepelnek a rendőrképzés tananyagában. Ezért mindenképpen érdemes volt a járvánnyal kapcsolatos kérdéseket beépíteni a kutatás utolsó mérési pontjára, mert a kapott eredmények segíthetnek abban, hogy a jövőben milyen irányokban érdemes a pszichés felkészítést alakítani ezen a területen.

IRODALOMJEGYZÉK

- Borbély Zsuzsanna: Az iskolarendszerű rendőrképzés napjainkban. In Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): *Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat, 2019. 38–51. Online: <https://doi.org/10.37372/mrtvtpt.2019.1.2>
- Farrow, Kathryn: Policing the pandemic in the UK using the principles of procedural justice. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 14. (2020), 3. 587–592. Online: <https://doi.org/10.1093/police/paaa031>
- Frenkel, Marie Ottilie – Laura Giessing – Sebastian Egger-Lamp – Vana Hutter – Raoul R. D. Oudejans – Lisanne Kleygrewe – Emma Jaspert – Henning Plessner: The impact of the COVID-19 pandemic on European police officers: Stress, demands, and coping resources. *Journal of Criminal Justice*, 72. (2020), 1–14. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2020.101756>
- Grover, Sandeep – Swapnajeet Sahoo – Devakshi Dua – Aseem Mehra – Ritu Nehra: Psychological impact of COVID-19 duties during lockdown on police personnel and their perception about the behavior of the people: An exploratory study from India. *International Journal of Mental Health and Addiction*, (2020a), 1–12. Online: <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00408-8>
- Grover, Sandeep – Swapnajeet Sahoo1 – Aseem Mehra1 – Ajit Avasthi – Adarsh Tripathi – Alka Subramanyan – Amrit Pattojoshi – G Prasad Rao – Gautam Saha – KK Mishra – Kaustav Chakraborty – Naren P Rao et alii: Psychological impact of COVID-19 lockdown: An online survey from India. *Indian Journal of Psychiatry*, 62. (2020b), 4. 354–362. Online: https://doi.org/10.4103/psychiatry.IndianJPsychiatry_427_20
- Jennings, Wesley G. – Nicholas M. Perez: The Immediate Impact of COVID-19 on law enforcement in the United States. *American Journal of Criminal Justice*, 45. (2020), 690–701. Online: <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09536-2>
- Khadse, Pawab Arun – Guru S. Gowda – Sundarnag Ganjekar – Geetha Desai – Pratima Murthy: Mental health impact of COVID-19 on police personnel in India. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 42. (2020), 6. 580–582. Online: <https://doi.org/10.1177/0253717620963345>
- Laufs, Julian – Zohan Waseem: Policing in pandemics: A systematic review and best practices for police response to COVID-19. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 51. (2020), 1–17. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101812>
- Stogner, John – Bryan Lee Miller – Kyle McLean: Police stress, mental health, and resiliency during the COVID-19 pandemic. *American Journal of Criminal Justice*, 45. (2020), 718–730. Online: <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09548-y>
- Soloviev, Andrey – Sergey Zhernov – Elena Ichitovkina: Female Moscow police officers' emotional reactions features during service in the COVID-19 pandemic emergency conditions. *Journal*

of Biomedical Research & Environmental Sciences, 1. (2020), 6. 213–215. Online: <https://doi.org/10.37871/jbres1145>

Vicario-Merino, Angel – Noemi Muñoz-Agustin: Analysis of the stress, anxiety and healthy habits in the Spanish COVID-19 confinement. *Health Science Journal*, 14. (2020), 2. 1–6. Online: <https://doi.org/10.36648/1791-809X.14.2.707>

Yuan, Lili – Lele Zhu – Fangfang Chen – Qian Cheng – Qian Yang – Zhiming Zhou Zhou – Yujuan Zhu – Yigao Wu – Yong Zhou – Xiaojuan Zha: A survey of psychological responses during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) epidemic among Chinese police officers in Wuhu. *Risk Management and Healthcare Policy*, 13. (2020), 2689–2697. Online: <https://doi.org/10.2147/RMHP.S269886>

Jogi forrás

41/2020. (III. 11.) Korm. rendelet az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről

ABSTRACT

Experiences of Policing the Pandemic among Police Trainees

Zsuzsanna BORBÉLY

The Covid-19 pandemic has started its conquering journey around the world. In view of this, we surveyed the experiences of the police trainees in the first two months of the pandemic in Hungary as part of an ongoing research in the 2019-2020 school year. They were members of different police departments, and the epidemic-related activities became part of their everyday tasks, so they had colourful experiences.

In the research we used a 14 question survey form compiled by us. The query happened online during the period of their professional examinations (the end of May – the beginning of June 2020); we got 28 answered questions about the experiences of policing the pandemic.

The results showed that the tasks were checking official home quarantine, duty at border crossing points and duty on public places related to the lockdown. The vast majority of the interviewed (85.7 per cent) did not feel these tasks emotionally overwhelming, while a little bigger part of them rated the duties physically overwhelming (28.6 per cent). We asked about their fears, too. The most intense fear was the infection of their family members, it was followed by infecting others and the infection of colleagues, but they did not feel intense fear about becoming infected.

Based on the results, we can probably say that the first two months of policing the pandemic did not mean extreme psychological overload. Although the results are not representative, they can be a starting point for further research of the theme – especially because the autumn pandemic is more stressful for everyone both psychologically and physically.

Keywords: Covid-19, emotionally overwhelming, police trainees

Prizonizáció, elidegenedés, börtönártalmak, a hosszú időre elzárt fogvatartottak szemszögéből vizsgálva - Nemzetközi kutatások tükrében

FEKETE Márta¹

A prizonizáció fogalmát Donald Clemmer börtönszociológus 1940-ben alkotta meg. A szó arra a folyamatra utal, ahogyan a büntetését töltő egyén, a zárt intézetben töltött idő előrehaladtával elveszi annak erkölcsét, gyakorlatait, szokásait, kultúráját. Clemmer véleménye szerint bizonyos mértékig minden fogvatartott érintett a prizonizációs folyamatokban, ám a mérték minden esetben függ a büntetés előtt élt élet minőségétől: a kapcsolatok milyenségétől, mélységétől, intenzitásától, és attól is, hogy ezek milyen módon maradnak meg az elítélt életében. A büntetés hossza másik jelentős tényezőként van jelen a prizonizációs folyamatokban, hiszen a hosszabb idejű büntetés sérülékenyebbé teszi az egyént a börtönártalmakkal szemben. A prizonizáció mértéke nemcsak annak fokmérője, hogy az egyén szabadulása után hogyan boldogul a társadalomban, hanem benti élete minőségének is, megküzdésének, együttműködésének.

Jelen tanulmányban a Szerző azokból a nemzetközi szakirodalmakból nyújt áttekintést, amelyek a fenti jelenséggel a büntetés hosszának, tehát a nagyjelentős fogvatartottnak az összefüggésében foglalkoznak. A depriváció, az elidegenedés, a lelki-mentális egészség, az öngyilkossági rizikó feltárása mellett arra is igyekszem rávilágítani, hogy az elzárva töltött időnek akár pozitív hozadéka is lehetnek a fogvatartott életében.

Kulcsszavak: prizonizáció, elidegenedés, börtönártalmak, büntetés-végrehajtás, motiváció

¹ Fekete Márta tanársegéd, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Rendészeti Magatartástudományi Tanszék; doktori hallgató, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola. Márta Fekete Assistant Lecturer, University of Public Service Faculty of Law Enforcement, Department of Behavioural Sciences in Law Enforcement; PhD student, University of Public Service Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement.

E-mail: fekete.marta@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3510-901X>

1. Prizonizációról, elidegenedésről, börtönártalmakról

Donald Clemmer börtönszociológus 1940-ben *prizonizációként* definiálta azt a folyamatot, amelynek során az egyén „többé-kevésbé átveszi a fegyintézet társadalmi gyakorlatait, erkölcsét, szokásait és általános kultúráját”.² Az elmélet arra készítette a gondolkodókat, hogy a fogvatartotti társadalomra irányítsák a figyelmüket. Clemmer szerint mindegyik fogvatartott prizonizálódik, ám annak mértéke több tényező függvénye. A büntetés hossza például számottevően befolyásolja annak esélyét, amennyire az elítélt „sérül” az elzárás ideje alatt: hosszabb büntetés alatt az egyén jobban ki van téve a prizonizáció ártalmainak. A prizonizáció mértéke fokmérője lehet a fogvatartott későbbi reintegrációs esélyeinek, de nemcsak az egyén felől nézve problematikus, hanem a rendszer szempontjából is, hiszen az idő előrehaladtával a börtön belső kódrendszerének integrálásával a fogvatartott lojalitása fogvatartott társai iránt megnő, míg a személyi állományt ellenséggént kezdi értelmezni, a kinti társadalom – amely őt kivetette – „utolsó” képviselőjeként.³

Kevésbé esnek a prizonizáció hatása alá például azok a fogvatartottak, akik jó társas kapcsolatokat és megbecsültséget tudhattak magukénak bekerülésük előtt és ezek büntetésük alatt is megmaradnak, akik rövidebb időt töltenek a börtönfalak között.⁴ Ezenkívül a személyi állománnyal kialakított kapcsolat is jelentősen befolyásolhatja a folyamatot.⁵

A habituáció börtönbeli folyamatairól beszélve nem kerülhető ki Melvin Seeman 1959-ben közzétett munkája, az *On the Meaning of Alienation* sem, amelyben az elidegenedés öt fázisát mutatja be. Ezek a következők:

- hatalomnélküliség: a(z addig megszokott) kontroll hiányát is érthetjük alatta;
- jelentésnélküliség: az egyén bizonytalanná válik azzal kapcsolatban, mit és hogyan *szabad hinni*; részvétele a döntéshozási mechanizmusokban lecsökken;
- normánélküliség: minden, amiben az egyén addig hitt, semmissé válik, a korábban használt viselkedési mintázatok már nem érvényesek;
- izoláció: az egyén eltávolodik a társadalomtól, annak céljai, hiedelmei számára egyre kevésbé rendelkeznek jelentéssel;
- én-elidegenedés.⁶

Gresham M. Sykes szerint a börtönártalom a fizikai brutalitás humánus alternatívájaként tekinthető. A börtönfalak nem kizárólag arra hivatottak, hogy a szökést meggátolják, hanem ennél sokkal mélyebb jelentésük van: büntetesként, elrettentésként

² Donald Clemmer: *The prison community*. New York, Rinehart and Co., [1940] 1958. 299.

³ Clemmer (1958) i. m. 299.

⁴ Clemmer (1958) i. m. 697–698.

⁵ Pl. Werner Gruninger: Criminal maturity, prison roles and normative alienation. *Free Inquiry in Creative Sociology*, 3. (1975), 1. 45–50.; Barry Schwartz: Pre-institutional versus situational influence in a correctional community. *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 62. (1971), 4. 532–543.

⁶ Melvin Seeman: On the meaning of alienation. *American Sociological Review*, 24. (1959), 6. 783–791.

szolgálnak, ám a javulás lehetőségét is magukban hordozzák. Sykes felosztása szerint a börtönártalmak a következők:

- a szabadságtól való megfosztottság: a legnyilvánvalóbb ártalom, utal a falak közé bezártságra és az intézmény szabályainak való megfelelésre, amely a szabadságvesztés analógiája is;
- a javaktól való megfosztottság: mint az életminőség szintjének (egyik) mérője, és ezek hiánya;
- a heteroszexuális kapcsolatoktól való megfosztottság: testi és lelki megfosztottság egyaránt értendő alatta;
- az autonómiától való megfosztottság: utasítások, parancsok tömkelege, önálló döntések hiánya, a folyamatos kontroll érzése;
- a biztonságtól való megfosztottság.⁷

2. A 21. század börtönének kihívásai

A 21. század börtöne más, mint pár évtizeddel ezelőtt. Több tanulmány is utal arra (Crewe, 2007, 2011),⁸ hogy a börtön által okozott ártalmak milyen átalakulásokat mennek keresztül. A büntetőhatalom humanizálódásának folyamata, bár pozitívnak és progresszívnak mondható, mégsem egyenlő a börtönártalmaknak az intézetekből történő eltűnésével, ezek a gondolatok Sykeséra rimelnek. Crewe szerint bár korábban gyakoribb volt a fizikai erőn alapuló hatalomgyakorlás, és az állomány ezirányú képzésével ez csökkenőben van, azonban ugyanúgy lehet bántani „papír alapon” is. Tehát az erőjátékok most már inkább fejben dőlnek el, mint izommal. Ahogy Crewe egyik megkérdéztette fogalmaz: „A toll hatalmas erővel bír manapság a börtönben.”⁹ Az enyhülési folyamat pozitívnak mondható tehát, mégis számos olyan tényező van, amely ártalomként nehezül a fogvatartottak vállára.

Egyfajta autoritás vagy hatalmi dinamika van jelen a pszichológusi munkában is, amelyet sok fogvatartott szintén a „papír és a toll hatalmának” minősít. Sok fogvatartott nem bízik a segítő szakember szaktudásában, és nem érzi azt sem, hogy őszinte érdeklődés lenne részükről az irányukban.¹⁰ Talán ez az ellenérzés idővel, és a szakember-fogvatartott kapcsolat alakulásával pozitív irányba változhat. Azonban számos elítélt éli azt meg, hogy ami számára személyes gond, probléma, az az intézményes keretben kockázattá redukálódik, vagyis a fogvatartotti kockázatelemzés folyamatában nem megoldandó életválság, hanem veszély lesz.

⁷ Gresham M. Sykes: *The society of the captives. A study of a maximum security prison*. Princeton, Princeton University Press, 2007.

⁸ Ben Crewe: Power, adaptation and resistance in a late-modern men's prison. *The British Journal of Criminology*, 47. (2007), 256–275.; Ben Crewe: Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. *Punishment and Society*, 13. (2011), 5. 509–529.

⁹ Crewe (2007) i. m. 261.

¹⁰ Ennek egyik oka természetesen lehet a leterheltség is, amely nem teszi lehetővé, hogy az egyéni foglalkozások valódi terápiás ülésekké váljanak.

Így a bizalmatlanság csak mélyül a szakemberi állomány és a fogvatartottak között, amihez – ebben a hatalmi kapcsolatrendszerben – jócskán tapad félelem is a segítő szakemberrel szemben.¹¹

Mindez abból a szempontból különösen érdekes, hogy abban az élethelyzetben, amikor a fogvatartott egyébként is javarészt magára hagyott, magára számíthat, a számára segítőként kijelölt szakemberi gárdát is szkepticizmussal, és nem a támogatás lehetőségével szemléli. Így valójában – feltételezések szerint – elkerülhetetlen a legalább kezdeti zárkózottság a fogvatartott részéről, ahonnan kemény munkába kerülhet a bizalmat (újra) elnyerni, holott ez a bizalom adja az alapját annak, hogy gyümölcsöző „közös munka” szülessen a fogvatartott és az állomány együttműködéséből. Miféle nagyon hiteles dolgozóra van szükség ahhoz, hogy ne érezze az elítélt azt, hogy nem nyílhatsz meg, hogy ő csak egy pipa egy rubrikában, egy szint egy kockázatelemzési skálán?

3. Börtönáltalmak hosszú idejű¹² elzárás alatt

Ha börtönáltalmakról beszélünk, nem szabad szó nélkül elmenni az azokat érintő hátrányok, nehézségek mellett, akiknek – büntetésük hosszából adódóan – életvitelszerűen kell berendezkedniük a börtönlétre. A már korábban is hivatkozott Crewe maga is több helyütt említi, hogy a nem látható ideig tartó szabadságvesztés mélyen gyökerező frusztrációkat, a jövőbe vetett hit megrogyását, a kilátástalanságot, és annak érzését hozza magával az egyén számára, hogy a bürokrácia uralja az életét.¹³

„A modern büntetőrendszernek kötelessége az elítéltebe ültetni azokat a készségeket és képességeket, melyek által nemcsak a tisztesség kerül az első helyre, de amelyek hozzá is segítik őt a társadalom állította követelményekhez történő adaptálódáshoz” – olvashatjuk a börtönnel szembeni elvárásokkal kapcsolatosan.¹⁴ Ennek a segítségnek egyik tényezője azon pszichológiai és pszichoszociális dinamikáknak a folyamatos értékelése és felülvizsgálata, amelyek a bebörtönzés során munkálkodnak, és a fogvatartottra hatást gyakorolnak.¹⁵

A hosszú időre elzárt fogvatartottakat érintő börtönáltalmakról már olyan korai gondolkodók is megosztották gondolataikat, mint Adolf Lukas Vischer orvos (1918), aki, az I. világháború után hadifoglyokon történő vizsgálódásait követően,

¹¹ Crewe (2007) i. m. Crewe megítélésére egyébként jellemző, hogy a börtön által ajánlott rehabilitációs programokról sem vélekedik túlságosan optimistán.

¹² A Bv. tv. hosszabb tartam alatt a 10 évet és ezt meghaladó időt tartja, e tanulmányban szintén a 10 évnél hosszabb időre szóló, illetve életfogytiglani és tényleges életfogytiglani szabadságvesztést értem alatta.

¹³ Crewe (2011) i. m. 509–529.

¹⁴ W. Doralt (1994), idézi R. Lapornik et alii: Long-term imprisonment leads to cognitive impairment. *Forensic Science International*, 82. (1996), 2. 122.

¹⁵ Lapornik et alii (1996) i. m. 122.

gyűjtőnéven, „szögesdrót kórnak”¹⁶ (*barbed wire disease*) hívta a hosszú évekre elzárt fogvatartottakat érintő ártalmakat.¹⁷

Érzelmi kiüresedés, gyengülő memória, a kezdeményezőkézség, proaktivitás hiánya mind-mind a romlásnak a jelei Taylor szerint, és hiába vannak ezzel a folyamattal tisztában a börtönökben dolgozók, és igyekeznek tenni ellene, szinte elkerülhetetlen a hanyatlás.¹⁸

„A változatosság nem csupán a fűszere az életnek, hanem a sava-borsa. Szükségünk van erre a folyamatos mozgásra, az érzékeknek, gondolatoknak, észlelésnek és érzelemnek a hullámzó játékára [...] ahhoz, hogy bármilyen formát is viselünk, ezt a formát a legjobban őrizzük, tartsuk meg a tapasztalásaink által.”¹⁹

Taylor felhívja a figyelmet arra, hogy a hanyatlás nem összekeverendő az intézményesüléssel. Habár a két folyamat nagyon hasonlít egymásra, míg az intézményesülés esetében egy, a börtön adta keretekben önmagát elképzelni tudó, azokban cselekedni képes, dependens elítéltről beszélhetünk, a hanyatlás útján elindult fogvatartott jellemzően inaktív, humortalan, letargikus, lassú.²⁰

Sok fogvatartott számára a börtön lehetőség is a megjavulásra. Ebben a folyamatban önmagában az intézmény is támogató lehet, vagy azon belül olyan állományi tagok, akik referenciaszemélyként szolgálnak az egyén számára. Crewe szerint számos elítélt „sommásan” gondolkodik saját magáról a börtönbeli korrektív folyamatok tükrében: *rossz ember voltam, megérdemlem a büntetésem, ám itt a lehetőség, hogy jó legyek*. Ennek folyományaként eltökélt szándékuk megmutatni a szereteteiknek, hogy igenis ott rejlik bennük a javulás lehetősége. A börtön tehát ebben az értelemben az önkorrekción és a morális számvetés közvetítőjévé is válik. Azoknak a fogvatartottaknak a körében, akik így tekintenek saját magukra és az intézetre, amelyben az éveiket töltik, sokkal népszerűbbek az önismeretet, személyes fejlődést propagáló programok, együttműködőbbek, és számos esetben elkülönítik magukat azoktól a társaiktól, akik nem ennyire elkötelezettek a változás mellett.²¹ Az érettségnek egy foka az, ahogyan ezek a fogvatartottak, nem valamiféle megfelelésből, hanem belső indítatásból jutnak el arra az útra, ahol fejlődni, „jobbulni” akarnak. Habár Crewe vizsgálódásának egyik eredménye az is, hogy a magasabb státuszban levő fogvatartottak gyakran nem meggyőződésből, hanem manipulációból hajolnak meg a rendszernek, amely aktus számukra az erő és a megnyert bölcsességük manifesztációja.²² Véleményem szerint itt fokmérő lehet az elkövetett bűncselekmény is, hiszen egyes bűncselekménytípusokhoz, amelyhez eszeség, logika,

¹⁶ Saját fordítás.

¹⁷ Adolf L. Vischer: *Die Stacheldrucht-Krankheit: Beiträge zur Psychologie des Kriegsgefangenen*. Zürich, Rascher & Cie., 1918.

¹⁸ A. J. W. Taylor: *Social isolation and imprisonment*. *Psychiatry*, 24. (1961), 4. 373–376.

¹⁹ Newman (1944), idézi Taylor (1961) i. m. 373.

²⁰ Taylor (1961) i. m. 373.

²¹ Crewe (2007) i. m.

²² Crewe (2007) i. m.

szervezőkészség, és nem „csak” fizikai erő szükségeltetik, önmagát magasabbra pozícionáló fogvatartott is tartozik.

3.1. A megfosztottság jelenségének kutatása

1978-ban és 1980-ban brit és amerikai börtönökben végzett nagyítéletes fogvatartottak körében kutatást Richards (1978) és Flanagan (1980). Az USA hosszútételesei között felvett vizsgálat az angol megismétlése volt, ám az eredmények egészen hasonlóan alakultak a két kontinens bűnelkövetői között. A prizonizációs ártalmakra alapozva mérte föl a pszichológiai stresszorokat a két kutató „probléma-rangsoroló” interjútechnika alkalmazásával (problémák, mint például a társas élet hiánya, szexuális kapcsolatok hiánya, apróbb luxusok hiánya stb.).

Az interjútechnika lényege az előfordulás és az intenzitás felmérése volt, ezt egy ötfokú skálán mérték. A feltett kérdésre a fogvatartottnak választania kellett az előfordulási gyakoriság tekintetében (soha/nagyon gyakran), majd a „soha” válasz kivételével adott válaszok esetében az intenzitást is azonosítania kellett, amilyen esélyekkel ezekkel a problémákkal megküzdeni képes (nagyon könnyen/nagyon nehezen).²³

A börtönkutatásokban célravezetőnek mondható az alkalmazott technika. Flanagan is beszámol róla, hogy nagyon minimális esetben kellett külön magyarázatot mellékelni a fogvatartottnak az interjú menetét illetően, ez pedig igen nagy könnyebbséget jelent, hiszen egy börtönben felvett kutatás során egyes fogvatartottakkal nehezebb szót értenie egy kutatónak a kognitív képességek vagy az izoláltság hiánya miatt. Egy ilyen technikával ezek a buktatók kiküszöbölhetők.

A két kutatás eredményei egyébként megdöbbentő hasonlóságot mutatnak. A Richards által megkérdezett nagyítéleteseket leginkább aggasztó problémák főleg a szabadságkoncepcióval és a szabadságtól való megfosztottsággal kapcsolatosak.²⁴ Az amerikai kutatásban a leginkább aggasztónak vélt tényezők a társas élet hiányához köthetők.²⁵ A kutatást 2015-ben újból megismételték, és a lista csak nagyon minimális különbséget mutat a friss eredményeket figyelve, azonban egy új tényező is megjelenik, mégpedig a magánélet hiánya.²⁶

Az alábbi táblázatban egymás mellé helyezve a három kutatás eredményét, átláthatóbbá válnak a fókuszok a nagyítéleteseket érintő börtönártalmak tekintetében.

²³ Barry Richards: The experience of long-term imprisonment: An exploratory investigation. *The British Journal of Criminology*, 18. (1978), 2. 162–169.; Timothy J. Flanagan: The pains of long-term imprisonment. A comparison of British and American perspectives. *British Journal of Criminology*, 20. (1980), 2. 148–156.

²⁴ Richards (1978) i. m.

²⁵ Flanagan (1980) i. m. 148–156.

²⁶ Margaret E. Leigey – Michael A. Ryder: The pains of permanent imprisonment: Examining perception of confinement among older life without parole inmates. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59. (2015), 7. 726–742.

1. táblázat: Richards (1978), Flanagan (1980) és Leigey–Rider (2015) kutatásának eredményei összehasonlítva. A táblázatban dőlt betűvel jelöltem azokat a faktorokat, amelyek azonosak, és ugyanazt a fontossági helyet is töltik be, míg álló betűvel az azonos jelenségeket jelöltem. Forrás: a szerző szerkesztése

Sorrend (1–5.)	Richards (1978)	Flanagan (1980)	Leigey–Rider (2015)
1.	<i>egy személy hiánya</i>	<i>egy személy hiánya</i>	<i>kényelmi termékek, apróbb luxusok hiánya</i>
2.	<i>hiábavalóság érzése</i>	<i>társas élet hiánya</i>	<i>társas élet hiánya</i>
3.	<i>szexuális frusztráció</i>	<i>szorongás a fogva tartást követő élet miatt</i>	<i>egy személy hiánya</i>
4.	<i>kényelmi termékek, apróbb luxusok hiánya</i>	<i>hiábavalóság érzése</i>	<i>hiábavalóság érzése</i>
5.	<i>társas élet hiánya</i>	<i>szexuális frusztráció</i>	<i>magánélet hiánya</i>

Flanagan egy évvel későbbi kutatásának fókuszában a hosszútételesek alkalmazkodási stratégiái, az általuk tapasztalt börtönártalmak álltak. Eredményei alapján elmondható, hogy a hosszútételesek megfosztottsága elsősorban az idő strukturalása jogának hiányát, a családtól való elszakítottság érzését, az önbecsülés és önazonosság megtartásának képességét takarja. A megfosztottság érzése annál erősebb, minél hosszabb elzárási időről beszélünk a fogvatartott esetében.²⁷ Ugyan ebben az évben Rasch a fentiekhez hasonló ártalmakat azonosított a nagytételesek körében, ám egyúttal felteszi az égető kérdést is: vajon nem volna-e érdemesebb longitudinális kutatások keretében elemezni a változó viselkedéseket? Hiszen valamilyen változást mindannyian észlelünk az életünk során, érettebbek leszünk, bölcsőbbek, nyugodtabbak, toleránsabbak, esetleg keserűbbek, szomorúbbak, de mennyiben tér el ezeknek a változásoknak az üteme a „normális” életben a börtönbeli évek múlásához képest?²⁸

A kognitív képességek hanyatlásával is számos kutatás foglalkozik.²⁹ Ezek többsége azt mutatja, hogy az idő előrehaladtával az intelligencia ugyan kevésbé, viszont a memória vagy a koncentrációs képesség igenis hanyatlásnak indul. A kutatók mindegyike felhívja a figyelmet a kognitív funkciók ilyen irányú romlásának kezelésére, amelyben a korai felismerés és kezelés, illetve a különböző tréning- és tanulási programok alkalmazása lehet a kulcs.³⁰ Ugyanez a javaslat fogalmazódik meg az érzelmi stabilitás megőrzésére is.

²⁷ Timothy J. Flanagan: Dealing with long-term confinement. Adaptive strategies and perspectives among long-term prisoners. *Criminal Justice and Behavior*, 8. (1981), 2. 201–222.

²⁸ Wilfried Rasch: The effects of indeterminate detention. A study of men sentenced to life imprisonment. *International Journal of Law and Psychiatry*, 4. (1981), 3–4. 417–431.

²⁹ Rasch (1981) i. m.; K. J. Heskin et alii: Psychological correlates of long-term imprisonment. Cognitive variables. *The British Journal of Criminology*, 13. (1973), 4. 312–330.; Lapornik (1996) i. m. 121–127.; Elisabeth Dettbarn: Effects of long-term incarceration: A statistical comparison of two expert assessments of two experts at the beginning and the end of incarceration. *International Journal of Law and Psychiatry*, 35. (2012), 3. 236–239.

³⁰ Például munkáltatás, szabadidős programok széles kínálata, kapcsolatépítés lehetősége, optimális társas együttélést célzó programok integrálása.

3.2. Beilleszkedés, érettség, motiváció és a kapcsolatok alakulása

A meglévő motiváció, életerő ápolásában vagy az új ébresztésében a dolgozóknak is nagy szerepük van. Egyes kutatások némileg sötétebb képet rajzolnak a dolgozók „esélyeiről” ezen a téren. Ilyen például Flanagan vizsgálata, aki a két csoport kapcsolatát elemezve azt mondja, hogy a fogvatartottak nagy része megérti azt, hogy a személyi állomány csak a munkáját végzi, ám az elfogadás többnyire ennyiben ki is merül.³¹

Más kutatók vizsgálódásai szerencsére pozitívabb kimenetelűek: Rasch szerint az idő előrehaladtával egyre szelídül az a kép, amit a fogvatartott a személyi állományról a kezdetekben alkot. Annak ellenére, hogy az állomány egyértelműen a börtönt jelenti az elítélt számára, nem ritkán alakul ki róluk olyan vélekedés, mint nagylelkű, barátságos, őszinte és humoros, és ez minden esetben az idő hozadéka.³² Ezt a pozitív viszonyulást viszont elő is lehet idézni, ha a dolgozó idővel a bűnelkövetőn túl az embert is látja a fogvatartottban, és amint képessé válik arra is, hogy mélyről törődjön az őt érintő problémákkal, ezzel párhuzamosan a vele kapcsolatosan állított sztereotípiák is lebomlani látszanak. Ezáltal lehetséges a két világ közötti falak lebontása is – vélekedik Liebling.³³

A kapcsolatok milyenségének jellege a kint és bent dichotómiájában vizsgálható: az idő előrehaladtával finomodik egyrészt a dolgozókkal ápolt kapcsolat. A „kinti” kapcsolatok alakulása kapcsán pedig Richards kutatása arra mutat rá, hogy a több időt bent töltő fogvatartottak átlagosan többet tesznek a kinti kapcsolataik erodálódása ellen, míg a nem olyan régen bent lévők körében ez kevésbé élő jelenség.³⁴ Hasonló eredményre jutott egy közel 20 évvel későbbi kutatás is, amelyben a kutatók arra jöttek rá, hogy az idő múlásával a nagyítéletes fogvatartottak nemcsak aktívabb részeseivé váltak a börtön által ajánlott munkáknak és strukturált időtöltéseknek, de figyelmüket a benti kapcsolatépítés és -fenntartás helyett inkább kinti kapcsolataik ápolására fordították.³⁵

Zamble szerint, a hosszabb büntetést töltő elítéltek között testi és lelki fittség volt megfigyelhető. Mindezeket azonban a kutató az érettséggel hozta összefüggésbe, amit a kisebb ítéletek esetében nem lehetett azonosítani. Felmerül a kérdés, hogy miért játszik hangsúlyosabb szerepet az érés-érettség a nagyítéletesek, mint a rövidítéletesek esetében? Pontosan az ítélet hossza miatt, hiszen míg a rövidítéletesek „látják a végét”, számukra bizonyos tetteknek kisebb súlya van, addig a nagyí-

³¹ Flanagan (1980) i. m.

³² Rasch (1981) i. m.

³³ Alison Liebling: Moral and philosophical problems of long-term imprisonment. *Studies in Christian Ethics*, 27. (2014), 3. 258–269. E helyütt érdemes megjegyezni, hogy Alison Liebling kutatási eredményei ellentétes előjelűek egyéb ismert büntetés-végrehajtási gyakorlattal, hiszen hangsúlyozzák a személyi állomány és a fogvatartottak közötti személyes és emberi kapcsolat fontosságát, amely a büntetés-végrehajtás munka szakmaiságának szavatolása a kutatónó szerint.

³⁴ Richards (1978) i. m.

³⁵ Edward Zamble: Behavior and adaptation in long-term prison inmates. Descriptive longitudinal results. *Criminal Justice and Behavior*, 19. (1992), 4. 409–425.

téletes fogvatartottak képessé válnak következményekben, hosszú távon gondolkodni. Így azt is lehet mondani, hogy a börtönben szerzett tapasztalatok indirekt módon hozzájárulnak a fogvatartott érésehez³⁶ – amennyiben az érettség alatt azt értjük, hogy látjuk és képesek vagyunk felmérni tetteink és döntéseink következményeit.

Természetesen az érettség szintjében az értelmes programok is jelentős szerepet játszanak, tehát ha a fogvatartott számára megfelelő, legfőképp személyiséget formáló aktivitásokat ajánl, szervez a börtön, az nagyban hozzájárulhat ehhez az érzelmi érettséghez.³⁷ A motiváció-motiváltság szinten tartása is sikeresebb volt a nagyítéletesek, mint a rövidítéletesek esetében, amely többé-kevésbé, nagyjából a harmadik évnél megjósolható hanyatlás kivételével állandónak mondható, és a szabadulás közeledtével szintén erőre kap.³⁸

Az érettség eredménye az impulzív magatartásformák csökkenése, a perspektívába helyezés képessége, a tettek következményeinek felismerése.³⁹ Összességében, a hosszútételes fogvatartott célja nem csupán letölteni az időt, hanem azt az időt konstruktívan eltölteni: oktatási vagy készségfejlesztési programokban részt venni, szabadidős tevékenységeit valamiféle cél felé orientálni.⁴⁰ A hosszútételes fogvatartottra jellemző, hogy életét más fókusz alá helyezi: elzárása egy pontján rájön arra, hogy a bent töltött idő aktuálisan az ő élete, és ebből kell a legtöbbet kihozni. Ez is érettsége egyik fokmérője. Egyébként, a zárka dekorálása is az otthonteremtés/öndefinálás egyik eszköze, amelyre az igény hangsúlyosan jelenik meg a fogvatartottak között, amint az első néhány turbulens év eltelik a börtönben, és „megalakodnak” az aktuális életükkel, életterükkel. Crewe és munkatársainak brit börtönökben készített kutatása is az ítélethez és börtönélethez történő adaptálódást veszi górcső alá: a kezdeti nyugtalanság után – ez lehet akár több év is – a megküzdés és a pszichológiai túlélés egyik fő vagy akár kezdő eleme az itt és most elfogadása, a jelen kiterjesztése, az én újraértelmezése.⁴¹

³⁶ Zamble (1992) i. m.; Hans Toch: „I am not who I used to be then”: Risk assessment and the maturation of long-term prison inmates. *The Prison Journal*, 90. (2010), 1. 4–11.

³⁷ Toch (2010) i. m.

³⁸ William R.T. Palmer: Programming for long-term inmates: A new perspective. *Canadian Journal of Criminology*, 26. (1984), 439–457.; Zamble (1992) i. m.

³⁹ Flanagan (1980) i. m.

⁴⁰ Flanagan (1980) i. m.; Ben Crewe – Susie Hulley – Serena Wright: Swimming with the tide: Adapting to long-term imprisonment. *Justice Quarterly*, 34. (2017), 3. 517–541.; Ez a hosszútételes fogvatartottak csoportjának egészére érthető, de tapasztalataim szerint a tényleges életfogytiglani szabadságvesztést töltők esetében el kell telnie annak az első néhány turbulens évnél ahhoz, hogy önmagukat már keretben értelmezni, és így a börtön által ajánlott programokat értékelni tudják.

⁴¹ Crewe–Hulley–Wright (2017) i. m.

4. Öngyilkosság

E helyütt szükséges röviden beszélni a börtönben elkövetett öngyilkosságokról is. Buda Béla elkülöníti az öngyilkossági kísérleteket a befejezett öngyilkosságoktól, mondván, aki valóban meg akar halni, az sikeres öngyilkossági cselekményt hajt végre.⁴² A börtönben elkövetett öngyilkosságokban is benne rejlik annak a kettősége, hogy valós szuicid hajlamról vagy manipulációról beszélhetünk akkor, amikor az önsértésre való szándékot vizsgáljuk.

Az öngyilkosság az USA-ban a harmadik vezető halálok a börtönökben és fegyházakban Daniel 2006-os tanulmánya szerint, az elmúlt három évtizedben a 18%-os halálozási arány 40%-ra ugrott ebben a halálnemben.⁴³ Hasonló emelkedésről számol be Kerkhof és Bernasco a holland börtönökben előforduló öngyilkosságot illetően. Bár ők arra is kitérnek, hogy a börtönbeli öngyilkosságok nagyjából tükrözik a szabad társadalomban elkövetett öngyilkosságok alakulását, a börtönpopulációra levetítve még mindig tízszer több öngyilkosság történik zárt ajtókon belül, mint kívül.⁴⁴ Ugyanezt támasztja alá Pretiék kutatása, akik az olasz börtönökben vizsgálódva arra jutottak, hogy valós veszélyként van jelen az önsértés a zárt ajtók mögött.⁴⁵ A büntetés-végrehajtási szakember számára a börtönbeli öngyilkosság egy folyamatosan jelen lévő veszély, ezért állandó stresszt jelent a dolgozók számára is. Ezért is különös jelentőségű, hogy a fogvatartottal foglalkozó büntetés-végrehajtási szakemberek el tudják különíteni a manipulátor magatartást a valós veszélyt hordozó helyzetektől.⁴⁶

A kockázati tényezők teljesen hasonlóak a nem börtönben öngyilkosságot elkövetőket veszélyeztetőkhöz: személyes konfliktusok, mentális betegségek, munkanélküliség, szerhasználat jelentkeznek főbb előidéző faktorokként. A választott eszközökből „megjósolható” a szándék, Budára is visszautalva. Aki számára az öngyilkosság inkább figyelemfelkeltési kísérlet, az gyakrabban választja az öncsonkítás/önsértés, falcolás módszerét, míg a túladagolás vagy önakasztás rendszerint befejezett öngyilkosságot eredményeznek, ezekben a választásokban benne rejlik a végzetesség szándéka.⁴⁷

Daniel kutatása szerint az öngyilkosságban leginkább veszélyeztetett korosztály a 25–34 évesek, a leginkább veszélyeztetett csoport pedig azokból áll, akiknek nincsenek személyes kapcsolataik, családjuk, munkájuk, értelmes elfoglaltságuk. Azon fogvatartottaknál viszont, akik népszerűbbek, elfogadottabbak társaik körében,

⁴² Buda Béla: *Az öngyilkosság. Orvosi és társadalomtudományi tanulmányok*. Budapest, Animula, 2001.

⁴³ Anasseril E. Daniel: Preventing suicide in prison: A collaborative responsibility of administrative, custodial and clinical staff. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 34. (2006), 2. 165–175.

⁴⁴ A. J. Kerkhof – W. Bernasco: Suicidal behavior in jails and prisons in The Netherlands: Incidence, characteristics and prevention. *Suicide and Life-threatening Behaviour*, 20. (1990), 2. 123–137.

⁴⁵ Antonio Preti – Maria T. Cascio: Prison suicides and self-harming behavior in Italy 1990–2002. *Medicine, Science and the Law*, 46. (2006), 2. 127–134.

⁴⁶ Annalisa Frangione et alii: Prevention of Suicide behind Bars: First Italian Results. *Egyptian Journal of Forensic Sciences*, 7. (2017), 28. 1.

⁴⁷ Pl. Daniel (2006) i. m.; Kerkhof–Bernasco (1990) i. m.

a depresszió vagy a reményvesztettség megjelenése szinte elenyésző, így az öngyilkosság aktus megjelenése is.⁴⁸ Ilyen értelemben célként fogalmazódhat meg a fogvatartott számára az, hogy valamilyen módon referenciaszemélyként lépjen elő fogvatartott társai szemében. Ideális esetben ez valamilyen pozitív tulajdonságának köszönhető, például iskolai vagy munkahelyi előmenetelének, felelősségteljes, bizalmi beosztásának, és kevésbé „zsiványságának”.

Kockázatosnak számít a fogvatartott büntetése elkezdésének időszaka (első 24–48 óra) ugyanúgy, mint a szabadlábra helyezés előtti hetek, napok, hiszen ekkor is szorongás, idegesség észlelhető a fogvatartottak viselkedésében.⁴⁹ Topp szerint, ahogy az első néhány hónap „izgalma” és traumája lecseng, és a fogvatartott megkezdzi integrációját a börtönkultúrába, az öngyilkossági szándék is csökkenni látszik.⁵⁰

Szintén veszélyes az, ha a fogvatartott benti ideje alatt veszíti el családtagját, hiszen, ha a temetésen a részvétele nem lehetséges, az jelentősen károsítja a gyász-munka minőségét, növeli annak időtartamát.⁵¹ Arról nem is beszélve, hogy a sírás, a gyászolás nem ritkán számít a gyengeség jelének, amit sokan nem mernek felvállalni a gyászt megelőző elítéltek közül, és ez súlyként nehezedik a vállukra, ezzel párhuzamosan a feldolgozás is elhúzódhat.⁵²

Az ítélet hosszára vonatkozóan Topp kutatásában az elítélt fogvatartottak 66%-ának 18 hónap, vagy annál hosszabb idejű szabadságvesztés-büntetés lett kiszabva ítéletül, és jelentős százalékuk erőszakos bűncselekmény elkövetéséért tölti a büntetését.⁵³ Egy kanadai elítélteket vizsgáló kutatásban pedig az öngyilkosságot elkövetők között egyértelműen a nagyítéletes fogvatartottak vagy az életfogytiglani börtönbüntetést töltők felülreprezentáltsága figyelhető meg.⁵⁴ Fazel metaanalízise alapján is összefüggés észlelhető a kiszabott ítélet hossza és az öngyilkossági szándék kialakulása között.⁵⁵

Liebling szerint önmagában a félelem is előidézője lehet a szuicid gondolatoknak: félelem a kapcsolatok elvesztésétől, a többi fogvatartotttól, a bebörtönzéstől, az elkövetett bűncselekmény következményeitől.⁵⁶ Másrészt a „soron kívüli” események, mint egy nemkívánt szállítás, munkahelyi beosztás, fegyelmi, személyes

⁴⁸ Daniel (2006) i. m.

⁴⁹ Daniel (2006) i. m.; de lásd pl. B. J. Malcolm: Today's problems in penology. *New York State Journal of Medicine*, 75. (1975), 10. 1812–1814.; P. Husson – J. D. Butts: *Jail and prison deaths: A five-year state-wide survey in 223 deaths in police custody*. North Carolina, 1972–1976. Popular Government (Spring), 1975.; H. H. A. Cooper: Suicide in prison. The only way out for some. *Chitty's Law Journal*, 24. (1976), 2. 58–64.; E. J. Tracey: Suicide and suicide prevention in New York City prisons. *Probation and Parole*, (1972), 4. 20–29.

⁵⁰ D. O. Topp: Suicide in prison. *The British Journal of Psychiatry*, 134. (1979), 1. 24–27.

⁵¹ Különösen kritikus ez a „legtovább maradó” édesanya elvesztése esetén.

⁵² Daniel (2006) i. m.

⁵³ Topp (1979) i. m.

⁵⁴ B. E. Burtch – R. V. Ericson: *The silent system: An inquiry into prisoners who suicide*. Toronto, Centre of Criminology, University of Toronto, 1979.

⁵⁵ Seena Fazel et alii: Suicide in prisoners: A systematic review of risk factors. *Journal of Clinical Psychiatry*, 69. (2008), 11. 1721–1731.

⁵⁶ Alison Liebling: Suicides in young prisoners: A summary. *Death Studies*, 17. (1993), 5. 381–409.

konfliktusok, de akár a jogi procedúrák holléte is szorongást, idegességet idézhet elő, amelynek a következménye nem kevés esetben lehet az öngyilkossági kísérlet. A hirtelen és nem tervezetten megtörténő szállítás ráadásul azt is előidézhetheti, hogy a fogvatartott elveszíti kapcsolódását a családjával, amely, ha ténylegesen jelen van az életében, a legfontosabb védőhálóznak tekinthető.

„Intézményes oknak” tekinthető és veszélyeztető tényezőnek számít a telített börtön (összehasonlítva a „szellősebben” lakott börtönökkel, a magas populációjú zárt intézetekben elkövetett öngyilkosságok előfordulása tízszer nagyobb), illetve az is, ha az egyént idegen országban börtönzik be, ez különösen igaz akkor, ha EU-tagországban ítélnék el egy nem EU-tagországból érkező bűnelkövetőt.⁵⁷

5. Zárszó – prevenció és képzés

Az itt tárgyalt témával kapcsolatban számos tanulmányt, kutatást lehetne még felsorakoztatni, ezernyi szempontot, értelmezési keretet megvillantani. A rendelkezésre álló hely azonban véges, így csak nagyon röviden térek ki – mintegy zárszóként – a preventív intézkedések és az állomány oktatásának jelentőségére. Ez nem kizárólag a legutóbb taglalt, öngyilkossági hajlamot tekintve fontos, hanem összességében, a börtönáltalmak enyhítésére vonatkozóan is. Számos tanulmány hívja fel a figyelmet az állomány képzésének kikerülhetetlen voltára (és itt mind a klinikai, mind a fogvatartói csoportra gondoljunk), az öngyilkossági szándék felfedezése, az előidéző faktorok, nehezítő körülmények, érzelmileg instabil helyzetek detektálása, adott esetben kezelésének megkönnyítése érdekében. A képzésekre azért is van szükség, hogy az állományi tagok képesek legyenek elkülöníteni a manipulatív viselkedést a valós veszélyt hordozó cselekményektől. A jelenség rendszerszintű megfigyelése elengedhetetlen, ahogyan a kommunikáció fontossága, az érzelmi intelligencia és az önismeret erősítése, képzése is.⁵⁸

IRODALOMJEGYZÉK

- Buda Béla: *Az öngyilkosság. Orvosi és társadalomtudományi tanulmányok*. Budapest, Animula, 2001.
- Burtch, B. E. – R. V. Ericson: *The silent system: An inquiry into prisoners who suicide*. Toronto, Centre of Criminology, University of Toronto, 1979.
- Clemmer, Donald: *The Prison Community*. New York, Rinehart and Co., [1940] 1958.
- Cooper, H. H. A.: Suicide in prison. The only way out for some. *Chitty's Law Journal*, 24. (1976), 2. 58–64.
- Crewe, Ben: Power, adaptation and resistance in a late-modern men's prison. *The British Journal of Criminology*, 47. (2007), 256–275. Online: <https://doi.org/10.1093/bjc/azl044>

⁵⁷ Pl. Liebling (2014) i. m.; Preti–Cascio (2006) i. m.

⁵⁸ Pl. Daniel (2006) i. m.; Lindsey M. Hayes: National study of jail suicides: Seven years later. *Psychiatric Quarterly*, 60. (1989), 1. 7–29.; William Hurley: Suicide by prisoners. *The Medical Journal of Australia*, 151. (1989), 4. 188–190.

- Crewe, Ben: Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. *Punishment and Society*, 13. (2011), 5. 509–529. Online: <https://doi.org/10.1177/1462474511422172>
- Crewe, Ben – Susie Hulley – Serena Wright: Swimming with the tide: Adapting to long-term imprisonment. *Justice Quarterly*, 34. (2017), 3. 517–541. Online: <https://doi.org/10.1080/07418825.2016.1190394>
- Daniel, Anasseril E.: Preventing suicide in prison: A collaborative responsibility of administrative, custodial and clinical staff. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 34. (2006), 2. 165–175.
- Dettbarn, Elisabeth: Effects of long-term incarceration: A statistical comparison of two expert assessments of two experts at the beginning and the end of incarceration. *International Journal of Law and Psychiatry*, 35. (2012), 3. 236–239. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2012.02.014>
- Fazel, Seena – Julia Cartwright – Arabella Norman-Nott – Keith Hawton: Suicide in prisoners: A systematic review of risk factors. *Journal of Clinical Psychiatry*, 69. (2008), 11. 1721–1731. Online: <https://doi.org/10.4088/jcp.v69n1107>
- Flanagan, Timothy J.: The pains of long-term imprisonment. A comparison of British and American perspectives. *British Journal of Criminology*, 20. (1980), 2. 148–156. Online: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a047154>
- Flanagan, Timothy J.: Dealing with long-term confinement. Adaptive strategies and perspectives among long-term prisoners. *Criminal Justice and Behavior*, 8. (1981), 2. 201–222. Online: <https://doi.org/10.1177/009385488100800206>
- Frangione, Annalisa – Letizia Bracali – Luca Rosi – Maria Mancino – Marisa Meschi – Nicola Nante – Gianmarco Troiano: Prevention of suicide behind bars: First Italian results. *Egyptian Journal of Forensic Sciences*, 7. (2017), 28. 1. Online: <https://doi.org/10.1186/s41935-017-0028-4>
- Gruninger, W.: Criminal maturity, prison roles and normative alienation. *Free Inquiry in Creative Sociology*, 3. (1975), 1. 45–50.
- Hayes, Lindsay M.: National study of jail suicides: Seven years later. *Psychiatric Quarterly*, 60. (1989), 1. 7–29. Online: <https://doi.org/10.1007/bf01064362>
- Heskin, K. J. – F. V. Smith – P. A. Banister – N. Bolton: Psychological correlates of long-term imprisonment. Cognitive variables. *The British Journal of Criminology*, 13. (1973), 4. 312–330. Online: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a046481>
- Hurley, William: Suicide by prisoners. *The Medical Journal of Australia*, 151. (1989), 4. 188–190. Online: <https://doi.org/10.5694/j.1326-5377.1989.tb115987.x>
- Husson, P. – J. D. Butts: *Jail and prison deaths: A five-year state-wide survey in 223 deaths in police custody*. North Carolina, 1972–1976. Popular Government (Spring), 1979.
- Kerkhof, J. – W. Bernasco: Suicidal behavior in jails and prisons in The Netherlands: Incidence, characteristics and prevention. *Suicide and Life-threatening Behaviour*, 20. (1990), 2. 123–137.
- Lapornik, R. – M. Lehofer – M. Moser – G. Pump – S. Egner – C. Posch – G. Hildebrandt – H.G. Zapotoczky: Long-term imprisonment leads to cognitive impairment. *Forensic Science International*, 82. (1996), 2. 121–127. Online: [https://doi.org/10.1016/0379-0738\(96\)01985-8](https://doi.org/10.1016/0379-0738(96)01985-8)
- Leigey, Margaret E. – Michael A. Ryder: The pains of permanent imprisonment: Examining perception of confinement among older life without parole inmates. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59. (2015), 7. 726–742. Online: <https://doi.org/10.1177/0306624x13517868>
- Liebling, Alison: Suicides in young prisoners: A summary. *Death Studies*, 17. (1993), 5. 381–409. Online: <https://doi.org/10.1080/07481189308253385>
- Liebling, Alison: Moral and philosophical problems of long-term imprisonment. *Studies in Christian Ethics*, 27. (2014), 3. 258–269. Online: <https://doi.org/10.1177/0953946814530219>
- Malcolm, B. J.: Today's problems in penology. *New York State Journal of Medicine*, 75. (1975), 10. 1812–1814.

- Palmer, William R.T.: Programming for long-term inmates: A new perspective. *Canadian Journal of Criminology*, 26. (1984), 4. 439–457. Online: <https://doi.org/10.3138/cjcrim.26.4.439>
- Preti, Antonio – Maria T. Cascio: Prison suicides and self-harming behavior in Italy 1990–2002. *Medicine, Science and the Law*, 46. (2006), 2. 127–134. Online: <https://doi.org/10.1258/rsmmsl.46.2.127>
- Rasch, Wilfried: The effects of indeterminate detention. A study of men sentenced to life imprisonment. *International Journal of Law and Psychiatry*, 4. (1981), 3–4. 417–431. Online: [https://doi.org/10.1016/0160-2527\(81\)90010-8](https://doi.org/10.1016/0160-2527(81)90010-8)
- Richards, Barry: The experience of long-term imprisonment: An exploratory investigation. *The British Journal of Criminology*, 18. (1978), 2. 162–169. Online: <https://doi.org/10.1093/oxford-journals.bjc.a046888>
- Schwartz, Barry: Pre-institutional versus situational influence in a correctional community. *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 62. (1971), 4. 532–543. Online: <https://doi.org/10.2307/1141708>
- Seeman, Melvin: On the meaning of alienation. *American Sociological Review*, 24. (1959), 6. 783–791. Online: <https://doi.org/10.2307/2088565>
- Sykes, Gresham M.: *The society of the captives. A study of a maximum security prison*. Princeton, Princeton University Press, 2007. Online: <https://doi.org/10.1515/9781400828272>
- Taylor, A. J. W.: Social isolation and imprisonment. *Psychiatry*, 24. (1961), 4. 373–376. Online: <https://doi.org/10.1080/00332747.1961.11023288>
- Toch, Hans: „I am not who I used to be then”: Risk assessment and the maturation of long-term prison inmates. *The Prison Journal*, 90. (2010), 1. 4–11. Online: <https://doi.org/10.1177/0032885509356408>
- Topp, D. O.: Suicide in prison. *The British Journal of Psychiatry*, 134. (1979), 1. 24–27. Online: <https://doi.org/10.1192/bjp.134.1.24>
- Tracey, F. J.: Suicide and suicide prevention in New York City prisons. *Probation and Parole*, (1972), 4. 20–29.
- Vischer, Adolf L.: *Die Stacheldracht-Krankheit: Beiträge zur Psychologie des Kriegsgefangenen*. Zürich, Rascher & Cie., 1918.
- Zamble, Edward: Behavior and adaptation in long-term prison inmates. Descriptive longitudinal results. *Criminal Justice and Behavior*, 19. (1992), 4. 409–425. Online: <https://doi.org/10.1177/0093854892019004005>

ABSTRACT

Prisonisation, Alienation and the Pains of Imprisonment in Relation to Long-term Imprisonment - As Internationally Seen

Márta FEKETE

Prisonisation is a phrase coined by Donald Clemmer in the 1940s in order to describe the process of acculturation and assimilation which the inmate undergoes the moment they get within the walls of a closed institution. According to Clemmer, every prisoner is affected by the pains of imprisonment to a certain extent; however, the intensity of it always depends on family relations and coping mechanisms, just to list the least. Another very important factor in the prisonisation process is the length of detainment as it certainly makes an individual more vulnerable to alienation. Prisonisation is not only important from the point of view of reintegration but is also an indicator of the quality of life within the prison walls.

FEKETE Márta: Prizonizáció, elidegenedés, börtönártalmak, a hosszú időre elzárt fogvatartottak...

This study is an overview of international studies focusing on the above phenomenon; however, besides the negative effects, it wishes to explore the possible positive impacts of the prison system in the inmates' lives.

Keywords: *prisonisation, alienation, pains of imprisonment, corrections, motivation*

A megfigyelés és megfigyeltség szubjektív aspektusai

HÉDER Klára¹

A „megfigyelés társadalmában” (surveillance society) a szisztematikus, strukturált adatgyűjtés lehetőségének bővülése megváltoztathatja az érintetti hozzáállást és a megfigyelés szubjektív megélését is. A tanulmány a megfigyelői és megfigyelti oldal a megfigyeléssel kapcsolatos szubjektív aspektusaival, illetve a két szerep közti oszcilláció okozta percepcióváltás előzményeivel, érzelmi kérdéseivel és hatásaival foglalkozik.

Kulcsszavak: információs társadalom, megfigyelés, megfigyeltség, szubjektív megélés

Előszó

A cikk első szakaszában állambiztonsági dokumentumok segítségével bemutatja a hozzájárulás nélküli, diktatórikus, szisztematikus megfigyelés – döntően negatív – érzelmi következményeit és hosszan tartó viselkedésmódosító hatásait, a „megfigyeltség érzésének” szubjektív aspektusait, rövid és hosszú távú következményeit, mind a megfigyelői, mind pedig a megfigyelti oldalon. A második szakaszban pedig azokról a személyes tényezőkről, emocionális hatásokról, attitűdökről és tapasztalatokról esik szó, amelyek hozzájárulnak a megfigyelői szerep felvételéhez, kiemelten érintve az „állampolgári újságírás” („civil journalism”) és az erre adott rendőri reakciók kérdését.

A „megfigyelés” mint cselekvés vagy fogalom rendkívül széles tartalmi spektrumot lefedő konstruktum,² amely a hétköznapi értelemben vett fókuszált figyelemtől, a tudományos kutatási módszeren át, a célzott adatgyűjtésig, nemzetbiztonsági ellenőrzésig rendkívül sokféle területet és megközelítést magában foglal.

A megfigyelés/információgyűjtés módszerei sem kevésbé változatosak, legyenek azok járókelők által készített telefonfelvételek, titkos operatív módszerek, vagy

¹ Héder Klára pszichológus, doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola. Klára Héder psychologist, PhD student, University of Public Service Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement.

E-mail: hederklara@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0667-2305>

² Héder Klára: „Figyelés vagy megfigyelés?” egy fogalom konceptualizációs kérdései. In Baráth Noémi Emőke – Mezei József (szerk.): *Rendészet-tudomány-aktualitások: A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével*. Konferenciakötet. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége Rendészettudományi Osztály, 2019. 115–125.

az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 Rendelete (GDPR³) szerinti adatkezelési műveletek.

Ez az írás azonban egyikről sem szól.

A vizsgálni kívánt problémakör célkeresztjében nem a megfigyelés módja, annak célja, vagy a megfigyeléssel/adatgyűjtéssel szerzett információ feldolgozása és felhasználása áll, hanem a megfigyelés tényének vagy lehetőségének *szubjektív megélése*.

Ezért kérdésünk szempontjából mindegy, hogy az adatgyűjtés miért és hogyan történt. Nem az a fontos, hogy magán-, közbiztonsági, nemzetbiztonsági vagy hírszerzéshez kapcsolódó célból történt megfigyelés. Nem jelent különbséget, hogy az információszerzés módja telefonos lehallgatás, drónnal készített légi felvétel, arcfelismerő kamerák által gyűjtött adat, online tevékenységet monitorozó dataveillance vagy a katonai, titkosszolgálati és rendvédelmi operatív módszerek egyike, esetleg a digitális korszak ezer technikai lehetősége által nyújtott megfigyelési/adatgyűjtési lehetőség valamelyike, vagy bármely más megfigyelési/adatgyűjtési módszer. A jelen cikk azt vizsgálja, *mit gondol vagy érez mindezzel kapcsolatban a megfigyelést végző, vagy maga a megfigyelt.*

E cikk tárgya annak a helyzetnek *az érzelmi és kognitív hatása*, hogy valaki – okkal, vagy éppen ok nélkül – úgy érzi, hogy őt valaki/valakik, valamilyen módon *megfigyelik*, róla adatot gyűjtenek, felvételt készítenek, tevékenységét követik, értékelik, monitorizálják.

Másik kérdéskörünk pedig az, hogy milyen *kognitív vagy érzelmi hatások, szubjektív tényezők* vezethetnek ahhoz, hogy valaki *megfigyelői szerepet vegyen fel*, és hogyan reagálnak minderre a hirtelen megfigyelti pozícióba kerülő személyek, kiemelten a rendőrök.

A fenti két nagy kérdésre a választ a jelen írás – két látszólag össze nem illő szakaszban – annak a hipotézisnek az alapján keresi, hogy az információs társadalomban a megfigyelői és megfigyelti szerepek átjárhatóvá, felcserélhetővé, illetve párhuzamosan is megjelenővé váltak.

E tétel bizonyítására, előzményként – a rövid bevezető után – az 1950–60-as évek állambiztonsági dokumentumainak felhasználásával az e szerepek közti átjárhatóság megjelenési formáit, jeleit, valamint a megfigyelőkben és megfigyeltékben kialakuló kognitív és érzelmi hatásokat, közös elemeket, a kialakuló szubjektív perspektívákat mutatjuk be.

Az írás második szakaszában a megfigyelői/megfigyelti szerepek felcserélhetőségét, a szerepek közti váltás lehetőségét már bizonyítottnak (alapos indokkal feltételezhetőnek) tekintve, azt vizsgáljuk, hogy milyen szubjektív érzelmi és egyéb hatások vezethetnek oda, hogy *civilek megfigyelői szerepet vegyenek fel, s milyen hatást vált ki a „civil journalism” jelensége az érintettekből.*

³ www.gdpr.info.hu/gdpr-rendelet-szovege

1. Bevezetés

2021. január 28-án, az utazók előzetes tájékoztatása után, a Budapesti Közlekedési Központ 30 kamerával tesztüzeműben megkezdte a jegyellenőrzés testkamerával való felvételét, a budapesti jegyellenőri munka rögzítését.⁴ A szerző ugyanazonnap, az esti időszakban egy számára szokatlan lefolyású eseménynek lehetett a szemtanúja a 4-es villamoson.

Egy 5-6 főből álló jegyellenőri csoport körülállt egy körülbelül 30 éves utasnőt, aki teli torokból – több nyomdafestéket nem tűrő kifejezés között – üvöltötte: „Követsz, te kutya?! Követsz?! Vegyél csak fel...! Vegyé! Attó’ még nem vagy ember, hogy órákig követsz!”

Nem is a bliccelő viselkedése volt különös, hiszen sem a káromkodás, sem a kiabálás nem szokatlan esemény egy ellenálló személy részéről. A helyzet különlegességét az adta, ahogy a jegyellenőrök viselkedtek: némán körülállták a bliccelőt, és semmilyen akciót nem kezdeményeztek azon kívül, hogy nem engedték leszállni a járműről, amíg megjön a rendőrség. „Mindent vesz a kamera. Mindent” – mondták, és csak nézték az utast.

A szituációban azonban nemcsak a jegyellenőrök mutattak a megszokottól eltérő viselkedést, hanem az utazók is némileg furcsán reagáltak. A tömeg láthatóan próbált felvételen kívüli távolságba kerülni az intézkedőktől, fizikailag is jelentős távolságot tartva, az egyébként némán várakozó jegyellenőri csoporttól. A bliccelő utas egyre dühösebb ordítása mellett, az utasok kínos feszengése és a testkamera felvételekkel kapcsolatos aggódó megjegyzései, valamint a szinte háborzongatóan nyugodt és magabiztos jegyellenőri magatartás adott keretet az intézkedésnek.

Úgy tűnt, hogy még szokatlan jelenségként, a jól látható helyen megjelenő testkamera, illetve a felvétel lehetősége, új elemekkel bővítette a résztvevők szereprepertoárját: az „ellenőr”, a „bliccelő” és az „utas” szerep mellett megjelent a „*megfigyelő/rögzítést végző*” és a „*megfigyelt/filmre vett*” szerep is. A kamera jelenlétében a résztvevők módosítottak eddigi megszokott viselkedésükön, és ennek következményeként a megfigyelés/digitális adatrögzítés lehetősége megváltoztatta a benne részt vevők szerepét, érzéseit, viselkedését, és így magát a megfigyelt esemény lefolyását is.

Ha pedig néhány kamera ilyen jelentős hatással bír egy esemény alakulására, vagy az érintettek viselkedésére, akkor jogosan merül fel a kérdés: vajon milyen átfogóbb

⁴ Magyarországon a testkamerák bevezetése már más biztonsági, rendvédelmi területen sikeresen megtörtént, lásd pl. határőrség, Balla József: *Integritási kockázatok csökkentése a határrendészek körében*. Integritás tanulmányok 10. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019; MÁV, Erdeiné Késmárki-Gally Szilvia – Erdei Attila – Grotte Judit: A biztonság szerepe a kötöttpályás közösségi közlekedésben, Budapest agglomerációjában. *Belügyi Szemle*, 68. (2020), 11. 89–104. mezőőrök, Országgyűlési Őrség: *Adatkezelési tájékoztató az Országgyűlési Őrség által alkalmazott testkamerával megvalósuló adatkezelési tevékenységről*. é. n. stb.

hatásokkal számolhatunk a 21. század felügyeleti társadalmában (*surveillance society*⁵) ahol a megfigyelés/adatgyűjtés már mindennapjaink kitorölhetetlen részévé vált, és ahol mi magunk is egyaránt vagyunk megfigyelők és megfigyeltek, adatgyűjtők és adatgyűjtések alanyai.

1.1. Megfigyelői-megfigyelési szerepváltás

Néhány korban vagy politikai berendezkedésben az állampolgárok megfigyelésének gyakorlata olyan széles körűvé válik, hogy a társadalom többsége érintettnek érzi magát a kérdésben. Míg azonban a totalitárius diktatúrákban a megfigyelés „megrendelője” ismert, a végrehajtásért felelős szervezetek szerepe tisztázott, és lényegében csak a megfigyelt személye kérdéses, addig az információs társadalmak által nyújtott digitális technikák vadonatúj adatgyűjtési, megfigyelési (*surveillance*)⁶ lehetőségei diverzifikálják a megfigyelési lehetőségeket, s kitérítik a megfigyelők és megfigyeltek körét is.

Sok jel mutat arra, hogy a „megfigyelés társadalmában” vagy másnéven a „felügyeleti társadalomban” (*surveillance society*) az eddig meglehetősen élesen elkülönült megfigyelői és megfigyelési szerepek átjárhatóvá, felcserélhetővé, változtathatóvá és egymás mellett élővé válnak, és a megfigyelő más szerepkörben maga is a megfigyelés/adatgyűjtés alanya lehet.

Így például az a hivatalos személy, aki munkaidejében rendőrségi nyomozáshoz gyűjt nyilvánosan elérhető adatokat a nyílt forrású információszerzés (OSINT)⁷ módszereivel, vagy végez operatív megfigyelési feladatokat, magánemberként szintén tárgyja lehet valamilyen megfigyelésnek, adatgyűjtésnek. Az az emberierőforrás-szakember, aki napja egy részét a felvételtre váró interjúalanyok szociális médiában megjelent adatainak összegyűjtésével és profilozásával, a jelöltek aktivitásának megfigye-

⁵ A „megfigyelő társadalom” vagy „megfigyelés társadalmá” olyan társadalom, amelyet megfigyelésen alapuló technikák segítségével szerveznek és strukturálnak („The surveillance society is a society which is organised and structured using surveillancebased techniques.”). David Murakami Wood – Kristie Ball (eds.): *A Report on the surveillance society. Summary Report*, Wilmslow, Office of the Information Commissioner, 2006. 2., valamint ahol a megfigyelési technológiákat széles körben használják az emberek mindennapi tevékenységeinek figyelemmel kísérésére. David Lyon: *The electronic eye: The rise of surveillance society*. University of Minnesota Press, 1994.

⁶ David Lyon: *Surveillance studies: An overview*. Cambridge, UK, Polity, 2007. A surveillance definíciója Lyon szerint: „The focused, systematic and routine attention to personal details for purposes of influence, management, protection or direction.” Lyon (2007) i. m. 14. Az angol „surveillance” kifejezés magyarul többféleképpen fordítható. Jelen írásban kontextustól függően „megfigyelés”-ként vagy „felügyelet”-ként fordítjuk, illetve a „surveillance” fogalom által fedett fogalomkört és tartalmi hálót használjuk a „megfigyelés” és „megfigyelt” (személy) megnevezésekor.

⁷ Lévay (2006) Open Source Intelligence definíciója: OSINT „A katonai felderítés és hírszerzés rendszerén kívül létező, a publikum (tehát minden egyén) számára nyilvánosan, legális eszközökkel megszerezhető, vagy korlátozott körben terjesztett, de nem minősített adatok szakmai szempontok alapján történő felkutatását, gyűjtését, szelektálását, elemzését-értékelését és felhasználását jelenti.” Lévay Gábor: *OSINT (Open Source Intelligence) – Nyílt információs hírszerzés*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2006. 6.

lésével és elemzésével tölti, kilépve munkahelye ajtaján a CCTV-k⁸ által megfigyelt járókelővé, vagy éppen digitális lábnyomán keresztül nagyvállalatok adatbányászati érdeklődésének tárgyává válhat.

Így míg korábban a megfigyelői/megfigyelti szerepek élesen elkülönültek, valamely foglalkozáshoz (például rendőr), korhoz (például idősök) vagy megadott funkciókhoz (például őrszem) kötődtek, addig az információs társadalom polgárai szerepeiket rugalmasan váltják, vagy akár éppen egyszerre is betölthetik mindkét pozíciót. A rugalmas megfigyelői/megfigyelti szerepváltás/szerepfelvétel a digitális korban az élet minden területén megjelenik. Például a munkahelyén valamely adatgyűjtést folytató – megfigyelői/adatgyűjtői szerepben dolgozó – munkatárs viselkedését a munkaadó informatikusa bármikor ellenőrizheti (így ezzel megfigyelői munkájával párhuzamosan megfigyelti szerepbe is juttatva őt). De hasonló gyors váltás figyelhető meg egy köztéri eseményt mobiljával felvevő járókelő esetében is, aki a felvétel elindításával felveszi a megfigyelő szerepet, miközben tudja, hogy a térfelügyelő kamerák az ő viselkedését is rögzítik.

A fent leírt bliccelési helyzetben ugyan az utasok – valószínűleg a helyzet szokatlansága miatt – nem kapták elő telefonjaikat, hogy rögzítsék a „botrányos” eseményeket, de ahogy azt sok más intézkedési helyzet megmutatta,⁹ némely esetben a jelenlévők valóban szerepet váltanak és a megfigyelt/a filmfelvétel alanyát képező személyből megfigyelővé, rögzítővé is válhatnak, és később a készült felvételeket meg is osztják a nagy nyilvánossággal.

Jelen írás azt a feltételezést járja körül, hogy

a 21. század digitális környezetében *a megfigyelői, illetve megfigyelti pozíció plauzibilis átjárhatóságot mutat: egy személy lehet megfigyelt és megfigyelő is.*

Az, hogy ki melyik szereppel azonosul, vagyis magát az adott pillanatban megfigyeltnek vagy megfigyelőnek látja, sokféle érzelmi és kognitív hatás, szubjektív aspektus eredőjeként alakul ki.

Az eltérő szerepekkel való identifikáció pedig egyaránt hathat az adott helyzet értelmezésére, a szituációval kapcsolatos érzelmi reakciókra, valamint a tényleges viselkedésre is: vagyis megváltoztathatja az érintetti hozzáállást, a megfigyelés, a megfigyeltté válás, a megfigyeltség szubjektív megélését, és ennek következményeként a percipiált helyzetre adott válaszreakciót is.

A következő szakasz elsőként – mintegy előzményként – a „hagyományos” (például nemzetbiztonsági) megfigyelés szubjektív *megfigyelői/megfigyelti megélését* tekinti át,

⁸ Pl. térfelügyelő kamerák. A CCTV-kamerarendszer (*Closed-circuit Television*) zárt láncú biztonsági kamerákat összekapcsoló megfigyelőrendszer, ahol felvételek monitoron/TV-n nézhetők vissza az arra jogosultak által, anélkül, hogy külső szemlélő hozzáférhetne a felvett tartalomhoz.

⁹ Mint például a Rodney King vagy pedig George Floyd elleni rendőri intézkedés esetében készült állampolgári filmfelvétel és közösségi megosztás esetén. A járókelők rendőrségi intézkedésekről készülő felvételeiről és az ezekkel kapcsolatos aggályokról a cikk második felében esik majd részletesen szó.

néhány korabeli dokumentumból idézett részlet felhasználásával, bemutatva a megfigyelői és megfigyelti szerepek közti modernkori átmenet előzményeit, érzelmi hatásait; majd a digitális korszak megfigyelői/megfigyelti szerepváltásának rendészeti hatásait tárgyaljuk, a „*sousveillance*” és a „*civil journalism*” jelenségek rendvédelmi vonatkozásainak megbeszélésével.

2. Megfigyelői/megfigyelti szerepelmosódás: ellenőrzés és az ellenőrzöttség (érzése)

Bár a megfigyelői/megfigyelti szerep váltása a digitális korszakban vált kifejezetten figyelembeveendő tényezővé, maga a jelenség azonban korántsem új keletű. A diktatúrákban, totalitárius államokban az állampolgárok megfigyelésére kiépített rendszerek olajozott működéséhez a „beépített bizalmatlanság”, a saját munkatársak állandó megfigyelése és ellenőrzése, a nem digitális állami „*surveillance*” is szervesen hozzátartozik.

A hivatásos megfigyelők többsége – tudtuk nélkül – valamilyen ellenőrzés, megfigyelés alatt állt maga is, hozzájárulva az élesen elkülönülni látszó megfigyelői/megfigyelti szerepek közti határ elmosódásához, átjárhatóbbá válásához.

2.1. A megfigyelők megfigyelése

Egy, a Belügyminisztériumban 1971-ben készült, és a titkos hálózati munka fontosabb kérdéseit tananyagszerűen tárgyaló, szigorúan titkos jegyzetben így fogalmaz – az egyébként meg nem nevezett – szerző az ügynökök¹⁰ kötelező ellenőrzéséről/megfigyeléséről:

„Az ügynökök rendszeres és alapos tanulmányozása, valamint ellenőrzése a velük folytatott együttműködés egész időtartama alatt kötelező feladat a hírszerző számára. Ez az ügynökséggel folytatott munka alapvető feltétele.”¹¹ (Kiemelés: H. K.)

A tanulmány szerzője később részletesen indokolja is a megfigyelés okát, és gyakorlati tanácsokkal is ellátja a jegyzet olvasóit, hogy a feladatot milyen módon javasolja elvégezni:

*„Az ügynök hírszerző lehetőségeinek helyes meghatározása érdekében *szakadatlanul tanulmányozni kell* [Kiemelés: H. K.] az ügynök helyzetét, ismerni a munkahelyén szerzett tekintélyét, tudni kell, hogyan vélekednek róla vezetői; milyen*

¹⁰ Vagyis egy kifejezetten megfigyelést és adatgyűjtést végző csoport. ÁBTL 4.1. A-3114 – *Az ügynökség vezetése és nevelése*. Belügyminisztérium, III/I. Csoportfőnökség kiadványa, 1971.

¹¹ ÁBTL 4.1. A-3114, 1971. 63.

viszonyban van környezetével, mennyire férhet hozzá a hírszerzést érdeklő dokumentumokhoz és végre tudja-e hajtani a hírszerzés más feladatait. /Pl. utazások összekötőként vagy futárként stb./”¹²

„A provokátorok, kettős ügynökök és lelkiismeretlenül dolgozó ügynökök felderítése rendszerint *az ellenőrzés kombinált módszereivel* történik.”¹³ (Kiemelés: H. K.)

A fenti célok gyakorlatban történő megvalósulására példa két hálózati személy „fedett” összeismertetése, vagy olyan ellenőrző feladat adása az egymás szerepét nem ismerő ügynökök számára, amelyből viselkedésükre következtetni lehet, mint ahogy „Pázmándy” és „Váraljai” ügynök esetében történt 1960. június 21-én K. Gy. rendőr főhadnagy – a két ügynök közös tartótisztje – utasítására. Az eseményről „Váraljai” jelentése mögé a következő tartótisztzi hozzáfűzés került:

„Értékelés: Az ügynök végrehajtotta a feladatát. A Sz.-al¹⁴ folytatott beszélgetés tárgyát ellenőrzésként határoztam meg. A jelentésből látszik, hogy mindkét ügynök betartotta a kapott feladatokat és nem nagyon nyilatkozott a viszonyáról. Ezt pozitívnak értékelem. *A jelentések tartalma fedi egymást.*”¹⁵ (Kiemelés: H. K.)

A másik megfigyelő (ügynök) megfigyelésére/ellenőrzésére irányuló feladatokat természetesen nem lehetett felfedni az érintett előtt.¹⁶ Vajon ez azt is jelentette, hogy az adott személy nem volt tisztában azzal, hogy esetleg ő maga is megfigyelés tárgya?

2.2. A „megfigyeltség érzése”

A jelek azt mutatják, hogy bár a pontos megfigyelés mikéntjéről és lebonyolításáról a legtöbb megfigyelt félnek nem volt tudomása, sokszor azonban – okkal vagy éppen ok nélkül, de – kialakult a „megfigyeltség, ellenőrzöttség” homályos érzete, illetve megjelentek az ezzel kapcsolatos negatív érzelmek (félelem, aggodalom, szorongás vagy akár pánik is). A jelenség olyan gyakorinak mondható, hogy még a hivatalos jegyzetben is esik róla néhány szó:

„[A]z ügynök, akit nemrég szerveztek be, minden lépésnél azt hiszi, hogy figyelik. Az ilyen ügynök könnyen pánikba esik és durva hiba elkövetésére képes.” (Kiemelés: H. K.)¹⁷

¹² ÁBTL 4.1. A-3114, 1971. 43.

¹³ ÁBTL 4.1. A-3114, 1971. 65. A jegyzet további részeiben a szerző mind a hagyományos, mind pedig a kombinált eszközöket is részletezi.

¹⁴ A név anonimizáció céljából rövidítve: H. K.

¹⁵ ÁBTL – 3.1.2 – M-28500_1, részlet „Váraljai” fn. ügynök jelentéséből. 60.

¹⁶ „Természetesen titkolni kell az ellenőrzést végző ügynök elöl is, hogy egy másik ügynök ellenőrzéséről van szó.” (Kiemelés: H. K.) ÁBTL 4.1. A-3114, 1971. 70.

¹⁷ ÁBTL 4.1. A-3114, 1971. 30.

Az – nem tudjuk, hogy valós vagy megjátszott – aggodalom egy másik esetben, az „Orvos” fedőnevű ügynök esetében is olyan jelentős, hogy egyik – általa is megfigyelt – barátja így emlékszik vissza akkori viselkedésére:

„Mindenki tudta, hogy proletárdiktatúra, ÁVÓ, terror. Hát olyannyira, hogy a V. Laci,¹⁸ az öregem minden telefonja után azt mondta, hogy „Halló? Mindent felvettetek? Melyiket ismétljem meg? Biztos mindent felvettetek?” Letette.”¹⁹

Egy olyan társadalomban, ahol a megfigyelés lehetősége dominánsan központosított, az érintettek, legyenek azok akár maguk is megfigyelők, többségükben úgy érzik, hogy lehetőségeik korlátozottak és igen korlátozott kontrollal rendelkeznek a megfigyelés megakadályozására. Az állandó megfigyeltség – vagy ennek érzése – pedig jelentős viselkedésmódosító hatással rendelkezik:

„Ha lehallgatnak, ha erről meggyőződted, ha körülötted ez a szokás, akkor észlelheted magadon a fenti tényállásból következő kisdéd stratégiákat és elváltozásokat. Pucér vagy. Mindenkiel való beszéded együtt már plasztikus, testszerű, mert egyik a másikat helyesbíti-tagadja, s foglalja többdimenziós élő valóságba. A hűséges lehallgató előtt nyitott könyv az életed. [...] Mindig hárman vagyunk, akkor is, ha csak ketten lenni szeretnénk. Belóg a térbe egy láthatatlan mikrofon, bármikor kinyílik a szoba oldalt vagy felül, és látnak, hallanak. Velük vagyok, akkor is, ha egy szóval sem hívtam őket, és legföljebb kitépni tudom a készüléket a falból, padlóból, mennyezetből, mint valami undok gyomot. Ezt megtettem, de a gyom természete szerint újrano.”²⁰

Az állami megfigyelés jeleivel átszótt társadalom tagjaiban hosszú távon megerősödni látszik a feltételezés, hogy „a falnak is füle van”, s mindenkit valamilyen figyelem övez.

„1999 őszén szóltam K.-nak, hogy segítsen, meg szeretném nézni az anyagaimat, ha vannak, a Történelmi Hivatalban, hogy figyeltettek-e vagy lehallgattak-e annak idején; itt mindenki azt hiszi, hogy rá volt állítva a fél titokrendőrség...”²¹

A bizonytalan, de rendkívül valószínű megfigyelés lehetősége, vagyis az a tudás, hogy a társadalomban a megfigyelés igen elterjedt, de arra vonatkozóan nincs biztos információ, hogy az adott személyt valóban megfigyelik-e, illetve nem lehet tudni, hogy ki szolgált adatokat az állami szerveknek, paranoid hangulatot eredményez:

¹⁸ A név anonimizáció céljából rövidítve: H. K.

¹⁹ Kisfaludy András: *Törvénytelen Muskátli*. (dokumentumfilm) 1. rész, 1996. 30.22 – 30.38.

²⁰ Konrád György: Ha lehallgatnak. *ÉS publicisztika*, (1998), 24. részlet.

²¹ Esterházy Péter: *Javított kiadás – Melléklet a Harmonia Caelestishez*. Budapest, Magvető, 2002. 5.

„Másnap délelőtt beszélgetést folytattam, melyen jelen voltak [...]. Ennek során B. kifejtette, hogy fél, nehogy letartóztassák emiatt. *Ekkor tréfásan a beszélgetés résztvevői egymást vádolták azzal, hogy a másik a besúgó.*”²² (Kiemelés: H. K.)

Kialakul az az érzés, hogy a megfigyelés állandó, nem kikerülhető, a megfigyelték ellen irányuló, személyre szabott és központosított. Ennek az érzésnek a hatása nemcsak azokat érinti, akiket a rendszer valóban ellenőriz. A végig megfigyelő szerep-körben lévők (például ügynökök, tartótisztek) is, akiknek – legalábbis elvileg nem lehet olyan információja, hogy őket is megfigyelték volna – gyakran küzdöttek ugyanazzal a homályos, behatárolhatatlan negatív érzéssel: azzal, hogy valaki, valahogy, „valahonnan” folyamatosan megfigyeli és ellenőrzi őket.

2.2.1. A „megfigyeltség érzésének” rövid és hosszú távú hatásai

A legfontosabb viselkedésmódosító tényező a nagyon valószínű, de nem bizonyított és nem bizonyítható megfigyelés lehetősége, a személyre szóló adatgyűjtés valószínűsége, jelentős negatív érzelmi hatásokkal jár. A – lehetséges – megfigyelték úgy érzik, hogy életük feletti kontrolljuk csökkent, tetteik mindig láthatóvá, értékelhetővé váltak. Csökken a bizalom, csorbát szenved a személyközi intimitás, a kialakuló paranoid hangulatban olyan furcsa esetek eshetnek meg, mint amikor a megfigyelt a megfigyeléssel kapcsolatos taktikáiról éppen a jelentő ügynöknek számol be.

„Elmondja B., hogy félévben jelesen végzett és igyekszik, jól tanul, sokat gyakorol és zeneszerzéssel foglalkozik. Egyébként magányos életet él, mert fél a provokátoroktól és spionoktól, akik mindenkit bajba rántanak. Engem igen sajnál.”²³

A szisztematikus megfigyelés azonnali következményei mellett a kialakuló hosszú távú hatások sem elhanyagolhatók: az érintettek elhúzódó időintervallumban (jóval a tényleges megfigyelés után is) úgy gondolják, hogy továbbra is megfigyelés alatt állnak.

A fent említett „Orvos” fedőnevű ügynökkel több évvel aktív hálózati munkájának befejezése után esett meg a következő eset (amelyet szintén egy ügynöki jelentésből ismerhetünk meg):

„V. László mániája, hogy őt a rendőrség figyeli és lehallgatják a telefonját. Ezért – cukkolásképpen – éjszaka 2 felé /kb. 2 éve/ felhívtuk, nem mutatkoztunk be, és azt mondtuk, hogy legyen másnap 10-kor itt és itt, ahol egy férfi fogja várni, aki a többit majd elmondja. 5 perc múlva felhívtam, mert megsajnáltam, mennyire

²² Részlet az „Orvos” fedőnevű ügynök jelentéséből, ÁBTL, M-17764_2, 273., Az esemény ideje: 1961. okt. 24.; A név anonimizáció céljából rövidítve: H. K.

²³ Részlet az „Orvos” fedőnevű ügynök jelentéséből, ÁBTL, M-17764_2, 336., Jelentés ideje: 1962. márc. 20.; A név anonimizáció céljából rövidítve: H. K.

megijedt, de fél órába telt, amíg elismerte a telefont és elhitte, hogy mi voltunk.”²⁴ (Kiemelés: H. K.)

A múlt rendszer egyik volt magas rangú nemzetbiztonsági tisztje, saját tapasztalatai alapján visszavonulásáról pedig így nyilatkozik:

„Senkivel nem tartom a kapcsolatot. Azért az ember azért azzal tisztában van, hogy az utolsó három-négy évemben egy jelentős pozíciót töltöttem be a Belügy-minisztériumnál. Nem akármilyen területnek voltam az országos gazdája. Az egyházi területnek. Na, most azért bennem is felmerül az, hogy néha ellenőriznek.”²⁵ (Kiemelés: H. K.)²⁶

Az idézetek alapján joggal feltételezhetjük, hogy a hozzájárulás nélküli, diktatórikus, szisztematikus megfigyelés mind a megfigyelői, mind pedig a megfigyelti oldalon hosszan tartó viselkedésmódosító és – negatív – érzelmi hatása döntően a kontroll érzésének csökkenése, paranoid gondolatok megjelenése, a személyközi kapcsolatokban és az élet egyéb területein érzett bizonytalanság, valamint a „megfigyeltség érzésének” hosszan tartó fennmaradása.

A különféle megfigyelői/megfigyelti szerepekhez kapcsolódó érzéseket és viselkedési stratégiákat természetesen a kor, a társadalmi berendezkedés és a megfigyelés aktusa maga is befolyásolja. Feltehetően több negatív érzés kapcsolódhat egy totalitárius állam „felülről-lefelé” (*top-down*) haladó surveillance jellegű megfigyelési stratégiáihoz, mint a digitális korszak sokkal demokratikusabb és horizontálisabb megfigyelési és adatgyűjtési lehetőséget nyújtó lehetőségeihez, de ilyen érzelmi hatások megjelenése napjainkban sem kizárható.

A következő szakasz az eddig szinte kizárólag csak megfigyelti szerepben lévő állampolgárok megfigyelői szerepvállalásának kérdését, a „*bottom-up*” megfigyelés hatásait és mindenek a rendőrségi munkával való kapcsolatát tárgyalja a digitális korban.²⁷

²⁴ ÁBTL – 3.1.2 - M-28327_1, „Bodo” fn. ügynök jelentése, 37. A tartótiszt megjegyzése: „A jelentés ellenőrzött, megtörtént tény jelent az informátor.” A név anonimizáció céljából rövidítve: H. K.

²⁵ Ács Péter. In Varga Ágota: *A tartótiszt*. (dokumentumfilm) 2013. 30.09–30.32 perc.

²⁶ Ács Péter. In Varga Ágota: *A tartótiszt*. (dokumentumfilm) 2013. 30.09–30.32 perc.

²⁷ A digitális surveillance „top-down” folyamataival kapcsolatos szubjektív aspektusok tárgyalása meghaladja jelent tanulmány kereteit, ezért a továbbiakban csak a modern társadalmak „bottom-up” folyamatait érintjük, kiemelt szerepet adva az állampolgárok megfigyelői és hírmegosztó viselkedésének a „civil journalism” jelenségének.

3. A megfigyelés kölcsönössége: „sousveillance” és a „citizen journalism”

A modern nyugati társadalmakban a célzott megfigyelés – vagy más szóhasználatnál felügyelet – („surveillance”) pervazivitása széles körben tárgyalt kérdéssé²⁸ és összefüggő tudományos kutatási területté vált, mint „surveillance studies”.²⁹ A felügyeleti technikák, az új informatikai lehetőségek, az egyre kisebb és könnyebben használható felvevőeszközök, valamint az elérhető, ingyenes videómegosztó oldalak robbanásszerű bővülésével az 1990-es évektől jelentősen megemelkedett a magánszemélyek által készített fotók, hírértékű felvételek száma és jelentősége.³⁰ Megjelent és egyre jelentősebbé vált a „sousveillance”.³¹

A kifejezésben szereplő a „sous” francia szó jelentése „alul”, amely a szóösszetételben arra utal, hogy a surveillance felülről-lefelé („top-down”) folyamata helyett, itt az „alulról-felfelé haladó” („bottom-up”) működés dominál:³² vagyis a surveillance centralizáltsága, hierarchizáltsága és dominánsan tervezett jellege helyett, a sousveillance esetében inkább az intézményesítettség hiánya, az alkalmoszerűség, delokalizáltság és demokratikus jelleg, valamint a hatalmi egyensúlyhiány csökkentésére irányuló szándék jellemző:³³ vagyis egyre több, addig csak megfigyelti szerepben lévő állampolgár kezdett maga is a hatalommal rendelkező szervezetek és munkatársaik akcióinak megfigyelésébe, különféle események rögzítésébe és megosztásába.

A „sousveillance”-t magyarul „ellenfigyelésnek”, „visszafigyelésnek” („reverse surveillance”) esetleg „alulról figyelésnek” is fordíthatjuk³⁴ („surveillance from below”). Ez az inverz megfigyelés („inverse surveillance”) lényegében egy olyan állampolgári tevékenység, ahol az adott személy egy eseményről készít felvételt, amelyet mások számára is elérhetővé tesz, megoszt (legtöbbször az interneten). A sousveillance felvétel jellemzően hétköznapi, de valamiért figyelmet igénylő helyzetben történik: „boltosokat fényképező ügyfelek; utasok, akik taxisofőröket fotóznak; állampolgárok, akik az ajtajuk előtt álló rendőröket fényképezik, civilek, akik kormánytisztviselőket fotóznak; vagy helybéliek, akik műholdas felvételeket sugároznak a megszálló

²⁸ David Lyon *Surveillance Society: Monitoring everyday life*. Buckingham, Open University Press, 2001.; Jay Stanley – Barry Steinhardt: *Bigger monster, weaker chains: The growth of American surveillance society*. Washington, Technology and Liberty Program, American Civil Liberties Union, 2003.

²⁹ Pl. www.surveillance-studies.net

³⁰ Marianne F. Kies: Policing the police: Freedom of the press, the right to privacy, and civilian recordings of police activity. *The George Washington Law Review*, 80. (2011), 1. 274–310.

³¹ Steve Mann – Jason Nolan – Barry Wellman: Sousveillance: Inventing and using wearable computing devices for data collection in surveillance environments. *Surveillance & Society*, 1. (2003), 3. 331–355.

³² Frej Klem Thomsen: The concepts of surveillance and sousveillance: A critical analysis. *Social Science Information*, 58. (2019), 4. 701–713.

³³ Jean-Gabriel Ganascia: The generalized sousveillance society. *Social Science Information*, 49. (2010), 3. 489–507.

³⁴ Székely Iván: Surveillance – a megfigyeléstől a megfigyelő társadalmakig és a megfigyeléstudományig. *Replika*, 89. (2014), 5. 7–13.

csapatokról az internetre”.³⁵ Az ilyen jellegű felvételt készítőik gyakran monitoroznak olyan hatalommal rendelkező szervezeteket és munkatársaikat, mint a rendőrség.³⁶

A *sousveillance* napjainkra olyan elterjedté és jelentőssé vált, hogy már mérhető társadalmi hatása van annak, hogy hordozható készülékekkel lényegében bárki lefotózhat bárkit, vagy rögzíthet bármely eseményt, amelyet felvételre érdemesnek talál, majd azt az interneten megoszthatja. A hordozható informatikai eszközök lehetővé tették a polgárok számára, hogy olyan történéseket dokumentáljanak, amelyek *számukra* fontosak, részt vegyenek az események alakításában; lényegében megfigyelői szerepet felvéve fordított felügyeletet gyakorolhassanak a mérvadó pozícióban lévő személyek felett.³⁷

Az ilyen állampolgári viselkedésben egyaránt megfigyelhető az események dokumentálásra, megosztására és valamilyen újfajta – a polgárok szempontjából kiegyensúlyozottabb – hatalmi egyensúlyt megteremtésére irányuló szándék. A jelenség elterjedésének és jelentőségének növekedésével Ganascia pedig egyenesen generalizált „*sousveillance society*”-ről beszél,³⁸ amelyben a megfigyelés minden résztvevő által tömegesen gyakorolt tevékenységgé vált.

3.1. Az érzelmi érintettség mint szerepváltó tényező: civilek és a „citizen journalism”

Ha pedig már elég sokan képesek, hajlandóak és eltökéltek arra, hogy megörökítsék a körülöttük zajló eseményeket, majd ezeket publikussá tegyék, akkor megjelenik a *sousveillance* különleges formája a „citizen journalism”³⁹ jelensége, amely Örnebring frappáns meghatározása szerint amatőrök által szolgáltatott hírek („news produced by amateurs”⁴⁰).

A rendőri intézkedések pedig szinte mindig hírértéket képviselnek, s így ezek az események joggal tarthatnak igényt a civil hírmegosztók és hírfogyasztók érdeklődésére.

A hírérték azonban nem tekinthető elégséges motívumnak arra, hogy egy rendőri intézkedést igénylő éles helyzetben, egy, a szituációban valójában nem érintett személy felvételt kezdeményezzen, s ezzel felvegye a megfigyelői szerepet.

Joggal merül fel a kérdés, a hírértéken kívül mi egyéb motiválja az adott járóelöt, hogy ilyen drasztikus lépést tegyen? Miért kerül előtérbe egy sokszor aggasztó vagy

³⁵ Mann–Nolan–Wellman (2003) i. m. 333.

³⁶ Alice E. Marwick: The public domain: Social surveillance in everyday life. *Surveillance & Society*, 9. (2012), 4. 378–393.

³⁷ Mann–Nolan–Wellman (2003) i. m. 2003.

³⁸ Ganascia (2010) i. m. 489–507.

³⁹ Serena Miller: Citizen journalism. In Michael Karlsson et alii (eds.): *Oxford research encyclopedia of communication*. New York, Oxford University Press, 2019. 1–25.

⁴⁰ Henrik Örnebring: Anything you can do, I can do better? Professional journalism on citizen journalism in six European countries. *International Communication Gazette*, 75. (2013), 1. 36.

akár veszélyes helyzetben az, hogy megfigyelőként és később tartalommegosztóként dokumentálja az adott eseményt?

Egy, a kérdéskörben végzett kutatás⁴¹ eredményei alapján úgy tűnik, hogy a felvételek növekedésében egyaránt szerepet játszik az eszközök elérhetősége (*accessibility of devices*), az elszámoltathatóság iránti igény (*desire for accountability*), a nem megfelelő intézkedés megelőzésének célja (*preventing misconduct*), valamint a passzív ellenállás szándéka (*passive resistance*) is. Kimutatható hatást gyakoroltak ezenfelül a felvételi hajlandóságra az adott állampolgár rendőrséggel kapcsolatos korábbi személyes és közvetett – főként rossz – tapasztalatai is.⁴² Az eredmények alapján azok az egyetemisták, akik úgy gondolták, hogy a rendőrségi intézkedések felvételével és megosztásával előmozdítják a társadalmi igazságosságot (*social justice*), és megelőző hatással vannak a nem törvényes rendőri intézkedések kialakulására, nagyobb szándékot mutattak a rendőri intézkedések lefilmezésére. Szintén növelte a rögzítési szándékot, hogyha valaki úgy gondolta, hogy a felvétel megvédi a rendőri intézkedés eldurvulásától (mintegy hatóság elleni „önvédelem”-ként), valamely etnikai minoritáshoz tartozott, az elmúlt három évben már készített hasonló felvételt, és/vagy ha már volt előzetesen rossz tapasztalata a rendőrséggel, akár saját maga, akár valamely ismerőse révén.

Összességében úgy tűnik, hogy a rendőrséggel kapcsolatos rossz érzések és féltelmek, olyan előzetes negatív tapasztalatok, mint az erőszak indokolatlan alkalmazása, nemi, faji diszkrimináció megtapasztalása előmozdítják, hogy a helyzetben tevékenyen nem érintett személyek megfigyelői pozíciót vegyenek fel, s így fokozzák percipiált kontrolljukat az adott helyzetben.

3.2. A *sousveillance* rendőri szemmel

A legtöbb *sousveillance* felvételt – így a rendőri intézkedésekről készült filmfelvételeket is – közterületeken készítik. A felvételek többsége valamilyen furcsa, szokatlan vagy éppen az adott személy/közösség számára ijesztő, félelmetes, esetleg elfogadhatatlan eseményt dokumentál, legtöbbször már a közösségi megosztás előzetes szándékával. Az egyéni szögből, gyakran személyes kommentárokkal fűszerezett felvételek pedig általában igen hamar elérhetővé válnak az érdeklődők számára. A sokszor tökéletlen, életlen vagy éppen mozgó felvételek egy „mintha én is ott lennék” érzést keltenek a nézőben, erősítve a személyes bevonódást, érzelmi reagálást (ahogy történt ez a rendőrségi intézkedést és George Floyd minneapolis-i afroamerikai férfi halálusát végigkövető felvétel esetében is).

⁴¹ Ashley K. Farmer – Ivan Y. Sun: Citizen journalism and police legitimacy: Does recording the police make difference? In Mathieu Deflem (ed.): *Sociology of crime, law and deviance*. Emerald, 2016. 239–256.

⁴² Ashley K. Farmer – Ivan Y. Sun – Brian Chad Starks: Willingness to record police-public encounters: The impact of race and social and legal consciousness. *Race and Justice*, 5. (2015), 4. 356–377.

Az ilyen vitatott rendőri intézkedéseket tartalmazó felvételek általában nagy érzelmi erővel rendelkeznek, mély nyomot hagynak a felvétel megtekintőjében, és képesek akár jelentősen is megváltoztatni, esetleg kifejezetten rontani is a rendőrség publikus imázsát.⁴³ Mivel az intézkedést végzők nem, vagy csak igen kis mértékben tudják kontrollálni a felvétel tényét, módját, és csak nagyon korlátozott hatással lehetnek további útjára, nem meglepő, hogy a rendőri intézkedések állampolgári rögzítését és megosztását nem fogadta kitörő öröm a hatóságok részéről, és a helyzettel megbirkózni kénytelen rendőrség rendkívül konfliktusos viszonyba került⁴⁴ ezzel az újfajta láthatósággal.

A felmerülő kifogások sok esetben jogosak, hiszen a hirtelen passzív járókelőből megfigyelővé, egy esemény rögzítőjévé váló állampolgár sok esetben akadályozza magát az eljárás lefolytatását, figyelemelterelő lehet, biztonsági kockázatot okozhat, csökkentheti a békés kimenetel valószínűségét, a nyomozás számára hátrányos információkat oszthat meg másokkal, és felmerülhetnek az áldozatok védelmével kapcsolatos aggályok is.

A felvételek elterjedése előtt a rendőri intézkedések hagyományosan kevés szemtanú előtt, szinte csak az érintettek jelenlétében, és szinte megkérdőjelezhetetlen rendőri legitimitációval, pontosan visszanezhető és értelmezhető dokumentáció nélkül zajlottak. Az új típusú környezetben a rendőri intézkedés rögzítésének valószínűsége rendkívül megemelkedett, s az intézkedő rendőr kevés hatással van arra, hogy tevékenységét ki és milyen attitűddel, verbális kommentekkel rögzíti. Nemcsak a mindig működő testkamerák és publikus kamerák, hanem az éppen arra járó járókelők, vagy éppen maguk az eljárás alá vontak is rögzíthetik az eseményeket, újabb és újabb látószögeket adva az esemény dokumentálásához.

Az események rögzítése – mintegy Hawthorne-effektust generálva⁴⁵ – pedig magát a megfigyelés tárgyát is megváltoztathatja. Ha a résztvevők biztosan tudják, hogy viselkedésükről filmfelvétel készül, és az adott esemény már nemcsak a jelenben, hanem egy elképzelhető jövőben is játszódik, ahol a felvételeket később visszajátszhatják és értelmezhetik (például egy rendőrségi vizsgálat vagy éppen egy bírósági tárgyalás során), akkor viselkedésüket e későbbi szcenárió figyelembevételével módosíthatják: vagyis a kamerák jelenlétében máshogy viselkednek. A felvétel ugyanis kiemeli az adott eseményt annak szociokognitív narratívájából, térbeli-időbeli kontextusából.⁴⁶ A gyakran veszélyes helyzetben, igen nagy sebességgel zajló, akcióigényes folyamatok közben hozott rendőri döntésekről és intézkedési eseményekről készült felvételeket pedig más környezetben (például egy vizsgálat során), más értelmezési keretben, más érzelmi helyzetben dolgozzák fel. A kilassított, kinagyított ké-

⁴³ Farmer (2016) i. m.

⁴⁴ „[H]ave increasingly fraught relationship with visibility.” Kevin D. Haggerty – Ajay Sandhu: The police crisis of visibility. *IEEE Technology & Society Magazine*, 33. (2014), 2. 9.

⁴⁵ Mayo, idézi: Klein Sándor: *Munkapszichológia*. Budapest, EDGE 2000, 2004.

⁴⁶ Michalis Lianos: *The new social control: The institutional web, normativity and the social bond*. Ottawa, Red Quill Books Ltd. 2012.

peken minden látszik, minden kivehető, de az alaphelyzet okozta érzelmi feszültség nélkül.

Adatok szerint a rendőrök eltérően vélekednek a láthatóságról aszerint, hogy „hivatalos” és „nem hivatalos” forrás kívánja megörökíteni az eseményeket.⁴⁷ A saját szervezet vagy a hivatalos surveillance kamerák általi rögzítés sokkal kisebb ellenállást vált ki, mint a magánemberek vagy civil csoportok által történő felvétel. A rendőrök bíznak abban, hogy a hivatalos kamerafelvételek nem kerülnek illetéktelen kezekbe, nem lesznek láthatóak civilek számára különféle szociális médiafelületeken, míg a magánemberek által készített felvételek esetében erre nem számítanak, vagy nem feltétlenül hisznek a felvételek megfelelő kezelésében. Sokszor megfigyelhető, hogy a rendőrök aggódnak, hogy a felvételeket rosszul értelmezik a civil megtekintők, akik sem a helyzettel, sem pedig egyéb szakmai kérdésekkel nincsenek tisztában, és mindez rájuk és a rendőrségre is rossz fényt vet.

A rendőri munka állampolgári rögzítésével, a megfigyelői szerepet felvevő állampolgárokkal szemben tehát meglehetősen nagy az ellenállás, erős az érzelmi reakció.

A sousveillance felvételeket készítők elsősorban személyes tapasztalataik, az adott helyzetre vonatkozó attribúcióik, negatív érzelmeik és aggodalmaik miatt válnak megfigyelővé. A megfigyelti szereppel újonnan megbirkózni kénytelen rendőrök pedig nemcsak a megfigyeltség, hanem a felvételek okozta egyéb hatásokkal is kénytelenek megküzdeni.

4. Összefoglalás

A felügyeleti társadalomban a megfigyelti/megfigyelői szerepek sokkal átjárhatóbbá, felcserélhetőbbé váltak. A szerepek közti – korlátozott – átmenet, átfedés már a nem digitális korszakban is megjelent, de igazán kifejezetté a 21. században vált, ezzel jelentős társadalmi nyomást fejtve ki a hatalom gyakorlóira, a rendvédelemben dolgozókra (is).

A modern IKT-eszközök, számítástechnikai lehetőségek az eddig kevés megfigyelési lehetőséggel rendelkező állampolgárok számára is megnyitotta az utat a számukra fontos események rögzítése és megosztása felé kialakítva ezzel a civil journalism jelenségét, amelyben a rendőri tevékenység megfigyelése és dokumentálása is kiemelt szerepet kapott.

A rendőri munka így kialakuló új láthatósága kihívások elé állítja a rendőrség szervezetét és munkatársait, de új lehetőségeket is teremt a köz sikeresebb szolgálatára, a jobb feladat-végrehajtásra, a transzparensabb működésre.

⁴⁷ Haggerty–Sandhu (2014) i. m.

IRODALOMJEGYZÉK

- Balla József: *Integritási kockázatok csökkentése a határrendészek körében*. Integritás tanulmányok 10. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2019. Online: https://nkepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15015/Hatarrendeszet_korrupcio_2019.pdf?sequence=1
- Erdeiné Késmárki-Gally Szilvia – Erdei Attila – Grotte Judit: A biztonság szerepe a kötött pályás közösségi közlekedésben Budapest agglomerációjában. *Belügyi Szemle*, 68. (2020), 11. 89–104. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.11.6>
- Esterházy Péter: *Javított kiadás – Melléklet a Harmonia Caelestishez*. Budapest, Magvető, 2002.
- Farmer, Ashley. K. – Ivan Y. Sun – Brian Chad Starks: Willingness to record police-public encounters: The impact of race and social and legal consciousness. *Race and Justice*, 5. (2015), 4. 356–377. Online: <https://doi.org/10.1177/2153368715581663>
- Farmer, Ashley. K. – Ivan. Y. Sun: Citizen journalism and police legitimacy: Does recording the police make difference? In Mathieu Deflem (ed.): *Sociology of crime, law and deviance*. Emerald, 2016. 239–256. Online: <https://doi.org/10.1108/S1521-613620160000021013>
- Farmer, Ashley. K.: *Copwatchers: Citizen journalism and the changing police-community dynamic*. PhD dissertation. University of Delaware, 2016. Online: https://udspace.udel.edu/bitstream/handle/19716/19904/2016_FarmerAshley_PhD.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ganascia, Jean-Gabriel: The generalized sousveillance society. *Social Science Information*, 49. (2010), 3. 489–507. Online: <https://doi.org/10.1177/0539018410371027>
- Haggerty, Kevin D. – Ajay Sandhu: The police crisis of visibility. *IEEE Technology & Society Magazine*, 33. (2014), 2. 9–12. Online: <https://doi.org/10.1109/mts.2014.2319912>
- Héder Klára: „Figyelés vagy megfigyelés?” egy fogalom konceptualizációs kérdései. In Baráth Noémi Emőke – Mezei József (szerk.): *Rendészet-tudomány-aktualitások: A rendészet-tudomány a fiatal kutatók szemével*. Konferenciakötet. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége Rendészet-tudományi Osztály, 2019. 115–125. Online: www.dosz.hu/files/rende%CC%81szet-tudoma%CC%81ny-aktualitasok.pdf
- Kies, Marianne F.: Policing the police: Freedom of the press, the right to privacy, and civilian recordings of police activity. *The George Washington Law Review*, 80. (2011), 1. 274–310. Online: www.gwlr.org/wp-content/uploads/2014/11/80-1-Kies-1.pdf
- Klein Sándor: *Munkapszichológia*. Budapest, EDGE 2000, 2004.
- Konrád György: Ha lehallgatnak. *ÉS publicisztika*, (1998), 24. Online: www.es.hu/old/Evergrns/dox/TH.htm
- Lévay Gábor: *OSINT (Open Source Intelligence) – Nyílt információk hírszerzés*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2006.
- Lianos, Michalis: *The new social control: The institutional web, normativity and the social bond*. Ottawa, Red Quill Books Ltd., 2012.
- Lyon, David: *The Electronic eye: The rise of surveillance society*. University of Minnesota Press, 1994.
- Lyon, David: *Surveillance society: Monitoring everyday life*. Buckingham, Open University Press, 2001
- Lyon, David: *Surveillance studies: An overview*. Cambridge, UK, Polity, 2007.
- Mann, Steve – Jason Nolan – Barry Wellman: Sousveillance: Inventing and using wearable computing devices for data collection in surveillance environments. *Surveillance & Society*, 1. (2002), 3. 331–355. Online: <https://doi.org/10.24908/ss.v1i3.3344>
- Marwick, Alice E.: The public domain: Social surveillance in everyday life. *Surveillance & Society*, 9. (2012), 4. 378–393. Online: <https://doi.org/10.24908/ss.v9i4.4342>
- Miller, Serena: Citizen journalism. In M. Karlsson – H. Örnebring – M. Carlson – Y. Chan – S. Craft – H. Sjøvaag – H. Wasserman (eds.): *Oxford research encyclopedia of communication*. New York, Oxford University Press, 2019. 1–25. Online: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.786>

- Murakami Wood, David – Kristie Ball (eds.): *A Report on the surveillance society*. Summary Report, Wilmslow, Office of the Information Commissioner, 2006. Online: <https://ico.org.uk/media/1042391/surveillance-society-summary-06.pdf>
- Országgyűlési Őrség: *Adatkezelési tájékoztató az Országgyűlési Őrség által alkalmazott testkamerával megvalósuló adatkezelési tevékenységről*. é. n. Online: www.orszaggyulesiorseg.hu/documents/126480/1724451/testkamera_tajekoztato_2019.pdf/aeb5bfcc-7c19-5568-7cf1-0317fc05e543
- Örnebring, Henrik: Anything you can do, I can do better? Professional journalism on citizen journalism in six European countries. *International Communication Gazette*, 75. (2013), 1. 35–53. Online: <https://doi.org/10.1177/1748048512461761>
- Stanley, Jay – Barry Steinhardt: *Bigger monster, weaker chains: The growth of American surveillance society*. Washington, Technology and Liberty Program, American Civil Liberties Union, 2003. Online: www.aclu.org/report/bigger-monster-weaker-chains-growth-american-surveillance-society
- Székely Iván: Surveillance – a megfigyeléstől a megfigyelő társadalmakig és a megfigyeléstudományig. *Replika*, 89. (2014), 5. 7–13. Online: http://real.mtak.hu/110328/1/89_01_Szekely.pdf
- Thomsen, Frej Klem: The concepts of surveillance and sousveillance: A critical analysis. *Social Science Information*, 58. (2019), 4. 701–713. Online: <https://doi.org/10.1177/0539018419884410>

Levéltári források

- ÁBTL 4.1. A-3114 – *Az ügynökség vezetése és nevelése*. Belügyminisztérium, III/I. Csoportfőnökség kiadványa, 1971.
- ÁBTL – 3.1.2 - M-28327_1 „Bodo” fn. ügynök munkadossziéja, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
- ÁBTL – 3.1.2 - M-28500_1 „Váraljai” fn. ügynök munkadossziéja, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
- ÁBTL, M-17764_2 „Orvos” fn. ügynök munkadossziéja, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

Egyéb források

- Ács Péter. In Varga Ágota: *A tartótiszt*. (dokumentumfilm) 2013. 30.09–30.32 perc
- Kisfaludy András: *Törvénytelen Muskátli*. (dokumentumfilm) 1. rész, 1996. Online: www.youtube.com/watch?v=k3_HlmimJh0&t=839s

ABSTRACT

The Subjective Aspects of Surveillance and Sousveillance

Klára HÉDER

In the “surveillance society”, expanding the possibility of systematic, structured data collection can change the attitudes of observers, and the subjective experiences of observation. The study addresses the subjective aspects of surveillance, as well as the emotional issues and effects of the perceptual shift caused by the oscillation between the two roles, with particular reference to “civilian journalism” and police responses.

Keywords: *information society, surveillance, sousveillance, subjective experience*

Nagyvárosok forgalomtechnikai eszközeinek szerepe a terrorizmus elleni küzdelemben

GÁL Erika¹

A tanulmány elsődlegesen a nagyvárosi közúti közlekedés és forgalomtechnikai eszközei, valamint a közúti járművel elkövetett terrorcselekmények közötti összefüggéseket, kapcsolatokat teszi vizsgálat tárgyává. Az alapvető fogalmi meghatározások mellett két dimenzióban veszi górcső alá a forgalomtechnika terrorizmus elleni védekezésben is funkcionalitással bíró eszközeit: egyrészt a kiemelten és állandó jelleggel védett objektumok, másrészt pedig a nagyvárosokban ideiglenesen védett helyszínek szemszögéből. Annak érdekében, hogy egy-egy cselekmény elkövetéséhez használt járművek jelleg szerinti kategorizálását is elvégezhessük, az elmúlt évek járműtípusra és a terrorcselekmény halálos áldozataira vonatkozó európai statisztikai adatokat is feldolgozzuk. A vizsgálat lefolytatását követően a tanulmány kísérletet tesz a forgalomtechnika eszközeinek – rendészeti és építészeti szempontokat is figyelembe vevő – szakszerű elhelyezésére, vonatkozó javaslatok megfogalmazására.

Kulcsszavak: közúti járművek, forgalomtechnikai eszközök, utcabútor, mobil fizikai akadály, terrorcselekmények, objektumvédelem, tömegrendezvények, biztosítószolgálat

1. Bevezetés

Habár napjainkban korántsem a nagy, közösségi élet áll hétköznapjaink középpontjában, hiszen a Covid-19-vírus okozta pandémiás időszakban mindennapjainkat saját magunk, családjaink, barátaink és mások egészségének védelme érdekében is a szociális távolságtartás hatja át, mégis a jövőbe tekintve vizsgáljuk meg a címben rejlő kérdéseket, problémákat. A rendészeti tevékenység és a terrorizmus kapcsolatát leginkább aszimmetrikus rendészeti kihívásként jellemezhetjük, pontosan úgy, ahogyan a hazai helyzetet vizsgálva tette azt Fehér Zoltán is a kutatásai során.²

¹ Gál Erika mesteroktató, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar; doktori hallgató, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola.
Erika Gál Master Instructor, University of Public Service, Faculty of Law Enforcement; PhD student, University of Public Service Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement.
E-mail: gal.erika@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1676-0381>

² Fehér Zoltán: Gondolatok az aszimmetrikus rendészeti kihívásokról és a lehetséges válaszokról. *Hadtudomány*, (2015), 1–2. 130–135.

„A terrorizmus és szervezett bűnözés elleni fellépés terén az állami szervek széles körének van feladata e kérdések kezelésében, azonban míg a terrorizmus felderítése, elhárítása fő feladatkörként a Terrorelhárítási Központhoz, addig a szervezett bűnözés kezelése elsődlegesen az általános rendőri feladatokat ellátó rendőri szervezet speciális egységeihez tartozik [...] a terrorizmus elleni fellépés megoldása 43%-ban politikai, 40%-ban rendészeti és 7%-ban katonai beavatkozás eredményeképpen, 10%-ban pedig »magától« oldódik meg.”³

A fenti százalékos adatok közül a rendészeti tevékenység szerepét tükröző 40%-os arányt szükséges tovább bontanunk, ugyanis a jelen tanulmány célja elsősorban a nyílt, mindenki számára egyértelműen látható és ezáltal védelmi funkcióját is felfedő, a közterületeken félreérthetetlenül megjelenő rendészeti tevékenységhez kapcsolódó eszközök bemutatása. A kérdés az, hogy a különféle, nagy tömegeket vonzó és azok befogadására alkalmas területek, helyszínek, épületek, események mint a terrorcselekmények esetleges puha célpontjai milyen eszközökkel és milyen hatásfokkal védhetők a nyílt, közterületi rendőri tevékenység és a forgalomtechnikai eszközök által. A fenti fellépési eloszlásból mekkora részt vállalnak a tömegrendezvényeken szolgálatot teljesítő egyes rendőrök, speciális szolgálati csoportok tevékenységét előkészítő, annak tervezését végző, az események során szervezési és dinamikus kockázatelemzést is végző szervezeti egységek? Mindezen kérdések teljes körű megválaszolásához hosszú út vezet, a válaszok felderítését első lépésként a bárki számára nyitva álló területeken fellelhető, építészeti vagy kifejezetten rendészeti célból, vagy e két funkciót egyesítő bűnmegelőzési célú eszközök, valamint a közterületi járőr vagy egyéb sajátos szolgálatok kapcsolatának vizsgálatával kezdem meg. A vizsgálat elsősorban a nagyvárosi tömegrendezvények megtartására alkalmas helyszíneken alkalmazott vagy alkalmazható forgalomtechnikai eszközök, valamint az őrzés-védelem, biztosítószolgálat mint rendészeti taktikai eljárások kapcsolatára fókuszál.

2. Járművek és terrorcselekmények relációja

Ahhoz, hogy a bevezetőben megjelenített összefüggések vizsgálhatók, magyarázhatók legyenek, mindenféleképpen szükséges bizonyos fogalmak tisztázása, egyértelművé tétele. Így jelen vizsgálati körülmények között a közúti járművek definiálása elengedhetetlen.

Az ember–jármű–környezet, mint a közlekedés hármasságából, a jármű elemre kell elsőként koncentrálni. Úgy, ahogyan a hazai szabályozásban is természetesen megjelenik: „Jármű: közúti szállító- vagy vontató eszköz, ideértve az önjáró vagy vontatott munkagépet is.”⁴ A jármű fogalmát tovább bontva a beépí-

³ Fehér (2015) i. m. 130–131.

⁴ 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet a közúti közlekedés szabályairól 1. sz. függelék II. a közúti járművekkel kapcsolatos fogalmak a) pont.

tett erőgéppel meghajtott gépjárművek⁵ és gépkocsik,⁶ azon belül pedig a személyszállítás és a teherszállítás céljából készült személygépkocsik és tehergépkocsik⁷ különíthetők el. Rendészettudományi aspektusból megvizsgálva azonban már tágabb, részletesebb definíciókat találunk, hiszen például a jármű fogalma alatt „a közúti forgalomban való használatra szánt, legalább négy kerékkel rendelkező, 25 km/h-t meghaladó legnagyobb tervezési sebességű gépjármű, valamint pótkocsija, kivéve a síneken futó járművet, a mozgó munkagépet, valamint a veszélyes áru szállításkor legfeljebb 40 km/h sebességgel közlekedő mezőgazdasági és erdészeti vontatót”⁸ is értjük.

A kutatás másik fő tárgya a terrorcselekmény, amelynek járművekkel való kapcsolata napjainkban már nyilvánvaló, mivel a terrorizmus eszközeként már jó pár évvel ezelőtt megjelent.

A terrorcselekmény „azon nemkívánatos esemény, cselekmény, amikor valaki állami szervet, más államot, nemzetközi szervezetet arra kényszeríti, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, illetve amikor az illető más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztatja, megzavarja, lakosságát megfélemlíti, nemzetközi szervezet működését zavarja, meghatározott személy ellen erőszakos, közvesélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményt követ el”.⁹

Jól látható, hogy az idézett fogalom ismertetőjegyei között közvetlenül nem lelhető fel a jármű mint a terrorizmus eszköze, azonban a járművekben, és kifejezetten a gépi meghajtású járművekben rejlő kényszerítő, fenyegető erő, azaz az erőszak alkalmazására használhatóság már egyértelmű kapcsolatot mutat.

A két fő alkotórész jellemzőinek rövid áttekintését követően már könnyedén megvilágítható a harmadik elemmel, azaz a hellyszínnel való szoros viszonyuk. A jármű mint eszköz, valamint a zavaró, megfélemlítő, működést akadályozó, erőszakos cselekmény mint magatartás – a jármű fizikai megjelenésére, tulajdonságaira is figyelemmel – nagy kiterjedésű, szabadtéri hellyszínen található egymásra. Ezen „találkozás” hatását, hatékonyságát tekintve pedig egyértelműen a nagy befogadóképességű, mindenki számára szabadon igénybe vehető vagy látogatható, közterületi vagy részben közterületi jellegű hellyszínekre szükséges a hangsúlyt helyezni. Ugyanakkor mindenképpen fontos a hellyszín mérete tekintetében, hogy gépjármű üzemszerű mozgására elegendő térrel rendelkezzen.

Ennek a jellemzőnek tökéletesen megfelelnek a tömegrendezvények, nagy létszámú látogatót vonzó események hellyszíneül szolgáló területek. Tömegrendezvény alatt pedig egyszerűen megfogalmazva „[a]zonos helyen és időben szervezett programszerű összejövetelel jelen lévő nagyszámú emberek csoportját”¹⁰ értjük. Ter-

⁵ 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet b) pont.

⁶ 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet c) pont.

⁷ 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet d) és i) pontok.

⁸ Boda József (főszerk.): *Rendészettudományi szakszótár*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 292. jármű címszó.

⁹ Boda (főszerk.) (2019) i. m. 559. terrorcselekmény címszó.

¹⁰ Heves Megyei Kormányhivatal Rendvédelmi Igazgatás tájékoztató felülete. Heves Megyei Kormányhivatal Rendvédelmi Igazgatás tájékoztató felülete: *Közbiztonság, tömegkezelés*. tájékoztató prezentáció. é. n.

mészatesen az esemény színtere nagymértékben függ annak céljától is, azaz, hogy milyen okból, célból használja egy időben sok ember az adott területet. A tömegrendezvények céljuk, jellegük szempontjából csoportosíthatók, amellyel párhuzamosan a jellemző helyszín, valamint az eseményen részt vevő csoportok összetétele is meghatározható. Egyetértek Kasza Anett különböző szempontok szerinti csoportosításával, amelyek közül a jelleg szerinti kategorizálás a következő: a tömegrendezvények jellegük szerint társadalmi és politikai, egyházi és hitéleti, sport és szórakoztató, kulturális, tudományos és egyéb csoportokba sorolhatók.¹¹

Fontos megjegyezni, hogy különféle intézmények, turisztikai létesítmények is nagy számú embertömeg befogadására alkalmasak, így „[v]onzó célponttá teszi őket, hogy közforgalom számára nyitott magánterület jellegüknél fogva, nagy mennyiségű, kevésbé ellenőrzött személy és gépjárműforgalom zajlik bennük, a túlzott és látványos biztonsági intézkedések pedig a vendégekre nézve elrettentő hatást válthatnak ki”.¹² Azonban a vizsgálati körből természetükből adódóan bizonyos tömegrendezvények mégis kizárhatók, hiszen az esemény jellege megkívánja a speciális létesítmények igénybevételét a rendezvény megtartására. Ilyenek például azok a sportesemények, amelyeket sportlétesítményekben, illetve különféle kulturális, ismeretterjesztő rendezvények, amelyeket egy kifejezetten ilyen célra elkülönített, zárt térben, épületben szerveznek meg.

A jármű, terrorcselekmény és tömegrendezvény helyszíne logikai kapcsolatát mutatja az is, hogy az angol nyelvű szakirodalomban gyakorta használt kifejezés a *ramming* típusú terrorcselekmény. A ramming összefoglalja mindezt a kapcsolatot, ugyanis lényegében a gépjármű elsődleges használatára mint a terrorista legfontosabb eszközére utal. A támadás során kihasználják a jármű sebességének és tömegének együttesében rejlő pusztító energiákat, amelyeket a helyszínen tartózkodó védtelen személyek ellen irányítanak. A tömegbe gépjárművel történő behajtás és gázolás nem igényel különösebb előkészületeket, alacsony költség- és „terrorista-kompetencia”-befektetéssel végrehajtható az ilyen jellegű támadás. Pontosán ezen jellemzői okán igencsak nehézkes az ellenük való védekezés. Különösen helytálló ezen kijelentés a hétköznapok gyalogos forgalmában történő elkövetésekre, mert a közúti gépjárműforgalom mindennapjaink szerves része, így természetszerű, hogy az átlag gyalogos nem számít a forgalom irányából kiinduló támadásra, így gyakorlatilag kivédhetetlenné teszi ezek bekövetkezését, ha a támadó elszántsága, akarata rendíthetetlen. A tömegrendezvények, kiemelten védett vagy turisztikai szempontból frekvenciált épületek esetén azonban már számos hatékony védekezési elgondolással, technikával találkozhatunk, azonban érdemes górcső alá venni ezek

¹¹ Kasza Anett: A fővárosi metrő alkalmazási lehetőségei a tömegrendezvények biztosítása során. *Katasztrófavédelmi Szemle*, 19. (2012), 4. 23–27.

¹² Lippai Zsolt – Thieme-Eső Milán: A szállodák, mint „puha célpontok”. In *Közös kihívások – egykor és most: Tanulmánykötet*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat, 2020. 162.

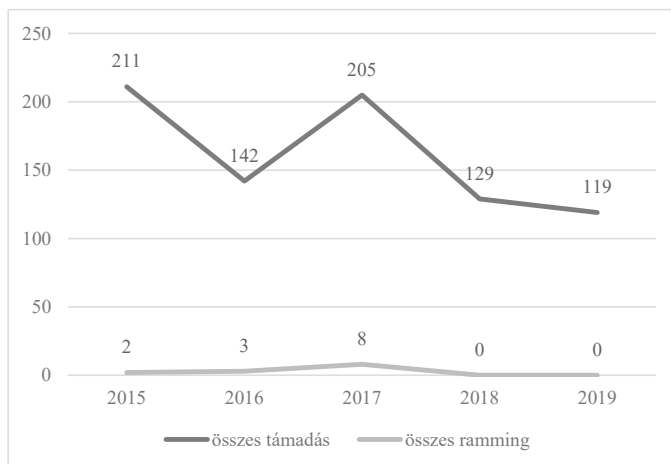
megújulási hajlamát is az elkövetési módszerek változásaihoz való alkalmazkodási képesség tekintetében.¹³

3. Terrorcselekmények Európában, a közúti járművek szerepe

Az elmúlt évek tendenciáit tekintve a terroristahálózatok nemcsak a világ nagyhatalmainak, hanem az Európai Unió (EU) belső biztonságára, valamint az egyes tagállamok állampolgárainak személyes biztonságára is kifejezetten veszélyt jelentenek. E biztonsági fenyegetések elleni harcban az EU bűnüldözési ügynöksége, az Europol is nagy szerepet vállal. Teszi mindezt a biztonságosabb Európáért, valamint a tagállami polgárok érdekében. A szerepvállalás egyik jól megragadható területe, hogy az európai terrorizmusellenes központ koordinálása mellett határon átnyúló együttműködésre törekszik a terrorizmus elhárításáért küzdő hatóságokkal. 2007 óta az Europol minden évben elkészíti az EU terrorizmus helyzetéről és trendjeiről szóló jelentését (TE-SAT), amelyben többek között részletes áttekintést nyújt az EU területén bekövetkezett terrortámadásokról, terrorcselekményekről, valamint az ilyen jellegű bűncselekményekkel összefüggő hatósági, bírósági tevékenységekről. Az éves TE-SAT-jelentést az EU-tagállamok, illetve a nemzetközi együttműködés egyéb partnerállamai által szolgáltatott és ellenőrzött adatok alapján az Europol terrorizmus-szakértői csoportja készíti el. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a tagállami adatszolgáltatás „önbevalláson” alapszik, figyelemmel arra, hogy egyes tagállamok terrorcselekménnyé minősítési eljárásának gyakorlata különböző, így a szolgáltatott adatok minősége is változó. A TE-SAT-jelentések jól strukturáltak, a hozzá szorosan kapcsolódó mellékletek statisztikákat tartalmaznak például a megghiúsult vagy más okból sikertelen, illetve a befejezett támadások számára, továbbá a letartóztatások, illetve a bírósági ítéletek, kiszabott büntetések adataira vonatkozóan is.¹⁴ Jelen tanulmányban szereplő adatok, kimutatások alapjaként kizárólag a 2015–2019 közötti, öt éves időtartamban, a tagállamok által az Europol részére szolgáltatott, illetve más kutatók által rögzített adatokat dolgoztam fel. Tekintettel arra, hogy a tanulmány elsődlegesen a ramming típusú terrorcselekményekre és azok bűnmegelőzési lehetőségeire fókuszál, ezért az adatok másodlagos feldolgozása nemcsak a befejezett, hanem a sikertelen terrorcselekmények adataira is kiterjed. Az alábbi összehasonlító diagram (1. ábra) jól mutatja, hogy a vizsgált öt évben a terrorcselekmények száma hogyan alakult az EU területén, illetve az összesített számadathoz képest, hogyan alakultak a járművel mint elkövetési eszközzel végrehajtott terrortámadások.

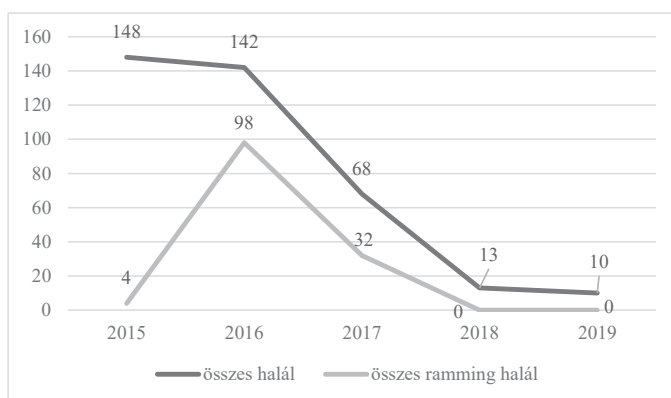
¹³ Rác András – Brestyánszki Flóra: A gépjárművel végrehajtott, ramming típusú terrortámadásokról és a védekezés lehetőségeiről. *Nemzet és Biztonság*, (2017), 5. 61–69.

¹⁴ Europol: *EU Terrorism Situation & Trend Report (TE-SAT) Reviewing the terrorism phenomenon*. 2020.

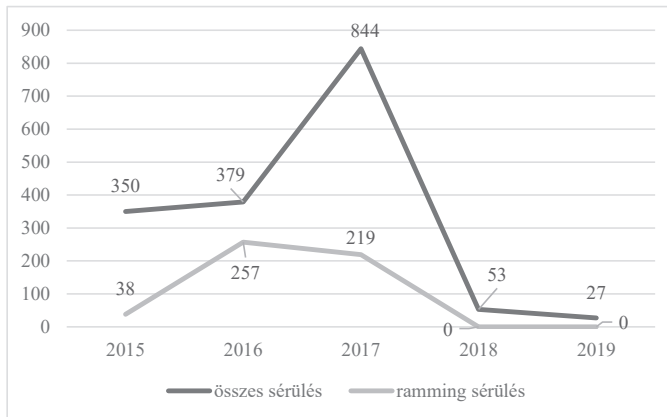

1. ábra: Az EU összes támadásának és ramming támadásainak számát összehasonlító diagram. Forrás: a szerző szerkesztése

Az adatok összevetésének lényegét kiemelve egyértelműen elmondható, hogy a vizsgált időszak összesített adataihoz képest a ramming típusú cselekmények száma igen alacsony, ötéves ciklus egyszerű átlagán alapuló arányát tekintve alig több, mint 2%. Azonban fontos megvizsgálni azt is, hogy a csekély számú járművel történő elkövetés mekkora számú természetes személyt érintett közvetlenül, azaz, hogy egy-egy ramming típusú terrortámadás hány személy halálát vagy sérülését eredményezte. Ezt szintén az összes terrorcselekmény halálos áldozatainak, illetve terrorcselekmény során megsérült személyek számának összevetésével tehetjük meg. A terrorizmus körébe vonható bűncselekmények eredményét tekintve a fenti arány már számottevő változást mutat, a 2%-ot kitevő támadások áldozatainak száma már eléri a 35%-ot.

2. ábra: Az EU összes halálos áldozat és ramming halálos áldozat számát összehasonlító diagram. Forrás: a szerző szerkesztése

3. ábra: Az EU összes sérült és ramming sérültek számát összehasonlító diagram. Forrás: a szerző szerkesztése

Fontos kiemelni azt a tényt is – amelyet egyébként a fenti diagramok is egyértelműen kimutatnak –, hogy 2016-ban és 2017-ben az EU területén elkövetett terrorcselekmények közül a legtöbb személyt érintő, azaz halálos vagy sérüléssel járó támadásokat tömegbe hajtásos módszerrel, tehát az akcióhoz járművet eszközként használva követték el.

További összehasonlítást tehetünk, ha megvizsgáljuk a terrortámadás során használt járművek kategóriáját, azaz, hogy személy- vagy teherszállításra alkalmas gépkocsival követték el az adott cselekményt, és ezen adatokhoz hozzávetjük a halálos, illetve sérüléssel járó eredmények számát. Az adatokat megvizsgálva elmondható, hogy a legtöbb halálos áldozatot, illetve a legtöbb személy sérülését okozó ramming típusú támadások esetén a lényegesen nagyobb össztömegű tehergépkocsik használatát preferálták az elkövetők. A támadásra alkalmas jármű kiválasztásával kapcsolatban egyértelmű következtetéseket nem tudunk levonni arra vonatkozóan, hogy a személy- vagy tehergépkocsik választása volt-e a gyakoribb, hiszen nem áll rendelkezésre elegendő információ, adat az elkövetők aktuális finansziális helyzetéről és egyéb személyes kompetenciáiról, amelyek a választásukra nagymértékben hatással vannak. Az viszont egyértelműen kijelenthető, hogy a támadáshoz használt jármű kategóriája jelentős összefüggést mutat a befejezett terrorcselekmények személyeket érintő eredményeivel. Figyelemmel arra, hogy az ilyen jellegű támadások elkövetéséhez gyakorlatilag bármilyen gépjármű igénybe vehető, és ezáltal a terrorizmus alapvető – megfélemlítő, félelmet keltő és a média számottevő érdeklődésével is rendelkező – célja bármelyik gépjárművel elérhető, ezért az ellenük való védekezési lehetőségek körét nem szabad gépjármű-kategóriára leszűkítve vizsgálni.

4. Forgalomtechnika mint a védekezés eszköze

„A forgalomszervezés, más néven forgalomszabályozás vagy forgalomtechnika tudományterülete régebben a teljes közlekedés területén, a különböző közlekedési alágazatokban használatos technikai eszközökre, technológiai megoldásokra értelmezhető volt.”¹⁵ Manapság azonban már a célját megragadva definiálhatjuk a forgalomtechnikát, amelynek „elsődleges célja a közúti forgalom szabályozása, valamint a közlekedőktől elvárt viselkedés meghatározása technikai eszközökön keresztül”.¹⁶ „A forgalomtechnika alapja az út, amihez kapcsolódnak a közúti jelzéseknek nevezett forgalomtechnikai eszközök. Az út kialakítása mellett fontos szerep jut a forgalomirányító fényjelző készülékeknek, a jelzőtábláknak és az útburkolati jelek elhelyezésének. Ez a komplexitás jelenti a közlekedési környezetet.”¹⁷ A vizsgált jelenség szempontjából ezek jellemzőit leginkább úgy tudjuk összefoglalni, hogy mind azt a célt szolgálják, hogy a járművet mozgásba hozó vezető és maga a mozgó jármű is a közúton biztonságosan, a forgalom más résztvevőinek veszélyeztetése nélkül haladjon, közlekedjen. A forgalomtechnikai eszközök egyes csoportjait tekintve a jelzőtáblák és forgalomirányító fényjelző készülékek, valamint az útburkolati jelek jelentősége sem elhanyagolható. Hiszen ezekbe a csoportokba tartozó eszközök feladata a jogszabályi előírások gyakorlati alkalmazásának megteremtése. Különösen fontos szerepet töltenek be egy-egy terület, helyszín közlekedési eszközzel történő elérésében, azaz, hogy a közlekedő személyek és a közlekedési eszközök milyen korlátozások alá eshetnek a haladásuk, közlekedésük során. Értem ezalatt például, hogy bizonyos, akár nagy létszámú tömeg befogadására alkalmas és turisztikailag is frekvenciált területekre gépjárművel a behajtás korlátozott, tilalmazott, vagy csak meghatározott irányokból közelíthető meg az adott helyszín. Továbbá a vizsgált téma tükrében, a közlekedési infrastruktúra biztonsága érdekében is megjelenő, a gyalogosokat a gépjármű, illetve egyéb tömegközlekedési forgalomtól fizikailag elválasztó eszközök szerepe is hangsúlyos. Azonban fontos megjegyezni, hogy a közlekedési infrastruktúra szerves részét képező létesítmények építésénél nem mindig a biztonsági szempontok élveznek előnyt, hanem számos esetben azokat felülírják építéstechnológiai, környezetvédelmi vagy akár kapacitási szempontok.¹⁸

Jelen tanulmányban ezeket a védelmi lehetőségeket két nagy helyszín köré csoportosítva ismerhetjük meg. Így beszélhetünk a nagyvárosok területén található olyan épületekről, létesítményekről, amelyek akár funkciójuknál fogva, akár turisztikai szempontból bizonyos fokú védelemben részesülnek. Másodsorban pedig azokat a közterületi vagy legalábbis nagy létszámú ember számára nyitva álló hely-

¹⁵ Major Róbert (szerk.): *Forgalomszervezés és -irányítás*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 11.

¹⁶ Major (2019) i. m. 12.

¹⁷ Major Róbert: *A közúti közlekedési balesetek megelőzése, különös tekintettel a rendőrség lehetőségeire és korlátaira*. Doktori értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2009. 99.

¹⁸ Lányi Péter: *A közúti infrastruktúra biztonsági kezelésének szabályozása*. In Koren Csaba (szerk.): *Biztonságosabb közúti infrastruktúra*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2014. 9–18.

színeket szükséges górcső alá venni, amelyek valamilyen tömegrendezvény okán, az eseményeken részt vevők biztonsága érdekében kerülnek ideiglenes védelem alá. Tehát összefoglalva a fixen rögzített, állandóan, hosszabb ideig, folyamatos védelmi funkciót betöltő eszközök, valamint az ideiglenes jelleggel, könnyen mobilizálható eszközök áttekintésére törekszem.

A forgalomtechnika egyéb kellékei között találunk olyan mechanikai és fizikai tulajdonságokkal rendelkező eszközöket, amelyek elsődleges célja a gépjárműforgalom fizikai elválasztása a sérülékenyebb közlekedési résztvevőktől, illetve a mozgásban lévő járművek aktuális sebességének csökkentése. Ebbe a körbe sorolhatjuk például az úttestbe épített félgömb formájú, kis és közepes méretű betonelemeket (gömbszüvegkő), a járdákat elkülönítő D-, illetve K-szegélyeket, a sebességcsökkentő küszöböket („fekvőrendőröket”), a sorompókat, különféle oszlopokat, a védőkorlátokat és szalagkorlátokat is. Azonban ezek védelmi képessége nagymértékben függ fizikai és műszaki paramétereiktől, továbbá méretüktől, anyaguktól és rögzítésük módjától is.

Napjainkban már nem csupán a forgalomtechnikai eszközök körébe tartozó védelmi eszközökkel, hanem kifejezetten az építészeti elvárásoknak és trendeknek is megfelelő térelválasztó elemek telepítésével, különféle utcabútorokkal is találkozhatunk egy-egy frekventált helyszínen, épület környezetében. A biztonsági szektorban ismeretes a járműbiztonsági akadály fogalma, amely eszközök elsősorban a katonai alkalmazásból terjedtek át a civil szférába, és már olyan irányvonalat képviselnek, hogy ezek a torlaszok városi vagy lakott környezetbe történő beillesztéssel alkalmassá válnak a járművel történő erőszakos támadások megakadályozására.¹⁹ A környezetbe történő illeszkedés elvárásának is megfelelően manapság már nagyon sok olyan megoldás is született, amelyek kerülnek az elrettentő jelleget, sokkal inkább természetes közegükben elhelyezett közterületi tárgyakként jelennek meg. Ezek lehetnek akár kisebb méretű (például virágláda, pad, szemetestartály) vagy nagyobb terjedelmű (például oszlopok, utcai kandeláberek, magaságysók stb.) akadályok, amelyek védelmet jelenthetnek a becsapódó járművektől. A példálózó jelleggel felsoroltak valódi hatékonysága azonban csak akkor ismerhető el, ha telepítésüket alapos műszaki tervezés, minősítés, különféle tesztek elvégzése és az eszközök ellenőrzése előzte meg, majd beépítésük is megfelelt a rögzítési előírásoknak, szabályoknak.²⁰

A nagyvárosok területén található, a járművel történő behatolás, behajtás ellen védett épületek, létesítmények környezetében számos ilyen védelmi eszközt figyelhetünk meg. Ezek közül kiemelendők azok az eszközök, amelyek védelmi funkciója megkérdőjelezhetetlen és a nagyvárosokban már egyértelműen megjelennek. Elsőként a különféle oszlopokat, cölöpöket vizsgálom meg, amelyek szintén két to-

¹⁹ Pető Richárd: Sűrűn lakott, forgalmas helyszínek létesítményeinek védelme robbantásos cselekmények ellen. *Műszaki Katonai Közöny*, 23. (2013), 1. 58–68.

²⁰ Szabó Lajos – Balogh Zsuzsanna: A „ramming”, azaz a tömegbe hajtás módszerével elkövetett terrortámadások jelensége és az ellenük való védekezés lehetőségei. *Felderítő Szemle*, 17. (2018), 4. 140–159.

vábbi csoportba sorolhatók, azaz a fixen rögzített, tehát csak kifejezett bontási munkálatokat követően eltávolítható, valamint a földre süllyeszthető, ennél fogva mozgatható oszlopokat. Az első csoportba tartozókra vonatkozóan is ismerünk már külföldi szabványokat, amelyek lehetővé teszik a gépjárművel elkövetett támadások megelőzését, megakadályozását. Egy ilyen szabvány „[á]ltalános eligazítást ad, hogy hogyan alakítsuk ki környezetünket, épületeinket, hogy viszonylagos biztonságban legyünk a bomba- vagy egyéb típusú támadások ellen, ugyanakkor mégse legyen olyan érzetünk, hogy egy katonai erődítményben élünk”.²¹

Kiváló hazai például szolgál a főváros szimbolikus jelentőségű belvárosi Kossuth Lajos térének átépítése. Már az átépítés tervezésére vonatkozó pályázati kiírásban²² is megjelentek azok a városépítészeti, környezetrendezési, közlekedési és kertépítészeti követelményekkel összhangban álló biztonsági kívánalmak, amelyek az Országház épületének behatolás elleni védelmi szempontjából is kiemelendők. A tervpályázatokat bíráló bizottság már az előzetes bírálati szakaszban követelményként fogalmazta meg, hogy kiemelten foglalkozni kell a térre behajtók fizikai biztosításának elemeivel, valamint a külső biztonsági zónában elvárt, a gépjárművek behajtását akadályozó elemekkel. A rögzített oszlopokat tekintve jelenleg a téren többféle megoldással is találkozhatunk. A leginkább szembeűnő változás mégis a területet korábban északi és déli irányból védeni hivatott vasoszlopok (4. ábra) kiváltása volt az átépítés során, így már két sorban (a sorok között széles zónával) gránittömböket (5. ábra) helyeztek el.

4. ábra: Budapest V. kerület, Kossuth Lajos tér 18. szám utcakép 2009. Forrás: www.google.com/maps

²¹ Szabó-Balogh (2017) i. m. 144.

²² Országgyűlés: A tervpályázat tervezési programja. é. n.

5. ábra: Budapest V. kerület, Kossuth Lajos tér 18. szám utcakép 2019. Forrás: www.google.com/maps

Az aktuális utcaképet mutató 5. ábrán az is jól látható, hogy a védett objektumhoz közelebb eső területen kialakított biztonsági zónába tartozó belső gránittömbösor már egy fokozottabb védelmet biztosító, nemcsak a gépjárművek, hanem az egyéb közlekedési eszközök (kerékpár, segway, roller stb.) és gyalogosok mozgását is akadályozó, szintén gránit szilárdságú térdfalhoz csatlakozik.

A rögzített oszlopok, gránittömbösorok mellett természetesen ezen a helyszínen is megjelennek a mozgatható, azaz a földre besüllyeszthető oszlopok is. Ezeket összefoglaló közlekedési szakkifejezésként automatizált forgalomkorlátozó oszlopoknak, hétköznapi szóhasználatban pedig süllyedő pollereknek/pilonoknak is nevezzük. Ezen eszközök gyártótól független legfontosabb jellemzői az alábbiak szerint foglalhatók össze:

- anyagukat tekintve változó összetételben, elsősorban ipari acél felhasználásával, azonban mindenképpen kültérre alkalmas, az időjárási viszonyok változásait jól tűrő anyagból és bevonattal készülnek;
- talajszintre süllyeszthetők és onnan kiemelhetők;
- föld alatti méretét az oszlop földfelszíni mérete határozza meg;
- kézi erővel és elektronikus vezérléssel is működtethetők;
- hidraulikus vagy pneumatikus működési elven alapulnak;
- illetéktelen behajtás vagy parkolás megakadályozását, illetve az átmenő forgalom korlátozását szolgálják;
- a városképhez, a terep esztétikai követelményeihez igazodó, dekoratív és diszkrét külalakkal megtalálhatók a piacon.

Amennyiben a süllyedő pollerek Kossuth Lajos téri alkalmazását tekintjük, akkor egyértelműen kijelenthető, hogy ezen eszközöknek elsősorban a parkolási rend és a jogosultsághoz kötött behajtás szabályozásával, korlátozásával kapcsolatos funkciót használták ki a tér átépítése során. Így ezekkel a védelmi eszközökkel főként a mélygarázsokhoz, parkolókhöz vezető behajtóknál, azaz a kiemelt létesítmé-

nyek külső védelmi zónájában találkozhatunk. Fontos azonban megjegyezni, hogy a külső védelmi zónában történő elhelyezés ellenére, azért a védelmi jelentőségük nagyon magas szintű, hiszen főként a mélygarázsokba történő illetéktelen gépjárművel behatolás közvetlen utat nyit a védett épületbe történő bejutásra, támadásra is, mivel a mélygarázsok jellemzően közvetlen személyi/gyalogos összeköttetéssel bírnak az objektummal. Így akár lehetőség nyílik a járművel történő támadást követő rövid időn belül az elkövetés eszközének váltására, azaz például egy közvetlenül személyek ellen irányított fegyveres akcióra is. A forgalomtechnikai eszközök másik vizsgálati kategóriája az ideiglenes védelmi eszközöket foglalja magában. Az állandó védelmi funkciót betöltő eszközökkel ellentétben, ebben a körben már nem találkozhatunk változatos eszközállománnyal. Ennek oka elsősorban az eszközök eltérő fizikai tulajdonságaiban rejlik. Rendőrségi alkalmazásukra a tömegrendezvények szervezői által választott helyszíneken kerül sor, azonban ezen rendezvények többsége nem igényel sajátos létesítményt, kiválasztásuk szempontjai között a szimbolikus jelleg, a hagyományok és kiváltképpen a nagy létszámú befogadóképesség áll. A helyszín kijelölési szempontjai ugyanakkor egyértelműen lehetővé teszik, hogy a közterület fenntartójának hozzájárulásával vagy anélkül is, akár turisztikailag frekvenciált helyszínt válasszanak a tömegrendezvény színteréül.

További rendészeti felhasználási terület az olyan objektumok, épületek ideiglenes őrzési és védelmi feladatainak ellátása, amely létesítmények korábban nem tartoztak a védetti körbe, és az épület, valamint épített környezete nem felel meg az állandó védelemmel összefüggő biztonsági követelményeknek. Mindezekre figyelemmel a védekezésre, védelemre használható eszközök köre leszűkül, hiszen a hétköznapiakban az alkalmazási helyszíneknek nem részük ezek a fizikai akadályok, azokat ideiglenes jelleggel, jól meghatározható időszakokra kell az adott területre telepíteni. Az ideiglenesség pedig egyértelmű elvárást fogalmaz meg az eszközök mobilitásával kapcsolatban, hiszen ebben az esetben rögzítésük sem lehet állandó. Ennek okán a forgalomtechnikai eszközök közül is csak a különösebb beépítési munkálatok nélkül alkalmazható, csekély mértékű telepítést igénylő akadályok állnak a rendészeti szervek rendelkezésére.

A hazai rendészeti gyakorlatban is leggyakrabban alkalmazott forgalomkorlátozó eszköz a folytonos, ugyanakkor különálló New Jersey-elemkből kialakított elválasztó korlát. „Ez a megoldás az acél terelőkorlátokhoz hasonlóan az úton tartást szolgálja, de ellentétben a szalagkorláttal nem, vagy kisebb mértékben rongálódik, illetve nagyobb tömegű vagy mozgási energiájú járművek visszatartására is alkalmas.”²³ A New Jersey-elemeket a talajhoz nem, azonban egymáshoz acélpántok segítségével rögzítik. Amennyiben egymáshoz rögzítés nélkül telepítjük a betonelemeket, abban az esetben kizárólag az egyes elemek saját tömege, míg rögzítéssel a szalagjelleg is visszatartó erőt képvisel.²⁴ A betonelemek rendészeti tevékeny-

²³ Major (szerk.) (2019) i. m. 215.

²⁴ Major (szerk.) (2019) i. m. 215.

ségben történő alkalmazásában a legnagyobb hátrányt az adott helyszínre szállítás és kihelyezés jelenti, hiszen ehhez elegendő számú betonelem rendelkezésre állása, megfelelő szakértelem, illetve szállító- és emelőeszköz szükséges. További hátrányuk az is, hogy formájuknál, külalakjuknál fogva erődemonstrációra kiválóan alkalmasak, ugyanakkor elrejtésükre, épített környezetbe való beillesztésükre nem ismertek kreatív, de a biztonsági tulajdonságokat nem módosító megoldások. A hazai rendészeti gyakorlatban ezeket az eszközöket 2015 óta alkalmazzák a fővárosi tömegrendezvények rendőri biztosításánál, a Budapesti Rendőr-főkapitányság biztosítási tevékenységében időről időre – a terrorveszélyeztetettség szintjétől függően – megjelennek az egyedi festéssel ellátott New Jersey-elemek (6. ábra). A tengeren túli rendészeti alkalmazásban a zsilipszerű elhelyezéssel szemben a gyalogos áthaladást biztosító rést hagyó párhuzamos kihelyezési gyakorlat is preferált.

6. ábra: New Jersey-elemek kihelyezése 15. Európai Maccabi Játékok biztosítása, Budapest Ludovika Campus, 2019. július 29. Forrás: Jávor Bence: Szigorú sportértéke nincs sok, ez inkább egy fesztivál. Index, 2019.

A fent leírt mobilizálható védelmi elemek rendészeti célú alkalmazásában rejlő problémák orvoslása nemcsak hazánkban várat még magára, mindezidáig nemzetközi viszonylatban sem sikerült mind a biztonsági, mind az esztétikai követelményeket kielégítő megoldásokat felkutatni. Ugyanakkor a kihívások kezelésére, a hátrányok kiküszöbölésére akadnak már jó gyakorlatok. Személyes megfigyelésen alapuló tapasztalataim bizonyítják, hogy Európa más országaiban a New Jersey-elemek al-

kalmazása nem kizárólagos, például a bajor rendészeti szervek hatékonyan alkalmaznak más forgalomtechnikai eszközöket is. Hasonlóan a minden évben turisták tömegét vonzó fővárosi Vörösmarty téren megtartott karácsonyi vásárhoz, a szintén tekintélyes hagyományokkal bíró nürnbergi Christkindlesmarkt védelméről is gondoskodnak a rendőri szervek. Továbbá a 2016-os berlini terrortámadást követően a németországi nagyvárosok adventi helyszíneinek ramming akciókkal szembeni védelme érdekében már díszletnek álcázott, tehát a karácsonyi ünnepi helyszínbe illeszkedő és a látogatók szubjektív biztonságérzetét szinte észrevétlenül pozitív irányba befolyásoló biztonsági eszközöket (7. ábra) is bevetnek.

7. ábra: Fenyőfa formájú betonelemek Németországban. Forrás: *Ismét biztonsági óvintézkedések közepette nyitnak a karácsonyi vásárok Németországban. Origo, 2019.*

5. Összegzés

Napjainkban a terrorizmus továbbra is veszélyforrást jelent az EU tagállamainak biztonságára, azonban Magyarország terrorveszélyeztetettsége közepes szintűnek mondható, azaz a fenyegetettség szintje alacsonyabb, mint más tagállamokban. Figyelemmel arra, hogy hazánk turisztikai szempontból fesztivál-nagyhatalomnak számít, ezért a tömegrendezvények ramming típusú támadásokkal szembeni kitettsége továbbra sem vitatható. Fontos továbbá hangsúlyozni, hogy nemcsak a nagy számú résztvevőt vonzó kulturális események, politikai demonstrációk, hanem a nemzetközi sportrendezvények is célponként jelenhetnek meg, így a terrorrelhárítási, valamint a rendészeti szerveknek is folyamatosan ezen események és látogatóik személyi biztonsága ellen intézett támadásokkal szembeni hatékony

védekezésre kell törekedni. Az alapvető intézkedéseket többek között át kell hogy hassák a biztonságtechnikai, épületvédelmi, várostervezési és városépítészeti, valamint a forgalomszabályozási elvek is. Kiemelendő továbbá a megújulási hajlam fejlesztése is, amelyet a vizsgált témában elsősorban hazai és külföldi gyakorlati szakemberek, illetve elméleti kutatók munkájának összefogásával fokozni lehet. A láthatatlan ellenség elleni küzdelem együttes összefogással, a gyakorlati tapasztalatok és a gondolati tőke összeadásával a ma még kihívást jelentő kérdésekre megoldásokkal szolgálhatnak. Az előre megjósolhatatlan eseményekre, támadásokra pontos, ellenőrzött információk hiányában teljes mértékben felkészülni ugyan nem tudunk, ugyanakkor a védekezési lehetőségek folyamatos elemzésével, hatékonyságuk növelésével, az eszközök biztonsági fejlesztésével az alapvető felkészülési feladatok teljesíthetők.

IRODALOMJEGYZÉK

- Boda József (főszerk.): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- Europol: *EU Terrorism Situation & Trend Report (TE-SAT) Reviewing the terrorism phenomenon*. 2020. Online: www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report
- Fehér Zoltán: Gondolatok az aszimmetrikus rendészeti kihívásokról és a lehetséges válaszokról. *Hadtudomány*, (2015), 1–2. 130–135. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2015.25.1-2.72>
- Kasza Anett: A fővárosi metró alkalmazási lehetőségei a tömegrendezvények biztosítása során. *Katasztrófavédelmi Szemle*, 19. (2012), 4. 23–27.
- Lányi Péter: A közúti infrastruktúra biztonsági kezelésének szabályozása. In Koren Csaba (szerk.): *Biztonságosabb közúti infrastruktúra*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2014.
- Lippai Zsolt – Thieme-Eső Milán: A szállodák, mint „puha célpontok” In *Közös kihívások – egykor és most: Tanulmánykötet*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat, 2020. 160–183. Online: <https://doi.org/10.37372/mrttvpt.2020.1.9>
- Major Róbert: *A közúti közlekedési balesetek megelőzése, különös tekintettel a rendőrség lehetőségeire és korlátaira*. Doktori értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2009.
- Major Róbert (szerk.): *Forgalomszervezés és -irányítás*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- Pető Richárd: Sűrűn lakott, forgalmas helyszínek létesítményeinek védelme robbantásos cselekmények ellen. *Műszaki Katonai Közlöny*, 23. (2013), 1. 58–68.
- Rácz András – Brestyánszki Flóra: A gépjárművel végrehajtott, ramming típusú terrortámadásokról és a védekezés lehetőségeiről. *Nemzet és Biztonság*, (2017), 5. 61–69.
- Szabó Lajos – Balogh Zsuzsanna: A „ramming”, azaz a tömegbe hajtás módszerével elkövetett terrortámadások jelensége és az ellenük való védekezés lehetőségei. *Felderítő Szemle*, 17. (2018), 4. 140–159.

Jogi forrás

1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet a közúti közlekedés szabályairól

Internetes források

- Budapest V. kerület, Kossuth Lajos tér 18. szám utcakép 2009. és 2019. Online: www.google.com/maps
- Heves Megyei Kormányhivatal Rendvédelmi Igazgatás tájékoztató felülete: *Közbiztonság, tömegkezelés*. tájékoztató prezentáció. Online: www.kormanyhivatal.hu/download/4/10/c5000/5_K%C3%B6zbiztons%C3%A1g%20t%C3%B6megkezel%C3%A9s.pdf
- Jávor Bence: *Szigorú sportértéke nincs sok, ez inkább egy fesztivál*. Index, 2019. Online: https://index.hu/sport/2019/07/31/zsido_olimpia_2019_emg_europai_maccabi_jatekok/
- Ismét biztonsági óvintézkedések közepette nyitnak a karácsonyi vásárok Németországban*. Origo, 2019. Online: www.origo.hu/nagyvilag/20191126-ismet-biztonsagi-ovintezkedesek-koze-pette-nyitnak-a-karacsonyi-vasarok-nemetorszagban.html
- Országgyűlés: *A tervpályázat tervezési programja*. é. n. Online: www.parlament.hu/documents/10181/20791/kossuth_ter_4m.pdf/3888f29a-81a7-4139-88e5-ac3a17925a8a

ABSTRACT

The Role of Traffic Technology in Large Cities in the Fight against Terrorism

Erika GÁL

The study primarily examines the connections between the means of metropolitan road transport and traffic engineering, as well as the terrorist acts committed with a road vehicle. In addition to the basic definitions, the study examines the tools of traffic technology, which are also functional in the fight against terrorism from two perspectives: on the one hand, from the point of view of priority and permanently protected objects and on the other hand, from places temporarily protected in large cities. In order to be able to categorise each type of vehicle, European statistics on vehicle types and fatalities in recent years will also be processed. After scientific research, the study makes an attempt to formulate professional placement proposals for traffic engineering devices that take into account both law enforcement and architectural aspects.

Keywords: road vehicles, tools of traffic organising, street furniture, mobile physical barrier, terrorist acts, object protection, mass events, security operation

A rendőrség személyvédelmi feladatai - visszatekintés az elmúlt 10 évre

NAGY Tamás¹

Az állami rendészet elmúlt tíz évét olyan folyamatos változás jellemezte, amely a feladat- és hatáskörök módosításától egészen az új intézmények létrehozásáig terjedt. A hazai rendészetnek kevés olyan területe van, amelynek átalakítása annyira szerteágazó lett volna, mint a személyvédelem esetén. Az elmúlt tíz évben nemcsak a jogszabályi környezet (szabályozás), hanem a korábbi intézményrendszer (szervezet), valamint az ehhez kapcsolódó feladat- és hatáskörök (működés) is gyökeresen megváltoztak. A folyamat teljes egészében átalakította a tevékenység hátterét, olyannyira, hogy az - bizonyos szempontból - a terület reformjaként is értelmezhető. A Magyarország érdekei szempontjából különösen fontos személyek védelme a rendészet kevésbé ismert területei közé tartozik, bár jelentősége vitathatatlan. E tanulmány célja, hogy röviden bemutassa az elmúlt évek személyvédelmet érintő változásait, és ismertessem ezek hatását a terület 2010 utáni működésére.

Kulcsszavak: személyvédelem, Magyar Rendőrség, különösen fontos személy, Készenléti Rendőrség, Országgyűlési Őrség, Terrorelhárítási Központ

1. Bevezető gondolatok

2020 decemberében több napilap is beszámolt arról, hogy a kormány megszünteti a Kúria elnökének személyi védelmét, aki a továbbiakban a minisztereknek járó szolgáltatásokat – a Készenléti Rendőrség által biztosított felső közepkategóriás gépjárművet és biztonsági gépjárművezetőt – vesz csak igénybe.² A bejelentés a széles publikum számára nem rendelkezik különösebb hírértékkel, szakmai szempontból azonban érdekes folyamatra világít rá, mivel a Kúria (korábban: Legfelsőbb Bíróság) mindenkori elnöke egyike azon állami vezetőknek, akik – 1997. január 1-je

¹ Dr. Nagy Tamás rendőr főhadnagy, megbízott kiemelt főnyomozó, Készenléti Rendőrség-Nemzeti Nyomozó Iroda, Kiberbűnözés Elleni Főosztály, Felderítő Osztály; doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola.

Tamás Nagy Police First Lieutenant, Chief Investigator, Rapid Response and Special Police Services, National Bureau of Investigation, Cybercrime Department, Criminal Intelligence Division; PhD student, University of Public Service Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement.

E-mail: nagy.tommike@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7230-2548>

² Azt nem tudni pontosan, hogy a változás összefügg-e azzal a ténnyel, hogy a Kúria új elnöke 2021. január 1-jén lépett hivatalba.

óta³ – állandó személyi védelemre jogosultak. Ekkor lépett életbe a védett személyek és kijelölt létesítmények védelméről szóló 160/1996. (XI. 5.) kormányrendelet, amely hosszú időn keresztül – egyedüli jogszabályként – a határozta meg azt, hogy mely közjogi tisztségek védelme kötelező, illetve e védelem milyen szakmai keretek között valósul meg. A rendelet szövegének különböző változásai híven tükrözik a terület (személyvédelem) elmúlt években lezajló átalakulását. Míg 1997 és 2010 között a védett személyek köre, illetve az ehhez kapcsolódó intézményi háttér – kisebb módosításoktól eltekintve – szinte alig változott, addig 2010 után ez a folyamat felgyorsult és beindult egy széles körű átalakulás, amely egyaránt érintette a személyvédelem szervezeti, működési és szabályozási kérdéseit is. A folyamatos változás ellenére két évtized után ez volt az első alkalom, hogy az állandó védelemben részesülő személyek köre oly módon változott meg, hogy e körből valamely közjogi tisztség kikerült. Ahhoz, hogy egy ilyen jellegű változás jelentőségét átlássuk, fontos megemlíteni azt, hogy a legfőbb közjogi méltóságokat érintő veszélyeztetettség az állam zavartalan működését is érinti. Az állam, illetve az államhatalmi szervek működésének biztosítása pedig megfelelő okot biztosít arra, hogy védett állami vezetők köre⁴ valamennyi országban – így hazánkban is – csak a legritkább esetben változik. A 2010 óta lezajló folyamatok pontosabb megértéséhez emiatt (is) elengedhetetlen a személyvédelem rendszerváltás utáni háttérének rövid bemutatása, mivel a későbbi folyamatok csak ezt figyelembe véve értékelhetők megfelelően.

2. A személyvédelem helye és szerepe a rendszerváltást követően

A rendszerváltást követően elindult egy széles körű gazdasági-társadalmi átalakulás, amely az állami intézményrendszert sem hagyta érintetlenül. Ahogy a közigazgatás más szegmenseiben is,⁵ úgy a rendészeti szervek kapcsán is felmerült az igény, hogy felülvizsgálják a rendészeti szervek felépítését vagy éppen működését.⁶ Ez a folyamat a Belügyminisztérium szervezeti átalakítása⁷ révén a Kormányőrséget sem kerülhette el, amely a szocializmus alatt a pártvezetők, állam- és kormányfők védelmét⁸ volt hivatott ellátni. A rendszerváltás során a testület tevékenysége lényegében nem változott, azonban hivatalos elnevezése kapcsán több változás is történt. A Kormányőrség elnevezés – utalva a demokratikus átalakulásra – 1990. január 1-jétől átmenetileg

³ A védett személyek és kijelölt létesítmények védelméről szóló 160/1996. (XI. 5.) kormányrendelet 1. sz. melléklete alapján.

⁴ E személyek köre nem esik egybe a 160/1996. (XI. 5.) kormányrendeletben szereplő személyekkel, ugyanis idetartozik még az Országgyűlés elnökének külön jogszabályban (Ogytv.) meghatározott védelme is.

⁵ Balla Zoltán: *A rendészet alapjai és egyes ágazatai*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 42.

⁶ Finszter Géza: *Rendészet*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 113.

⁷ 53/1990. BM utasítás a Belügyminisztérium szervezetéről és belső rendjéről.

⁸ A BM Kormányőrség ügyrendje (10-650/1972.) alapján idetartoztak az MSZMP Politikai Bizottság tagjai, a Központi Bizottság titkárai, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnöke és elnökhelyettesei, valamint a hazánkban tartózkodó vagy átutazó, hasonló szintű párt, állami és kormányvezetők, továbbá az MSZMP Politikai Bizottsága által meghatározott más magyar és külföldi személyek.

Magyar Köztársaság Kormányőrségére, majd 1992. január 1-jén Köztársasági Őrezredre változott. A rendszerváltás után a BM Rendészeti Hivatal alá tartozó testületet a Hivatal 1993. május 1-jei megszűnését követően integrálták az Országos Rendőr-főkapitányságba (ORFK), ahol az ORFK főigazgatóság jogállású szervként folytatta működését.⁹

A strukturális átalakítások mellett a reformtervek részét képezte a rendészeti szervezetrendszer felülvizsgálata is, amely különösen a rendőrség esetében volt elengedhetetlen. Ennek több oka is volt: egyrészt e szervezet rendelkezett a legnagyobb létszámú állománnyal, másrészt (a szocialista éra alatt kialakult) politikai kötöttsége miatt társadalmi megítélése igen kedvezőtlen volt, nem mellesleg a rendszerváltás utáni években hatékonysági problémákkal is meg kellett küzdenie. Abban az elméleti és gyakorlati szakemberek többsége egyetértett, hogy az átalakítás garanciát jelenthet arra, hogy – ha a folyamat sikeres – az újonnan kialakított (vagy létrehozott) szervezeti struktúra megfelel majd a kor kihívásainak. Ehhez elengedhetetlen volt egy önálló rendőrségi törvény megalkotása, mivel a korábbi működés (a legtöbb esetben) jogi garanciák nélkül valósult meg. A rendőrség működése szempontjából a kodifikációs munka azért is volt különösen fontos, mivel azzal a rendőrség egységes, átlátható és modern szabályozását kívánták megteremteni. A jogalkotási folyamat fontos szempontja volt, hogy az új törvény rendezze a testület feladat- és hatáskörét, illetve meghatározza a szervezetre (valamint annak állományára) vonatkozó jogokat és kötelezettségeket. A személyvédelem szempontjából ez azért is fontos körülmény, mivel a tevékenység – a Köztársasági Őrezred integrációja révén – 1993. január 1-je után a rendőrség feladatkörébe került, így a feladat- és hatáskör normatív kialakításával e kérdést is rendezni lehetett. A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) hatálybalépésével a Magyar Köztársaság érdekei szempontjából különösen fontos személyek védelmét a jogalkotó – rendészeti feladatként – az elsődleges rendészeti szerv¹⁰ (Országos Rendőr-főkapitányság) feladat- és hatáskörébe utalta. A törvény szövege ezt az alábbiak szerint fogalmazta meg:

„A Rendőrség a közbiztonság és a belső rend védelme körében az e törvényben és törvény felhatalmazása alapján más jogszabályban meghatározott bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti feladatkörében:

g) védi a Magyar Köztársaság érdekei szempontjából különösen fontos személyek (a továbbiakban: védett személy) életét, testi épségét, őrzi a kijelölt létesítményeket;”

A tevékenység szakmai kereteinek kialakítása ekkor azonban még volt teljes körű, mivel az Rtv. csak a tevékenység intézményi kereteit adta meg, a védelem módját és részletszabályait, így a védett (különösen fontos) személyek körét sem határozta

⁹ Verebélyi Imre (szerk.): *Rendszerváltozás és modernizáció a belügyi közigazgatásban (1989–1994)*. Budapest, Dialóg Campus, 2020. 245.

¹⁰ Balla (2017) i. m. 45.

meg pontosan. Ezt a kérdést a feladathoz kapcsolódó végrehajtási rendelet, a 160/1996. (XI. 5.) kormányrendelet rendezte, amelynek 1. melléklete az alábbiak szerint jelölte ki az állandó személyvédelemben részesülő állami vezetők körét:

- a Magyar Köztársaság elnöke;
- a Magyar Köztársaság miniszterelnöke;
- a Magyar Országgyűlés elnöke;
- a Magyar Köztársaság Alkotmánybíróságának elnöke;
- a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnöke.

E felsorolás a szakmai terminológiába is beépült, olyannyira, hogy személyvédelem alatt – általános értelemben¹¹ és – elsődlegesen a legfőbb közjogi méltóságok (a hatályos szabályozás alapján: különösen fontos személyek) védelmét szokás érteni. Az állandó jellegű személyvédelem legfontosabb jellemzői az alábbiak:

- alanyai a Magyarország (vagyis az állam működése) szempontjából különösen fontos személyek;
- jogszabály rendelkezik az állandó védelemre jogosult személyek köréről, a védelem nem konkrét személyhez, hanem meghatározott tisztséghez igazodik;
- a személyi védelem a tisztség betöltése alatt (bizonyos feltételek esetén azt megelőzően, illetve azt követően is) folyamatos, arról lemondani csak jogszabály külön engedélye alapján (előzetesen és írásban) lehet;
- a személyi védelemhez kapcsolódó szakmai feladatok (végrehajtás) olyan rendészeti szervek feladat- és hatáskörébe tartoznak, amelyek rendelkeznek a feladat végrehajtásához szükséges, speciálisan képzett apparátussal.

A felsorolt kritériumok azért is fontosak, mivel azokban visszaköszön a tevékenységhez kapcsolódó szervezeti, valamint működési és szabályozási keretek.

A különösen fontos személyek védelme mellett fontos megemlíteni azt is, hogy a normaszövegbe nem csak a rendőrség korábbi tevékenységei kerültek be, a törvény ugyanis kettős (személyvédelmi) feladatkörrel ruházta fel a rendőrséget, amely egyrészt a különösen fontos személyek védelmére, másrészt a – piaci szektor – személyvédelmi tevékenységével kapcsolatos későbbi szakhatósági feladatokra is kiterjedt. E rendelkezés külön érdekessége, hogy a piaci alapon nyújtott szolgáltatás tényleges szabályozására¹² jóval később, csak az 1998. évi IV. törvény¹³ alapján került sor.¹⁴

¹¹ Bizonyos szempontból személyvédelmi tevékenységként értékelhető a tanúvédelemnek az a formája is, amelyet a 2001. évi LXXXV. törvény Védelmi Programnak nevez. Ez egy olyan összetett tevékenységet takar, amely – egyebek mellett – szintén a fizikai veszélyek elhárításához szükséges résztvékenységeket (személybiztosítás, lakásbiztosítás, utazás biztosítása stb.) foglal magában, viszont elrendelése – ellentétben a különösen fontos személyek védelmével – nem jogszabályon alapuló automatizmus, hanem a felek magánjogi szerződésének eredménye.

¹² A személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenységet átmeneti jelleggel a 87/1995. (VII. 14.) kormányrendelet szabályozta.

¹³ 1998. évi IV. törvény a vállalkozás keretében végzett személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól, a Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamaráról.

¹⁴ Nagy Tamás – Lukács Zsolt: A személyvédelem rendészeti jellemzői és magánbiztonsági szerepe. In: Christian László – Major László – Szabó Csaba (szerk.): *Biztonsági vezetői kézikönyv*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019. 169.

A személyvédelem rendészeti szerepének kialakítása a rendőrségi törvény, illetve a végrehajtási rendelet hatálybalépésével véglegesnek tekinthető. A tevékenység az Rtv. alapján – követve az intézményi háttér alakulását – az Országos Rendőrfőkapitányság feladat- és hatáskörébe került, a tényleges végrehajtásért azonban – a rendelet alapján – a Köztársasági Őrezred (mint az ORFK főigazgatóság jogállású szerve) volt felelős.¹⁵ Az így kialakított intézményi és működési háttér 2010-ig alig változott.¹⁶

3. Változások kora

A 2010-es kormányalakítást követően elindult egy átfogó közigazgatási reform, amely – hasonlóan az 1990 és 1994 közötti időszakhoz – széles körű intézményi és egyéb átalakulást eredményezett. A rendőrség vonatkozásában a legfontosabb változást az ágazati joganyag, ezen belül pedig a rendőrségi törvény módosítása jelentette, ami jelentősen átrendezte a korábbi viszonyokat.¹⁷ A legalapvetőbb változást a rendőrség szervezeti felépítésének módosítása jelentette, amellyel – az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv (ORFK) mellett – két újabb rendőri szerv jött létre. A rendőrségi törvénybe beépülő rendelkezés¹⁸ a rendőrség felépítését így határozta meg:

„A rendőrséget az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv, a belső bűnmegelőzési és büntfelderítési feladatokat ellátó szerv, valamint a terrorizmust elhárító szerv alkotja.”¹⁹

A személyvédelem szempontjából e rendelkezés azért volt aktuális, mivel a Terrorelhárítási Központ létrehozásával,²⁰ majd terrorizmust elhárító szervként történő kijelölésével a kormány – a Magyarország terrorfenyegetettségével kapcsolatos rendészeti feladatok mellett – a miniszterelnök és a köztársasági elnök személyvédelmi feladatait is e szerv feladatkörébe utalta.²¹ A Terrorelhárítási Központ 2010. szeptember 1-jén jött létre, kijelölt feladatait pedig hivatalosan²² 2011. január 1-jétől látja el. A személyvédelmi hatáskörök részleges átruházásával megszűnt az a korábbi helyzet, amely alapján a Köztársasági Őrezred volt hazánkban az egyetlen olyan rendőri szerv,

¹⁵ 69/1997. (XII. 29.) BM rendelet a Köztársasági Őrezred feladatáról, hatásköréről és illetékességéről.

¹⁶ A jogszabály módosítása alapján rövid ideig a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő tárca nélküli miniszter is állandó védelemben részesült, ez viszont 2002 májusában megszűnt.

¹⁷ Christján László: A rendőrségre és a titkosszolgálatokra vonatkozó szabályozás változásai. *MTA Law Working Papers*, (2014), 43. 4.

¹⁸ 2010. évi CXLVII. törvény egyes rendészeti tárgyú és az azokkal összefüggő törvények módosításáról 9. §.

¹⁹ 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről 4. § (2) bekezdés (2019. VII. 1. előtti állapot).

²⁰ 232/2010 (VIII. 19.) Korm. rendelet a Terrorelhárítási Központról.

²¹ 295/2010 (XII. 22.) Korm. rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól 3. § (1) bekezdés d) pont.

²² A miniszterelnökkel és a köztársasági elnökkel kapcsolatos személyvédelmi feladatokat 2010. szeptember 1-je után már a Terrorelhárítási Központ látta el.

amely a különösen fontos személyek védelmével kapcsolatos feladatokat látott el. Fontos megjegyezni, hogy a jogszabály nem csak a személyvédelmi feladatok felosztása mentén módosult, mivel ezzel egy időben az állandóan védett személyek köre is bővült, abba ugyanis bekerült a legfőbb ügyész, akinek személyi védelmét az Őrezred biztosította. Emellett fontos változást hozott a rendészeti joganyag másik eleme, a 2012-ben hatályba lépő új Szolgálati Szabályzat²³ is, amely – a korábbi szabályzat²⁴ személy- és objektumvédelemmel kapcsolatos rendelkezéseinek megtartása mellett – kibővítette a személyvédelmi szolgálati forma elemeit,²⁵ és nevesítette a személyvédelmi feladatot ellátó szerveket.

A következő jelentős változásra sem kellett sokáig várni, ugyanis a rendőrség szerveinek feladat- és hatásköréről szóló 329/2007. (XII. 13.) kormányrendelet 2012-es módosításával megszűnt a Köztársasági Őrezred, amelynek feladatait (és állományát) a Készenléti Rendőrség (KR) vette át.²⁶ A személyvédelmi feladatok kapcsán ez érdemi változást nem hozott, mivel a Készenléti Rendőrség az Őrezredével azonos hatáskörrel és illetékességgel rendelkezett,²⁷ az Őrezred feladatait és szervezeti elemeit pedig a KR Személy- és Objektumvédelmi Igazgatóságba integrálták. A terület intézményi stabilitása az integráció után is csak viszonylagos volt, mivel ekkor már javában zajlott az Országgyűlési Őrség (Őrség) létrehozásának előkészítése, ezzel együtt pedig a személy- és objektumvédelmi feladatkörök átalakítása. Az Országgyűlési Őrség jogelődjeként a Képviselőházi Őrséget tekinti, amelyet az 1912. évi LXVII. törvénycikk hozott létre, és 1913-tól látta el az Országgyűléssel kapcsolatos őrzés-védelmi feladatokat. A Képviselőházi Őrséggel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy a testület megszüntetésére hivatalosan soha nem került sor (amely egy sor legitimációs kérdést is felvet),²⁸ eredeti rendeltetésének megfelelő működése azonban a Képviselőház és az Őrség állományának feloszlásával 1945-ben mégis megszűnt.

Az Országgyűlési Őrség – a Rendőrséghez hasonlóan – sarkalatos törvény (Ogytv.)²⁹ alapján lett létrehozva, fontos különbség azonban, hogy az Ájtv. rendvédelmi szervekre vonatkozó felsorolásában nem szerepel.³⁰ Szervezeti és működési szabályzata³¹ alapján az Őrség országos illetékességgel rendelkező, a házelnök közvetlen irányítása alatt álló, központi költségvetési, fegyveres szerv, amelynek feladatait az Ogytv. az alábbiak szerint határozza meg:

²³ 30/2011 (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról.

²⁴ 62/2007. (XII. 23.) IRM rendelet a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról.

²⁵ 30/2011 (IX. 22.) BM rendelet 79. § (1) bekezdés a)–f) pontja.

²⁶ A módosító rendelkezések 2012. július 1-jén léptek hatályba.

²⁷ 67/2007. (XII. 28.) IRM rendelet a Rendőrség szervei illetékességi területének megállapításáról, 2. § (2) bekezdés.

²⁸ Nagy Tamás – Lippai Zsolt: Politikai és egyéb csatározások a Képviselőházban – a Képviselőházi Őrség megalakulása és szerepe. *Magyar Rendészet*, (2021), 1. (megjelenés alatt); Parádi Ákos – Parádi József: *Rendvédelmünk 1867–1945*. 16. (megjelenés alatt).

²⁹ 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről.

³⁰ 2010. évi XLIII. törvény a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról, 1. § (5) bekezdés.

³¹ Az Országgyűlés Elnökének 6/2017. házelnöki rendelkezése az Országgyűlési Őrség Szervezeti és Működési Szabályzatáról.

„Az Országgyűlési Őrség feladata az Országgyűlés védelme, függetlenségének és külső befolyástól mentes működésének biztosítása, tárgyalási rendjének fenntartásával összefüggő, az e törvényben meghatározott személyvédelmi, létesítménybiztosítási feladatok biztosítása, protokolláris díszelgési, valamint az elsődleges tűzoltási és tűzbiztonsági feladatok ellátása.”³²

Az Őrség feladatköre igen széles skálán mozog, az Országgyűlés elnökének személyi védelme mellett³³ kiterjed valamennyi, az Országgyűlés működésének – akár külső befolyástól mentes – biztosításával kapcsolatos feladatra is, amelynek fontosságát az is jól mutatja, hogy a testület az Alaptörvényben megjelenő garanciákat³⁴ kapott. Tevékenységének normatív hátterét az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény határozza meg, ugyanakkor a működésének részleteit bizonyos körben a rendészetért felelős miniszter által kiadott rendeletek szabályozzák. Személyvédelmi tevékenysége kapcsán külön érdemes kiemelni azt, hogy a szolgálati szabályzatában³⁵ foglaltak szoros átfedést mutatnak a rendőrség szolgálati szabályzatában foglalt személyvédelmi feladatokkal (személyvédelmi szolgálati forma). Miután a házelnök személyi védelme – az Országgyűlési Őrség létrehozásával – kikerült a rendőrség feladatköréből, a különösen fontos személyek normatív fogalma is szűkült, ugyanis a 160/1996. (XI. 5.) kormányrendelet mellékletéből kikerült az Országgyűlés elnöke.³⁶

A következő jelentős változás a védett személyekkel kapcsolatos feladatok végrehajtását érintette, ami kisebb szervezeti változásokat is eredményezett. 2015. április 1-jén a Készenléti Rendőrségen belül megalakult a Köztársasági Elnöki Őrség, kifejezetten a köztársasági elnök állandó védelmével kapcsolatos személy- és objektumvédelmi feladatok ellátására. Az átszervezés érdekessége az, hogy azzal párhuzamosan, hogy a Köztársasági Elnöki Őrség átvette a TEK-től e feladatkört, a legfőbb ügyész személyi védelmével kapcsolatos hatáskör átkerült a Terrorelhárítási Központhoz.³⁷ Az átszervezés szakmailag ellentmondásos, többek között azért, mivel ez az állomány szervek közötti cseréjét is érintette, másrészt a főosztály jogállású Köztársasági Elnöki Őrség nem a KR Személy- és Objektumvédelmi Igazgatóságának részeként, hanem közvetlenül a Készenléti Rendőrség parancsnoka alá rendelt – főosztály jogállású – egységként kezdte meg működését (intézményen belüli párhuzam).

A Terrorelhárítási Központ személyvédelemmel kapcsolatos térnyerését jól mutatja, hogy a miniszterelnök, illetve a legfőbb ügyész védelme mellett a 160/1996. (XI. 5.)

³² 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről 125. § (1) bekezdés.

³³ Az Országgyűlési Őrség – a személyvédelmi mellett – létesítménybiztosítási, protokolláris díszelgési, tárgyalási rendfenntartói, tűzoltási és tűzbiztonsági, valamint járó- és őrszolgálati szolgálati ággal rendelkezik.

³⁴ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 5. cikk (9): „Az Országgyűlés biztonságáról országgyűlési őrség gondoskodik. Az Országgyűlési Őrség működését az Országgyűlés elnöke irányítja.”

³⁵ 84/2012. (XII. 28.) BM rendelet az Országgyűlési Őrség szolgálati szabályzatáról.

³⁶ Mivel a 160/1996. (XI. 5.) kormányrendelet kizárólag a rendőrség (KR, TEK) tevékenységét szabályozza, így nem része az Országgyűlési Őrség tevékenységét szabályozó jogszabályoknak.

³⁷ Balla (2017) i. m. 53.

kormányrendelet 2018-as módosítása után e szerv személyvédelmi feladatköre a külgazdasági és külügyminiszter védelmére is kiterjed.³⁸

Az említett átalakítások révén az állami rendészet személyvédelmi területe két részre szakadt. A kettős rendszer egyik elemét a Rendőrség, ezen belül a Terrorelhárítási Központ és az ORFK-Készenléti Rendőrség jelenti. Ezek közel azonos jogszabályi háttérrel működnek, amely magában foglalja a rendőrségi törvényt, a személyvédelmi rendeletet, valamint a szolgálati szabályzat személyvédelemre vonatkozó rendelkezéseit (40. és 57. cím) is.³⁹ A két szerv együttműködésére vonatkozó rendelkezések kifejezett forrása a rendőrségi törvény.⁴⁰ A Készenléti Rendőrség és a Terrorelhárítási Központ mellett a személyvédelem harmadik jelentős rendészeti szereplője az Országgyűlési Őrség, amely az előbbiekkal ellentétben nem rendvédelmi (rendőri) szerv, hanem a törvényhozás mellett működő fegyveres szervként működik.⁴¹ A hatályos szabályozás alapján⁴² a Terrorelhárítási Központ látja el a miniszterelnök, a legfőbb ügyész, valamint a külgazdasági és külügyminiszter személyi védelmét. Az ORFK-Készenléti Rendőrség a köztársasági elnök (Köztársasági Elnöki Őrség), valamint az Alkotmánybíróság elnökének védelméért (Személy- és Objektumvédelmi Igazgatóság), míg az Országgyűlési Őrség a házelnök védelmével kapcsolatos feladatokért felel. Az intézményi háttér tagoltsága mellett 2013 után a tevékenység szabályozása – igazodva az egyes szervek normatív háttéréhez, irányításához és feladatköréhez – is jelentős változáson esett át. Fontos megjegyezni, hogy a Készenléti Rendőrség esetében a különböző szervek párhuzamos működése mellett megfigyelhető egy belső intézményi párhuzam is, ami a Köztársasági Elnöki Őrség létrehozásával jött létre. Ennek eredményeként e rendőri szerven belül két egymástól független személyvédelmi egység jött létre. Az egyik a Köztársasági Elnöki Őrség, amely a KR parancsnokának közvetlen alárendeltségében működik (főosztály jogállású szervezeti elemként), a másik pedig a Személy- és Objektumvédelmi Igazgatóságon belül működő Személyvédelmi Főosztály. A terület széttagoltságát talán az érzékelteti legjobban, hogy az egyes személyvédelmi egységek képzése, az általuk rendszeresített felszerelések vagy a kényszerítő eszközök jellege (például fegyverzet típusa, gépjárművek, lövedékálló mellények stb.) még a Készenléti Rendőrségen belül sem egységes, ez pedig önmagában is jelentős kockázatot jelent.

³⁸ 120/2018. (VII. 4.) Korm. rendelet a védett személyek és a kijelölt létesítmények védelméről szóló 160/1996. (XI. 5.) Korm. rendelet módosításáról.

³⁹ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról.

⁴⁰ 1994. évi XXXIV. törvény 7/G. § (3) bekezdés.

⁴¹ Szalai András: *A közigazgatási jog alapjai*. Budapest, Dialóg Campus, 2020. 26.

⁴² Az Rtv. és a 160/1996. kormányrendelet a különösen fontos személyek normatív fogalmát használja, ezek azonban nem tartalmaznak rendelkezéseket a házelnökkel kapcsolatban, és nem képezik részét az Országgyűlési Őrség tevékenységét szabályozó normáknak.

4. Összegzés

A rendészet és a személyvédelem területén az elmúlt tíz évben több változás történt, mint az azt megelőző két évtizedben. Jelentős revízió esett át az ágazati szabályozás, az intézményrendszer, illetve egyes tevékenységek is, köztük az állandó védelem (különösen fontos személyek védelme) is. Utóbbi egy olyan területe az állami rendészetnek, amelyet 2010 előtt viszonylagos stabilitás jellemezett, amelynek eredményeképp a védett személyek köre, illetve a végrehajtásért felelős szerv (Köztársasági Őrezred) nem változott. Azt ugyan nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy a terület szakmai átalakítása indokolatlan lett volna, hiszen – leszámítva a rendvédelmen belüli átszervezéseket – a személyvédelem rendészeti alapjait a szocializmus évtizedeiben fektették le. A reformtörekvések jegyében 1990 és 1996 között a terület működése szorosan követte a demokratikus átalakulást, mélyreható reform azonban nem valósult meg.⁴³ Az 1990-es évek második felétől viszonylagos stabilitás következett, ami 2010 után gyökeresen megváltozott. Egymást követték a szervezeti, működési és szabályozási változások, amelyek eredményeként a személyvédelem napjainkra elvesztette korábbi, egységes jellegét, és kialakult egy párhuzamosan működő intézményi háló, eltérő jellegű és rendeltetésű szervekkel.

A terület átalakítása – figyelembe véve a normatív háttér rendezetlenségét – nem tűnik befejezettnek, emellett pedig hatékonysága is megkérdőjelezhető, mivel az átalakulás a korábbi szervezeti struktúrát csak széttagolta, úgy alakítva ki egymással versengő elemeket a szervezetrendszeren belül, hogy azt hatékonysági vagy finanszális szempontok nem indokolták. Az önmagában is ellentmondásos helyzetet tovább erősíti a védett személyek körének folyamatos változása, amely látszólag ad hoc jelleggel – az egyes szervek szakmai térnyerése alapján – valósul meg. Az állami vezetők védelmének elrendelése, megszüntetése, vagy éppen a feladat- és hatáskörök – szervek közötti – átrendezése azt a látszatot kelti, hogy az elmúlt években a terület szakmai átalakítása valódi ágazati stratégia nélkül valósult meg.

IRODALOMJEGYZÉK

- Balla Zoltán: *A rendészet alapjai és egyes ágazatai*. Budapest, Dialóg Campus, 2017.
- Christián László: A rendőrségre és a titkosszolgálatokra vonatkozó szabályozás változásai. *MTA Law Working Papers*, (2014), 43. 1–12.
- Finszter Géza: *Rendészettan*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.
- Nagy Tamás – Lukács Zsolt: A személyvédelem rendészeti jellemzői és magánbiztonsági szerepe. In Christián László – Major László – Szabó Csaba (szerk.): *Biztonsági vezetői kézikönyv*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019. 165–196.
- Nagy Tamás – Lippai Zsolt: Politikai és egyéb csatározások a Képviselőházban – a Képviselőházi Őrség megalakulása és szerepe. *Magyar Rendészet*, (2021), 1. 41–52. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2021.1.3>

⁴³ Finszter (2018) i. m. 363.

Parádi Ákos – Parádi József: *Rendvédelmünk 1867–1945.* (megjelenés alatt)

Szalai András: *A közigazgatási jog alapjai.* Budapest, Dialóg Campus, 2019.

Verebélyi Imre (szerk.): *Rendszerváltozás és modernizáció a belügyi közigazgatásban (1989–1994).* Budapest, Dialóg Campus, 2020.

Jogi források

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről

1998. évi IV. törvény a vállalkozás keretében végzett személy- és vagyónvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól, a Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamaráról

2001. évi LXXXV. törvény a büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítők Védelmi Programjáról

2005. évi CXXXIII. törvény a személy- és vagyónvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól

2010. évi CXLVII. törvény egyes rendészeti tárgyú és az azokkal összefüggő törvények módosításáról

87/1995. (VII. 14.) Korm. rendelet a vállalkozás keretében végzett személy- és vagyónvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység átmeneti szabályairól

160/1996. (XI. 05.) Korm. rendelet a védett személyek és a kijelölt létesítmények védelméről

329/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet a rendőrség szerveinek feladat- és hatásköréről

232/2010. (VIII. 19.) Korm. rendelet a Terrorelhárítási Központról

295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól

83/2015. (III. 31.) Korm. rendelet egyes kormányrendeleteknek a köztársasági elnök személyvédelmének ellátásával összefüggő módosításáról

120/2018. (VII. 4.) Korm. rendelet a védett személyek és a kijelölt létesítmények védelméről szóló 160/1996. (XI. 5.) Korm. rendelet módosításáról

69/1997. (XII. 29.) BM rendelet a Köztársasági Őrezred feladatáról, hatásköréről és illetékességéről

30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról

31/2012. (VI. 28.) BM rendelet a Köztársasági Őrezred megszüntetésével és más rendészeti tárgyú szervezeti változásokkal összefüggésben egyes miniszteri rendeletek módosításáról

84/2012. (XII. 28.) BM rendelet az Országgyűlési Őrség szolgálati szabályzatáról

67/2007. (XII. 28.) IRM rendelet a Rendőrség szervei illetékességi területének megállapításáról

19/2013. (V. 17.) ORFK utasítás a Magyarország érdekei szempontjából különösen fontos személyek védelmének, a kijelölt létesítmények őrzésének rendőrségi feladatairól

53/1990. BM utasítás a Belügyminisztérium szervezetéről és belső rendjéről

Az Országgyűlés Elnökének 6/2017. házelnöki rendelkezése az Országgyűlési Őrség Szervezeti és Működési Szabályzatáról

ABSTRACT

Personal Protection Tasks of the Police - A Review of the Last 10 Years

Tamás NAGY

The last ten years of public policing have been characterised by a continuous change, ranging from changes in tasks and competencies to the creation of new institutions. There are few areas of the Hungarian police force whose transformation was as diverse as in the case of personal protection. In the last ten years, not only the legal environment (regulation), but also the previous infrastructure (organisation) and the tasks (operation) have changed radically. The process has completely transformed the background of personal protection, which - in some aspects - could be determined as a reform. The protection of public figures is one of the least known areas of law enforcement, however, its importance is undisputed. The aim of this study is to briefly present the changes of personal protection in recent years and its impact on the operation of the area after 2010.

Keywords: *personal protection, public policing, police force, public figure, Rapid Response and Special Police Services, Parliamentary Guard, Counter Terrorism Centre*

A (Rendőrségi) Belügyi Szemlében közölt, az állambiztonság területével foglalkozó írások áttekintő elemzése az SzKP XXII. kongresszusát követő időszakban

MEZEI József¹

A hazai állambiztonsági szervezetek jelentős része 1953-tól a Belügyminisztérium keretében látta el feladatait. Ugyanezen év januárjában a Belügyminisztérium elindította a Rendőrségi Szemlét többek között azzal a céllal, hogy e tudományos folyóirat keretében helyet biztosítson a rendőrségi munka során összegyűlt tapasztalatok megosztásának, hogy irányt mutasson a rendőri állománynak, akik ezáltal hatékonyabban lesznek képesek az elméletet a gyakorlatban alkalmazni. Az 1963-tól Belügyi Szemleként kiadott folyóiratnak több olyan rovata is volt, amelyben az állambiztonság valamely szegmensét vizsgálták, mutatták be, de már az első évtől volt kifejezetten olyan rovata is, „A titkos háborúk történetéből” elnevezésű, amely teljes egészében azzal foglalkozott. A párt és az állambiztonsági szervek szoros kapcsolata okán figyelmet érdemel, hogy 1961 októberében került sor a Szovjetunió Kommunista Pártja XXII., míg 1962 novemberében a Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusára.

Jelen tanulmány célja annak áttekintése, hogy a kongresszusokat követő időszakban az ott elhangzottak hogyan jelentek meg a Rendőrségi (Belügyi) Szemlében az állambiztonság területével összefüggésben közzétett publikációkban.

Kulcsszavak: állambiztonság, Belügyi Szemle, elhárítás, titkos háború, párt

1. Bevezetés

Magyarországon 1950-től az államvédelmi feladatokat a katonai hírszerzés kivételével a Belügyminisztériumtól független Államvédelmi Hatóság (ÁVH) keretében látták el, amely a Minisztertanács alárendeltségében működött, és az 1949. december

¹ Mezei József egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem; doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola.

József Mezei Assistant Lecturer, University of Public Service; PhD student, University of Public Service Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement.

E-mail: mezei.jozsef@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2625-6317>

28-án kiadott, 4353/1949. MT sz. rendelettel jött létre. Ez az állapot közel négy évig maradt fenn, amikor is a Minisztertanács 1953. július 17-i ülésén, az 500/6/1953. sz. határozattal az ÁVH-t összevonta a Belügyminisztériummal. Az 1956-os forradalom kitörésekor Nagy Imre,² majd annak leverése után a Kádár-kormány³ is úgy foglalt állást, hogy az ÁVH szervezetét nem építik újjá. A forradalom leverését követő át-szervezések eredményeként végül az államvédelmi feladatok végrehajtására a Belügyminisztérium II. (Politikai Nyomozó) Főosztályát hozták létre.⁴ Ez az állapot egészen 1962-ig állt fenn, amikor is egy a Belügyminisztérium teljes szervezetét érintő, 1962. augusztus 15-vel hatályba lépő ismételt átszervezés részeként az állambiztonsági munkával foglalkozó szervezetek a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnöksége keretében folytatták tevékenységüket. Ez a rendszer kisebb változtatásokkal közel 30 évig működött.

A Belügyminisztérium 1953 januárjában elindította a *Rendőrségi Szemle* című folyóiratot, a rendőrség központi folyóirataként elsődlegesen azzal a céllal, hogy felületet biztosítsanak a rendőri munka során keletkezett tapasztalatok megosztásához. Elő kívánták segíteni⁵ a szocialista társadalomban szükséges rendőri munka módszereinek minél szélesebb körben való terjesztését, ezzel együtt a nyomokban még megtalálható kapitalista beidegződések felszámolását. Ezen túl az elmélet fontosságának hangsúlyozása, az előremutató gondolkodás, valamint a kommunista nevelés jelentek meg célként az elindulásakor.⁶ A *Rendőrségi Szemle* 1962. december 31-vel megszűnt, hogy átadja helyét⁷ az 1963 januárjától megjelenő *Belügyi Szemlé*nek,⁸ amely „szigorú pártfelügyelet, pártirányítás alatt állt”.⁹

A *Rendőrségi Szemlé*ben kevésbé, a *Belügyi Szemlé*ben viszont rendszeresen jelentek meg az állambiztonság területét érintő publicisztikák, sőt állambiztonsági témájú rovatok is indultak. Ilyenek voltak például az 1963 áprilisában útjára indított „A titkos háborúk történetéből” és az 1964 júliusában megjelenő „Állambiztonsági

² Nagy Imre a Kossuth rádióban, 1956. október 28-án 17 óra 25-kor elhangzott beszédében kijelentette, hogy „a rend helyreállítása után egységes, új államrendőrséget szervezünk és az Államvédelmi Hatóságot megszüntetjük”.

³ A Kádár-kormány 1956. november 7-i első ülésén döntött arról, hogy az ÁVH-t nem szervezik újjá, a feladatok el-látása a rendőrségen belül egy osztály keretében fog megtörténni. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 5003/1956. (XI. 7.) BM sz. rendelete.

⁴ Az addig az Országos Rendőrfőkapitánysághoz tartozó Főosztályt 1957. május 6-án rendelték a belügyminiszter első helyettesének felügyelete alá.

⁵ Deák József: A Belügyi Szemle és jogelődei a mindenkori politika és a rendészettudomány szolgálatában (1918–1990). In Orbók Ákos (szerk.): *A hadtudomány és a XXI. század*. Budapest, Tanulmánykötet. Doktoranduszok Országos Szövetsége. 2016. 31–48.

⁶ Szerkesztőség: Előszó. *Rendőrségi Szemle*, 1. (1953), 1. 3–5.

⁷ *A Rendőrségi Szemle búcsúja. Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 12. 1184.

⁸ A *Belügyi Szemlé*t a Belügyminisztérium egységes szakfolyóirataként indították útjára. Létrehozásának oka, hogy a pártvezetés a belügyi munkatársaktól is „új munkastílust, magasabb színvonalú politikai és szakmai ismereteket követel. [...] a szocializmus ügyéhez való hűség és feltétlen odaadás első követelménye mellett növekvő erővel jelentkezik a másik, szintén elengedhetetlen követelmény: a hozzáértés, a szükséges ismeretek megkövetelése”. Kádár Jánosnak az MSZMP VIII. kongresszusán elhangzott beszámolójából. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 1. 129. Ezt az idézetet a *Belügyi Szemle* 1963-ban megjelent minden számának első oldalán közzétették.

⁹ Deák József: A Belügyi Szemle közpolitikai, rendészeti elméleti és szerkezeti fejlődése a rendszerváltásig. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 2.345.

cikkek” címet viselő rovatok.¹⁰ Ezen túlmenően számtalan esetben előfordult, hogy egyéb rovatokban közölt publikációk is érintették az állambiztonság területét. Ilyen volt például a „Politikai és egyéb szakelméleti cikkek” című rovat, amelyben az állambiztonsággal összefüggő jogszabályok bemutatása, magyarázata történt meg, vagy a „Lapszemle”, amelyben külföldi lapokból vettek át az állambiztonság területéhez kapcsolódó írásokat.

A szövetségi rendszer jellegéből adódóan a Szovjet Kommunista Párt (SzKP) 1961. október 17. és 31. között megtartott XXII. kongresszusán történtek, illetve annak eredményei jelentős hatást gyakoroltak a többi szocialista ország működésére, terveire, fejlődési irányaira. A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSzMP) Központi Bizottsága 1961. november 17-i határozata rögzítette, hogy „teljes mértékben egyetért” az SzKP által meghatározott irányvonallal.¹¹ A magyar állampárt és a hazai államvédelmi szerv közötti szoros kapcsolat okán kiemelt jelentőségű volt az SzKP mellett az MSzMP 1962. november 20. és 24. között megtartott VIII.¹² kongresszusa is.

Jelen tanulmány célja annak áttekintése, hogy a kongresszusokat követő időszakban a kongresszusokon elhangzott gondolatok közül melyek voltak azok, amelyek az állambiztonság témakörét érintették és megjelentek a *Rendőrségi (Belügyi) Szemle* hasábjain.

2. A kongresszusokon az állambiztonság kapcsán elhangzottak közvetlen megjelenése a publikációkban

Az SzKP kongresszusán új pártprogramot fogadtak el, amely ismételten bírálta az imperialisták¹³ burzsoá és revizionista törekvéseit.¹⁴ „Az imperialisták nem akarnak belenyugodni vereségükbe, egy harmadik világháború előkészületein mesterkednek...”,¹⁵ a nemzetközi kapcsolatokban erőpolitikát alkalmaznak.¹⁶ Ezen álláspontok egyértelműen fenntartották, sőt tovább erősítették a kommunista országok addigi ellenségképét. Nyikita Szergejevics Hruscsov, a párt első titkára beszédében részletesen foglalkozott a törvényesség kérdéskörével is. Ez a sztálini múlttól való elhatárolódást célozta, amely az állambiztonsági szerveknek is üzenetként szolgált, hiszen a törvénytelenések egy jelentős része hozzájuk kötődött. A törvényesség kapcsán

¹⁰ Baranyó György (szerk.): *A Belügyi Szemle (Rendőrségi Szemle) 1953–1977. évi cikkeinek összesített tartalommutatója*. Budapest, BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, 1978. 5.

¹¹ Csáki Ernő: A Szovjetunió Kommunista Pártja XXII. Kongresszusa után. *Rendőrségi Szemle*, 9. 12. (1961), 963.

¹² A Magyar Szocialista Munkáspártot 1956. október 31-én alapították, de a kongresszusok számozásánál az elődpártot (Magyar Kommunista Párt, Magyar Dolgozók pártja) kongresszusainak számozását is figyelembe vették.

¹³ A dolgozatban az „imperialista” és vele összefüggésben az „imperializmus” szavakat a korabeli értelmezés alapján használom. Imperialista: „Az imperializmus alapján álló, annak politikáját folytató <személy, közösség>”, míg az imperializmus: „Hódításra, gyarmatok szerzésére, népek elnyomására és világuralomra törekvő külpolitika.” – Bárczi Géza – Országh László: *A magyar nyelv értelmező kéziszótára*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1959.

¹⁴ Beér János: Proletárdiktatúra – ösztönei állam. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 1. 4.

¹⁵ Gönczy György – Sepsei György: Az izgatásos bűncselekmények aktuális bűnüldözési problémái. *Rendőrségi Szemle*, 9. (1961), 12. 1006.

¹⁶ Csáki (1961) i. m. 969.

az első titkár azt is megemlítette, hogy a bűnözők elleni fellépésben az állami szervek mellett meg fog növekedni a „dolgozók tömegszervezeteinek szerepe”, ami növelni fogja annak hatékonyságát. A pártprogramban rögzítették, hogy elsődlegesen a prevencióra kell törekedni a bűncselekmények kapcsán.¹⁷

A szovjet elképzelések szerint a különösen veszélyes bűncselekmények esetén megoldás lehet például a sajtóban vagy a rádióban közzétett felhívás, vagy akár a releváns csoportok személyes tájékoztatása is.¹⁸

A Szovjetunióban fent megfogalmazott gondolatok az MSzMP Központi Bizottsága VIII. kongresszusán,¹⁹ illetve az azt megelőzően kiadott irányelvekben,²⁰ illetve a kongresszust követően a szakmai gondolkodásban is tetten érhetőek voltak.

„Az irányelvekben a következőket olvashatjuk: »A szocialista nemzeti egység politikai tartalma: harc a szocialista rendszer védelméért és fejlesztéséért, a szocializmus teljes győzelméért, a békéért, a nemzeti függetlenség védelméért, küzdelem a nemzetközi imperializmus, és a még, meglévő belső ellenséges erők és tendenciák ellen.«²¹ Az irányelvekben foglaltak kapcsán kialakult politikai diskurzusban az imperialisták elleni küzdelemre vonatkozó felvetést tovább fejte megjelent az a vélemény, hogy még mindig vannak olyanok a magyar társadalomban, akik nem fogadják el a politikai berendezkedést, befolyásolják őket a nyugati, tőkés világból érkező hatások, sőt egyesek tevékenyen is fellépnek a rendszer ellen.²²

Ugyanez megjelent a kongresszuson is, ahol a résztvevők megerősítették a pártot abban, hogy jó úton halad. Az állambiztonság kapcsán pedig, hogy a fő feladat „minden rendszerellenes, reakciós politikai erővel szembeni fellépés, az aktív ellenséges elemek mind hatékonyabb elszigetelése, s ezzel párhuzamosan a még ingadozó, valamint megtévedt elemek megnyerésének elősegítése”.²³ A kongresszuson elhangzottak kapcsán pedig megjelent az a vélemény, miszerint a jövőben is fel kell lépni azon tevékenységek ellen, ami a pártot erről az útról letérítheti, továbbá harcolni kell „a liberalizmus, a revizionizmus” és „mindenféle káros maradvány és mindenféle bomlasztó”²⁴ törekvés ellen.

E gondolatokban több más mellett a nyugat által folytatott fellazítási²⁵ politika húzódik meg, amely elleni fellépés markánsan tetten érhető volt az állambiztonsági

¹⁷ Csáki (1961) i. m. 973.

¹⁸ G. Kočarov: A társadalom bevonása a különösen veszélyes bűncselekmények felderítésébe. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 9. 821.

¹⁹ 1962. november 20–24. között ülésezett az MSzMP VIII. kongresszusa, amelyen 614 szavazati és 36 tanácskozási jogú küldött vett részt.

²⁰ 1962. augusztus 14–16.: a KB elfogadja a kongresszusi irányelveket.

²¹ Csizmadia Ernő: A szocializmus teljes felépítésének útján. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 10. 906.

²² Csizmadia (1962) i. m. 906.

²³ Bakóczy Antal: Az összeesküvés törvényi tényállási elemeiről. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 7. 23.

²⁴ Balogh Sándor: A VIII. Kongresszus után. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 12. 1092.

²⁵ A szót a korabeli magyar belügyi értelmezés szerint használok. A célját tekintve a fellazítás: „A fellazítási taktika arra irányul, hogy a szocialista országokat elvlassza egymástól, és a szocialista közösségtől, mindenekelőtt pedig a szocialista demokrácia fejlődését liberalizálással változtassa, megvalósítsa a rendszer békés átalakulását, a tőke restaurálását.” – Bruzsa Gábor: A „fellazítási” taktika egyes megjelenési formái. *Belügyi Szemle*, 4. (1966), 1.

szervek feladatkörében az 1960-as években.²⁶ A II. világháborút követően a hidegháborús szembenállás felületeinek száma növekedett. A két nagyhatalom közötti közvetlen, nyílt fegyveres konfliktus lehetősége, ha nem is szűnt meg, de jelentősen csökkent. A kommunista blokk országaiban azonban azonosították az imperialisták egy másik eszközét, a fellazítási politikát, amely szintén a szocialista rendszerek megdöntését célozta például azzal, hogy az állampolgároknak bizalmatlanságot ébresztett, illetve elégedetlenséget szított az állampárt, és az általa fenntartott rendszer ellen.²⁷

Az SzKP első titkárának a törvényesség fontosságára vonatkozó, fent idézett megállapítása visszaköszön Kádár János 1962-ben, egy csepeli gyűlésen elmondott beszédében: „[A] törvényesség a nép számára a legfontosabb dolgok egyike. Ezalatt persze nemcsak azt értjük, hogy senkit nem csuknak be olyasmért, amit nem követett el, hanem azt is, hogy a kém csak reszkessen, s aki lopott, az féljen, mert az is hozzátartozik a szocialista törvényességhez, hogy a bűnös rettegjen a törvény erejétől.”²⁸ Kádár János ezen gondolatának első fele az SzKP első titkárjéhez hasonlóan a múlttól való elhatárolódást szolgálja. Annak tükrében viszont, hogy a fellazítási taktika mögött jellemzően az imperialista országok hírszerző szervei álltak, talán nem véletlen, hogy a pártvezető beszédében a bűncselekmények közül éppen a kémkedést nevesítette.

A *Belügyi Szemle* első számában az első publikáció Pap János Belügyminiszter tollából származott. A *Belügyi szemle elé...* című írásában szintén a két kongresszus gondolatai jelennek meg. Egyrészt a törvényesség hangsúlyozása és e téren a múlttal való szakítás. „Tanultunk a múlt hibáiból és ártatlanul senkit sem üldözünk.” Másrészt kicsit mélyebb szakmai értékelésben az imperialisták elleni küzdelem és annak társadalmi támogatottsága. Eszerint jóval kevesebb lett a rendszerellenes személyek száma, azonban sokszor ezen állampolgárok a törvénytelen ségek elkövetésétől sem riadtak vissza. A társadalmi támogatottság, az állambiztonsági szervek munkájában is tetten érhető,²⁹ amelynek eredményeként a Belügyminisztérium több kémet is leleplezett.³⁰ A társadalom pozitívabb viszonyulása annak is köszönhető, hogy az állambiztonsági munkatársak többsége szerény, kulturált magatartású és cselekedeteiben megfontolt.³¹ Az imperialisták fellazítási taktikáját, a hosszú távú bomlasztást az állampolgárok közül is támogatták néhányan, akik azonban jelentős csoportot nem alkottak. A kongresszus előtti években történt államellenes konspirált próbálkozások „nacionalista-soviniszta alapon álltak”, a legtöbb „keresztényszocialista Magyarország» megvalósításáról ábrándozott”. Ezen törekvések egy részét a Nyugat támogatta, másik részében pedig a szervezkedők keresték a kapcsolatot a nyugati

²⁶ A probléma megoldásának fontosságát mutatja, hogy a Belügyminisztérium külön utasítást adott ki a Fellazítás elleni fellépésre vonatkozóan. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 0024. számú parancsa – A Belügyminisztérium szerveinek az imperialisták fellazító politikája elleni harcáról és a további feladatairól. (Belügyminisztérium, 1966. június 3.).

²⁷ Bedő János et alii: *Az imperialisták fellazítási taktikája*. Budapest, Kossuth, 1968. 6.

²⁸ Timár István: A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről. *Rendőrségi Szemle*, 10. 1. (1962), 12.

²⁹ Kóteles István: Az állambiztonsági munka alapja a szocialista törvényesség. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 6. 9.

³⁰ Pap János: A „Belügyi Szemle” elé.... *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 1. 9.

³¹ Kóteles (1963) i. m. 9.

szervezetekkel. A fasiszták és a szélsőséges nacionalisták a háború kirobbantásában látták a megoldást ebben az időben, amelynek megvalósításában a nyugatnémet revansista csoportosulásokban bíztak.³²

3. A törvényesség, a társadalmi kapcsolatok erősítése és az izgatás mint az állambiztonság egyik fő kihívása

1961-ben új Büntető törvénykönyvet fogadtak el,³³ amely a korábbiakhoz képest jelentősen eltért az államellenes bűncselekményekre vonatkozó szabályok tekintetében. Lényeges tartalmi változás volt, hogy az új látásmód szerint csak az a bűncselekmény számított állam elleninek, amely az állam mint jogi tárgy ellen irányult. Az állam elleni bűntett olyan cselekedet kellett legyen, amely az állam egészét, illetve az alkotmányban³⁴ rögzített, a társadalom alappilléreként szereplő értékeket (a társadalom gazdasági rendje és politikai felépítménye) veszélyeztesse, mivel ezek a „népi demokratikus államrendszer megingatásának veszélyét” hordozták magukban.³⁵ Az állam elleni bűntetteket a kódex IX. fejezete tartalmazta. A törvényi tényállások: az összeesküvés; lázadás; kártevés; rombolás; merénylet; izgatás; hazaárulás; ellenség támogatása; kémkedés és a feljelentési kötelezettség elmulasztása voltak. A cselekmények jobb differenciálhatósága érdekében újként jelent meg a törvényben a kártevés; a rombolás és a merénylet.³⁶

A társadalom és az állambiztonsági szervek közötti együttműködés szempontjából jelentősége van a büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. sz. törvényerejű rendelet (Be.) hatálybalépésének. Az új Be. előtt az állambiztonság területén nem alkalmazták a szignalizációt, annak ellenére, hogy a szakmai és politikai álláspont alapján a bűnözés megelőzése csak széles körű társadalmi támogatottság mellett lehetett eredményes. Ehhez viszont a társadalomnak rendelkeznie kell azokkal az ismeretekkel, információkkal, amelyek a kockázatokra, a megelőzéshez szükséges ismeretekre vonatkoznak, hiszen csak így tudják felismerni azt, ha az általuk tapasztaltakat jelezniük kell a hivatalos szerveknek. Ezek a tájékoztatások az ismeretek átadásán túl az éberséget is fokozták, felhívták a figyelmet arra, hogy az állambiztonsági kockázatok jelen vannak. A szignalizáció egy másik céljaként jelent meg, hogy a rendelkezésre álló információkat felhasználják „a társadalmi ráhatás, a dolgozó tömegek nevelése terén”. A szignalizáció lehetett közvetlen, adott ügyet érintő és közvetett, amikor több bűncselekmény elemzése alapján általános következtetéseket, megállapításokat lehetett tenni a bűncselekmények elkövetéseinek okaira, vagy az azt lehetővé tevő

³² Köteles (1963) i. m. 11.

³³ 1961. évi V. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

³⁴ A vizsgált időszakban hatályos Alkotmány az 1949. augusztus 20-án életbe léptetett 1949. évi XX. törvény volt (Magyar Népköztársaság Alkotmánya).

³⁵ Barna Péter: Állam elleni bűntettek az új Btk-ban. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 3. 210.

³⁶ Barna (1962) i. m. 211.

feltételekre. A szignalizáció célpontjai lehettek pártszervek, állami és társadalmi szervezetek. A szignalizációval kapcsolatban elvárásként jelent meg, hogy az legyen teljes és pontos. Tartalmaznia kellett a feltárt hiányosságokat, az azokból keletkező veszélyeket, valamint javaslatokat a hiányosságok megszüntetésére. Fontos volt vizsgálatazt kérni arról, hogy az intézkedéseket az érintett szervezetek megtették. A szignalizációt és a visszajelzéseket a belügyi szervezeteknek gyűjteni kellett, és fél-évente értékelni. A külső szignalizáció mellett a belügyi szervezetek felé küldött belső tájékoztatás is fontos volt, amely a belső hiányosságokra hívta fel a figyelmet.³⁷

Az állambiztonsági szervek feladata az állam elleni bűncselekmények megelőzése, felderítése, illetve az ezzel összefüggő nyomozati cselekmények lefolytatása volt, amelynek alapja a szocialista törvényesség. 1953 előtt, a Rákosi korszakban „az ellenséget elsősorban saját sorainkban kell keresni” és a „hibák mögött is az ellenség áll” volt a fő irányelv, amelynek eredményeként az ÁVH törvénytelenésekben volt érintett. A szakmai és pártértékelések szerint tehát az ellenforradalmat követően a törvényesség helyreállt, amellyel kapcsolatban lényegi elemek voltak a „bizonyítás” és a „terhelt jogainak biztosítása”³⁸ terén bekövetkezett változások. Ezek hatására nőtt a társadalmi támogatottság, azonban „nem tűnt el teljesen és végleg a bizalmatlanság és a gyanakvás az állambiztonsági szervek munkájával szemben”.³⁹

A korabeli forrás szerint az 1960-as évek elején a politikai bűntettek száma csökkent, az „összeesküvés miatt elítéltek száma százalékban alig fejezhető ki és az államellenes bűncselekmények köre is jóformán csak az izgatásra szűkült”.⁴⁰ A sajtórészéről felmerült, hogy a sajtóban sem jelent meg közlemény ilyen jellegű cselekményekről, ami viszont biztosan nem azt jelentette, hogy nem történnék ilyen jellegű esetek. A sajtó képviselője szerint ez egyrészt csökkentette az éberséget, másrészt hamis szemléletmódot alakított ki az emberekben, harmadrészt a tájékoztatatlanság elidegeníti az állambiztonság munkatársait az emberektől. Annak, hogy az állambiztonsági szervek nem jelentetnek meg ilyen jellegű információkat a sajtóban az egyik oka, hogy nem alakított ki jó munkakapcsolatot a sajtó munkatársaival.⁴¹

4. Az állambiztonsági szervek tevékenységét érintő egyéb témakörök

A kongresszusokon elhangzott azon igény, hogy erősíteni kell a társadalommal való kapcsolatot, a magyar szakembereket is további gondolkodásra ösztönözte. Lehetséges megoldásként merült fel az, ha a belügyi vezetők közéleti tevékenységet folytatnak, és ennek során bővítik kapcsolatrendszerüket a politika, a kultúra és a gazdaság

³⁷ Kása Tibor – Fenyvesi István: Szignalizáció az állam elleni bűnügyekben. *Belügyi Szemle*, 2. (1964), 7. 5–13.

³⁸ Köteles (1963) i. m. 9.

³⁹ Köteles (1963) i. m. 11.

⁴⁰ Csendes Károly: Kormányhatározat a büntető-jogalkalmazásról. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 8. 6.

⁴¹ Szabó László: A rendőrség és a sajtó. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 9. 24.

területén. Ezen kapcsolatrendszeren keresztül aztán ismereteket szerezhetnek a munkájuk ellátásához is. Értékelhetnek egy-egy témát, eseményt is a továbbiakban akár a szervezeten kívül is. Ez utóbbira volt már precedens, például a belügyi szerveknél kémelhárítás témakörében. Ezek során előfordult azonban, hogy a vezetők ezeknek az előadásoknak a megtartását a beosztottakra bízták, ami így gyakran nem megfelelő színvonalú volt, és sokszor a kitűzött célt sem érte el. Itt is felmerült az a megoldás, amit a szovjet oldalon a különösen veszélyes bűncselekmények kapcsán javasoltak, miszerint érdemes lehet a belügyi szervek munkájával kapcsolatos cikkek megjelenítése a sajtóban.⁴² A sajtó szerint a tájékoztatás mellett, illetve azzal párhuzamosan az írásoknak lehet oktató-nevelő funkciója, elősegítheti a prevenciót, csökkentheti a társadalomban a rendőrséggel szembeni idegenkedést, illetve a nyilvánosság bevonása hozzájárulhat egy adott ügy felderítéséhez is.⁴³

Az imperialisták elleni küzdelem kapcsán, valamint az általuk folytatott fellazítás, az azzal szorosan összefüggő lélektani hadviselés, illetve annak a magyar jogban izgatásként történő lecsapódása arányaiban a legnagyobb mértékben volt jelen az áttekintett időszak publikációiban. A Berlinben történt események⁴⁴ kapcsán felmerült, hogy az aktivizálhatja a hazai ellenséges elemeket, és habár az izgatás elleni fellépés elsődlegesen a politikai nyomozó szervek feladata volt, de emellett minden rendőri szerv kötelessége is.⁴⁵ Az izgatás több formában is megvalósult: szóban; falfestéssel; röplapozással. Ez utóbbi tevékenység általában szervezetszerű volt, és ezeknek az eseteknek „közvetlen vagy közvetett kapcsolata van egyes imperialista szervezetekkel”.⁴⁶ Az izgatás⁴⁷ mint állam elleni bűncselekmény kapcsán egy aprólékosabb nyomozati munka igénye jelentkezett, amely már nemcsak a bűnös személyének megállapításához, az objektív ítélkezéshez szükséges ismereteket biztosította, hanem a nevelő jellegű tevékenységhez és a prevencióhoz is segítséget adott.⁴⁸ E büntettek eredményes nyomozásához a szakszerűség és a legjobb tapasztalatok felhasználása mellett elengedhetetlen volt, hogy a rendőri szervek együttműködjenek, továbbá jelentős segítséget adhatott a feladatellátáshoz a „dolgozók legszélesebb rétegének támogatása”.⁴⁹ Az izgatásos ügyek kapcsán azonosított egyik információforrás a Szabad Európa rádió volt.⁵⁰ A rádió hallgatásáról, illetve ellenséges propaganda folytatásáról a lakosságtól is

⁴² Vincze Béla: A parancsnokok közéleti tevékenységéről. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 1. 13–20.

⁴³ Szabó (1963) i. m. 20.

⁴⁴ 1961. augusztus 13-án a Német Demokratikus Köztársaság egy szögesdrót kerítéssel elválasztotta Kelet- és Nyugat-Berlint egymástól. A szögesdrót helyén néhány nappal később elkezdték egy fal építését, ami, miután elkészült, közel 30 évre elválasztotta egymástól a város két felét.

⁴⁵ Gönczy-Sepsei (1961) i. m. 1007.

⁴⁶ Gönczy-Sepsei (1961) i. m. 1008.

⁴⁷ A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség Ügyrendje. Belügyminisztérium, 1972.; Az izgatás elleni fellépés a BM III/III. Csoportfőnökség feladatkörébe tartozott.

⁴⁸ Vágó Tibor: Az államrend elleni izgatás differenciálása és annak egyes kérdései a cselekmények felderítése és értékelése során. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 1. 21–28.

⁴⁹ Kastyák János: Feliratos izgatás büntetnének nyomozása a Helvéciai Állami Gazdaságban. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 1. 88.

⁵⁰ Kada Mihály – Hegedűs Kálmán: Névtelen fenyegető levelek és izgató röpcédulaterjesztők felderítése. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 4. 102.

érkeztek bejelentések. Az izgatás felderítéséhez a konspirált figyelés, a levélküldemények ellenőrzése operatív eszközök használata,⁵¹ írás-⁵² és vegyvizkértő bevonása⁵³ is elfogadott volt, ami jól mutatja, hogy az említett cselekmény elleni fellépés milyen fontos volt a hivatalos szervek, illetve az állampárt számára. Az elkövetők körében a hatóság szerint a maradiság és a konzervatív gondolkodás is tetten érhető volt.⁵⁴

A szakmai álláspont szerint az izgatás mögött legnagyobb részt az Amerikai Egyesült Államok (United States of America – USA) által folytatott lélektani hadviselés húzódott meg, akik nyíltan vállalták, hogy céljaik eléréséhez igénybe vették a propaganda eszközét is. Szinte minden amerikai hírszerző szerv és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete is rendelkezett lélektani hadviselést folytató központtal. Az USA által használt egyik – látszatra magánkézben lévő – lélektani hadviselő központ a fent már említett Szabad Európa Rádió volt. Ezen központok működését a megcélzott országot jól ismerő szakértők segítették, akik a folyamatosan gyűjtött információk feldolgozása által javaslatokat tudnak tenni a propaganda tartalmára, irányára.⁵⁵

1963 áprilisában egy újabb rovattal bővült a *Belügyi Szemle*. „A titkos háborúk történetéből” című rovat a történelem, leginkább a II. világháborúhoz köthető eseményein keresztül mutatta be a hírszerzők és a kémelhárítók feladatait és egymás elleni küzdelmét. Az érintett történetekben a vizsgált időszakban a volt náci Németország és az imperialista országok hírszerző szerveinek tevékenysége állt a középpontban.

A magyarországihoz hasonló problémákkal küzdött a vizsgált időszakban a Német Demokratikus Köztársaság (NDK) is az NDK belügyminisztere szerint. A nyugat-berlini, nyugat-németországi ügynökségek által folytatott kémkedés, izgatás, szabotázs számottevő anyagi és eszmei kárt okozott országuknak. A lefolytatott büntetőeljárásaik alátámasztották, hogy sok elkövetőt ideológiai ráhatással vettek rá bűncselekmények elkövetésére. Az NDK-ban is megjelent az SZKP XXII. kongresszusának azon gondolatmenete, miszerint elsődlegessé vált a törvényesség igénye. A nyomozások során az okok és feltételek mind teljesebb körű feltárása vált szükségessé, valamint a dolgozókkal való kapcsolat elmélyítése prevencióssal. Szintén fontos igényként jelent meg a bűnüldöző szervek munkatársai képzettségi szintjének emelése.⁵⁶

5. Befejezés

Az áttekintett időszak alapján az SzKP XXII. kongresszusán meghatározott azon irányok, amelyek az állambiztonság kérdéskörét érintették rövid időn belül megjelentek a *Belügyi Szemle* oldalain. Azon témakörök, amelyek markánsan jelen voltak: a tör-

⁵¹ Kada-Hegedűs (1963) i. m. 103.

⁵² Kada-Hegedűs (1963) i. m. 104.

⁵³ Kada-Hegedűs (1963) i. m. 105.

⁵⁴ Kada-Hegedűs (1963) i. m. 102.

⁵⁵ Bekő István: Az USA lélektani hadviseléséről. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 5. 14–22.

⁵⁶ Karl Maron: Magas képzettség – feladataink teljesítésének előfeltétele. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 4. 376–381.

vényesség kérdésköre, amely elválaszthatatlanul összefonódott a múltól való teljes szakítással – amelyről persze tudjuk, hogy nem valósult meg, mert az ÁVH több munkatársa még később is jelen volt az állambiztonság szervezetében; a társadalommal való együttműködés szükségessége, ami szorosan összefügg az előző törekvéssel; valamint az imperialisták és a belső ellenséggel szembeni fellépés. A törvényesség kapcsán érdekes időbeli egybeesés a kongresszusok és az új Btk. és Be. bevezetése, ami az állambiztonság terén is változásokat hozott.

A kiemelt témakörök, így például a törvényességgel összefüggésben közölt publikációkban részletesen, a megértést segítő magyarázatokkal tárgyalták az állam elleni bűncselekmények tényállásait. Egyes bemutatott esettanulmányok néha már túlzó egyszerűséggel mutattak rá a szakmaiság fontosságára, illetve a hibákkal való szembenézés „természetességére”.⁵⁷ Azzal a szakmai felvetéssel azonban mindenképpen egyet kell most is érteni, hogy a társadalom bizalmának elnyeréséhez a munka során nem lehet nélkülözni a szakmaiságot és a törvényességet.

A hazai példák mellett, a nem vagyunk egyedül a problémáinkkal érzést is „becsempészte” a lapba a *Belügyi Szemle* szerkesztősége az NDK belügyminiszterének publikációján keresztül. Az írás – ami egy olyan jogi képzés megindítása kapcsán készült, ahova a rendészeti szervek munkatársai jelentkezhettek – minden olyan gondolatot megjelenített, amely az SzKP konferenciát követően a magyar állambiztonság szempontjából is releváns volt.

Az állambiztonsági munka jellege okán az információk védelme különösen fontos. A munkatársak szakmai képzésének/önképzésének egyik lehetséges megoldása viszont a szakmai folyóiratokban közölt hiteles, tudományos igényességű publikációk tanulmányozása. E kettő szempontot figyelembe véve kijelenthető, hogy egy minősített információk közlését is lehetővé tevő melléklete a *Belügyi Szemlének* megkönnyíthette volna a kitűzött célok elérését, amelynek igénye az évek során „időről időre felbukkan”-t.⁵⁸

IRODALOMJEGYZÉK

- A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség Ügyrendje. Belügyminisztérium, 1972. Online: www.abtl.hu/sites/default/files/forrasok/ugyrend_3.pdf
- Bakóczi Antal: Az összeesküvés törvényi tényállási elemeiről. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 7. 23–36.
- Balogh Sándor: A VIII. Kongresszus után. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 12. 1092–1097.
- Baranyó György (szerk.): *A Belügyi Szemle (Rendőrségi Szemle) 1953–1977. évi cikkeinek összesített tartalommutatója*. Budapest, BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, 1978.
- Barna Péter: Állam elleni büntettek az új Btk-ban. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 3. 210–223.
- Beér János: Proletárdiktatúra – össznépi állam. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 1. 3–11.
- Bedő János – Hun Péter – Miklós Iván – Pálos Tamás – Tardos András: *Az imperialisták fellazítási taktikája*. Budapest, Kossuth, 1968.

⁵⁷ Kiss József: Egy ellenforradalmi röpcédulaszórás nyomozásának tapasztalatai. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 8. 103–107.

⁵⁸ Deák József: A *Belügyi Szemle* a pártfórumok értékeléseiben (1973–1987). *Belügyi Szemle – Ordinem Facere: A Belügyi Szemle folyóirat időszaki kiadványa*, (2018), 1. 25.

- Bekő István: Az USA lélektani hadviseléséről. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 5. 14–22.
- Bruzsa Gábor: A „fellazítási” taktika egyes megjelenési formái. *Belügyi Szemle*, 4. (1966), 1.
- Csáki Ernő: A Szovjetunió Kommunista Pártja XXII. Kongresszusa után. *Rendőrségi Szemle*, 9. (1961), 12. 963–971.
- Csizmadia Ernő: A szocializmus teljes felépítésének útján. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 10. 899–907.
- Csendes Károly: Kormányhatározat a büntető-jogalkalmazásról. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 8. 5–14.
- Deák József: A Belügyi Szemle a pártfórumok értékeléseiben (1973–1987). *Belügyi Szemle – Ordinem Facere: A Belügyi Szemle folyóirat időszaki kiadványa*, (2018), 1. 16–26.
- Deák József: A Belügyi Szemle és jogelődei a mindenkori politika és a rendszertudomány szolgálatában (1918–1990). In Orbók Ákos (szerk.): *A hadtudomány és a XXI. század*. Tanulmánykötet. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége. 2016. 31–48.
- Deák József: A Belügyi Szemle közpolitikai, rendszertelméleti és szerkezeti fejlődése a rendszer-váltásig. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 2. 339–355.
- Gönczy György – Sepsei György: Az izgatásos bűncselekmények aktuális bűnüldözési problémái. *Rendőrségi Szemle*, 9. (1961), 12. 1006–1010.
- Gy, T. A szicíliai partraszállás előkészítése. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 4. 87–94.
- Kada Mihály – Hegedűs Kálmán: Névtelen fenyegető levelek és izgató röpcédulaterjesztők felderítése. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 4. 102–105.
- Kastyák János: Feliratos izgatás büntetvének nyomozása a Helvéciai Állami Gazdaságban. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 1. 83–89.
- Kása Tibor – Fenyvesi István: Szignalizáció az állam elleni bűnügyekben. *Belügyi Szemle*, 2. (1964), 7. 5–13.
- Kiss József: Egy ellenforradalmi röpcédulaszórás nyomozásának tapasztalatai. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 8. 103–107.
- Kočarov, G.: A társadalom bevonása a különösen veszélyes bűncselekmények felderítésébe. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 9. 821–826.
- Köteles István: Az állambiztonsági munka alapja a szocialista törvényesség. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 6. 5–12.
- A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 0024. számú parancsa – A Belügyminisztérium szerveinek az imperialisták fellazító politikája elleni harcáról és a további feladatairól. (Belügyminisztérium, 1966. június 3.). Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10_21_24_1966.pdf
- Maron, Karl: Magas képzettség – feladataink teljesítésének előfeltétele. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 4. 376–381.
- Pap János: A „Belügyi Szemle” elé.... *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 1. 5–12.
- A Rendőrségi Szemle búcsúja. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 12. 1184.
- Szabó László: A rendőrség és a sajtó. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 9. 16–25.
- Szerkesztőség: Előszó. *Rendőrségi Szemle*, 1. (1953), 1. 3–5.
- Timár István: A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről. *Rendőrségi Szemle*, 10. (1962), 1. 13–21.
- Vágó Tibor: Az államrend elleni izgatás differenciálása és annak egyes kérdései a cselekmények felderítése és értékelése során. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 1. 21–28.
- Vincze Béla: A parancsnokok közéleti tevékenységéről. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 1. 13–20.

Jogi forrás

1961. évi V. törvény a Büntető Törvénykönyvről

ABSTRACT

An Overview Analysis of the Articles on the Field of State Security Published in the (Police) Home Affairs Review after the 22nd Congress of the Soviet Communist Party

József MEZEI

From 1953, a significant part of the Hungarian state security organisations performed their duties under the Ministry of the Interior. In January of the same year, the Ministry of the Interior launched the Police Review, in particular with the aim of providing a space for sharing scientific experience in the framework of this scientific journal to guide police officers, who will be able to apply the theory more effectively in practice. Since 1963, the journal, published as the Home Affairs Review, has had several columns in which a segment of state security has been examined and presented, but from the very first year it has also had a section specifically entitled "The History of Secret Wars", which dealt entirely with it. Due to the close relationship between the party and the state security organisations, it is worth noting that the 22nd Congress of the Soviet Communist Party took place in October 1961, while the 8th Congress of the Hungarian Socialist Workers' Party was held in November 1962. The aim of the present study is to examine the relationship between the results of the congress and the content of the publications published in the Police (Home Affairs) Review in the field of state security after the congresses.

Keywords: state security, Home Affairs Review, response, secret war, party

Detektívtestület a főkapitányi jelentések tükrében

SZIGETVÁRI Oszkár¹

A fővárosi detektívek osztályba sorolására egy évvel a testület megalakulását követően 1886-ban került sor. Ezt követően megkezdődött az alapok lerakása, a szakmai fortélyok kidolgozása, a jogszabályi környezet rendezése. A szervezeti, személyi változásokat, a testület alakulásának főbb mozzanatait az 1895 és 1922 között publikált főkapitányi jelentésekből kiválóan megismerhetjük. A jelentések egyaránt kitérnek a létszám alakulására, statisztikai adatokra, szervezeti változására. Kendőzetlenül olvashatunk a tevékenységet, eredményességet gátló tényezőkről, valamint e problémák orvoslásának lehetőségeiről. A korabeli rendelkezésre álló szakanyagokhoz képest a főkapitányi jelentések az általuk lefedett időszakra vonatkozóan egy sokkal részletesebb, gazdagabb történeti feltárára adnak lehetőséget.

Kulcsszavak: detektívtestület, főkapitányi jelentések, statisztikai adatok, eredményesség

1. Bevezetés

A detektívek megjelenése előtt a magyar királyi államrendőrség éveiben két kar a tisztviselői és őrszemélyzeti alkotta a rendőrséget. A tisztviselők az intézkedő és rendelkező, az őrszemélyzet minden egyéb külrendészeti tevékenységet látott el. Idővel azonban a rendőri őrszemélyzetre bízott feladatok csoportosítása vált szükségessé, aszerint hogy az intéző rendőrség által meghozott rendelkezések előkészítésére vagy végrehajtására irányulnak. Ennek értelmében végrehajtási, valamint megfigyelő és felderítő funkciók szerinti felosztás történt, amelyekre külön segédintézményt kívántak létrehozni. Első lépés tehát 1885-ben öltött testet a detektívtestület megalakításában, amely tényleges működését 1886-ban kezdte meg. A jövőben tehát a megfigyelő és felderítő szolgálat az őrszemélyzet funkciói közül kikerült, és ezt a kényes feladatot külön testület látta el.

¹ Szigetvári Oszkár r. őrnagy, alosztályvezető, Budapesti Rendőr-főkapitányság, Bűnügyi Bevetési Osztály; doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola.
Oszkár Szigetvári Police Major, Head of Subdivision, Criminal Operational Subdivision Budapest Police Headquarters; PhD student, University of Public Service Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement.
E-mail: szigetvarioszkar@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4166-1625>

2. Detektívek

Török János rendőrfőkapitány felismerve a rendőrség hiányosságait, a bűnügyi helyzetre reagálva 1885. december 15-én – Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter utasítására – felállította a detektívosztályt, amely 1886. január 1-jén kezdte meg működését.²

A detektívtestület kezdetben 28 főt számlált, majd további nyolc detektívet vettek fel, ezzel párhuzamosan pedig a polgári biztosok intézményét megszüntették. A detektívosztály vezetőjévé Splényi Ödön címzetes kerületi rendőrkapitányt nevezték ki felügyelői címmel.

Török János budapesti rendőrfőkapitány 1886-ban kiadott rendeletének értelmében az összes kinevezett detektívet a detektívosztályba sorolták be. Korábban – szolgálati utasítás hiányában – a detektívek a főkapitányság közvetlen vagy a kerületi kapitányságok alárendeltségében látták el feladatukat.³

A detektívek munkáját nagymértékben megkönnyítette az 1885-ben létrehozott bűnügyi nyilvántartás, ami számos egyéb újításhoz hasonlóan Török János főkapitány nevéhez fűződik.⁴

Az első detektív főnököt posztján Szombatfalvy Albert egykori színész, színigazgató követte. Kedvenc mottója: „Aki színész volt, az ügyes detektív lesz, kivált ha jó színész volt!” Nyugállományba vonulását követően posztján Ruttner Sándor kapitány, majd Krecsányi Kálmán váltotta, aki igyekezett európai szintűre emelni a testület nivóját.⁵

A felvétel folyamatos volt, a jelentkezőknek a következő kritériumoknak kellett megfelelnie: 24–40 év közötti életkor, magyar állampolgárság, feddhetetlen előélet, négy középiskolai osztály elvégzése, egészséges testalkat, előnyben részesítették a katonai szolgálattal rendelkezőket. A középiskolai érettségivel, főiskolai képzettséggel rendelkezőket a kinevezés utáni előmenetel során előnyben kellett részesíteni. A felvételt nyertek ideiglenes detektívekként kezdték meg pályafutásukat, majd a próbaszolgálat elteltével véglegesítették őket.⁶

1894. év kezdetén 61, majd év végére 70 főre gyarapodott a testület létszáma. Ebbe a létszámba beletartozott a detektív felügyelő és annak helyettese, az I. és II. osztályú, valamint a próbaszolgálatra beosztott detektívek, a beosztott rendőrök, kézbesítő és díjnok. Ezek közül tíz detektívet a központi bűnügyi osztályba osztottak be. Az évben összesen 3165 nyomozást foganatosítottak, amiből 2620-at zártak le eredményesen. 1847 főt állítottak elő, illetve fogtak el.

² Borbély Zoltán – Kapy Rezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*. Budapest, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat. 1942. 15–17.

³ Borbély–Kapy (1942) i. m. 21–22.

⁴ A módszerrel antropológiai jellemzőket alkalmazva azonosították a személyeket, például a csontozat sajátosságai, fül, fej és végtagok mérete, egyéb jellemző ismertetőjegyek alapján.

⁵ Detektíviskola. *Tolnai Világlapja*, (1926), 25. 35.

⁶ Detektíviskola. *Tolnai Világlapja*, (1926), 27. 31.

Felfedező és megfigyelő szolgálataik során razziákat szerveztek, portyáztak. Az eredményes működés elismeréséül a belügyminiszter 1894-ben 200 forintnyi jutalomban részesítette a testületet.⁷ 1895 áprilisában 25 fővel bővült a testület, bár a kollégák újoncok voltak, de megkezdődhetett a csoportokba osztás a feladatokra tekintettel. 1895 májusában egy 36 főből álló nyomozó csapatot különítettek el, feladatuk a bűnesetek elkövetőinek felderítése, valamint figyelések végrehajtása. Ezzel egy napon, május 18-án egy csoportvezető irányítása alatt egy 6 főből álló ellenőrző csapat kezdte meg működését. Feladatuk a szállodák, fürdők, kávéházak, vendéglők, bordélyházak, rendezvények, személyek figyelése, információszerzés. A három pályaudvaron 4 fő detektív kezdte meg szolgálatellátását állandó jelleggel. Bűnügyi nyomozások végzésére a kerületi kapitányságokhoz folyamatosan vezényelték a detektíveket. A személyügyi változások ebben az évben több beosztást is érintettek. A detektívfelügyelő eddig 5 éven keresztül kerületi kapitányi ranggal látta el feladatát, 1895. december 12-én rendőrtanácsossá nevezték ki. A testület ügyforgalma 1895-ben 6516 ügydarabot tett ki. Bűnügyi nyomozásokat 6194 esetben rendeltek el, amelyből 3384 zárult eredményesen. Az előző 1894-es évhez képest javuló tendencia volt észlelhető, hiszen akkor 5849 esetből 2620 esetben zárult eredményesen a nyomozás.⁸

Az 1896-os év 39 fős létszámnövekedést hozott, Hatáskörbővülés is történt, a közlekedés és erkölcsrendészeti ügyek teljes egészében a testülethez kerültek. Korábban fenti területekre két-két beosztott detektívet küldtek ki a testülettől. A közlekedési és erkölcsrendészeti ügyek hatékonyabb ellenőrzése érdekében egy 10 fős csoport jött létre a közlekedési eszközök ellenőrzésére, megfigyelésére, valamint egy 8 fős csoport az erkölcsrendészeti szabályok, prostitúció ellenőrzésére. Szintén ebben az évben egy 11 főből álló csoportot állítottak fel, amelynek feladata a zálogházak, ékszerészek, pálinkamérések, népkonyhák, hordárok, lapkihordók, utcaseprők, vásárok megfigyelése, ellenőrzése volt.

1896-ban 5989 bűnügyi nyomozás folyt, amiből az eredményes nyomozások száma 4733. A korabeli statisztika szerint a megbízások száma természetesen sokkal több volt, mint a nyomozások száma, 1896-ban például 8248, azonban a megbízásokból nem minden esetben indult nyomozás, ezért a továbbiakban a nyomozások tényleges számát tartom indokoltnak megemlíteni.⁹

1899-ben a detektívek létszáma 10 fővel emelkedett. A tisztikar a detektívfőnökből és helyetteséből, valamint egy fő segédfogalmazóból állt. A végrehajtó közegek 33 I. osztályú detektívől 800 forint fizetéssel, 35 II. osztályú detektívől 700 forint fizetéssel, 42 III. osztályú detektívől 600 forint fizetéssel álltak. Továbbá két díjnok,

⁷ *Budapest fő- és székvárosi m. kir. rendőrség működése 1894. évben.* Budapest, Főkapitányság, A pesti Lloyd-Társulat könyvnyomdája. 1895. 285–288.

⁸ *Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1895. évi működése.* Budapest, Főkapitányság, A pesti Lloyd-Társulat könyvnyomdája, 1896. 34–38.

⁹ *Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1896. évi működése.* Budapest, Főkapitányság, A pesti Lloyd-Társulat könyvnyomdája. 1897. 48–53.

akik közül egy címzetes detektív volt, három kézbesítő, valamint 27 rendőr polgári ruhában tartozott még a testület létszámához. A fenti létszámból 10 fő detektívet vezényeltek a bűnügyi osztályhoz, 20 fő a kerületi rendőrkapitányságokhoz, 3 fő a közigazgatási osztályhoz, öt detektív, öt polgári ruhás rendőr és egy kézbesítő az erkölcsrendészeti alosztályhoz. Bűnügyi nyomozások esetében 12 744 megbízást teljesített a testület, amiből 6023 zárult eredményes nyomozással. Ez a tavalyi 1898-as évhez képest 1036-tal több megbízást jelentett. Az évben összesen 4064 személyt állítottak elő bűnügyi és egyéb nyomozásaik, megfigyelő szolgálataik, az általuk megfigyelt helyek ellenőrzése során.¹⁰

Az 1900-as év némi változást hozott a létszáma vonatkozóan, az új bűnvádi perrendtartás (BP.) miatt megnövekedett ügyforgalomra tekintettel a detektívek létszámát 7 fővel növelték. A tiszti létszámhoz tartozó segédfogalmazó más osztályra került, ezért a tiszti kar az év végére a főfelügyelőből és helyetteséből állt. Az éves beszámoló említést tesz a BP. miatt megnövekedett ügyteherről, továbbá az ezzel szignifikánsan nem emelkedő létszámról. Bűnügyi nyomozásokból 16 269 megbízást kapott a testület, ami az előző évhez képest 3525-tel több. Az eredményes nyomozások száma 7710. A testület tárgyévben 1272 fő személyes szabadságát korlátozta, ennyit állított elő.¹¹

A továbbra is növekvő ügyteher miatt a létszám 5 fővel emelkedett. A 148 fős létszámból 61 fő volt átvezényelve a testületen belül, ami azt jelentette, hogy a tényleges, hadra fogható létszám csupán 84 fő volt. A folyamatos szolgálatok miatt nem jutott idő az olyan fontos feladatokra, mint az állomány kiképzése. A tárgyévben 1901-ben a bűnügyi nyomozások száma 20 647 volt, ami ismét több ezerrel történő növekedést jelentett az 1900-as évhez képest. Az eredményes nyomozások száma 8577 volt.¹²

Fő csapásirányt jelentett az illegális szerencsejáték felszámolása, igyekeztek a lóversenyek idején a külföldi, főként osztrák és németországi hamiskártyásokat, házárdjátékosokat távol tartani. A detektívek igyekeztek továbbá a pornográf képek terjesztésének, valamint az éjjelente nyilvános üzletekben folyó erkölcstelen megnyilvánulásoknak is gátat szabni (például pornográf képek kirakatban történő elhelyezése).

Arányaiban a tavalyi évhez képest kevesebb eredményes nyomozást sikerült generálni. 1902-ben a detektívek összességében 1700 személyt állítottak elő.¹³

A detektívtestület 1903-as tevékenysége során új feladatként jelentkezett az Amerikai Egyesült Államokba kivándorlók létszámának csökkentése, a kivándorlásra csábító személyek felkutatása. A biztosítási feladatok továbbra is megmaradtak, ennek

¹⁰ *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1899. évi működéséről.* Budapest, Rózsa Kálmán és Neje Könyvnyomdája, 1900. 36–42.

¹¹ *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1900. évi működéséről.* Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 1901. 41–46.

¹² *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1901. évi működéséről.* Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 1902. 40–45.

¹³ *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1902. évi működéséről.* Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 1903. 47–52.

során számos utcai felvonulás, sztrájk, ünnepség, népgyűlés biztosításában vettek részt a testület tagjai.¹⁴

1906-ban a testület 158 tagját vezényelték területükön kívüli államrendészeti és közbiztonsági szolgálatra, mintegy 55 esetben. A jelentősebb nyomozásokban országos hatáskörben látták el feladatukat, hiszen szakmai tapasztalataik, képzettségük okán a helyi rendőri szerveknél sokszor eredményesebben végezték felderítő tevékenységüket, nyomozati munkájukat. Már a korban összefüggéseket láttak az öngyilkosság és a szerencsejátékok között, így érthető, hogy a társadalom védelme érdekében a jelenség elleni fellépés fontos volt. Az illegalitásba vonult játéklarangok helyett a jelentésben javaslatot olvashatunk például a Margit-szigeten hivatalos játékbank felállítására, ezzel az illegális és átláthatatlan szerencsejáték-tevékenység átláthatóbbá tételét kívánták megoldani. Azonban ezen elképzelések nem valósultak meg a közvélemény negatív reakciója miatt. A tárgyévben 1906-ban 24 294 megbízást kapott a testület a bűnügyi nyomozásokra, amelyből 12 241 zárult eredménnyel. A detektívek 47 razziát szerveztek, szolgálataik során 2422 főt állítottak elő különböző bűncselekmények miatt.¹⁵

Az elharapódzó játékszenvedély miatt a sajtó és közvélemény is követelte a fokozottabb fellépést a társadalom eme ellenségével szemben. A június 19-én megtartott fővárosi törvényhatósági közgyűlésen interpelláció tárgyát is képezte a téma. A fővárosi rendőrség államosításáról szóló 1881. évi XXI. törvénycikk 57. §-a feladatként határozza meg a fővárosi rendőreg számára a közrendészet terén tapasztalt hiányosságok feltárását, az erre való figyelemfelhívást indítványok formájában. A rendőrségi fellépés azonban nehézkes volt, hiszen a szerencsejáték megszervezése sok esetben magánlakásban, más tevékenységet folytató klubok álcája mögött folyt, amelyek felszámolására a törvény csak a későbbiekben adott felhatalmazást, a főkapitány többszöri kérését követően. A hatóság a kuruzslók és a jösnők tevékenységét is igyekezett megakadályozni, 33 jösnő és kuruzsló bűnös üzelmét derítették fel a detektívek. Már a korabeli jelentésben külön fejezet foglalkozik a humanitárius feladatokkal, mintegy kezdeti felismeréssel, hogy a bűn megelőzésének igazi ellenszere a megfelelő szociálpolitika. Jelen esetben a túlszűfolt lakások, nyomortanyák problematikájának veszélyeire hívja fel a figyelmet a jelentés. Tehát már a korban felismerték a társadalom ellátottságának és a fejlett szociálpolitikának a jelentőségét. 1907-ben a bűnügyi nyomozások megbízásainak száma 26 906, amiből 13 909 ügyet zártak eredménnyel. 3556 főt állítottak elő, ebből 655 főt razziák során. Ezek a nyomozási számok a 1906-os évhez képest némi emelkedést mutattak.¹⁶

¹⁴ *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1903. évi működéséről.* Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 1904. 58–64.

¹⁵ *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1906. évi működéséről.* Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 1907. 108–115.

¹⁶ *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1907. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Müintézete, 1908. 118–133.

A detektívek folyamatos segítséget nyújtottak a bűnügyi osztálynak, vidéki küldetéseik is tovább csökkentették a létszámot. Összehasonlítás gyanánt a kisebb területű Bécsben ekkor 620, Berlinben pedig 1600, fővárosunkban ehhez képest 132 detektív teljesített szolgálatot. 1908-ban a személyvédelmi feladatokból is bőséggel kivették részüket a detektívek. Az uralkodó huzamosabb ideig tartózkodott hazánkban, valamint a bolgár fejedelem és a spanyol királyi pár is ellátogatott hozzánk, akik személyi védelmét a detektívek is szavatolták. A testület az évben is számos eredményes, nagy volumenű ügyet göngyölített fel, többek között a kereskedelmi bank újpesti fiókjában elkövetett rablást, aminek nyomozását a csendőrséggel együttműködve végezték. 1908-ban szintén a vagyon elleni bűncselekmények domináltak, növekedett a besurranások száma. Elfogtak egy 14 év körüli gyermekkorút is, aki 35 besurranásos lopást követett el, tehát már ekkor is bevett szokás volt a gyermekek felhasználása a bűnelkövetésre. Gyakori volt továbbá az álbejelentések előfordulása is, ezen esetekben a „sértettek” legendákat találtak ki pénzük, anyagi javaik eltűnésének okaként. Egy illegális szerencsejáték során elvesztett kisebb vagyon eltűnése kellemetlen magyarázkodást eredményezhet, aminek mellőzésére egy nem létező rablás áldozatának festi le magát a „vesztes”. Ilyen ügyekkel aktív nyomozóként számos esetben találkoztam, ahogy a korban, úgy napjainkban is meg kellett találni ezekben a mesékben az ellentmondásokat, logikai buktatókat. Ez természetesen napjainkban a technikai fejlettség miatt jóval egyszerűbb feladat. Az 1908-as jelentésben a szemérem elleni bűnesetek közül megemlítették a homoszexuális prostitúciós tevékenység számbeli emelkedését. A fürdők megfigyelése során felmerült információ arra vonatkozóan, hogy a személyzet is nyújt hasonló szolgáltatásokat.

1908-ban a detektívek 25 955 bűnügyi nyomozást teljesítettek, amiből 16 209-et zártak eredménnyel, továbbá 4998 főt állítottak elő.¹⁷

Fejlődő fővárosunk lélekszáma ekkor közel egymillióra volt tehető. A dinamikusan fejlődő bűnözési trendekre, új elkövetési módszerekre kis létszámú személyi állománnyal nehézkes reagálni. A detektívtestület vezetője már 1900-ban kérte a létszám fokozását, indokolva ezt azzal, hogy a jelenlegi akkori létszámmal a feladataik megoldhatatlanok. Az idei év nagy eredménye volt Mezei Endes Árpád betörő és társainak felkutatása és elfogása Budapesten. Mezei a nagyenyedi fogházból szökött fegyenc volt, aki főként vidéken tevékenykedett, betöréseket, álkulcsos lopásokat hajtott végre. Összességében 1909-ben a bűnügyi nyomozások száma 28 322, amiből 17 565 ügyet zártak le eredményesen. Összesen 5987 személyt állítottak elő, nyomozások, razziák, megfigyelő, felderítő szolgálataik során.¹⁸

A létszám okozta nehézségeket a személyi állomány rátermettsége és a vezetők rendkívüli képességei ellensúlyozták. Az ügyszám a létszámmal ellentétben aránytalanul növekedett, 1900-ban 17 506 ügydarab került a detektívekhez, míg 1910-ig ez szignifikánsan növekedett és elérte a 34 071-et. Ezenkívül a kerületekhez beosztott

¹⁷ *Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1908. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1909. 133–142.

¹⁸ *Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1909. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1910. 135–147.

detektívek további több ezer ügyet dolgoztak fel, ami így összességében 1910-ben meghaladta az 54 ezret. Összességében tehát a szinte változatlan létszámhoz képest az ügyforgalom majdnem megháromszorozódott egy évtized alatt. A határrendőrség detektívtestületének felállítása a fővárosi detektíveket némiképp mentesítette a területükön kívüli nyomozások terhe alól. A külföldről, főként Oroszországból bevándoroltak ellenőrzése is sok erőt emésztett fel. Bűnügyi nyomozásra az évben 30 881 megbízást kapott a testület, amiből 20 651 volt az eredményes nyomozások száma. 1910-ben nyomozásaik, ellenőrzéseik, megfigyelő szolgálataik alkalmával 7132 előállítást foganatosítottak.¹⁹

Érdekeség, hogy a kezdetben kinevezett 36 detektív közül a tárgyévben 1911-ben már csupán 1 fő teljesített könnyített szolgálatot rokkantság miatt. A szolgálat tehát igen embert próbáló és kimerítő volt. 1911-ben a testület létszáma 190 főből állt, ami a feladatokhoz mérten továbbra sem volt elegendő. A testület az egyenruhás legénység közül választotta ki tagjait, azonban a nívó emeléséhez a magasabb intellektussal rendelkező, értelmiségiek beemelése is szükséges volt. A munka összetettsége is megkívánta, hogy különböző társadalmi osztályokból, más és más foglalkozású állomány tevődjék össze, ezáltal sokrétű multidiszciplináris tudásanyag halmozódjon fel.

Akár a rendészettudomány, akár a rendőrség fejlődéséről legyen szó, kijelenthetjük, hogy a fejlődés gátja a zártság. A tudomány ezért nyit, és várja a külső, kritikai, szakértői megközelítést, hogy azt felhasználva új ismeretanyaggal bővüljön, ezáltal tökéletesítse magát. A detektívek esetében ezt a fejlődést a külső, más területről érkező kiművelt emberek garantálták, akik új ismeretanyaggal, szakértelemmel járultak hozzá a színvonal, eredményesség emeléséhez.

A csoportbeosztásokról már esett szó, de az ügyek súlyossága szerinti megosztás is kardinális kérdés volt, hiszen csak a megfelelő súlyú bűneseteknél jártak el a főcsoportok. A csekélyebb súlyú ügyek, panaszok esetében a kerületi kapitányságokhoz beosztott két-három detektív járt el, a súlyosabb bűneseteket a központi detektívtestület nyomozta. A központi testület 28 csoportra oszlott, minden csoportban öt-tíz detektívvel a már említett csoportvezetők irányításával. A központban váltásos formában látták el szolgálatukat, eszerint három főcsoportra tagozódtak. A detektívek egyharmada 8–10 óráig, másik harmada 10–12 óráig, harmadik harmada pedig 12–14 óráig volt köteles a detektívek hivatalos helyiségeiben tartózkodni, annak érdekében, hogy szükség esetén a kellő létszámuk és azonnali reagálásuk biztosított legyen. Délután 14 órától másnap reggel 8 óráig naponta, szintén váltásos rendszerben nyolc detektív teljesített szolgálatot, a központi ügyeletes rendőrtisztviselő irányítása alatt.

Ez a szolgálatellátási forma gyakorlatilag a mai terminológia szerinti váltásos, kombinált, valamint készenléti formák vegyített változata. A vázolt beosztással a detektívek képesek voltak az azonnali reagálásra, a nyomozati munka haladéktalan megkezdésére.

¹⁹ *Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1910. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1911. 149–159.

25 éves múltra visszatekintve, az eddig feldolgozott ügydarabok száma 358 722 volt. A kerületi kapitányságokhoz beosztott detektívek által feldolgozott anyagok ebbe a számba nem értendők. A mintegy negyed évszázad alatt 84 574 személyt állítottak elő büntetvel vagy vétséggel összefüggésben. Az előállítások okaként megjelölt bűncselekmények 75–80%-a vagyron elleni elkövetett cselekmény. A tárgyévben a 190 fős létszámot egy 60 fős bővítést követően sikerült elérni, így az eddigi 20 helyett 28 csoportot szerveztek. A korban a prevenció más rendőri fogalmat tart, ennek megfelelően az állandó megfigyelésben látták a kortársak a bűnmegelőzés kulcsát. Mai felfogásunk szerint a bűnmegelőzés nem pusztán rendőri tevékenységet takart, különösen nem annak operatív részét képező megfigyelést értünk alatta. A bűnügyi rendészeti feladatok mellett a szociális mozgalmak, nyilvános és rejtett helyek figyelése továbbra is nagy terhet róttak a testületre. A sikerek okaként az állandó ellenőrzést, közterületi jelenlétet nevezi meg a főkapitány. A bizalmi lopások, kerékpárlopások, kirakatnyitások száma növekvő tendenciát mutatott. A detektívek elfogták F. Sándor katonaszökevényt, betörőt, aki 150 különféle bűncselekmény elkövetését ismerte be, valamint egy rendőrgyilkossággal is összefüggésbe hozták, továbbá 53 kerékpártolvaj felderítését koronázta siker. Számokban kifejezve az 1911-es évben a testület 32 454 megbízást kapott, amiből 20 683 eredményes nyomozást prezentált. Nyomozásaik, felderítő, megfigyelő szolgálataik, razziáik során mintegy 8137 főt állítottak elő.²⁰

Tehát a létszámot folyamatosan bővítették, ami 1911-ben már 190 főre duzzadt, majd év végére további 83 detektívet neveztek ki, 1914-ben pedig elérte a 250 főt. 1919-re a folyamatos bővítéseknek köszönhetően 543 fő detektív látott el szolgálatot. A fővárosi rendőrség detektívtestületét 1918 végéig egymást követően hat detektív-főnök vezette.²¹

A bűnügyi rendészet terén 1912-ben is eredményes évet zárt a testület, 38 096 ügyben indított nyomozást, amiből 24 385 eredményes ügylezárással végződött.²² A tárgyévben az értékhatár miatt érdemes megemlíteni a Városház u. 4. szám alatti ékszerüzlet sérelmére februárban elkövetett betörést, amiben 50 ezer korona értékben tulajdonítottak el ékszereket az elkövetők. Említésre méltó a Nemzeti Színház előtt található üzlethelyiségbe történt betörés, amiben 35 ezer korona értékű nyeresémtárgyakat tulajdonítottak el. Mindkét esetben eredményes felderítés történt, továbbá a hatóság tudomására jutott hat kasszafúrás esetében is eredményteljes zárult a nyomozás. Felállították az erzsébetfalvi és kispesti kapitányságot, így a Budapestről kitiltott, korábban a főváros közvetlen közelében elrejtőző személyek felkutatása, nyomon üldözése is folyamatossá vált. Összesítve 1912-ben a testület

²⁰ *Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1911. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1912. 145–156.

²¹ A fővárosi detektívtestület főnökei voltak: Splényi Ödön (1886–1889), Szombatfalvy Albert (*bűnügyi nyilvántartás, sajtóiroda.* 1889–1899), Ruttner Sándor (1899–1901), Krecsányi Kálmán (*daktiloszkópia* 1901–1912), Nagy Károly (1912–1917), dr. Jeszenszky Gellért (1917–1918). *Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1911. évi működéséről* (1912) i. m. 239–240.

²² A detektív testület működése. Thirring Gusztáv (szerk.): *Budapest Székesfőváros Közigazgatása és közállapota a 1909–1912 években. A székesfőváros közigazgatási évkönyveinek VII. kötete.* Budapest, 1914. 11.

38 096 megbízást kapott, amiből 24 385 eredményes nyomozást foganatosított, valamint 10 137 főt állított elő.²³

A detektívtestület létszáma 1913-ban 240 fő volt, Budapesten tízezer lakosra nem egész három detektív jutott. Ez a létszám a megfigyelő és felderítő szolgálat ellátására, az ügydarabok feldolgozására nem volt elegendő. A szabályos működése mögé rejtőző illegális szerencsejátékok felszámolása során is eredményeket ért el a testület a tárgyévben.

A megfigyeléseket követően kilenc üzleti vállalkozás feloszlatását rendelték el a fenti tevékenység folytatása miatt. Az egyesületek alapszabályainak jóváhagyása, az erről szóló rendelet értelmében már az államrendőrség puhatolásának tárgyát képezte. Tehát a detektívek és a főkapitány által régóta szorgalmazott egyesületek ellenőrzésének rendőrségi hatáskörbe sorolása megtörtént. Megjelentek a fővárosban a Hanza és Hungária nevű játékautomaták is, ezzel sajnos a szerencsejáték a munkásosztály részére is elérhetővé vált, ami gyakran egzisztenciális problémákat okozott. Miután a sok panasz hatására a királyi büntető járásbíróóság ügyességi játéknak minősítette a szerencsejátékot, a Belügyminisztérium a játékautomaták felállítását az ország egész területén betiltotta. Ahogyan a korábbi jelentésekben, a tárgyévben is előfordultak a koholt bűnesetek, amelyek miatt külföldi példára hivatkozva már ekkor szorgalmazták a büntető törvénykönyv módosítását és a hatóság félrevezetésének szankcionálását. 1913-ban a detektívtestület 44 197 bűnügyi nyomozásra teljesített megbízást, amiből 29 208-at zárt le eredménnyel, valamint 10 827 előállítást foganatosított büntett, vétség, kihágás, hatósági megkeresések alapján.²⁴

Az 1914. évi működéssel kapcsolatban a főkapitányi jelentés már számos a megszokott feladattól eltérő adalékot tartalmaz, ami főként a háborús állapot következménye.

A 250 tagból álló testület 10 tagja harctéri szolgálatot látott el, 8–10 fő a háborús viszonyok adta feladatokból fakadóan a fővároson kívül látta el feladatát. Bűnügyi nyomozásokra 39 001 esetben kaptak megbízást, ami az előző 1913-as évhez képest 5196-tal kevesebb, 33 191 esetben történt eredményes ügylezárás. A tárgyévben büntett, vétség és kihágás, kitiltás, csavargás és egyéb okokból előállított személyek száma 5701 fő volt.²⁵ Az 1915-ös évben a terhek csak fokozódtak, megjelentek a háború okozta hadseregszállítási bűnügyek, élelmiszeruzsora, háborús visszaélések egyéb speciális esetei. A külfönből érkező menekültek, gyanús egyének figyelése, esetleges kémtevékenység elleni fellépés is fokozott terhet jelentett a detektívek számára. A tárgyévben hat detektív látott el harctéri szolgálatot, 10 fő pedig állandóan vidéken látott el szolgálatot, és részt vett a fővároson kívüli nyomozásokban. Vidékre kiküldetésre 438 esetben került sor, az állandó megterhelés, megnövekedett munkateher, létszámcsökkenés hatással volt a betegállományon lévők számára is. Úgy vélem, a nehézségek ellenére az eredményesség megtartásához elengedhetetlen volt a detektívek

²³ *Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1912. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1913. 181–190.

²⁴ *Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1913. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1914. 201–210.

²⁵ *Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1914. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1915. 188–193.

kötelességtudata és munkaszeretete. Az árdrágítás és élelmiszeruzsora ellen razziával igyekeztek fellépni, rajtaütésszerűen ellenőrizve azokat a helyeket, ahol áruba bocsátják a termékeket. Bűnügyi nyomozásaik száma 1915-ben 37 077 volt, amiből 32 270 esetben zártak eredményesen, továbbá 4721 főt állítottak elő.²⁶

A háború okozta többletterhelés az ügyforgalomban – ami nem azonos a bűnügyi nyomozások számával – továbbra is jelentkezett, így 1916-ban ez a szám már 81 723-ra rúgott, az 1914-évi 47 477-hez képest. Ez körülbelül 80%-os munkatöbbletet jelentett, a létszám 20–30%-os redukálódásával szemben. A testület legmunkabíróbb tagjait sem lehetett a végletekig terhelni, nem csoda tehát, hogy a tárgyévben 113-an voltak rövidebb, hosszabb idejű betegszabadságon. Mindezek fényében nem meglepő tehát, hogy a detektívek eredeti, a főváros biztonságát szavatoló, bűnmegelőző, figyelő, általános rendtartási, ellenőrző feladataikat nem tudták a korábbi hatékonysággal ellátni. Az eredetileg 250 fős testület tényleges hadra fogható létszáma a társszervekhez, hadvezetéshez vezénylések, hadifogságok, betegség miatt 170–180 fő volt. A testület tehát ezzel a létszámmal nézett szembe a 80%-os ügyforgalom-növekedéssel. Az anyagi javadalmazás sem javított a helyzeten, ami negatív hatást gyakorol a munkakedvre, lelkesedésre. A 250 fő közül 175 II. osztályú, 75 pedig I. osztályú detektív. A II. osztályú detektívek a XI. fizetési osztálynak, az I. osztályú detektívek pedig a X. fizetési osztálynak felelnek meg, ahol előmenetelük berekesztődött.

Így a javadalmazás a létminimum alatt maradt, pedig a hivatás erősen igénybe vette a testet és a szellemet, átlagon felüli fizikumot és intellektust kívánt. A főkapitány az ügy javítása érdekében javaslatot tett az I. osztályú státuszok szaporítására, valamint meghatározott szolgálati idő letöltését követően a XI. fizetési osztály megnyitására a detektívek számára. Az évben a jelentősebb bűnesetek felszámolása sorából tekintettel a háborús időkre a katonaszökevények által elkövetett betöréseket és azok megelőzését említeném. A rovott múltú katonaszökevények az egyenruha mögé bújva követtek el vagyon elleni deliktumokat a főváros területén. Számos ilyen szökevényt fogtak el a testület tagjai, de amint kikerültek a hatóság őrizetéből, ismét bűnös cselekedetre adták a fejüket, így a detektívek állandó szélmalomharcot folytattak a katonaszökevényekkel szemben. Az 1916-os évben a testület 42 362 bűnügyi nyomozást folytatott, amiből 34 083-at zárt eredménnyel és 12 108 főt állítottak elő.²⁷ Az 1917-es évben az ügyforgalom tovább erősödött, ami 105 985-re emelkedett a tavalyi 47 447-hez képest, így a munkateher növekedése meghaladta a 100%-ot. A pihenés hiánya, a munkateher fokozódása, az anyagi javadalmazás nem megfelelő szintje, valamint a fent említett háborús helyzet okozta elvezénylések, kiküldetések továbbra is a teljesítőképesség határán tartották a testületet. A testület az évben 58 869 bűnügyi nyomozásra kapott megbízást, amiből 41 416-ot zárt eredménnyel. A tavalyi évhez képest ez 16 507-el több nyomozást jelentett. 1917-ben a detektívek tevékenységük során összesen 6174 előállítás foganatosítottak.²⁸

²⁶ *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1915. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1916. 197–203.

²⁷ *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1916. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1917. 203–211.

²⁸ *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1917. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1918. 91–96.

Az 1918–1920-as évek közötti jellemzők, amelyek a bűnügyi osztályra vonatkoznak a detektívtestületekre is érvényesek, hiszen munkájuk nagy részét a bűnügyi nyomozások teszik ki. Az ügyforgalom tovább erősödött, 1918-ban 129 172-re emelkedett az ügydarabok száma, ennek ellenére a detektívek létszáma nem változott. Visszatekintésként, 1914-ben 47 447 ügydarabot kezelt a testület. A háború okozta létszámhiány, a drága megélhetés, társadalmi elégedetlenség mind nehezebb munkakörnyezetet teremtett a detektívek számára is. Az októberi forradalom eredményeként a létszámot nagymértékben bővítették, az illetményt megemelték. A proletárdiktatúra zavaros állapotai azonban nem voltak alkalmasak a testület új belső szervezetének megerősödésére és az eredményes munkavégzésre. A detektívtestület különállása megszűnt, összevonták a bűnügyi osztállyal. Mindenki nyomozó lett, az egységesítés miatt az alosztályvezetői megbízások is megszűntek. A kommunisták kénytelenek voltak sok korábbi szakembert megtartani képzettségük, tapasztalatuk miatt, azonban nem bíztak a korábbi rendszer rendőreiben. A kommunisták bukását követően 1919. augusztus 14-én ismét rendeződött a helyzet, az eredeti szervezetébe visszaállított testület vezetését egy fogalmazó karbeli tisztviselő vette át. A hagyományos működés mellett megindult a kommunizmus által elkövetett bűncselekmények nyomozása. Az ügyforgalom az 1920-as években is fokozódott, ennek ellenére 1919 utolsó hónapjaiban lehetővé vált bizonyos reformok bevezetése. A csoportbeosztások bővültek, a kommunista bűncselekmények nyomozását ellátó politikai osztály mellé külön detektívcsoporthoz osztottak be. 1920 őszén a politikai osztály megszűnt, így a mellé rendelt detektívcsoporthoz is felosztották.

Feladatukat egy 52 főből álló politikai főcsoport vette át egy fogalmazó karbeli tisztviselő vezetésével. Az internálási ügyek intézésére 18 főből álló csoportot állítottak fel, továbbá egy 27 főből álló detektívcsoporthoz állítottak fel az idegenforgalom fokozottabb ellenőrzésére az útlevelesztályon belül. Felállítottak továbbá egy 58 főből álló *repülő* csoportot a nyomozások gyorsabb és eredményesebb közreműködésére, végrehajtva az azonnali feladatokat a bűnvádi feljelentést követően. Tevékenységüket egy főcsoportvezető ellenőrzése alatt hat csoportban látták el. 1920. január 1-jén 543 detektív volt állományban, ténylegesen hadra fogható azonban csupán 408 volt. Az 1920-as ügyforgalom 176 698 ügydarabot tett ki, ez a szám 1917-ben 105 985 volt, ami 70%-os emelkedést jelentett. A leterheltség valószínűleg hozzájárult ahhoz, hogy 1920-ban 235 detektív 643 esetben volt munkából eredő túlterheltség miatt betegszabadságon. A létszám továbbra is elégtelen volt a feladatok ellátására, az újonnan felvetteket pedig előbb ki kellett képezni. Sokan távoztak a testülettől az elégtelen fizetések miatt, hiszen a magánalkalmazottak a közszolgálatot ellátókhöz képest jóval magasabb javadalmazásban részesültek. 1918-ban a testület 79 540 bűnügyi nyomozásban járt el, amiből 58 523 zárt eredményesen, valamint 15 646 személyt állítottak elő nyomozásaik során. A főkapitányi jelentések a proletárdiktatúrára alatti tevékenységre vonatkozó statisztikákra adatokat nem tartalmaznak. 1919. augusztustól az év végéig 52 821 bűnügyi nyomozást folytatott a testület, amiből 42 554-et zárt

eredményesen. Nyomozásaik közben 40 347 személyt állítottak elő, ami majdnem a háromszorosa a tárgyévet megelőző évi előállításoknak.

A proletárdiktatúrával kapcsolatos bűnesetek nyomozása során ebből 10 265 előállítás történt. Ilyen esetekben 30 087 esetben nyomozott a testület, amiből 12 009 zárult eredményesen. 1920-ban 79 270 bűnügyi nyomozást folytatott a testület, nyomozásaik során pedig 23 527 személyt állítottak elő. A razziák száma is emelkedett 1919. augusztus hónaptól 102 razziát, 1920-ban pedig 1436 razziát tartottak a detektívek.²⁹

Az 1921-es esztendőben 180 fővel növelték a testület létszámát, ezzel összesen 653 detektív teljesített szolgálatot.

Mintegy hosszú, kinkeserves időszak átvészeléséért járó jutalom érkezett a létszám-emelés, ennek hatására a detektívek fellélegezhettek, és ismét régi teljesítőkéességüket nyerhették vissza. A tárgyévben a repülő csoport működése is teljesen kiforrott, tevékenységük során az azonnali helyszíni munkán kívül támogatást nyújtottak a bűnügyi előadók számára többek között a lefoglalásokhoz, bűnügyi zárlatokhoz. Mintegy tehermentesítő feladatot is ellátott a csoport, aminek köszönhetően a további csoportoknak fontos nyomozásaikat nem kellett félbeszakítaniuk. Napjainkban repülő csoportja a BRFK Bűnügyi Bevetési Osztálya, akik nyomozói a klasszikus kihallgatási, nyomozati munkát nem, kizárólag forró nyomon üldözést hajtanak végre, valamint tevékenységükkel a Bűnügyi Főosztályt támogatják. A bűnügyi osztály és a detektívintézmény sikerei, erőfeszítései közösek, azonban a detektív munkának vannak olyan jellemző részei, amelyekre a testület tagjai specializálódtak. Bűnügyi vonatkozásokon – megfigyelő, adatgyűjtő – kívül a korabeli terminológia szerint idetartoztak egyéb közigazgatási, állami, társadalomrendészeti hatáskörökbe tartozó feladatok. Az általános rendtartás szempontjából jellemzőek a közigazgatási vonatkozású figyelések és nyomozások is. Az 1921-es évre vonatkozóan a testület 127 424 esetben nyomozott bűnügyben, amelyből az eredményes nyomozások száma 67 458 volt. A razziák száma 2072 volt, amelyek során 6170 főt állítottak elő. A tárgyévben összesen – bűnügyben, közigazgatási nyomozásban, razziákon – 41 008 főt állítottak elő.³⁰

3. Összefoglalás

Láthatjuk, hogy a felvételi követelmények, a státusz – azon belüli szakcsoport – betöltéséhez szükséges képességek, az iskolai végzettség meglétével, katonai szolgálattal szembeni elvárások mind egy igen nívós személyi állomány meglétét szavatolták. Ezt a nívót a kívülről, nem rendőri állományból felvett magas intellektusú jelöltek tovább fokozták. A detektív szabályzatok, nyomozati utasítások, bűnvádi perrendtartás, valamint a büntető kódex pedig egy stabil keretet adott a nyomozásnak. A törvény adta

²⁹ *Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1918–1920. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1921. 179–182.

³⁰ *Jelentés a budapesti M. Kir. Állami Rendőrség 1921. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1922. 83–84.

joghézagokra hivatkozva, például a szerencsejáték elleni elégtelen fellépés javítása érdekében a detektívfelügyelő kérte a szükséges rendeleti módosításokat. Ez egyfajta hivatástudatot materializál, ami áthatotta a mindennapi szolgálatellátást. Az eredményességet a statisztikai adatok is alátámasztják, hiszen az eredményes nyomozások száma a létszámbeli elégtelenségek dacára jónak mondható. A vizsgált időszakot követően jelentek meg a detektív- és detektívfelügyelői tanfolyamok és vizsgák, amelyek már rendelet formájában öltöttek testet. A detektívtestület a felmerülő bűnügyi kihívásoknak igyekezett megfelelni, azokra folyamatosan reagált, kérte személyi állományának feltöltését, illetve egyéb rendeleti vagy apparátusbeli módosításokat a siker érdekében. Ilyen jellegzetes elem volt például a repülő csoportok megjelenése is, ami a forró nyomon üldözést hivatott végrehajtani. A kontinuitási folyamat során a társ rendvédelmi testületek a detektívek mintájára, azok metodikáját felhasználva alakították meg saját nyomozó egységeiket. Ebben a folyamatba a Határrendőrség, a Csendőrség, majd a Pénzügyőrség is becsatlakozott. Fenti tényezők olvasatomban mintegy eredményességi feltételek, a kontinuitási folyamat pedig mint az azt igazoló folyamat értelmezhető. Összességében egy eredményes, a bűnügyi körülményekhez alkalmazkodó, elit jellegű testület rajzolódik ki a vázolt korszak görcsövén keresztül, amely olyan szilárd alapokat rakott le, amelynek bizonyos elemei a mai napig fellelhetők a bűnüldöző szervek tevékenysége során.

IRODALOMJEGYZÉK

- Borbély Zoltán – Kapy Rezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*. Budapest, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 1942.
- Detektíviskola. *Tolnai Világlapja*, (1926), 25. 35.
- Detektíviskola. *Tolnai Világlapja*, (1926), 27. 31.
- A detektív testület működése. In Thirring Gusztáv (szerk.): *Budapest Székesfőváros Közigazgatása és közállapota a 1909–1912 években. A székesfőváros közigazgatási évkönyveinek VII. kötete*. Budapest, 1914. 10–15.
- Budapest fő- és székvárosi m. kir. rendőrség működése 1894. évben*. Budapest, Főkapitányság, A pesti Lloyd-Társulat könyvnyomdája, 1895.
- Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1895. évi működése*. Budapest, Főkapitányság, A pesti Lloyd-Társulat könyvnyomdája, 1896.
- Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1896. évi működése*. Budapest, Főkapitányság, A pesti Lloyd-Társulat könyvnyomdája, 1897.
- Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1899. évi működéséről*. Budapest, Rózsa Kálmán és Neje Könyvnyomdája, 1900.
- Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1900. évi működéséről*. Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 1901.
- Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1901. évi működéséről*. Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 1902.
- Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1902. évi működéséről*. Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 1903.
- Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1903. évi működéséről*. Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 1904.

- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1906. évi működéséről.* Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 1907.
- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1907. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1908.
- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1908. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1909.
- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1909. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1910.
- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1910. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1911.
- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1911. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1912.
- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1912. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1913.
- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1913. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1914.
- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1914. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1915.
- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1915. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1916.
- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1916. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1917.
- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1917. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1918.
- Jelentés a budapesti Állami Rendőrség 1918–1920. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1921.
- Jelentés a budapesti M. Kir. Állami Rendőrség 1921. évi működéséről.* Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, 1922.
- Szomor Sándor: *Jubileumi Emlékalbum a 125 éve alakult Budapesti Detektívtestület Tiszteletére.* Budapest, Országos Rendőr-főkapitányság, 2011.

ABSTRACT

The Detective Board in the Light of the Reports of the Chief of Police

Oszkár SZIGETVÁRI

The classification of the capital city's detectives took place in 1886, one year after the establishment of the detective board. After this, the laying of the foundation, the elaboration of the professional schemes and the settlement of the legal environment began. We can get to know the organisational, the personnel changes and the most important moments of the development of the board from the reports of the chief of police published between 1895 and 1922. The reports cover both headcount development, statistical data and organisational changes. We can read indefinitely about the factors that hinder the activity and the effectiveness, as well as about the possibilities of remedying these problems. Compared to the professional materials available from the same period, the reports of the chief of police give the possibility of a more detailed and richer historical exploration.

Keywords: detective board, reports of the chief of police, statistical data, efficiency

Rendészeti professzionalizmus

BARÁTH Noémi Emőke¹

A tanulmány célja a professzionalizmus elméleti keretrendszerének áttekintése. Arra törekszik, hogy a rendőri professzionalizmust elhelyezze a professzióelméletek között. A professzionalizmust olyan sajátos szakmai és társadalmi érték jellemez, amely egyfajta különleges elhivatottságot feltételez, és fő jellemzője a szaktudás, a felelősségtudat és a csapatszellem, bajtársiasság. A rendészeti stratégiák között is találkozhatunk a professzionalizmus és hatékonyság fejlesztésének gondolatával. A szakirodalmat áttekintve ki-rajzolódk, hogy a rendőri professzionalizmus beilleszkedik a segítő szakmák profíljába, és elengedhetetlen eleme a szakszerű munkavégzésnek.

Kulcsszavak: rendészeti professzionalizmus, attitűd, értékrend

1. Bevezetés

A professzionalizmust mint a rendőrség működését kísérő meghatározó elemet több szinten érdemes megvizsgálni. Arra keressük a választ, hogy miként jelenik meg a rendőrség működésében, vele szemben milyen kritériumok és attribútumok fogalmazódnak meg, és az egyes rendészeti modellek és stratégiák ezt miként tükrözik vissza. A szakma alapjaihoz soroljuk a professzionalizmust, amely a rendőri munka minőségét is meghatározza – elméletileg –, ez pedig nem csupán a tisztavatást követően ölt testet, hanem a rendőri képzés során is figyelmet érdemel.

2. A professzionalizmus formálódása

Annak érdekében, hogy vizsgálni tudjunk egy jelenséget, annak pontos definiálása elengedhetetlen. A professzionalizmus definíciója nehezen megfogalmazható, hasonlóan problematikus, mint a kultúra szó esetében.² A professzionalizmus alapja a tudás,³ továbbá olyan sajátos szakmai és társadalmi értékek jellemzik, amelyek egyfajta

¹ Baráth Noémi Emőke tudományos segédmunkatárs, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminálpszichológiai Tanszék; doktori hallgató, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola. Emőke Noémi Baráth Assistant Research Fellow, University of Public Service Department of Criminal Psychology; PhD student, University of Public Service Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement.

E-mail: barath.noemi.emoke@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7491-8063>

² Thomas C. Bruneau: Impediments to the accurate conceptualization of civil–military relations. In Thomas C. Bruneau – Florina C. Matei (eds.): *The Routledge Handbook of Civil–Military Relations*. London, Routledge, 2013. 13–21.

³ D. A. Schön: *Educating the reflective practitioner. Toward a new design for teaching and learning in the professions*. San Francisco – London, Jossey-Bass Publishers, 1987.

különleges elhivatottságot feltételeznek, és fő jellemzői közé soroljuk a *szaktudást, a felölősségtudatot és a testületi szellemet*.⁴ Huntington úgy határozza meg a professzionalizmus fogalmát, hogy az a civil kontrollnak való engedelmességgel ragadható meg a legjobban. Ez funkcionális professzionalizmus fogalomnak tekinthető.

A professziókkal foglalkozó elméletek fő fókusza arra irányul, hogy miként alakultak ki a különböző professziók, milyen mozzanatok és kritériumok mentén rajzolódik ki egy hivatás esetén, és ez miben különbözteti meg egy másik szakmától. A teoretikus térben két nagy csoport azonosítható. Az elsőbe azok sorolhatók, amelyek a professzionalizációt vizsgálják. A másik csoportba tartozó elméletek a hivatásokkal és azok sajátosságaival foglalkoznak, amelyekben további négy kritériumrendszer lehet elkülöníteni.

Ezek közül az első a kritériumrendszer, amely bizonyos paraméterek, értékek megléte esetén egy hivatást professziónak minősít. A második a professzió társadalmi szerepére helyezi a hangsúlyt, és a köz érdekében megvalósuló tevékenységeket elemzi. A harmadik kritérium a másodikhoz szorosan kapcsolódik, ám ebben az esetben arra helyezik a hangsúlyt, hogy a professziók és az általuk működtetett szakmai szervezetek társadalmi szerepét az önérdék-érvényesítés szempontjából vizsgálják. A negyedik irányzat a professziókat nem kívülről, a társadalom oldaláról vizsgálja, hanem a szakmai identifikáció és a benne rejlő értékek mentén.⁵ Jelen tanulmány ez utóbbi kritérium értelmezési keretét használja.

A professzióelméletek szerint a szakmák lényegi elemei, hogy egy olyan tudás birtokában vannak a szakmabeli egyének, amely tudást nem mindenki birtokol, csak azok, akik a képzés elméleti és gyakorlati elemeit elsajátították. A hivatásosok közé való belépés egy sajátos, egyedi folyamat részeként valósul meg, meghatározott normák, magatartási előírások és szabályrendszer mentén. A szakmák gyakorlóit társadalmi elismeréssel is jellemezhetjük.⁶

A szakmák besorolása között a rendőri munka a segítő hivatások között található. Olyan értelemben, hogy a rendőr ellenszolgáltatás nélkül segíti munkája során a rászorulókat, mint az orvos, pedagógus, szociális munkás, pap, tűzoltó, katonai kiképző,⁷ noha a munka jellege és a célcsoportok, munkaeszközök tekintetében jelentős különbségek fedezhetők fel. A rendőri munka gyakorlatorientált hivatás, ennek érdekében meg kell találni a megfelelő arányokat az elméleti, tudományos alapokra épülő tudás és a gyakorlatban elsajátítható kompetencia alapú képzés között. A tisztai tudás egy speciális szaktudás.⁸ Tapasztalati tanulás folytán felkészült szakembereket tudunk a társadalom védelmére bocsátani. Az ilyen gyakorlatorientált professziók

⁴ Samuel Huntington: *A katona és az állam*. Budapest, Zrínyi, 1994.

⁵ Nagy Krisztina: Professzionalizáció- és professzióelméletek a segítő hivatások tükrében. *Visszapillantó*, 6 (2019), 1.

⁶ Kleisz Teréz: Professzionalizálódási folyamatok és stratégiák a szociális munka/közösségi munka social work/community work fejlődéstörténetében, angol és amerikai metszetben. *Tudásmenedzsment*, 1. (2000), 1. 19–32.

⁷ Nagy József: Segítés és pedagógia. Kísérlet a nevelés mibenlétének újraértelmezésére. *Magyar Pedagógia*, 95. (1995), 3–4. 157–200.

⁸ Janza Frigyes: A rendészeti karrier rendszer. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 9. (2008), 107–132.

kapcsán a tudás és a kompetenciafejlesztés megfelelő egyensúlyának a megtalálása kulcsfontosságú lehet.⁹

A professzionalizmus kritériumrendszere számos megközelítésben tárgyalható. Ezek közül kiemelendőnek tartjuk az alábbi értékeket:

- a szakmai képzés hossza tudományos képzésen alapul;
- magatartási és szakmai etikai szabályok betartása;
- szakmai szervezetbe való tömörülés;
- a tevékenység a közjót szolgálja;
- a szakmai tevékenység altruista módon szerveződik;
- szakmai tekintély;
- az egyénektől elvárja, hogy megbízzanak a szakmai hozzáértésükben;
- magas fokú kollegialitás;
- a jövedelem nem a siker mércéje, a fizetés a képzettség szintjétől és egyéb kritériumoktól függ;
- a hivatás gyakorlótól általános és absztrakt tudás alkalmazása is elvárt, ezért a tevékenység nem standardizálható teljes mértékben.¹⁰

A professzióelméletek alcsoportjába sorolható irányzat szerint a szakmai identitást alakító tényezők vizsgálata meghatározó egy hivatás elemzése során. Ennek alapja az önazonosság kivetítése a szakmai énjére. Ez hatással lehet az egyén teljesítményére és életmódjára. Az énkép alakulása nem választható el ebben az esetben a szakmakép formálódásától. Ennek a folyamatnak része a tanulás, a szakmai értékek és a kulturális normák beágyazódása. A szakmai szocializáció¹¹ az oktatás során elméleti és gyakorlati képzéssel sajátítható el úgy, hogy közben a hallgató felkészül a professzionális szerep betöltésére, és közben motivációja végig megmarad.¹²

3. A rendészeti professzionalizmus

A közigazgatás hatékony működése napjainkban alapelvárásként fogalmazódik meg a társadalom tagjaiban. Ennek az elérésében pedig segítségül lehet hívni a tudomány nyújtotta lehetőségeket, annak érdekében, hogy a közigazgatás – és ezáltal a rendőrség – a kor igényeihez tudjon alkalmazkodni.¹³ Hatékonyság alatt pedig – leegyszerűsítve a fogalmi meghatározást – a szubjektív biztonságérzet és a rendőrség

⁹ Donald A. Schön: *The reflective practitioner. How professionals think in action*. New York, Basic Books, 1983.

¹⁰ Hans A. Hesse: *Berufe im wandel. Ein beitrag zum problem professionalisierung*. Stuttgart, Ferdinand Enke, 1968.

¹¹ Hans Kairat: „Professions” oder „Freie Berufe”? Berlin, Duncker & Humblot, 1969.

¹² Baráth Noémi Emőke: Etikai értékek vizsgálata tisztjelöltek körében. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 22. (2020a), 161–166.

¹³ Magyary Zoltán: *A magyar közigazgatás gazdaságosságának és eredményességének biztosítása*. Javaslat. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai RT., 1931. 30.

társadalmi elfogadottsága vagyis integráltságának szintjét kell érteni.¹⁴ A hatékony rendőri munka eredményessége megragadható abban is, hogy a rendőrség állományában szolgálatot teljesítők szakmai hozzáértése, valamint a rendőr kiegyensúlyozottsága töretlen hivatásuk elvégzése során.¹⁵ Az állampolgárok akkor érzik magukat biztonságban, ha a legitim fizikai erőszakkal felruházott szervezetben dolgozók megfelelően képzettek, a munkájuk társadalmi rendeltetését tartják szem előtt, a szakmai irányelvek mellett. A rendőri munka számos egyéni és szakmai attitűddel, kompetenciával írható le, amelyek között megtalálható a professzionalizmus. A rendészettudomány kidolgozta a „közbiztonság felett őrködés professzionális megvalósítás elméleti alapjait”.¹⁶ A professzionalizmus sérülése csökkenti a rendőri munka társadalmi rangját, a rendőrbűnözés növekedéséhez, illetve a jogszerűen alkalmazott erőszakkal történő visszaélések jelennek meg, ami a rendőrség elleni panaszok növekedéséhez vezet,¹⁷ és a társadalmi bizalmat csökkenti a szervezet tagjaival szemben.

A közbiztonság állapotát befolyásolja, hogy a bűnüldöző és igazságszolgáltatási rendszer miként működik.¹⁸ Ehhez kapcsolódnak a kontrolltipológiák, amelyek a rendőrség és a társadalmi kontrollok viszonyát elemezve különítenek el optimista és peszsimista víziót.¹⁹ Az optimista nézőpont szerint a rendvédelmi szervek beavatkozási pontjai szélesednek azáltal, hogy növekszik a professzionalizmus és a társadalommal való együttműködés,²⁰ valamint a közbiztonsági szabályok minőségi és mennyiségi javítása. A negatív nézőpont a repressziót helyezi középpontba, csorbítva az emberi jogokat, korlátlan hatalmat adva a rendvédelmi szervezeteknek abban az értelemben, hogy felhatalmazza őket a bűnözés elleni harcban széles körű jogosítványokkal, amely egyúttal a helyi közösségek önvédelmi képességeinek elvesztésével jár együtt. Az angolszász szakirodalomban elterjedt nézet szerint a rendőrség úgy érheti el a szakmai teljesítmény csúcsát, hogy korszerű szervezetet és tudást biztosít a tagjainak, foglalja össze Csapó.²¹

A korszerűség kritériumai a professzionalizmus, a társadalmi beágyazottság és a megújulás készsége és hajlandósága. Professzionalizmus²² és a szervezeti kultúra viszonyára²³ jelen tanulmány terjedelmi okok miatt nem tér ki. A professzionalizmus

¹⁴ Vári Vince: Hatásköri szabályozás, mint a nyomozás erőforrás-elosztási eszköze a rendőrségen. *Magyar Rendészet*, 19. (2019), 1. 167–180.

¹⁵ Szabó Csaba: A rendőri munka megoldatlan pszichikai és erkölcsi problémái. *Magyar Rendészet*, 14. (2014), 5. 117–130.

¹⁶ Finszter Géza: *Rendészettan*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 11.

¹⁷ Mike Maguire – Rod Morgen – Robert Reiner (eds.): *Implementing community policing. Lessons from 12 Agencies*. Washington, D. C., U. S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, 2009.

¹⁸ Hans-Jörg Albrecht: *Problemes theoriques, données empiriques et orientations de la recherches en République Fédérale Allemagne*. Crime et Justice en Europe. Paris, L'Harmattan, 1993.

¹⁹ Idézi Finszter Géza: *Rendészettan*. Budapest, Dialóg Campus, 2018 127.

²⁰ Kovács Gábor: A szervezeti és vezetői kommunikáció sajátosságai a rendészeti szervezetknél. *Hadtudományi Szemle*, 9. (2016), 1. 381–394.

²¹ Csapó Csaba: A korszerű rendőrség alapjai. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 10. (2009), 39–51.

²² Csapó Csaba Távlatos gondolkodás – a korszerű rendőrség alapja. *Hadtudomány*, 18. (2008), 1–2. 131–143.

²³ Lásd Pirger Tamás: *A rendvédelmi szervek szervezeti-kultúra vizsgálata*. Doktori értekezés. Sopron, Nyugat-Magyarországi Egyetem, 2015.

elvárása a rendőri munkával szemben a Magyar Rendvédelmi Kar alapszabályában és a Rendvédelmi Hivatásetikai Kódexben is megtalálható.²⁴

4. A professziómodellek

A rendészeti stratégiák között is találkozhatunk a professzionalizmus és hatékonyság javításának a gondolatával. A Közigazgatás- és Köszolgálat-fejlesztési Stratégia 2014–2020 munkaanyaga szerint: „A HR funkciók fejlesztésének kiemelt céljai és az azokhoz kapcsolódó tevékenységek. A professzionalizmus: a HR szakemberek felkészítése a munkatársak teljesítményének és fejlődésének minél szakszerűbb irányítására, tervezésére; hivatásrendenként human módszertani és szolgáltató központok felállítása, egységes informatikai szakértő rendszer bevezetésével.”²⁵

Az alkotmányos demokrácia és a modernizált rendőrség kontrolljának a kitételei között szerepel a jogi normán kívüli felhatalmazás mellett, a szakmai tudás mint kontroll.²⁶ Azt veszi alapul, hogy a „tudás, ami a cselekvés legbiztosabb iránytűje”,²⁷ amely alapján meghatározható a rendészeti beavatkozás szükségessége és arányossága. Ebben az esetben, ahol a professzionalizmus meghatározó, kirajzolódik előttünk egy bonyolult és szerteágazó hivatásrend. További garancia a szakmai etika és a társadalom rendőrségről alkotott véleménye.

James Q. Wilson²⁸ szerint a professzionális rendőrség ismérve, amely legális – azaz törvényesen működik –, idealista típusú rendvédelmi beosztott, aki egyszerre érvényesíti a törvény előírásait és az eredményességet is szem előtt tartja. További kategóriákba sorolja a rendőröket a szerint, hogy miként alakul a törvényesség és eredményesség viszonya a munkavégzés során.²⁹ A represszív rendőrt az autoriter rendőrséghez sorolja. A közösségi rendőrség típusához az optimista szakembert, a bürokratikus rendvédelemhez pedig a realista rendőrségi beosztottat sorolja, összegzi Krémer.³⁰

A rendészet professzionalizmusa a belső munkamegosztásban (is) rejlik, a szakmává fejlődés feltételeként, ahol elkülönül a közbiztonsági, a veszélyelhárító és a bűnüldöző funkció.³¹ Vagyis, az eltérő szolgálati ágak eltérő szervezési és működési elvet

²⁴ „A Magyar Rendvédelmi Kar Közgűlése – a Magyar Rendvédelmi Kart mint köztestületet létrehozó 1996. évi XLII. törvény, valamint a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény felhatalmazása alapján – a Magyar Rendvédelmi Kar Alapszabályát az alábbiak szerint alkotja meg. [...] A Magyar Rendvédelmi Kar a rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjai és közalkalmazottai önkormányzati elven alapuló, rendvédelmi szakmai köztestületként működő országos szervezete, amely önálló ügyintéző szervezettel rendelkezik. A Magyar Rendvédelmi Kar rövidített neve: MRK.” Forrás: www.rendvedelmikar.hu

²⁵ *Közigazgatás- és Köszolgálat-fejlesztési Stratégia 2014–2020*. 63.

²⁶ Kis János: *A politika mint erkölcsi probléma*. Budapest, Irodalmi Kft., 2004.

²⁷ Finszter (2018) i. m.

²⁸ James Q. Wilson: *Varieties of Police Behavior*. Cambridge, Harvard University Press, 1968.

²⁹ Baráth Noémi Emőke: A rendészeti modellek és rendőrhallgatók attitűdjeinek vizsgálata. *Ügyészek Lapja*, 27. (2020b), 6. 19–30.

³⁰ Krémer Ferenc: *A rendőri hatalom természete*. Budapest, Napvilág, 2003.

³¹ Finszter (2018) i. m. 440.

követnek. A bűnüldözési szervek a szervezeten belül nagyfokú önállósággal rendelkeznek.³²

A rendőrségi – új – professzionalizmus négy alapelvét Stone és Travis³³ összegzik. Ezek az *elszámoltathatóság, a legitimitás, az innováció és a nemzeti koherencia*.³⁴ Az igazi professzionalizmus alkotóelemei a szakértelem, alapelvek és gyakorlatok gyűjteménye, amelyet a szakma tagjai elismernek és tiszteletben tartanak. Az új professzionalizmus elősegítheti a rendőrök hatékony együttműködését a szervezeten belül és kívül. A közösségekben mindenütt egy jól kommunikált új professzionalizmus segíthet az állampolgároknak megérteni az egyes rendőri intézkedéseket, és fel tudja mérni azokat az igényeket és problémákat, amelyekre a rendőrségnek jobban oda kell figyelnie, hogy a közösség bizalmát élvezhesse.³⁵ Mindezekből a nézőpontokból az új professzionalizmus mindannyiunk számára segít abban, hogy meglássa, mi történik a rendészetben, hogyan jutottunk el ide, és merre tartunk. A jó rendfenntartáshoz mindenütt létfontosságú tudás, megértés és gyakorlat létezik, és ez a közös készségkészlet határozza meg a rendőrség szakmaiságát. Az Amerikai Egyesült Államokban az első professzionalizmus a közösségi rendészetben öltött testet. Finszter Géza évtizedekkel ezelőtt felállította a – mára csak súlyosbodott – diagnózist: a rendészet az államigazgatásnak az a területe, amely leginkább kiszolgáltatott a napi rögtönzéseknek, a politikai csatározásoknak, és leginkább nélkülözi a stratégiai szemléletet, valamint a közszolgálat professzionalizmusát.³⁶ Itt érhető tetten a rendszer professzionizmushoz való viszonyának a kettőssége, hiszen szembekerül egymással a centralizált-decentralizált rendőrségi működés. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a decentralizált rendőrség polgárközeli, így társadalmilag integráltabb, míg a centralizált közelebb áll a professzionális ideához.

Finszter a professzionalizmus elemének tekinti a rendőrségi műveletek szűk időt felölölő tevékenységét, amely a hatékonyságot növeli, ahogy fogalmaz „a gyorsaság, az azonnali helyes reagálás a rendőri beavatkozás professzionalizmusának a legfontosabb ismérve”.³⁷

A bűnözés kontrollmechanizmusai közül a kriminálpolitika és a rendőrség viszonyában a zéró tolerancia modellje során a rendőrség veszít a professzionalizmusából, mivel a rendőri munka társadalmi rangja csökken, azáltal, hogy terjedhetnek a hivatásos állományban dolgozók visszaélései. A preventív kriminálpolitika közbiztonsági stratégiája ezzel szemben pedig pont a fent említett modell ellenpólusa, mivel értékeit tekintve az állomány magas színvonalú kiképzését és a technikai fejlesztés finanszí-

³² Finszter (2018) i. m. 447.

³³ Christopher Stone – Jeremy Travis: *Towards a new professionalism in policing*. New Perspectives in Policing Bulletin. Washington, D. C., U. S. Department of Justice, National Institute of Justice, 2011.

³⁴ Mark H. Moore – Robert C. Trojanowicz – George L. Kelling: *Crime and policing. Perspectives on policing*, no. 2. Washington, D. C., 1988.

³⁵ Vári Vince: A média és a rendőrség iránti bizalom. *Magyar Rendészet*, 16. (2016), 4. 73–91.

³⁶ Finszter Géza: A változó rendészet és a rendészettudomány. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 14. (2013), 5–12.

³⁷ Finszter (2018) i. m. 31.

rozását tartja fontosnak. Ez a korszerűsítés „visszaadja a rendőrködés professzionalizmusát”.³⁸

A hierarchia mítoszában találkozhatunk ismét a rendőrségi professzionalizmus fontosságával, nevezetesen abban az értelemben, hogy amennyiben a professzionalizmus értékeit nem érvényesíti, kiszolgáltatja magát a mindenkori politikának.³⁹

Három modellt különböztetünk meg, amelyek eltérő fókuszokat határoznak meg.

1. Ideáltípust középpontba helyező képviselő volt Greenwood,⁴⁰ aki a professzió öt elemét határozta meg: szisztematikus elmélet, közösségi szankció, tekintély, etikai kódex és professzionális kultúra. A rendészeti professzionalizmus tekintetében elfogadható.
2. A strukturális differenciálódás a munkamegosztás szerinti megközelítés a professzió olyan funkciót teljesít formalizált módon, amelyeket a preindusztriális társadalmakban a tradicionális családok töltek be. A professzionalizmus ebben az esetben a társadalom rendelkezésére álló tudás növelésére és a közjó érdekében felhasználására szolgáló módszer. Egyfajta hivatásbeli misszióként tekinthető a professzionalizmus (lásd Durkheim, Etzioni és Parsons műveit).⁴¹ A szakmai etika hangsúlyos Halmos elméletében is.⁴²
3. Szakmai kontroll elmélet: A professzió, szakmai szerveződés egy specifikus forma melletti ideologikus elköteleződés.⁴³ A munka exkluzív tudással jár együtt, amely inkább szakértői és nem szolgáltatásalapú. A tudás feletti kontroll megnyilvánul abban, hogy meghatározzák a belépés jogát, előírják a felkészülést, a gyakorlathoz szükséges képzéseket és jogosítványok kibocsátását és azokat felügyelik. A hatalom privilégiumokban ölt testet, mint például az anyagi elismerések, a külső elszámoltathatóságtól való távolság, autonómia. A szakmai etikai kódex és más implicit kontrollformák.

5. Összegzés

A rendőri hivatás alappilléreinek tekinthetjük a professzionalizmust. Elemzésünk során kirajzolódott, hogy a hangzatos jelző mögött számos attitűd rejtőzik, amelyre hatással van a társadalmi és a szervezeti elvárásrendszer is. A különböző rendészeti modellekben, azok stratégiáiban eltérő hangsúllyal jelenik meg a professzionalizmus explicit igénye. A professzionalizmust mint a rendőrség működését kísérő attribútumot

³⁸ Finszter (2018) i. m.

³⁹ Finszter (2018) i. m. 389.

⁴⁰ Ernest Greenwood: Attributes of a profession. In Mayer Zald (ed.): *Social welfare institutions*. London, Wiley, 1965. 73–88.

⁴¹ Émile Durkheim: *Professional ethics and civic morals*. London, Routledge – Kegan Paul, 1957; Amitai Etzioni: *Modern organization*. Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall, 1964; Talcott Parsons: *The social system*. London, Routledge – Kegan Paul, 1951.

⁴² Paul Halmos: *The personal service society*. London, Constable, 1970.

⁴³ Eliot Friedson: *The professions and their prospects*. London, Sage, 1973.

a centrális–hierarchikus kontra decentralizált modellek összehasonlításában is érdemes a továbbiakban értékelni. Szem előtt tartva, hogy a professzionalizmusnak leginkább feladatspecifikusan van jelentősége, és kevésbé hangsúlyosan jelenik meg az általános rendőrség jellemzőjeként. Így lehetnek egyszerre jelen a modern nyugati államokban a helyi decentralizált municipális rendőrségek mellett a – magasszintű professzionalizmussal működő – központi bűnügyi rendőrségek. Napjainkban a magyar rendészet professzionalizmusa a rendőr hallgatóknál is megfigyelhető már, mert az elméleti és a gyakorlati tudás megszerzésén munkálkodnak, amelyhez a képzési idő előrehaladtával hozzáadódnak a szakmai specifikumok. Ilyen speciális eleme például az etikai értékek szem előtt tartása a munkavégzés során. Ez az attitűd hozzájárul ahhoz, hogy a társadalom elfogadja azt, hogy a rendészeti szervek működése a társadalomban is érthető és biztonságot adó. Abban a szervezetben, ahol a központi elemek között megjelenik a professzionalizmus, a munka gördülékenyen, átláthatóan és kiszámíthatóan végezhető.

IRODALOMJEGYZÉK

- Albrecht, Hans-Jörg: *Problemes theoriques, données empiriques et orientations de la recherches en République Fédérale Allemagne*. Crime et Justice en Europe. Paris, L'Harmattan, 1993.
- Baráth Noémi Emőke: Etikai értékek vizsgálata tisztjelöltek körében. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 22. (2020a), 161–166.
- Baráth Noémi Emőke: A rendészeti modellek és rendőrhallgatók attitűdjeinek vizsgálata. *Ügyészek Lapja*, 27. (2020b), 6. 19–30.
- Bruneau, Thomas C.: Impediments to the accurate conceptualization of civil–military relations. In Thomas C. Bruneau – Florina C. Matei (eds.): *The Routledge Handbook of Civil–Military Relations*. 13–21. London, Routledge, 2012. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203105276.ch1>
- Csapó Csaba: Távlatos gondolkodás – a korszerű rendőrség alapja. *Hadtudomány*, 18. (2008), 1–2. 131–143.
- Csapó Csaba: A korszerű rendőrség alapjai. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 10. (2009), 39–51.
- Durkheim, Émile: *Professional ethics and civic morals*. London, Routledge – Kegan Paul, 1957.
- Etzioni, Amitai: *Modern organisation*. Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall, 1964.
- Finszter Géza: A változó rendészet és a rendészettudomány. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 14. (2013), 5–12.
- Finszter Géza: *Rendészettan*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.
- Friedson, Eliot: *The professions and their prospects*. London, Sage, 1973.
- Greenwood, Ernest: Attributes of a profession. In Mayer Zald (ed.): *Social welfare institutions*. New York, Wiley, 1965. 73–88. Online: <https://doi.org/10.1177/0145482X6005400504>
- Halmos, Paul: *The personal service society*. London, Constable, 1970. Online: <https://doi.org/10.2307/588586>
- Hesse, Hans A.: *Berufe im wandel. Ein beitrag zum problem professionalisierung*. Stuttgart, Ferdinand Enke, 1968.
- Huntington, Samuel: *A katona és az állam*. Budapest, Zrínyi, 1994.
- Janza Frigyes: A rendészeti karrier rendszer. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 9. (2008), 107–132.
- Kairat, Hans: *„Professions” oder „Freie Berufe”?* Berlin, Duncker & Humblot, 1969.
- Kis János: *A politika mint erkölcsi probléma*. Budapest, Irodalmi Kft., 2004.

- Kleisz Teréz: Professzionlizálódási folyamatok és stratégiák a szociális munka/közösségi munka social work/community work fejlődéstörténetében, angol és amerikai metszetben. *Tudásme-
nedzsment*, 1. (2000), 1. 19–32.
- Kovács Gábor: A szervezeti és vezetői kommunikáció sajátosságai a rendészeti szerveknél. *Hadtu-
dományi Szemle*, 9. (2016), 1. 381–394.
- Közigazgatás- és Közszolgálat-fejlesztési Stratégia 2014–2020. Online: [https://2015-2019.kor-
many.hu/download/8/42/40000/K%C3%B6zigazgat%C3%A1s_feljeszt%C3%A9si_
strat%C3%A9gia_.pdf](https://2015-2019.kor-many.hu/download/8/42/40000/K%C3%B6zigazgat%C3%A1s_feljeszt%C3%A9si_strat%C3%A9gia_.pdf)
- Krémer Ferenc: *A rendőri hatalom természete*. Budapest, Napvilág, 2003.
- Krémer Ferenc – Molnár Katalin – Szakács Gábor – Valcsicsák Imre: A rendészeti foglalkozási kul-
túra átalakítása – stratégiai koncepció. *Rendészeti Szemle*, (2010), (különszám) 269–306.
- Maguire, Mike – Rod Morgen – Robert Reiner (eds.): *Implementing community policing. Lessons from
12 Agencies*. Washington, D. C., U. S. Department of Justice, Office of Community Oriented
Policing Services, 2009.
- Magyary Zoltán: *A magyar közigazgatás gazdaságosságának és eredményességének biztosítása*. Javaslát.
Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai RT., 1931.
- Moore, Mark H. – Robert C. Trojanowicz – George L. Kelling: *Crime and Policing*, Perspectives on
Policing, no. 2. Washington, D. C., 1988.
- Nagy József: Segítés és pedagógia. Kísérlet a nevelés mibenlétének újraértelmezésére. *Magyar Peda-
gógia*, 95. (1995), 3–4. 157–200.
- Nagy Krisztina: Professzionlizáció- és professzióelméletek a segítő hivatások tükrében. *Visszapil-
lantó*, 6. (2019), 1. Online: <https://doi.org/10.29376/parbeszed/2019/1/5>
- Parsons, Talcott: *The social system*. London, Routledge – Kegan Paul, 1951.
- Pirger Tamás: *A rendvédelmi szervek szervezeti-kultúra vizsgálata*. Doktori értekezés. Sopron, Nyu-
gat-Magyarországi Egyetem, 2015.
- Schön, Donald A.: *The reflective practitioner. How professionals think in action*. New York, Basic Books,
1983.
- Schön, Donald A.: *Educating the reflective practitioner. Toward a new design for teaching and learning in
the professions*. San Francisco – London, Jossey-Bass Publishers, 1987.
- Stone, Christopher – Jeremy Travis: *Towards a new professionalism in policing*. New Perspectives in
Policing Bulletin. Washington, D. C., U. S. Department of Justice, National Institute of Justice,
2011.
- Szabó Csaba: A rendőri munka megoldatlan pszichikai és erkölcsi problémái. *Magyar Rendészet*,
14. (2014), 5. 117–130.
- Vári Vince: Hatásköri szabályozás, mint a nyomozás erőforrás-elosztási eszköze a rendőrségen.
Magyar Rendészet, 19. (2019), 1. 167–180. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2019.1.10>
- Vári Vince: A média és a rendőrség iránti bizalom. *Magyar Rendészet*, 16. (2016), 4. 73–91.
- Wilson, James Q.: *Varieties of Police Behavior*. Cambridge, Harvard University Press, 1968.

ABSTRACT

Law Enforcement Professionalism

Noémi Emőke BARÁTH

The study elaborates on the theoretical framework of professionalism. It seeks to place police professionalism among professional theories. Professionalism is characterised by a special professional and social value, which presupposes a kind of special commitment, and its main characteristics are expertise, responsibility and comradeship. Among law enforcement

strategies, we can also come across the idea of improving professionalism and efficiency. A review of the literature shows that police professionalism fits into the profile of the helping professions and is an essential element of professional work.

Keywords: *law enforcement professionalism, attitude, values*

A Black Lives Matter mozgalom és a közösségi rendészet

KOVÁCS SZITKAY Eszter¹

Az írás a „Black Lives Matter” mozgalom tavaszi fellángolását és a hozzá köthető rendészeti kérdéseket tárgyalja. A megmozdulások általános okainak bemutatása mellett kitér az ellenmozgalmak ismertetésére – mint az „All Lives Matter” és „Blue Lives Matter” –, valamint a közösségi rendészet jelenlegi helyzetének bemutatására is az Amerikai Egyesült Államokban. Mind- ez azt a célt szolgálja, hogy rálátást nyerjünk arra az aktuális kérdésre, hogy miért is vált az állampolgárok és a rendőrség kapcsolata olyan konfliktusos- sá, hogy az emberek tüntetéssorozattal fejezik ki tiltakozásukat – többek kö- zött – a nem megfelelő rendőri intézkedésekkel szemben, ott, ahol egyé- ként a közösségi rendészet filozófiáját alkalmazzák.

Kulcsszavak: rendészet, Black Lives Matter mozgalom, közösségi rendészet, defund police

1. Bevezetés

A magyarországi szemszögből talán nehezebben értelmezhető közösségi rendé- szet értékeiről és előnyeiről a hazai szakirodalom is értekezik,² azonban a rend- kívül színes és eltérő alkalmazási lehetőségekből is fakadóan nehéz áttekinthető képet kapni arról, hogy a vitán felül álló értékek megvalósítása milyen akadályokba ütközhet. A tanulmány célja az, hogy támpontokat nyújtson a közösségi rendészet (egyik) hazájában történő események, nevezetesen a *Black Lives Matter* mozgalom fel- lángolásához és a *Defund the Police* – vagyis a rendőrségi anyagi források elvonását

¹ Kovács Szitkay Eszter tudományos segédmunkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet; doktori hallgató, Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola.

Eszter Szitkay Kovács Junior Research Fellow at the Centre for Social Sciences, Institute for Legal Studies; PhD stu- dent, University of Public Service Doctoral School of Police Sciences and Law Enforcement.

E-mail: eszter.kovaacs@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2589-8035>

² Lásd Christian László: *Alternatív rendészet*. Doktori értekezés. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, 2010. 204–225.; Christian László: Rendészeti szervek. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. [109]–[110]; Berei Róbert: Rendőrségi működési formák. In Barabás Tünde (szerk.): *Alkalmazott kriminológia*. Budapest, Dialóg Campus, 2020. 532.; Berei Róbert: A közösségi rendőr- ség fogalmának megjelenése; a fogalom tartalomváltozásai. A közösségi rendőrség gyakorlatának egyes változatai. In Keresztes Gábor (szerk.): *Tavaszi Szel 2017*. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2017. 149–161.; Teke András: „A közösségi rendészet hazai perspektívái” ürügyén. *Rendvédelem*, 3. (2014), 1. 23–54.; Görömbei Zoltán: Közszerzői rendészet: tévhitek és a valóság. In Baráth Noémi Emőke – Mezei József (szerk.): *Rendészet-tudomány- aktualitások. A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével*. Konferenciakötet. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2019. 95–101.; Cserép Attila – Molnár Katalin: Egy helyi közösségi rendőrségi projekt kezdeti lépései. *Magyar Rendészet*, 5. (2005), 2. 99–119.

szorgalmazó – szlogen megfogalmazásához vezető út megértéséhez. Ennek megfelelően az írás egy átfogó összefoglalást nyújt a mozgalomról és a kezdeményezések és hívószavak tartalmáról – kihangsúlyozva a koronavírus fontos szerepét –, bemutatja röviden a közösségi rendészet filozófiáját, majd rátér a lehetséges okok bemutatására. Összességében arra a kérdésre kíván választ adni, hogy a közösségi rendészet hazájában hogyan juthatnak el tömegek egészen odáig, hogy egyenesen a rendőrség forrásainak és magának a szervezetnek a leépítését követeljék?

2. Koronavírus, társadalmi mozgalmak és hívószavak

A tágabb kontextus megértéséhez először³ az állami intézményrendszer alul- és túl működését a rendészet dimenziójában vizsgáljuk. Ezt az amerikai *Black Lives Matter* (BLM – azaz, a fekete életek számítanak) mozgalom példáján keresztül vezetem végig, amely alapvetően a fekete bőrű emberekkel szembeni túlzó rendőri fellépés és erőszak ellen küzd. Mindezt azért szükséges megtenni, mert a koronavírus és a BLM-mozgalom jelenlegi intenzív jelenléte fontos komponensei voltak annak, hogy a *Defund the Police* (DtP) kezdeményezés újra – és a lehető legerősebben – előretörjön. A koronavírus okozta pandémiás helyzetben ugyan nem volt megfigyelhető a vírussal összefüggő, túlzó mértékű rendészeti intézkedés az afroamerikaiak irányába – mégis, egy rendőri intézkedés során történt haláleset indította meg a mozgalom eddig nem látott mértékű szárba szökkenését, akkor, amikor egyébként is felerősödtek a faji-etnikai egyenlőtlenségek a Covid-19 által. A vírus még tágabbra feszíti a társadalmi egyenlőtlenségek ollóját (amely egyenlőtlenség kiemelten érinti az amerikai fekete közösségeket), tehát azt mondhatjuk, hogy aki a vírust megelőzően rossz helyzetben volt, annak a járvány alatt még rosszabb lett. Ez a fellángolás a szakirodalom szerint ezeknek az egyenlőtlenségeknek a megnyilvánulásaként mutatkozik meg.

Ahogy fent utaltunk rá, a szakirodalomban elfogadott nézet⁴ az, hogy a BLM-mozgalom előretörése az Amerikai Egyesült Államokban annak a következménye, hogy a meglévő, ez esetben faji-etnikai alapon konceptualizált társadalmi egyenlőtlenségek, így a büntető-igazságszolgáltatási rendszerben jelentkező intézményes diszkriminációt felerősíti a vírus és a járványügyi intézkedések, de legalábbis a járvány miatt frusztráltabb afroamerikai közösség hevesebben reagált a rendőri erőszakra. E tézisek értelmezéséhez tekintsük át e mozgalom legutóbbi történéseit, valamint a fontosabb kapcsolódó fogalmakat, intézményeket.

³ A következő fejezeteket – az 1.6. alfejezetig – a következő tanulmánykötetben mutatták be kisebb módosításokkal: Kovács Szitkay Eszter – Lőrincz Viktor Olivér – Pap András László: A pandémia és a strukturális (jog)egyenlőtlenség összefüggéseinek jogi és társadalmi értelmezési keretei. In Gárdos-Orosz Fruzsina – Lőrincz Viktor (szerk.): *Jogi diagnózisok: a COVID-19 világjárvány hatásai a jogrendszerre*. Budapest, L'Harmattan, 2020. 129–178.

⁴ Christopher McCrudden: *Democracy, protests, and Covid-19: The challenge of (and for) human rights*. UK Constitutional Law Association, 19 June, 2020.

2.1. Black Lives Matter (BLM-) mozgalom

A BLM egy nemzetközi társadalmi mozgalom, amelynek célja a rasszizmus és a feketék elleni – kimondottan rendőri – erőszak felszámolása,⁵ valamint az emberi jogok tiszteletben tartásának kivívása a fekete közösség számára. Összességében a fekete emberek teljes jogú állampolgárként való elismeréséért indult.⁶ A mozgalom elnevezése kifejezi a résztvevők tiltakozását azzal a rendőri brutalitással szemben, amely az Egyesült Államokban a fehéreknél lényegesen több fekete ember halálát okozta.⁷ Kezdeté egy 2013-ban történt esethez köthető, amikor George Zimmermann önkéntes polgárőr kioltotta egy fiatal, fegyvertelen fekete tinédzser, Trayvon Martin életét, azonban a bíróság felmentette. Ez volt az az eset, amikor először használták az azóta 35 milliószor megosztott #BlackLivesMatter hashtaget a Twitteren. A mozgalom egyre nagyobbá vált az évek során a hasonló halálesetek által, az online hashtag kilépett a valós térbe, és a tüntetések fő mondatává vált.⁸ 2014-re a mozgalom egy alulról szerveződő hálózattá terebélyesedett, amely nemcsak számos amerikai várost tudhatott sorai között, hanem az Egyesült Államokon kívüli országokat is.⁹

A Covid-19 terjedéséről és a vírus elleni védekezés jogi és társadalmi intézményeiről szóló hírek összeolvadtak az Egyesült Államokban zajló, a világ figyelmét magukra vonó tüntetésekkel. A mozgalom 2020-as felívelése, mint említettük, egy 46 éves fekete férfi rendőri intézkedés közben bekövetkezett halálához köthető. A világszerte ismertté váló George Floyd 2020. május 25-én egy kisboltban cigarettát vásárolt, majd hamis húszdolláros bankjeggyel fizetett, amelyet az eladó jelentett a rendőrségnek. A kiérkező rendőrök egyike, Derek Chauvin, az intézkedés részeként a férfi nyakára térdelt, és a terhelt, valamint a járókelők tiltakozása és segélykérése ellenére, 8 perc 46 másodpercen át mindaddig nem lazított a kényszerintézkedésen, míg az fulladásos halálhoz nem vezetett. Minderről videófelvételek készültek, amelyek a tüntetések szimbólumává váltak. Noha már másnap elbocsátották mind a négy, az intézkedésben részt vevő rendőrt, majd május 29-én vádat emeltek Chauvin ellen emberölésért, valamint három kollegája ellen bűnsegélyért és felbujtásért,¹⁰ a történetek tiltakozáshullámhoz vezettek egész Amerikában és a világ különböző egyéb pontjain is, George Floyd pedig az újra fellángoló BLM-mozgalom jelképévé vált.

A BLM-mozgalom jelentősége megkerülhetetlen, egyesek szerint az amerikai nemzettudat részévé vált,¹¹ és 2020-ra az Egyesült Államok talán legnagyobb

⁵ Encyclopedia Britannica: *Black Lives Matter*. é. n.

⁶ Chase Garrett: The early history of the Black Lives Matter Movement, and the implications thereof. *Nevada Law Journal*, 18. (2018), 3. 1091–1112.

⁷ Encyclopedia Britannica (é. n.) i. m.

⁸ Tabitha Bonilla – Alvin B. Tillery: Which identity frames boost support for and mobilization in the #BlackLivesMatter Movement? An experimental test. *American Political Science Review*, 114. (2020), 4. 947–962.

⁹ Alvin B. Tillery: What kind of movement is Black Lives Matter? The view from Twitter. *The Journal of Race, Ethnicity, and Politics*, 4. (2019), 2. 297–323.

¹⁰ Evan Hill: How George Floyd Was Killed in Police Custody. *The New York Times*, 31 May 2020.

¹¹ Bonilla–Tillery (2020) i. m.

mozgalmává nőtte ki magát.¹² A BLM-mozgalom mindezek kapcsán megfogalmazza, hogy a rendőrség reformja elengedhetetlen, noha hangsúlyozzák, hogy a rendészet nem az egyetlen eszköze a feketék elnyomásának, csak egyik tünete a strukturális elnyomásnak.¹³

2.2. Defund the Police

Praktikus követelésként a BLM-mozgalom részeként fogalmazódott meg a DtP szlogen is. Az elképzelések szerint a rendőrség és a börtönök büdzsáját csökkenteni kell, az ezáltal felszabadult pénzügyi keretet pedig azokhoz a közösségi szolgáltatásokhoz kell átcsoportosítani, amelyek a lakhatással, a foglalkoztatással, az egészségüggyel, az oktatással és más létfontosságú ügyekkel foglalkoznak. A követelés támogatói abból indulnak ki, hogy a különböző rendőrségi reformot célzó programok kudarcot vallottak, így csak az jelentheti a megoldást, ha elveszik, csökkentik a rendőrség pénzügyi támogatását, amely nem melleleg az elmúlt négy évtizedben triplájára nőtt, így most évi 115 milliárd dollárra tehető.¹⁴ A koronavírus alatt éppen a fenti területekre fordítható büdzse csökkent, míg a rendőrség költségvetéséhez többnyire nem nyúltak, vagy éppen még növelték is azt. A javaslatok célja a rendőrség kiemelése a szociális területről.¹⁵ A rendőrséget ért kritikák között szerepel többek között az, hogy számos közösség elvesztette a rendőrségbe vetett bizalmát a gyakori rendőri brutalitás, a gyakori, a terheltek életébe kerülő fegyverhasználat, a bűncselekmények helyett az enyhe szabálysértésekre való fókusz miatt,¹⁶ továbbá hogy képtelen megoldani azokat a társadalmi problémákat, amelyekből maguk a bűncselekmények következnek (például a munkanélküliség miatt fordulnak sokan a drogkereskedelemhez mint megélhetési lehetőséghez).¹⁷ A problémakör tehát rendkívül összetett: amennyire érintett a rendőrség, ugyanannyira fontos résztvevő lenne minden szociális ágazat az egyenlőtlenségből fakadó kardinális nehézségek megoldásában, amelyek a közösségen belüli együttélést és a rendőrséggel való kapcsolatot is rombolják.¹⁸

¹² Larry Buchanan – Quoc Trung Bui – Jugal K. Patel: Black Lives Matter may be the largest movement in U. S. history. *The New York Times*, 3 July 2020.

¹³ Omeed S. Ilchi – James Frank: Supporting the message, not the messenger: The correlates of attitudes towards Black Lives Matter. *American Journal of Criminal Justice*, 46. (2021), 2. 377–398. Ehhez kapcsolódóan az intézményes diszkrimináció fogalmának értelmezéséhez lásd Pap András László leírását. Kovács Szitkay – Lőrincz – Pap (2020) i. m.

¹⁴ Sam Levin: The movement to defund police has won historic victories across the US. What's next? *The Guardian*, 15 August 2020.; Polly Mosendz – Jameelah D. Robinson: While crime fell, the cost of cops soared. *Bloomberg Businessweek*, 4 June 2020.

¹⁵ Levin (2020) i. m.

¹⁶ Abené Clayton: Distrust of police is major driver of US gun violence, report warns. *The Guardian*, 21 January, 2020.

¹⁷ Claire Hao – Paige Fry: After another weekend of children shot in Chicago, top cop asks for more time for his 'community policing on steroids'. *Chicago Tribune*, 13 July, 2020.

¹⁸ Uo. A „defund the police” megvalósításának lehetséges következményeiről lásd Stephen Rushin – Roger Michalski: Police Funding. *Florida Law Review*, 72. (2020), 2. 277–330.

2.3. Közösségi rendészet

A DtP értelmezéséhez fontos szót ejteni az Amerikai Egyesült Államokban domináns (és a centralizált rendészet alternatív modelljeként világszerte vizsgált) közösségi rendészet filozófiájáról és arról a közpolitikai elképzelésről, amely decentralizált, az állampolgárokkal és a különböző civil szervezetekkel szorosan együttműködő rendőrségre épül. Pierre Dubois és André Normandeau definíciója¹⁹ szerint a hivatásos közösségi rendészeti modell egy olyan filozófiát kínál, amely szervezeti és műveleti megközelítésében a városi rendészethez hasonlóan partnerséget ajánl a közösség és a rendészet számára a bűncselekmények üldözésére, a közrend biztosítására és a bűnmegelőző programok fejlesztésére. Problémamegoldó megközelítést alkalmaz,²⁰ nemcsak az ugyanis a célja, hogy javítsa a rendészet és az állampolgárok közötti viszonyt, hanem egy problémamegoldó folyamat része, amely az állampolgárok szakértelmét hívja segítségül azon helyi problémák azonosításában és megértésében, amelyek bűncselekményeket, rendbontást és félelmet szülnek.²¹ A DtP-mozgalom arra mutat rá, hogy általában véve a közösségi rendészet gyakorlata rendszerszinten alkalmatlan a kijelölt célok elérésére.²²

2.4. Ellenmozgalmak: *All Lives Matter*, *Blue Lives Matter*

A BLM-mozgalom támogatottsága természetesen nem teljes körű. Amikor az akkori amerikai elnök, Barack Obama is éles kritikát fogalmazott meg a ferguson-i rendőrkapitányság eljárásával kapcsolatban egy korábbi, hasonló ügyben, republikánus, valamint jobboldali politikusok és kommentátorok azzal érveltek, hogy ez, és általában a BLM-mozgalom, olyan ellenséges hangulatot eredményez, amely háborút jelent a rendőrséggel szemben.

A BLM ellentétéként jelent meg az *All Lives Matter* (ALM) jelmondat,²³ amely a színvakság hívószavával, általános humanista ideálokra hivatkozva (minthogy az ember egy fajba tartozik) elutasítja az etnicitás relevanciáját.²⁴ Ahogy Nikita Carney rámutat a Twitteren zajló #BlackLivesMatter és #AllLivesMatter diskurzus vizsgálata során, akik az ALM-nézőpont mellett állnak ki, a „színvak rasszizmus” mellett köteleződnek el.²⁵

¹⁹ Pierre Dubois – André Normandeau: Professional community policing in Canada. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 5. (1997), 4. 113–117.

²⁰ Dubois–Normandeau (1997) i. m. 113.

²¹ Charlotte Gill et alii: Community-oriented policing to reduce crime, disorder and fear and increase satisfaction and legitimacy among citizens: A systematic review. *Nevada Law Journal*, 10. (2014), 4. 400–401.

²² Charlotte (2014) i. m.

²³ Paxton K. Baker: *Why saying 'All lives matter' misses the big picture*. CNN, 23 June 2020.

²⁴ John Tawa – Ruqian Ma – Shinji Katsumoto: “All Lives Matter”: The cost of colorblind racial attitudes in diverse social networks. *Race and Social Problems*, 8. (2016), 2. 196–208.

²⁵ Nikita Carney: All lives matter, but so does race: Black Lives Matter and the evolving role of social media. *Humanity & Society*, 40. (2016), 2. 180–199.

Egy másik ellen-BLM jelszó és mozgalom a *Blue Lives Matter*, amely a figyelmet a rendőrök sérelmére elkövetett bűncselekményekre összpontosítja, egyenesen gyűlölet-bűncselekmény áldozataként mutatva be őket.²⁶ A mozgalom²⁷ megalakulásához két New York-i rendőr meggyilkolása vezetett 2014-ben, amelyet állításuk szerint BLM-fanatikusok követtek el. A mozgalom²⁸ céljaként a rendészet korrekt médiaábrázolását²⁹ határozza meg.³⁰ A bűnüldözés effajta támogatása számos fehér konzervatív amerikai számára egyfajta identitáspolitikai szövetséget jelent.³¹

2.5. Roma Lives Matter

Aktivisták körében megfogalmazódott a *Roma Lives Matter* (RLM) szlogen is, amely egyfelől szolidaritást fejezi ki az amerikai fekete közösséggel, másfelől rávilágít az európai romák helyzetére.³² Az amerikai feketék helyzetével szemben Kelet-Közép-Európában megjelentek a kifejezetten romákat célzó aránytalan rendészeti, esetenként katonai intézkedések, amelyek kiegészültek egy olyan politikai narratívával, amely szerint a romák egészségügyi és a vírussal összefüggő biztonsági fenyegetést jelentenek.³³ A RLM leginkább egy figyelemfelhívó szlogen maradt, és nem jött létre eddig olyan önszerveződő közösség, polgári jogi mozgalom, amely akár csak megközelítőleg hasonló jelentőséget kapott volna vagy helyi szinten, vagy a politikában.³⁴

3. Lehetséges magyarázatok

Így vezettek el a vírus által felnagyított egyenlőtlenségek ahhoz a kérdéshez, hogy a közösségi rendészet dominanciája ellenére a rendőrség leépítését követeljék az Egyesült Államokban. Rendkívül összetett a kérdés, és az okok keresése során nem szabad mindössze arra gondolnunk, hogy ezek a problémák csak a rendőrök faji-etnikai alapon diszkrimináló cselekvéseiben nyilvánulnak csak meg. A továbbiakban azokat a lehetséges okokat és befolyásoló tényezőket mutatom be (szigorúan kiemelve, hogy

²⁶ Christopher E. Smith: Blue Lives Matter versus Black Lives Matter: Beneficial social policies as the path away from punitive rhetoric and harm. *Vermont Law Review*, 44. (2020), 3. 463–467.

²⁷ Frank Rudy Cooper: Cop fragility and Blue Lives Matter. *University of Illinois Law Review*, (2020), 2. 624.

²⁸ Smith (2020) i. m. 463–467.

²⁹ Blue Lives Matter: *History*. é. n.

³⁰ Cooper (2020) i. m. 624.

³¹ Smith (2020) i. m. 464.

³² Brigitta Balogh – Colin Clark: Why Roma, gypsies and travellers need to support the Black Lives Matter Movement. *Travellers Times*, 12 June 2020.

³³ Margareta Matache – Jacqueline Bhabha: Anti-Roma racism is spiraling during COVID-19 pandemic. *Health Human Rights*, 22. (2020), 1. 379–382. Lásd még Naomi K. Seiler et alii: The risks of criminalizing COVID-19 exposure: Lessons from HIV. *Human Rights Brief*, 24. (2020), 1. 1–14.; Bernard Rorke – Jonathan Lee: *Roma rights in the time of Covid*. European Roma Rights Centre, 2020.; European Commission: *Overview of the impact of coronavirus measures on the marginalised Roma communities in the EU*. 2020.; Maria Cheng – Teodora Barzakova: *Some European officials use virus as a cover to target Roma*. AP News, 15 October 2020.

³⁴ Dobozi István: Számítanak-e a cigány életek? *HVG.hu*, 2020. július 20.

taxatív felsorolásra nincs lehetőség, már csak a téma jellemzőiből fakadóan sem), amelyek akadályozhatják a közösségi rendészet filozófiájának érvényesülését az Egyesült Államokban, és amelyek elvezethettek a DtP szlogen megszületéséig, majd felerősödéséig, különösen George Floyd halálát követően. A felsorolás logikája a következő: először a kívülről érkező – azaz nem a rendőrségi szervezetben található – tényezőket tekintem át, amit a belülről, vagyis a szervezettel összefüggésbe hozható szempontok követnek, majd az egyéni, azaz a rendőri szinten megfogalmazható okok zárnak.

3.1. Kívülről érkező hatások

Az Egyesült Államokban a közösségi rendészet története Willard M. Oliver szerint három generációra bontható. Míg az elsőben (1979–1986) a kísérletezés volt a domináns, a másodikat (1987–1994) már a közösségi rendészet elterjedése és szemléletként való kezelése jellemezte. A harmadik generációban 1995-től az alapvető szervezési formája a rendészeti szolgáltatásoknak a közösségi rendészet lett, a nagy és közepes méretű városokon túl a kisebbek is igyekeztek bevezetni a filozófiát. A 2001. szeptemberi 11-i terrortámadás a rendőrséget sem hagyta érintetlenül: a belbiztonság és a rendőrség feladatainak újragondolása változást hozott az eddig felépített struktúrában, ott lebegett a kérdés, hogy fenntartható-e a közösségi rendészet egy ilyen terrortámadás és az ezt követő félelem világában.³⁵ Egy új korszak vette kezdetét a rendészetben, amelyet Homeland Securitynek (HS) neveznek (ezt „belbiztonsági” korszaknak fordíthatjuk), és amely elsődleges fókuszába a biztonság különböző koncepcióit és a terrorizmusellenességet helyezte.³⁶ Ezzel részben az új korszak kiszorítani látszik a régit, azaz a közösségi rendészetet, bár fontos tudni, hogy ezek párhuzamosan működnek egymás mellett – így a közösségre a HS is épít,³⁷ bár összeférhetetlennek tartják a közösségi rendészet alapelveivel.³⁸ Szeptember 11. után az Egyesült Államok egyik legfőbb problémája a lehetséges terrorcselekmények lettek,³⁹ és ezáltal az emberek is azt várják, hogy az állam védje ettől meg őket.⁴⁰ Ez távolodást jelent a közösségtől, és a rendőrök lényegesen több, HS kötődésű feladatot látnak el, amihez militarista rendőri kultúra is társul.⁴¹

A második ok a *Countering Violent Extremism* program 2010-es bevezetésével kapcsolatos; ez egyfajta „soft power” megközelítést jelent a terrorelhárítás során. Kimondottan nagy hangsúlyt fektet a közösség részvételére, és azzal az előfelvetéssel él,

³⁵ Berei (2017) i. m.

³⁶ Willard M. Oliver: The fourth era of policing: Homeland security. *International Review of Law Computers & Technology*, 20. (2006), 1–2. 58.

³⁷ Oliver (2006) i. m. 59.

³⁸ Jason Vaughn Lee: Policing after 9/11: Community policing in an age of homeland security. *Police Quarterly*, 13. (2010), 4. 351. Olyan vélemény is olvasható, miszerint a Homeland Security beilleszthető a közösségi rendészetbe. Lee (2010) i. m. 358–359.

³⁹ Oliver (2006) i. m. 51.

⁴⁰ Berei (2017) i. m. 156.

⁴¹ Kim Hart – Michele Salcedo: *The return of community policing*. Axios, 18 June, 2020.

hogy egyrészt az erőszakos extrémizmusra adott megoldást maga a közösség adja, valamint hogy mindezt helyi szinten szükséges kezelni. Ez a program alapvetően az iszlám közösséget érintette (a szeptember 11-i eseményeket követően), de hasonló momentumokat lehet felfedezni a BLM-mozgalom kapcsán is: az FBI (*Federal Bureau of Investigation* – Szövetségi Nyomozó Iroda) összefogva az állami és városi hatóságokkal megfigyelte a George Floyd számára igazságot követelő tüntetőket. Mindezek az úgynevezett bűncselekmény előtti (*pre-crime*) szférát kívánják monitorozni, amely innentől kezdve felhatalmazást ad bármilyen rendőri intézkedésre.⁴²

Az előbbieken túl a közösségi rendészet forrásai is csökkentek a HS javára,⁴³ amely hiánya a nehezen megszerzett bizalmat és a jóindulatot is elapasztja.⁴⁴

3.2. A szervezeten belül felmerülő problémák

Fontos megemlíteni, hogy az akadémiai világ, a rendőrség, a közösségek mind a maguk módján igyekeznek értelmet adni ennek a filozófiának, amiről végül a megvalósítás során derül majd ki, hogy tartalmában, a konkrét speciális környezetre optimalizáltan is megvalósult-e.⁴⁵

Stephen D. Mastrofski és munkatársai⁴⁶ a közösségi rendészet megvalósítása során jelentkező nehézségeket kutatták. Ezeket a tényezőket négy csoportba osztották: erőforrás, kultúra, vezetés és külső (tényező). Általános okokként a vezetők és az állomány tagjainak ellenállását, az állampolgárok elvárásainak a rendőri kapacitáshoz mért túlzó jellegét, a közösségi rendészet módszereinek homályos és nehezen végrehajtható mivoltát jelölték meg, valamint hogy az alkalmazott eljárások jó része továbbra sem empirikus vizsgálatokon alapul. Itt említhető még a HS közösségi rendészetnél erősebb támogatottsága, amelynek részeként a rendőrség a „normális” bűnözés kezelése mellett a terrorizmussal való megküzdés eszköze is lett.⁴⁷ A kutatásban megkérdezettek⁴⁸ közel 45%-a válaszolta azt, hogy nagy kihívást jelent az állomány támogatottságát megszerezni a közösségi rendészet iránt, főleg, hogy közben a tradicionális reaktív rendészeti tevékenységet is el kell látni.⁴⁹

Mastrofski és munkatársai rámutatnak arra a problémára is, hogy a rendőri vezetők nem támogatják a közösségi rendészetet, mert az hatáskör- (és hatalom-) elvo-

⁴² Muneeza Rizvi – Paula Thompson: *Community policing already exists in the US and it is dangerous*. Al Jazeera, 12 August, 2020.

⁴³ Stephen D. Mastrofski – James J. Willis – Tammy Rinehart Kochel: The challenges of implementing community policing in the United States. *Policing*, 1. (2007), 2. 223–234.

⁴⁴ Nissa Rhee – Manny Ramos – Andrea Salcedo: The rise and fall of community policing in Chicago. *Chicago Reader*, 22 September, 2016.

⁴⁵ Jayne Seagrave: Defining Community Policing. *American Journal of Police*, 15. (1996), 2. 1–22.

⁴⁶ Mastrofski – Willis – Rinehart Kochel (2007) i. m.

⁴⁷ Mastrofski – Willis – Rinehart Kochel (2007) i. m. 224.

⁴⁸ A megkérdezettek 53%-a jelezte a közösségi rendészet elvégzéséhez szükséges megfelelő erőforrások megszerzését nagy kihívásnak, azonban ezt már az előző kategóriában tárgyaltuk.

⁴⁹ Mastrofski – Willis – Rinehart Kochel (2007) i. m. 225.

nást eredményez: amíg a hagyományos modell szerint az ellenőrzés és az irányítás a középvezetők kezében volt, a decentralizáló közösségi rendészet ezt leviszi az „ut-cára”.⁵⁰

További fontos kérdés, hogy kit tekintenek a rendőrök a közösség tagjának: kivel kell együttműködni és kit kell megfigyelni. Különösen érdekes, amint az etnicitás prizmáján keresztül vizsgáljuk a kérdést: az Egyesült Államokban van, aki úgy látja a közösségi rendészetet, mint ami kihasználja azt a tényt, hogy a fehér emberek egyébként is magukénak érzik azt a szerepet, hogy mint közösség, ők a rendőrség szemei és fülei. Így rögtön jeleznek számára, amint egy „kivülállót” érzékelnek a szomszédságukban. A társadalom egyes csoportjai így elvesztik tagságukat a „közösségben”, ráadásul sokszor éppen azok, akiknek igazán szüksége lenne a segítségre; arról nem is beszélve, hogy ez csak tovább erősíti a zaklató vagy brutális rendőr képét.⁵¹ Az, hogy faji dimenziót kapott a bűnösség és az ártatlanság percepciója, vagy az, hogy kit tekintenek gyanúsnak az emberek, tisztán látható a környezetet figyelő különböző digitális platformok (ahol jelenteni lehet a gyanús személyeket) használatából: például egy havi mintáját tekintve egy ilyen eszköznek, a legtöbb „gyanúsnak” jelzett személy színes bőrű volt.⁵²

3.3. Az állomány

Minden olyan probléma, amely magasabb szinten jelentkezik, értelemszerűen az állomány tevékenységében is meg fog jelenni, azok viselkedésében, akik közvetlen kapcsolatba kerülnek a közösséggel, ahol szolgálatot teljesítenek. Zavart okoz a források hiánya, az intézkedési koncepciók átláthatatlansága, és az is, hogy egyáltalán nem mindenki hisz a filozófia megvalósításának pozitív hozadékaiban. Lényeges hiányosság, hogy például körzetek közötti közös munkára aligha van lehetőség a kollégákkal, így az egymástól való kölcsönös tanulás is akadályozott.⁵³ Szintén hiányosságot jelent a nem megfelelő képzés. Chicagóban hatból mindössze egy megkérdezett rendőr volt tisztában az erőszak alkalmazásának jogi feltételeivel.⁵⁴ Végül természetesen mindig akadnak olyan rendőrök, akik tényleg jogszerűtlenül, brutálisan és diszkriminatív módon lépnek fel a színes bőrű közösség tagjaival szemben.

⁵⁰ Mastrofski – Willis – Rinehart Kochel (2007) i. m. 226.

⁵¹ Maya Schenwar – Victoria Law: *The Problem With “Community Policing”*. Slate, 30 July 2020.

⁵² Naomi Ishisaka: *Is surveillance tech widening America’s racial divide?* Government Technology, 28 October, 2019.

⁵³ Rhee–Ramos–Salcedo (2016) i. m.

⁵⁴ Rushin–Michalski (2020) i. m.

4. Záró gondolatok

A közösségi rendészet filozófiája olyan fontos értékeket próbál átültetni a rendészetbe, amelyeket nagyra értékelnek szerte a világon. De vajon mi történhetett ezzel az olyan fontos szellemiséggel, hogy mostanra hangosan követelik a rendőrség felszámolását? A számos kritika lehangosabbja a DtP szlogenje lett. A súlyos kritikák megfogalmazásában azonban nem feltétlenül a filozófia vesztét kell látnunk. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy a közösségi rendészet esetében – miután nincsenek konkrét végrehajtási szabályok, parancsok – ami az előnye, az a hátránya is: minden egyes településen, minden egyes kisebb közösségre nézve egyénileg szükséges feltérképezni a lehetséges megvalósítás kereteit. Ráadásul vannak olyan külső tényezők, amelyek önmagukban is nehezítik a közösségi rendészet dolgát, és láthatunk olyan nehezítő körülményeket is, amelyek a szervezeten belül jelentkeznek. Sőt, nem szabad elfelejtkeznünk azokról a rendőrökről sem, akik sokkal inkább hisznek a hagyományos rendészetben, továbbá visszatartó erő a különböző csoportokkal szembeni előítéletes attitűd is – amely a társadalomban széles körben elterjedt, és amelytől a rendőrség sem lehet mentes. A közösségi rendészettel kapcsolatos problémák jó ideje érzékelhetők, ám ezek most, George Floyd halálát követően csúcsosodtak ki annyira, hogy sokan álltak a rendészeti reformokat sürgető DtP szlogen mögé. A közösségi rendészet célja az együttműködés a közösséggel és a különböző társadalmi szervezetekkel. A DtP részben vagy teljesen kivonná ebből a körből a rendőröket, de erősen kétséges, hogy ez megoldást jelentene a kifogásolt problémákra. A nehézségek azonban talán mégsem a közösségi rendészetnek való búcsút kell hogy jelentsék, sokkal inkább jelezhetik azt, hogy szükség van a megvalósítás újragondolására, hiszen itt lehet a hiba, mintsem a szemléletben magában.

IRODALOMJEGYZÉK

- Baker, Paxton K.: *Why saying 'All lives matter' misses the big picture*. CNN, 23 June 2020. Online: <https://edition.cnn.com/2020/06/23/opinions/all-lives-matter-misses-the-big-picture-baker/index.html>
- Balogh, Brigitta – Colin Clark: *Why Roma, gypsies and travellers need to support the Black Lives Matter Movement*. *Travellers Times*, 12 June 2020. Online: www.travellerstimes.org.uk/features/why-roma-gypsies-and-travellers-need-support-black-lives-matter-movement.
- Berei Róbert: *Rendőrségi működési formák*. In Barabás Tünde (szerk.): *Alkalmazott kriminológia*. Budapest, Dialóg Campus, 2020. 529–541.
- Berei Róbert: *A közösségi rendőrség fogalmának megjelenése; a fogalom tartalomváltozásai. A közösségi rendőrség gyakorlatának egyes változatai*. In Keresztes Gábor (szerk.): *Tavaszi Szél 2017*. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2017. 149–161. Online: http://real.mtak.hu/62874/1/TSZ_Kotet_I_2017.pdf
- Encyclopedia Britannica: *Black Lives Matter*. é. n. Online: www.britannica.com/topic/Black-Lives-Matter
- Blue Lives Matter: *History*. é. n. Online: <https://archive.bluelivesmatter.blue/organization/#history>

- Bonilla, Tabitha – Alvin B. Tillery: Which identity frames boost support for and mobilization in the #BlackLivesMatter Movement? An experimental test. *American Political Science Review*, 114. (2020), 4. 947–962. Online: <https://doi.org/10.1017/s0003055420000544>
- Buchanan, Larry – Quoc Trung Bui – Jugal K. Patel: Black Lives Matter may be the largest movement in U. S. history. *The New York Times*, 3 July 2020. Online: www.nytimes.com/interactive/2020/07/03/us/george-floyd-protests-crowd-size.html
- Carney, Nikita: All lives matter, but so does race: Black Lives Matter and the evolving role of social media. *Humanity & Society*, 40. (2016), 2. 180–199. Online: <https://doi.org/10.1177/01605976166643868>
- Cheng Maria – Teodora Barzakova: *Some European officials use virus as a cover to target Roma*. AP News, 15 October 2020. Online: <https://apnews.com/article/virus-outbreak-pandemics-police-discrimination-eastern-europe-2bcadb5ee070578b73b1bc35ebdb426e>
- Christián László: *Alternatív rendészet*. Doktori értekezés. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, 2010.
- Christián László: Rendészeti szervek. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. [109]–[110]. Online: <https://ijoten.hu/szocikk/rendeszeti-szervek#block-643>.
- Cooper, Frank Rudy: Cop fragility and Blue Lives Matter. *University of Illinois Law Review*, (2020), 2. 621–662. Online: www.illinoislawreview.org/wp-content/uploads/2020/04/Cooper.pdf
- Cserép Attila – Molnár Katalin: Egy helyi közösségi rendőrségi projekt kezdeti lépései. *Magyar Rendésze*, 5. (2005), 2. 99–119.
- Clayton, Abené: Distrust of police is major driver of US gun violence, report warns. *The Guardian*, 21 January, 2020. Online: www.theguardian.com/us-news/2020/jan/21/police-gun-violence-trust-report
- Dobozi István: Számítanak-e a cigány életek? *HVG.hu*, 2020. július 20. Online: https://hvg.hu/360/202029_szamitanake_acigany_eletek
- Dubois, Pierre – André Normandeau: Professional community policing in Canada. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 5. (1997), 4. 113–117. Online: <https://doi.org/10.1007/bf02677666>
- Garrett, Chase: The early history of the Black Lives Matter Movement, and the implications thereof. *Nevada Law Journal*, 18. (2018), 3. 1091–1112.
- Gill, Charlotte – David Weisburd – Cody Telep – Zoe Vitter – Trevor Bennett: Community-oriented policing to reduce crime, disorder and fear and increase satisfaction and legitimacy among citizens: A systematic review. *Nevada Law Journal*, 10. (2014), 4. 399–428. Online: <https://doi.org/10.1007/s11292-014-9210-y>
- Görömbei Zoltán: Közösségi rendészet: tévhitek és a valóság. In Baráth Noémi Emőke – Mezei József (szerk.): *Rendészet-tudomány-aktualitások. A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével*. Konferenciakötet. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály, 2019. 95–101. Online: www.dosz.hu/files/rende%CC%81szet-tudoma%CC%81ny-aktualitasok.pdf
- Hao, Claire – Paige Fry: After another weekend of children shot in Chicago, top cop asks for more time for his ‘community policing on steroids’. *Chicago Tribune*, 13 July, 2020. Online: www.chicagotribune.com/news/breaking/ct-west-englewood-shooting-071320-20200713-2q2byuqtu-vg5lbokddn4uygul4-story.html
- Hart, Kim – Michele Salcedo: *The return of community policing*. Axios, 18 June, 2020. Online: www.axios.com/community-policing-return-george-floyd-e057cb65-b406-498d-a00c-e708b404719f.html
- Hill, Evan – Ainara Tiefenthäler – Christiaan Triebert – Drew Jordan – Haley Willis – Robin Stein: How George Floyd was killed in police custody. *The New York Times*, 31 May 2020. Online: www.nytimes.com/2020/05/31/us/george-floyd-investigation.html

- Ilchi, Omeed S. – James Frank: Supporting the message, not the messenger: The correlates of attitudes towards Black Lives Matter. *American Journal of Criminal Justice*, 46. (2021), 2. 377–398. Online: <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09561-1>
- Ishisaka, Naomi: *Is surveillance tech widening America's racial divide?* Government Technology, 28 October, 2019. Online: www.govtech.com/public-safety/Is-Surveillance-Tech-Widening-Americas-Racial-Divide.html
- Kovács Szitkay Eszter – Lőrincz Viktor Olivér – Pap András László: A pandémia és a strukturális (jog)egyenlőtlenség összefüggéseinek jogi és társadalmi értelmezési keretei. In Gárdos-Orosz Fruzsina – Lőrincz Viktor (szerk.): *Jogi diagnózisok: a COVID-19 világjárvány hatásai a jogrendszerre*. Budapest, L'Harmattan, 2020. 129–178.
- Lee, Jason Vaughn: Policing after 9/11: Community policing in an age of homeland security. *Police Quarterly*, 13. (2010), 4. 347–366. Online: <https://doi.org/10.1177/1098611110384083>
- Levin, Sam: The movement to defund police has won historic victories across the US. What's next? *The Guardian*, 15 August 2020. Online: www.theguardian.com/us-news/2020/aug/15/defund-police-movement-us-victories-what-next
- Mastrofski, Stephen D. – James J. Willis – Tammy Rinehart Kochel: The challenges of implementing community policing in the United States. *Policing*, 1. (2007), 2. 223–234. Online: <https://doi.org/10.1093/policing/pam026>
- Matache, Margareta – Jacqueline Bhabha: Anti-Roma racism is spiraling during COVID-19 pandemic. *Health Human Rights*, 22. (2020), 1. 379–382.
- McCrudden, Christopher: *Democracy, protests, and Covid-19: The challenge of (and for) human rights*. UK Constitutional Law Association, 19 June, 2020. Online: <https://ukconstitutionallaw.org/2020/06/19/christopher-mccrudden-democracy-protests-and-covid-19-the-challenge-of-and-for-human-rights/>
- Mosendz, Polly – Jameelah D. Robinson: While crime fell, the cost of cops soared. *Bloomberg Businessweek*, 4 June 2020. Online: www.bloomberg.com/news/articles/2020-06-04/america-s-policing-budget-has-nearly-tripled-to-115-billion
- Oliver, Willard M.: The fourth era of policing: Homeland security. *International Review of Law Computers&Technology*, 20. (2006), 1–2. 49–62. Online: <https://doi.org/10.1080/13600860600579696>
- European Commission: *Overview of the impact of coronavirus measures on the marginalised Roma communities in the EU*. 2020. Online: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/overview_of_covid19_and_roma_-_impact_-_measures_-_priorities_for_funding_-_23_04_2020.docx.pdf
- Rhee, Nissa– Manny Ramos – Andrea Salcedo: The rise and fall of community policing in Chicago. *Chicago Reader*, 22 September, 2016. Online: www.chicagoreader.com/chicago/caps-cpd-community-policing-analysis/Content?oid=23635982
- Rorke, Bernard – Jonathan Lee: *Roma rights in the time of Covid*. European Roma Rights Centre, 2020. Online: www.errc.org/uploads/upload_en/file/5265_file1_roma-rights-in-the-time-of-covid..pdf
- Rizvi, Muneeza – Paula Thompson: *Community policing already exists in the US and it is dangerous*. Al Jazeera, 12 August, 2020. Online: www.aljazeera.com/opinions/2020/8/12/community-policing-already-exists-in-the-us-and-it-is-dangerous/
- Rushin, Stephen – Roger Michalski: Police Funding. *Florida Law Review*, 72. (2020), 2. 277–330.
- Schenwar, Maya – Victoria Law: *The Problem With "Community Policing"*. Slate, 30 July 2020. Online: <https://slate.com/news-and-politics/2020/07/prison-by-any-other-name-book-excerpt.html>
- Seagrave, Jayne: Defining Community Policing. *American Journal of Police*, 15. (1996), 2. 1–22. Online: <https://doi.org/10.1108/07358549610122476>
- Seiler, Naomi K. – Anya Vanecek – Claire Heyison – Katherine Horton: The risks of criminalizing COVID-19 exposure: Lessons from HIV. *Human Rights Brief*, 24. (2020), 1. 1–14. Online: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/hrbrief/vol24/iss1/3>
- Smith, Christopher E.: Blue Lives Matter versus Black Lives Matter: Beneficial social policies as the path away from punitive rhetoric and harm. *Vermont Law Review*, 44. (2020), 3. 463–491.

Tawa, John – Ruqian Ma – Shinji Katsumoto: “All Lives Matter”: The cost of colorblind racial attitudes in diverse social networks. *Race and Social Problems*, 8. (2016), 2. 196–208. Online: <https://doi.org/10.1007/s12552-016-9171-z>

Teke András: „A közösségi rendészet hazai perspektívái” ürügyén. *Rendvédelem*, 3. (2014), 1. 23–54.

Tillery, Alvin B.: What kind of movement is Black Lives Matter? The view from Twitter. *The Journal of Race, Ethnicity, and Politics*, 4. (2019), 2. 297–323. Online: <https://doi.org/10.1017/rep.2019.17>

ABSTRACT

The Black Lives Matter Movement and Community Policing

Eszter KOVÁCS SZITKAY

This paper provides an overview of the reinvigoration of the “Black Lives Matter” movement in the spring of 2020. Besides pointing to its causes, it also reviews counter movements such as the “All Lives Matter” and “Blue Lives Matter” initiatives, while presenting the current state of community policing in the United States. The discussion is framed by the question of why the relationship between citizens and the police became so conflicted to trigger protests against a law enforcement regime built on the philosophy of community policing.

Keywords: law enforcement, Black Lives Matter movement, community policing, defund police

Közlési feltételek

A szerkesztőség olyan kéziratokat fogad el közlésre, amelyek a rendészeti szervezetek történetéhez, feladataihoz, gyakorlati munkavégzéséhez kötődő tudományterületek – különösen a rendésztudomány – újabb kutatási és szakmai eredményeivel, hazai és nemzetközi tapasztalataival foglalkoznak.

Terjedelem

A kéziratok maximális terjedelme negyvenezer karakter lehet, beleértve a szóközöket, az irodalomjegyzéket, a lábjegyzeteket és a két rövid rezümét is.

Formázás

A Word-dokumentumot Times New Roman betűtípussal, 12-es betűmérettel, szimpla sortávolsággal, sorkizárással, oldalszámzás nélkül kérjük elkészíteni. Az alcímek számozás nélkül, félkövér kiemeléssel, balra rendezve álljanak! A címeteket, alcímeket, különálló idézeteket a szövegtől egy-egy sor válassza el! Kérjük kerülni a szükségtelen vagy rendhagyó formázásokat, illetve az egyéni beállításokat mind a főszöveg, mind a lábjegyzetek tekintetében. Szerzőink lehetőleg ne használjanak tabulátort, élőfejet vagy élőlátat, az új bekezdések pedig minden esetben új sorban kezdődjenek! A kiemelésekhez kérünk csak kurziválást használni (az aláhúzás, valamint a félkövér vagy kiskapitális betűtípus egyaránt kerülendő).

Hivatkozás

Minden, a főszövegben említett, idézett vagy az íráshoz felhasznált műre pontosan hivatkozni szükséges (lábjegyzet és irodalomjegyzék), ennek formai követelményeit kérjük betartani. A lábjegyzetek a lap alján, az irodalomjegyzék a közlemény végén (utóbbi sorszámzás nélkül) kapjon helyet! Minden lábjegyzetben szereplő forrás pontos, részletes kifejtése az irodalomjegyzékben történjen!

Mellékletek

Az írásokhoz minden esetben mellékelni kell két – egy magyar és egy idegen nyelvű – rezümét (rövid összefoglalást, áttekintést), amelyek terjedelme legfeljebb 600–600 karakter lehet. Az idegen, elsősorban angol nyelvű rezümé esetében a címet is szükséges lefordítani. Mellékelni kell továbbá a szerző nevét és postacímét, ahová a tiszteletplédány küldhető, és ha van, rendfokozatát, tudományos fokozatát, beosztását, szolgálati vagy munkahelye megnevezését, telefonszámát és e-mail-címét. A kiadvány fekete-fehér nyomdatechnikával készül, kérjük ezt figyelembe venni! Az esetleges képeket vagy egyéb objektumokat (diagramot, táblázatot, ábrát) külön fájlként is kérjük csatolni és a szövegben ezek helyét a fájlnevel megjelölni!

Tartalom

<i>Kísérleti orvostudománytól a rendészettudományig: Interjú Haller József egyetemi tanárral, az MTA doktorával</i>	13
Büntetőjog	
<i>LENGYEL Tibor: Törvényi egység a költségvetési csalásban és annak érvényesülési lehetőségei a gyakorlatban</i>	29
Kriminalisztika	
<i>FEJES Attila: Biometrikus beszélőazonosító rendszerek performanciája összehasonlításának elmélete és gyakorlata</i>	47
Kriminológia	
<i>GYARAKI Réka: A közösségi média hatása a kiberbűncselekmények elkövetésére</i>	67
<i>NAGY Ivett: A kábítószer-bűnözés aktuális kérdései nemzetközi kitekintésben</i>	83
Pszichológia	
<i>BELLAVICS Mária Zsóka: A fiatalkorú bűnelkövetők körében leggyakrabban előforduló pszichiátriai kórképek</i>	97
<i>BORBÉLY Zsuzsanna: A járványügyi veszélyhelyzet megélése a próbaidős tiszthelyettesek körében</i>	111
<i>FEKETE Márta: Prizonizáció, elidegenedés, börtönártalmak, a hosszú időre elzárt fogvatartottak szemszögéből vizsgálva – Nemzetközi kutatások tükrében</i>	127
<i>HÉDER Klára: A megfigyelés és megfigyeltség szubjektív aspektusai</i>	143
Rendészeti gyakorlat	
<i>GÁL Erika: Nagyvárosok forgalomtechnikai eszközeinek szerepe a terrorizmus elleni küzdelemben</i>	161
<i>NAGY Tamás: A rendőrség személyvédelmi feladatai – visszatekintés az elmúlt 10 évre</i>	177
Rendészettörténet	
<i>MEZEI József: A (Rendőrségi) Belügyi Szemlében közölt, az állambiztonság területével foglalkozó írások áttekintő elemzése az SzKP XXII. kongresszusát követő időszakban</i>	189
<i>SZIGETVÁRI Oszkár: Detektívtestület a főkapitányi jelentések tükrében</i>	201
Rendészettudomány	
<i>BARÁTH Noémi Emőke: Rendészeti professzionalizmus</i>	215
<i>KOVÁCS SZITKAY Eszter: A Black Lives Matter mozgalom és a közösségi rendészet</i>	225